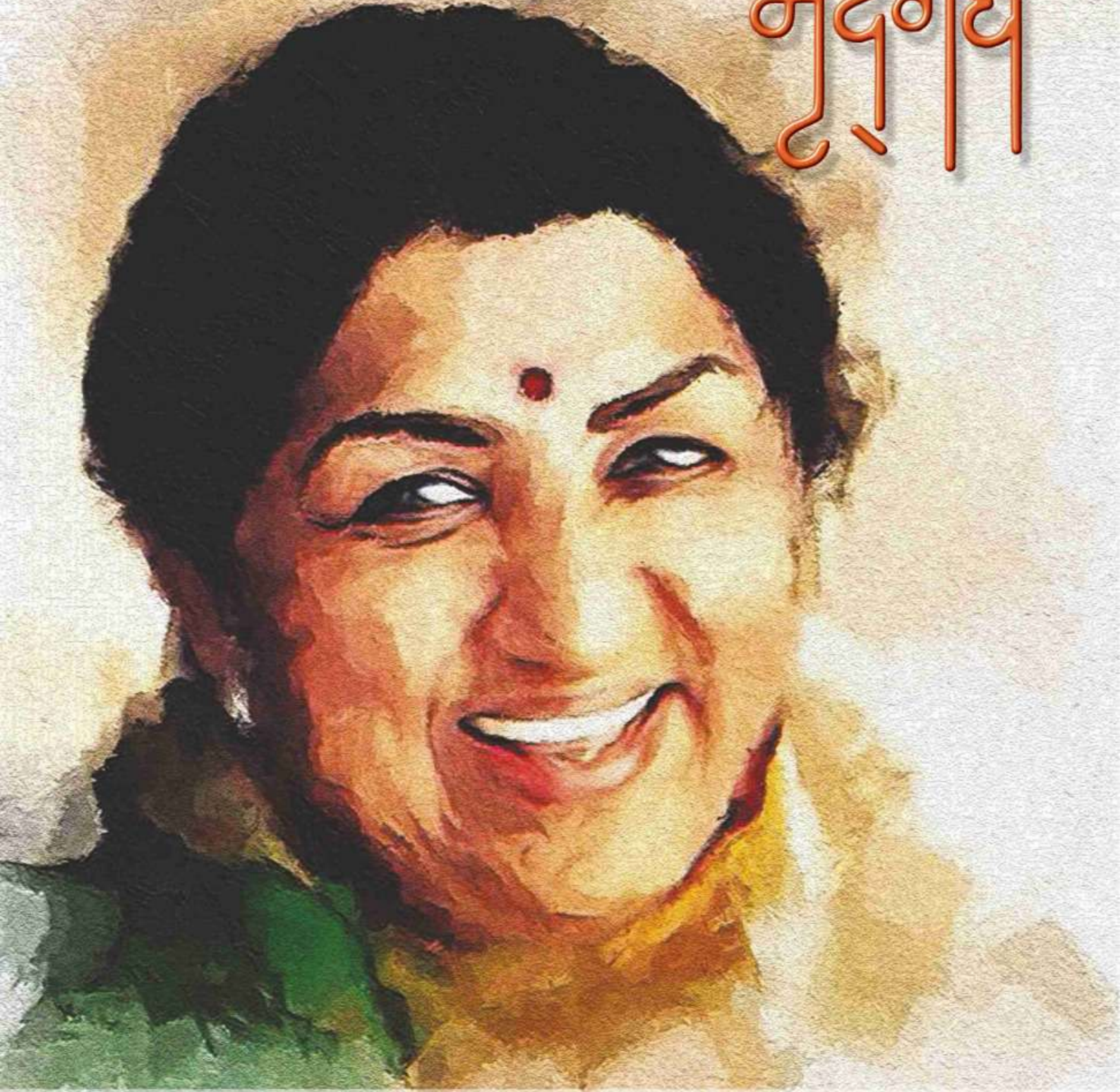

वार्षिक २०२१-२२ ०

मृदुगंध

दंडकारण्य शैक्षणिक व सांस्कृतिक विकास संशोधन संस्था गडचिरोली द्वारा संचालित

श्री गोविंदराव मुनघाटे कला व विज्ञान
महाविद्यालय कुरखेडा, जिल्हा गडचिरोली

mudra

दंडकारण्य शैक्षणिक व सांस्कृतिक विकास
संशोधन संस्था गडचिरोली द्वारा संचालित

श्री गोविंदराव मुनघाटे कला व विज्ञान
महाविद्यालय कुरखेडा, जिल्हा गडचिरोली

Website : www.sgmunghatecollege.in

E-mail : vidyakurkheda@rediffmail.com

मदगंध

वार्षिक २०२१-२२

मृदुगंध

वार्षिक २०२१-२२

श्री गोविंदराव मुनघाटे कला व विज्ञान
महाविद्यालय कुरखेडा, जि. गडचिरोली

संपादक

प्रा. डॉ. दशरथ ध. आदे

संपादक मंडळ

प्रा. डॉ. नरेंद्र तु. आरेकर
प्रा. भाष्कर तुपटे
प्रा. डॉ. गुणवंत वडपल्लीवार
श्री. सतीश मुनघाटे
श्री. आशिष बगमारे
कु. चेताली गावंडे
श्री. लोकेश राऊत

प्रकाशक

प्राचार्य डॉ. राजाभाऊ मुनघाटे

मांडणी / निर्मिती

मलय ग्राफिक्स, नागपूर

दंडकारण्य शैक्षणिक व सांस्कृतिक विकास संशोधन संस्था, गडचिरोली

श्रद्धेय गोविंदराव मुनघाटे
संस्थापक अध्यक्ष

श्रद्धेय कमलताई मुनघाटे
संस्थापक सचिव

कार्यकारी मंडळ

प्राचार्य डॉ. राजाभाऊ मुनघाटे
अध्यक्ष

मा. देवाजी नरुले
उपाध्यक्ष

डॉ. प्रमोद मुनघाटे
सचिव

मा. अनिल मुनघाटे
सहसचिव

मा. पांडूरंग पा. म्हशाखेत्री
सदस्य

मा. प्रा. अरविंद बंदे
सदस्य

मा. सुग्रीव दुधमोचन
सदस्य

मा. सुरेश लडके
सदस्य

मा. नामदेव बानबले
सदस्य

प्राध्यापक वृंद

प्रा. किशोर खोपे
(उपप्राचार्य) राज्यशास्त्र विभागप्रमुख

प्रा. डॉ. अभय साळुंखे
(उपप्राचार्य) सूक्ष्मजीवशास्त्र विभागप्रमुख

प्रा. डॉ. दशरथ आदे
इतिहास विभागप्रमुख

प्रा. डॉ. विवेक मुरकुटे
शारीरिक शिक्षण विभागप्रमुख

प्रा. डॉ. अनिल भोयर
ग्रंथालय विभागप्रमुख

प्रा. डॉ. नरेंद्र आरेकर
मराठी विभागप्रमुख

प्रा. हेमलता उराडे
मराठी विभाग

प्रा. डॉ. अमित रामटेके
इंग्रजी विभाग

प्रा. डॉ. संजय महाजन
अर्थशास्त्र विभागप्रमुख

प्रा. प्रमेश दाणी
वनस्पतीशास्त्र विभागप्रमुख

प्रा. डॉ. राखी शंभरकर
वनस्पतीशास्त्र विभाग

प्रा. डॉ. गणेश सातपुते
रसायनशास्त्र विभागप्रमुख

प्रा. तृप्ता वाकडे
सूक्ष्मजीवशास्त्र विभाग

प्रा. डॉ. दीपक बन्सोडे
प्राणिशास्त्र विभागप्रमुख

प्रा. भाष्कर तुपटे
भौतिकशास्त्र विभागप्रमुख

प्रा. निकेश लोखंडे
भौतिकशास्त्र विभाग

प्राध्यापक वृंद

प्रा. डॉ. रवींद्र विखार
समाजशास्त्र विभागप्रमुख

प्रा. डॉ. संदीप निवडंगे
रसायनशास्त्र विभाग

प्रा. डॉ. गुणवंत वडपल्लीवार
भूगर्भशास्त्र विभागप्रमुख

प्रा. डॉ. हेमंत मेश्राम
प्राणिशास्त्र विभाग

प्रा. यामिनी कावळे
गणित विभाग

प्रा. घनश्याम सिंदीमेश्राम
इलेक्ट्रॉनिक्स विभाग

प्रा. लोकेश कापगते
संगणक विभाग

प्रा. डॉ. कौस्तुभ राऊत
इंग्रजी विभाग

श्री. शैलेश हडप
गणित विभाग

प्रा. सुभाष घोंगडे
भौतिकशास्त्र विभाग

प्रा. तिरूपती बोरकर
जीवशास्त्र विभाग

प्रा. भूमेश्वर लिल्लारे
इंग्रजी विभाग

शिक्षकेतर कर्मचारी वृंद

श्री. मधुकर बोबाटे
मुख्य लिपीक

श्री. रत्नाकर वासेकर
वरिष्ठ लिपीक

श्री. मंगेश मुनघाटे
कनिष्ठ लिपीक

श्री. राजेंद्र काचीनवार
ग्रंथालय परिचर

श्री. सतिश मुनघाटे
प्रयोगशाळा सहाय्यक

श्री. गजानन भोयर
प्रयोगशाळा परिचर

श्री. आशिष बगमारे
प्रयोगशाळा परिचर

श्री. कैलास जांभुळकर
प्रयोगशाळा परिचर

श्री. सुभाष चिकराम
प्रयोगशाळा परिचर

श्री. सुरेश मंगर
शिपाई

श्री. नोमराज गोन्नाडे
शिपाई

श्री. राजेश्वर गुडेकर
शिपाई

श्रीमती उषाताई गजभिये
परिचारिका

मृदुगंध अंतरंग

लता मंगेशकर : स्वरांजली

१. एका गायिकेचा प्रवास - सिमरन एस. श्रीवास्तव/२
२. सुरांची जादुगर लतादीदी - अंजली के. चावर/५
३. लतादीदी आणि मराठी भावगीत - जागृती शेंडे /७
४. लता मंगेशकर यांचे गायन उपक्रमातून योगदान - पुनम नागपूरकर/११
५. लतादीदींचा संगीत प्रवास - प्राची आष्टेकर/१३
६. स्वरलता - सौजन्य - 'दैनिक मराठा' २८ सप्टें. १९६४ संकलन/१५
७. लतादीदी मान्यवरांच्या शब्दात - करिश्मा पोटावी/१८

स्वरांजली : मराठी कविता

१. लता दीदी - कुणाल इलमलवार/१९
२. भावगीतातील लता - सुराग कोसरे/२०
३. लता - पल्लवी सोनकुसरे/२०

स्वरांजली : हिंदी लेख

१. ऐ मेरे वतन के लोगो - दिलेश्वरी मोहारे/२१
२. लता मंगेशकर के सर्वश्रेष्ठ गीत - मुस्कान पठान/२३
३. लताजी की जीवनी - कु. रेश्मा तिरगम/२५
४. लता दीदी के पुरस्कार - कु. हर्शीता वडीकर/२७

स्वरांजली : हिंदी कविता

१. स्वर कोकीला - सौरभ हिडको लता/३०

Swaranjali : English Articles

Lata Mangeshkar Nightangle of India - Muskan Sheikh/31

मराठी विभाग - लेख

१. अमृत महोत्सवी स्वातंत्र्य - शुभम द. राऊत/३५
२. नक्षत्राचे देणे - शांताबाई शेळके - सोनाली कोरामी/३८
३. कवयित्री शांता शेळके यांचे प्रसिद्ध गीते - अंकित निमजे/४०
४. वसंतबहार - अक्षय काळबांधे/४१
५. सिधूताई सपकाळ - नेहा एल. बन्सोड/४३
६. लढाऊ योद्धा- जनरल बिपीन रावत - राकेश जेंगळे/४५
७. कृतिशील गांधीवादी विचारवंत... - खेमराज चंडीराज/४७
८. राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज आणि ग्राम आरोग्य - लोकेश राऊत/४९
९. स्वाभिमानाचा संस्कार : मॉ जिजाऊ - दिव्या डोकरमारे/५१
१०. व्यसन व्हाट्सअपचे - विपूल बोरकर/५३
११. कृत्रिम सूर्य - साहिल बोदेले/५४
१२. हाय...रे...जीएसटी... - मिनाक्षी बन्सोड/५६
१३. गुरू - भारत के. मेश्राम/५९

मराठी विभाग - कवीता

१. स्वातंत्र्य दिन - भाग्यश्री बोरकर/६०
२. बाबासाहेबांचं देणं - जागृती शेंडे/६०
३. बाबूळझाड - शैलेश गायकवाड/६१
४. अनाथांची आई - पुजा राऊत/६२

५. मी विद्यार्थी - कुणाल जांभूळकर/६३
६. कॉलेज - आशीष बागडे/६४
७. आजचा प्रश्न - कपिल पिलारे/६४
८. आठवणीतील दिवस - कुंदन बोरकर/६५
९. माझी झोपडी - दिव्या डोकरमारे/६६
१०. आठवणींची ही पहाट - चेताली गावंडे/६६
११. जीवन असचं जगायचं असतं - लोकेश हलामी/६७
१२. वेळ तुझ्याच हातात आहे - लोकेश हलामी/६७
१३. आई - दिव्या डोकरमारे/६८
१४. जगण्यात तुझ्या - भारत के. मेश्राम/६८
१५. स्वार्थ - भारत के. मेश्राम/६८
१६. अखेरच्या श्वासात - भारत के. मेश्राम/६९
१७. नवी पहाट - भारत के. मेश्राम/६९
१८. माह्या इमान परवास - डिंपल बोरकर/७०
१९. नाती - प्रियतमा गावळ/७२
२०. मैत्रीण - जागृती शेंडे/७२

हिंदी विभाग - लेख

१. गोल्डन बॉय : नीरज चोप्रा - कु. मोनालिसा मलिक/७४
२. समाज की धारणा - ईश्वरी खुरसे/७६
३. अजीनोमोटो - मनिषा देशमुख/७७
४. ई-लर्निंग - टोकेश कोल्हे/७९

हिंदी विभाग - कवीता

१. आजादी का अमृत महोत्सव - यशस्वीना कुथे/८२
२. समरनामा - विदर्भ बावनथडे/८२
३. आजादी के सिपाही - चक्रधर भोयर/८३
४. पैसा और शिक्षा - चंदा कापगते/८३
५. नाम कर - भारत के मेश्राम/८४
६. स्त्री - कु. मोहिनी परशुरामकर/८४
७. बरसात /८५

English Section

- 1) Sustainable Development - Prachi Bansod /87
- 2) Sustainable Environment is... - Chetali Gawande/89
- 3) Dr. Prakash Aamte - Rasika Naitam/91
- 4) Scope of Beekeeping - Tejas Ambade/93
- 5) Impact of webseries on youth - Samir S. Madavi/95
- 6) Tribal youth and Agriculture - Pankaj Kalbande/98

English Poem

- 1) Just Because I'm A girl.. - Kiran Dakhane/100
- 2) My First Love - Surag Kosare/101
- 3) The... E... Life - Pranali Domale/101
- 4) Shaking Shakespeare - Collected By - Jotsna Ramteke/102

गोंडवाना विद्यापीठ गीत

गोंडवाना नव तपोवन आदिजन वन परिसरी
विश्वविद्यापीठ हे ज्ञानार्चना या मंदिरी ॥१॥

स्रोत आदिम संस्कृतीचा या प्रदेशी निर्मळ
शास्त्र, विद्या अन् कलेतून अमृताचे ओहळ
त्या झऱ्यांना करुनि विकसित मिळवू विद्यासागरी ॥१॥

बन्धुता, स्वातंत्र्य, समता, न्यायनीतीला जपावे
विश्वशांतीस्तव नवे आव्हान हे पेलून घ्यावे
उंच, उन्नत झेप घेतिल छात्र इथले अंबरी ॥२॥

प्राचार्यांचे मनोगत...

प्रिय वाचकहो,

ढगाळलेल्या वातावरणाची कोंडी फोडत आशेची किरणं आपल्या भवतालाला प्रकाशमान करीत आहेत. कोरोनामुळे बंदिस्त झालेले आपले जीवन पुन्हा एकदा मूळ पदावर येत आहे. अतिशय गंभीर वातावरणात केवळ आभासी जगात वावरणारे आपण पुन्हा एकमेकांना भेटू लागलो, हस्तांदोलन करू लागलो, खळाळून हसू लागलो आणि प्रसंगी दुःखात कुणाला कवटाळू लागलो आहोत. कोरोनाने माणसाला तंत्रस्नेही बनविले, तंत्रज्ञानाने व्यापलेल्या या पर्वात अनेक गोष्टी सॉफ्ट कॉपीत आपल्या समोर येत राहिल्या. आपली बौद्धिक भूक भागवित राहिल्या. दर्जेदार साप्ताहिके, पाक्षिके आणि मासिकेही अशाच सॉफ्ट कॉपीत पिडीएफच्या रूपात आपल्याला वाचावे लागले, परंतु अशा दुष्कर स्थितीतही आमचा महाविद्यालयीन वार्षिकांक 'मृद्गंध' अखंडित दरवळत राहिला.

शैक्षणिक सत्र २०२१-२२ चा महाविद्यालयीन विद्यार्थ्यांचा लेखनाविष्कार 'मृद्गंध' वार्षिकांक आपल्या हाती देताना महाविद्यालयाचा प्राचार्य आणि प्रकाशक म्हणून मला मनःस्वी आनंद होत आहे. तद्वतच सदर अंक पिडीए' रूपात महाविद्यालयाच्या संकेतस्थळावर उपलब्ध करून देण्यात येत आहे. खरं तर २०२०-२१ या सत्रातील 'मृद्गंध'ला मिळालेला यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान, मुंबई या प्रथितयश संस्थेचा राज्यस्तरावरील प्रथम पुरस्कार हा जितका आमचा लौकिक वाढविणारा तेवढाच अधिक जबाबदारी वाढविणारा आहे.

श्रद्धेय गोविंदराव मुनघाटे साहेबांनी कुरखेडा सारख्या अतिदुर्गम आदिवासीबहुल भागात सामाजिक बांधिलकी पाळत हे महाविद्यालय सुरू केले. त्यांचा हा बांधिलकीचा वसा पुढे चालविणे आमचे आद्य कर्तव्य ठरते. साहित्य आणि समाज यांचा अनुबंध समाजवास्तव व साहित्यनिर्मिती यातून व्यक्त होत असतो, म्हणून शैक्षणिक सत्रात विविध स्तरांवर घडलेल्या महत्त्वपूर्ण घटनांचे पडसाद उमटलेले साहित्य अंकात अंतर्भूत व्हायला हवे हा सातत्यपूर्ण आग्रह वार्षिकांक प्रकाशनामागील आहे. दंडकारण्य शिक्षण संस्थेच्या नावातील 'सांस्कृतिक विकास' ही संकल्पना प्रवाही ठेवण्याचा प्रयत्न या माध्यमातून आम्ही करतो. यापुर्वी 'महात्मा गांधी' यांच्या शतकोत्तर सुवर्ण महोत्सवी जयंती निमित्त 'महात्मा गांधी विशेषांक' काढला तर यावर्षी गानसम्राज्ञी, स्वरकोकीळा, भारतरत्न लता मंगेशकर आपल्याला सोडून गेल्या. त्यांच्या जाण्याने देशातील कलांगण पोरेके झाले. सांस्कृतिक क्षेत्रातील दीर्घाचा प्रभाव जगव्यापी होता. म्हणून त्यांना भावपूर्ण श्रद्धांजली अर्पण करण्याच्या दृष्टीने व या 'मृदे'तील आयुष्याच्या एका संक्रमणावस्थेतून जाणाऱ्या तरुणांच्या अंतर्मनातील भावनांचा 'गंध' त्यांच्याप्रती व्यक्त व्हावा यास्तव सदर अंक 'स्वरांजली' लता मंगेशकर विशेषांक म्हणून प्रकाशित करित आहोत.

आमचे महाविद्यालय आता ३१ वर्षांचे झाले. या काळात विविधांगाने ते बहरले, समृद्ध झाले. कला व विज्ञान शाखांतून शिक्षण घेऊन बाहेर पडलेले विद्यार्थी समाजाच्या विविध स्तरांवर आपले कर्तृत्व सिद्ध करित असताना त्यांच्या व्यक्तिमत्त्वाच्या जडणघडणीत आमचे काही तरी असल्याचे समाधान मनात बाळगून आणि

त्याहून अधिक काही करण्याची आकांक्षा उरात घेऊन हे महाविद्यालय मार्गक्रमण करीत आहे. सेवा, संस्कृती, संशोधन अशा विविध क्षेत्रांतील विद्यापीठाचे आदर्श महाविद्यालय, आदर्श प्राचार्य पुरस्कार, उत्कृष्ट कार्यक्रम अधिकारी, उत्कृष्ट शिक्षक पुरस्कार, उत्कृष्ट रासेयो पथक, उत्कृष्ट स्वयंसेवक पुरस्कार, महाराष्ट्र शासनाचे ग्रीन कॉलेज अवार्ड, राजीव गांधी गतिमानता पुरस्कार, राज्यस्तरीय राष्ट्रपिता महात्मा गांधी व्यसनमुक्ती सेवा पुरस्कार, गडचिरोली जिल्हा गौरव पुरस्कार, बेस्ट अंडर ग्रॅज्युएट कॉलेज ऑफ महाराष्ट्र फॉर इन्डस्ट्री इंटरफेस २०२१ पुरस्कार, दै. नवभारत, दै. सकाळ सारख्या वृत्तपत्र समूहांनी उच्चशिक्षण क्षेत्रातील कामगिरी लक्षात घेऊन केलेले सन्मान, 'मृद्गंध'च्या प्रत्येक अंकाला उत्कृष्ट वार्षिकांकाचे सातत्याने मिळणारे पुरस्कार व मागील चार अंकांना मिळालेले विद्यापीठाचे प्रथम क्रमांकाचे पुरस्कार अशा अनेक पुरस्कारांसह विविध स्पर्धांमधील विजय आणि राज्य, राष्ट्र, आंतरराष्ट्रीय परिषदांमधील सहभाग सातत्याने वाढतो आहे, याचा आनंद असला तरी समाधान मात्र नाही. विद्यापीठाच्या सुवर्ण पदकांवर आमच्या विद्यार्थ्यांची नाममुद्रा अधिक वृद्धीगत होत राहिल ही अपेक्षा करतो. तसेच वार्षिकांकातील लेखनाविष्कार करणारे विद्यार्थी लेखनकलेच्या प्रांगणात लौकिकप्राप्त साहित्यिक म्हणून चमकतील अशी आशा बाळगतो, सर्वांना शुभेच्छा देतो. 'मृद्गंध'चे मुख्य संपादक डॉ. दशरथ आदे यांच्या अथक प्रयत्नांबद्दल त्यांचे कौतुक करतो. प्रा. भाष्कर तुपटे, प्रा. नरेंद्र आरेकर व संपादन मंडळाने नियोजनपूर्वक या वार्षिकांकाचे संपादन केले, त्यांचे मनःपूर्वक अभिनंदन!

धन्यवाद!

डॉ. राजाभाऊ मुनघाटे

munghaterajur@rediffmail.com
www.rajumunghate.info

संपादकीय...

वाचक मित्रांनो,

स्वातंत्र्याच्या अमृत महोत्सवी पर्वात २०२१-२२ या शैक्षणिक सत्रातील महाविद्यालयाच्या विद्यार्थ्यांनी शब्दबद्ध केलेला विचाराविष्कार 'मृद्गंध' आपल्या हाती देताना विशेष आनंद होत आहे. महाविद्यालयीन जीवन म्हणजे उत्साह, उन्मेदासह सृजनाचा काळ समजला जातो. हे दिवस सळसळत्या तरुणांने भारलेले आणि अनेक गोष्टींतील गंमत अनुभवतांना गंभीरपणे चिंतन-मनन करण्याचेही असतात.

आमच्या महाविद्यालयाचे प्रेरणास्रोत दंडकारण्य शिक्षण संस्थेचे कुलपुरुष, नवनिर्मित गडचिरोली जिल्हा गौरवगीताचे रचयिता कवी, लेखक, कलावंत व कलासक्त श्रद्धेय गो. ना. उपाख्य गोविंदराव मुनघाटे साहेबांच्या कलात्मकतेचा वारसा जपणारे हे महाविद्यालय आणि 'मृद्गंध' म्हणजे तरुणांच्या लेखनाविष्काराचे हक्काचे व्यासपीठ होय.

लेखन कलेतील विद्यार्थीरूपी हिऱ्यांवर पैलू पाडण्याचे काम सातत्याने करताना व्यक्तिमत्व विकासासाठी एक महत्त्वपूर्ण कला असलेल्या लेखन कलेच्या माध्यमातून पुढे प्रतिभासंपन्न कवी, लेखक, साहित्यिक घडावे यासाठी वार्षिकांक 'मृद्गंध' ही एक मोठी संधी ठरते आहे. महाविद्यालयीन तरुणांकडे काहीसे साशंक नजरेनं पाहिलं जात असताना अनेक विद्यार्थी देश विदेशातील विविध क्षेत्रांत आणि समाजात घडणाऱ्या बऱ्यावाईट घटनांचे अवलोकन आणि विचारमंथनही करीत असतात. तसेच त्यावरील क्रिया प्रतिक्रिया वेगवेगळ्या माध्यमातून व्यक्त करीत असतात. यादृष्टीने 'मृद्गंध' हे एक उत्तम माध्यम ठरते आहे.

भारतीय स्वातंत्र्याचे अमृत महोत्सवी वर्ष हे मराठीतील प्रसिद्ध कवयित्री शांता शेळके आणि कविवर्य वसंत बापट यांचेही जन्मशताब्दी वर्ष आहे. तसेच चित्रपट सृष्टीची गानकोकीळा लता मंगेशकर, ऋषी कपूर आणि सिंधूताई सपकाळ, जनरल बिपीन रावत यांचे निधन झाले. या सर्व घटना तरुणांच्या विचार व भावनांना आवाहन करणाऱ्या होत्या. या घटनांचे विद्यार्थ्यांनी केलेले मनन लेख व कवीता रूपाने इथे विशेषत्वाने समाविष्ट केले आहेत.

संयुक्त राष्ट्रसंघाने वर्ष २०२२ हे International year of Basic Sciences for Sustainable Development म्हणून जाहीर केले आहे. यांस अनुसरून Sustainable Development; 'Sustainable Environment is Need of Nation व कृत्रिम सूर्य या लेखांचा समावेश केला आहे.

बऱ्याच विद्यार्थ्यांनी लता मंगेशकर यांच्यावर लिहिले. त्यापैकी निवडक लेख आणि कवितांचा 'स्वरांजली' हा स्वतंत्र व विशेष विभाग म्हणून समाविष्ट केला आहे. विद्यार्थ्यांची प्रतिभा, आवडी निवडी आणि भावभावनांनुसार लेख, कविता, संकलित माहिती देण्याचे आवाहन करण्यात आले होते, त्यांस विद्यार्थ्यांचा उत्स्फूर्त प्रतिसाद मिळाला. हे सर्व लेखन साहित्य मराठी, हिंदी व इंग्रजी अशा विभागवार वर्गीकरणातून या अंकात प्रकटले आहेत. याशिवाय महाविद्यालयातील काही विभागांच्या उपक्रमांचा विभाग प्रमुखांनी अहवालाच्या रूपाने सादर केलेला आढावाही इथे समाविष्ट आहे.

'मृद्गंध'चा स्वभाव, रूप आणि स्वरूप हे महाविद्यालयाचे कल्पक, कलासक्त प्राचार्य, डॉ. राजाभाऊ मुनघाटे यांच्या संस्काराचा भाग आहे. त्यांच्या कल्पक सूचना व मार्गदर्शनामुळे हा अंक पूर्णत्वास जाऊ शकला. महाविद्यालयाचे उपप्राचार्य पी. एस. खोपे आणि उपप्राचार्य प्रा. डॉ. अभय साळूंके यांचेही सहकार्य लाभले. संपादक मंडळातील माझे मुख्य सहकारी प्रा. डॉ. नरेंद्र आरेकर व प्रा. भाष्कर तुपटे यांनी वार्षिकांक निर्मितीच्या प्रत्येक टप्प्यावर समर्थपणे साथ दिली. तसेच प्रा. डॉ. गुणवंत वडपल्लीवार, श्री. सतीश मुनघाटे, श्री. आशिष बगमारे आणि विद्यार्थी प्रतिनिधी श्री. लोकेश राऊत व कु. चेताली गावंडे या सहकाऱ्यांचे आणि मलय ग्राफिक्स नागपूरचे श्री. माधवजी लोखंडे यांचे वार्षिकांक सिद्धिस मौलिक योगदान लाभले. या सर्वांप्रती कृतज्ञता व्यक्त करतो आणि या सत्रात काळाच्या पडद्याआड गेलेले विविध क्षेत्रातील नामवंत यांच्यासह जीवनाची विविध अंग आपल्या कर्तृत्वाने समृद्ध करणाऱ्या सर्वांच्या कार्यास व स्मृतीस 'मृद्गंध' समर्पित करतो.

धन्यवाद !

प्रा. डॉ. दशरथ धर्माजी आदे

लता मंगेशकर
विशेष विभाग

स्वर्गलता

लता मंगेशकर

स्वर्गज्योति

विशेष विभाग

एका गायिकेचा प्रवास

सिमरन संजय श्रीवास्तव

बी. ए. - प्रथम

रहें न रहें हम, महका करेंगे. असा शास्वत विश्वास सर्व रसिकांना देऊन ६ फरवरी २०२२ रोजी स्वरसम्राज्ञी लतादीदीने या जगाचा निरोप घेतला. अशा या हेमा ऊर्फ लता दीनानाथ मंगेशकर यांचा जन्म भारतात मध्यप्रदेशातील इंदौर येथे २८ सप्टेंबर १९२९ रोजी झाला. त्यांचे मूळ नाव हेमा असे होते. परंतु 'भावबंधन' या नाटकांत लतीका ही भूमिका केल्यामुळे 'लता' हे नाव मिळाले.

दीदीला जन्मतःच संगीताची पार्श्वभूमी लाभली होती. त्यांना वडील आणि मराठी रंगभूमीवरील प्रसिद्ध गायक-नट मास्टर दीनानाथ मंगेशकर यांच्याकडून संगीताचे शास्त्रोक्त शिक्षण मिळाले. मास्टर दीनानाथ मंगेशकर यांचं अकाली

निधन झालं. त्यानंतर त्यांचे घनिष्ठ मित्र आद्य चित्रनिर्माते मास्टर विनायक यांनी दीनानाथांची सर्वांत मोठी कन्या लता हिला उस्ताद अमान अली भेंडी बजारवाले यांच्या हाताखाली शास्त्रीय संगीत शिकण्यास ठेवलं. त्यानंतर काही काळानंतर त्या उस्ताद अमानत खान देवासवाले आणि पंडित तुलसीदास शर्मा यांच्याकडे संगीत शिकू लागल्या.

लतादीदीच्या संगीताच्या कारकीर्दीच्या सुरुवातीला सुविख्यात गायिका-नायिका 'मल्लिका-ए-तरनुम' नूरजहाँ आणि कुंदन लाल सहगल यांचा तिच्या गायनशैलीवर फार मोठा प्रभाव होता. लतानं आपल्या 'श्रद्धांजली' या आगळ्या-वेगळ्या अल्बममध्ये सहगलची गाणी स्वतःच्या स्वरात म्हटली आहेत.

तिनं आपलं पहिलं पार्श्वगायन 'नाचू या, गडे, खेळू, सारी मनी हौस भारी' १९४२ सालच्या 'किती हसाल?' या मराठी चित्रपटात केलं. पण हे गाणं काही कारणानं त्या चित्रपटातून वगळण्यात आलं. हे गाणं सदाशिवराव नेवरेकर यांनी संगीतबद्ध केलेलं होतं. लतानं १९९२ मध्ये आपल्या चित्रपट सृष्टीतील पार्श्वगायनाची जी ५० वर्षे पूर्ण केली, त्या वेळी तिनं १९४२ सालातील हा 'किती हसाल' चित्रपट म्हणजे आपल्या पार्श्वगायनाची सुरुवात मानली होती. यानंतर त्यांनी असंख्य अजरामर गीतं गायली. त्यांच्या सुरात एक जादूई आवाज असल्यामुळे त्यांना गानकोकीळा, स्वर सम्राज्ञी अशा पदव्यांनी ओळखल्या जाऊ लागले.

भूमिका

लतादीदीने काही मराठी चित्रपटात भूमिकाही केल्या होत्या. त्यामुळे 'पहिली मंगळागौर' (१९४२), 'चिमुकला संसार' (१९४३), 'माझं बाळ' (१९४३), 'गजा भाऊ' (१९४४) आणि 'छत्रपती शिवाजी' (१९५२) या चित्रपटांचा समावेश होतो.

१९५२ साली 'छत्रपती शिवाजी' चित्रपटाची जी हिंदी आवृत्ती निघाली, त्यातही त्यांनी भूमिका केली. तसंच, आणखीही हिंदी चित्रपटांत भूमिका केल्या यांत 'बडी माँ' (१९४५), 'जीवनयात्रा' (१९४६), 'सुभद्रा' (१९४६), 'मंदिर' (१९४८) हे होत.

लता मंगेशकर यांनी १९५० मध्ये 'राम राम पाव्हणं' या मराठी चित्रपटाचं संगीत-दिग्दर्शन 'लता मंगेशकर' हे नाव वापरूनच केलं. त्यानंतर 'आनंदघन' या नावानं आणखी चार मराठी चित्रपटाचं संगीत - दिग्दर्शन केलं. त्यानंतर 'आनंदघन' या नावानं 'मोहित्यांची मंजुळा' (१९६३), 'मराठा तितुका मेळवावा' (१९६४), 'साधी माणसं' (१९६५) आणि 'तांबडी माती' (१९६९) या चार मराठी चित्रपटांचं संगीत दिग्दर्शन केलं.

निर्मिती

१९५३ मध्ये लतानं 'वादळ' या मराठी चित्रपटाची निर्मिती केली. तर १९८८ मध्ये हिंदी चित्रपट 'लेकिन' ची निर्मिती केली.

आवडते गीतकार

पंडित नरेंद्र शर्मा, नीरज, शैलेंद्र, मजरूह सुल्तानपुरी, साहिर लुधियानवी, नकश लायलपुरी, पंडित नरेंद्र शर्मा आणि मजरूह सुल्तानपुरी यांचा साहित्यिक प्रभाव लतादीदीवर खूप प्रमाणात पडला होता. हिंदी व उर्दू भाषेतील बारकावे तिनं त्यांच्याकडूनच आत्मसात केले.

बालाजी मंदिर विश्वस्त मंडळानं लताचा 'अस्थाना विद्वान' म्हणून गौरव केला. परिणामी तिला मंदिराच्या गाभाऱ्यात बसवून गानसेवा करण्याची योग्यता प्राप्त झाली.

सन्मान/पुरस्कार

भारत सरकारने लता मंगेशकर यांना १९६९ साली 'पद्मभूषण' पदवीने सन्मानित केले. १९८९ मध्ये साठ्याव्या वर्षी 'दादासाहेब फाळके' चित्रपट सृष्टीतील सर्वोच्च अशा पुरस्काराने गौरविण्यात आले.

१९८६ च्या अखेरीस 'इंडिया टुडे' तर्फे १२,८०० वाचकांचं सार्वमत घेण्यात आलं. कला आणि सांस्कृतिक क्षेत्रात फार मोठं योगदान असलेल्या ज्या व्यक्तिस 'पद्मविभूषण' पदवी देण्यात यावी, त्यांची नांव वाचकांकडून मागवलेली होती. यामध्ये अग्रक्रमानं खालील व्यक्तींची नावं जाहीर झाली, ती अशी -

- १) लता मंगेशकर
- २) एम्.एफ. हुसेन
- ३) आर.के. नारायण
- ४) भीमसेन जोशी
- ५) राज कपूर
- ६) अमिताभ बच्चन
- ७) पुपुल जयकर
- ८) मृणालिनी साराभाई

हे सर्व उत्तर, दक्षिण, पूर्व, पश्चिम या विभागांतील सर्व क्षेत्रांतील स्त्री, पुरुष, विद्यार्थी अथवा ६० वर्षांवरील व्यक्तींकडून मागवलेलं प्रातिनिधिक स्वरूपाचं मत होतं व सर्वानुमते प्रथम क्रमांकासाठी 'लता मंगेशकर' हेच नाव सुचवण्यात आलं होतं.

आवडत्या गोष्टी

आवडता रंग - पांढरा

आवडता अलंकार - हिऱ्याच्या बांगड्या

आवडते खडे - पाचू, हिरे

आवडता सण - दिवाळी

भारतातील आवडते शहर - मुंबई

परदेशांतील आवडते शहर - न्यूयॉर्क

वर्षातील आवडता ऋतू - हिवाळा

दिवसाचा आवडता काळ - पहाट

आवडता भारतीय पदार्थ - कोल्हापुरी मटण

आवडता परदेशी पदार्थ - फ्राईड फिश व टार्टर सॉस

आवडते खेळ - क्रिकेट, फूटबॉल, टेनिस

आवडता छंद - तिनं स्वतः काढलेली छायाचित्र

‘इलस्ट्रेटेड वीकली ऑफ इंडिया’ या प्रसिद्ध नियतकालिकात छापून आली आहेत.

गेली पंचवीस वर्षे लतादीदी सतत गात राहिल्या. चित्रपटांतून त्या जशा गायल्या तशाच त्या ध्वनिमुद्रिकांसाठीही गायल्या. भारतातील बहुतेक प्रमुख भाषांतून त्यांनी गीते म्हटली. गाण्याच्या सर्व प्रकारातून गायन केले. अभिजात कवींपासून तर नवोदीत गीतरचनाकारांपर्यंत अनेकांच्या रचना तिच्या गळ्यातून उमटल्या. अनेक संगीत दिग्दर्शकांनी तिच्या गीतांना चाली दिल्या आणि अनेक चित्रपट तिच्या गाण्यामुळे गाजले.

दीदीने गायलेल्या प्रकारात गझल, कव्वाली, ठुंबरी, दादरा, टप्पा, ख्याल, कजरी, होरी, तरनुम लोरी (अंगाई गीत), भावगीत, भजन बालगीत, श्लोक, अभंग, ओवी, लावणी, लोकगीत, भांगडा, गद्य, रंबासंबा, चाचाचा, जापानी, आरती, रवींद्र संगीत.

काही संगीत दिग्दर्शक

गुलाम हैदर, खेमचंद्र प्रकाश, श्यामसुंदर, अनिल विश्वास, नौशाद, सी. रामचंद्र, सचिन देव बर्मन, सज्जाद, हेमंत केदार (शिंदे), हंसराज बेहेल, नौशाद, धनिराम, पं. गोविंदराम, श्यामबाबू पाठक, अमरनाथ, हुस्नलाल-भगतराम, खय्याम, मन्ना डे, मुकेश, रोशन, रवी, चित्रगुप्त, दिलीप घोलकिया, सरस्वतीबाई, आर.सी. बोराल, कल्याणजी-आनंदजी, लक्ष्मीकांत-प्यारेलाल, लाला-

सत्तार, एन. दत्ता, राहुल देव बर्मन, गणेश, गुलाम महंमद, सुमंतराज, वसंत देसाई, रामलाल, पं. शिवराम, अलि अकबर खां, रविशंकर, जयदेव, हेमंतकुमार, उषा खन्ना, दक्षिणाबाबू, मनमोहन, महेंद्रसिंग, सरदार मलिक, वसंतप्रकाश, भानू घोष, सलिल चौधरी, बुलो सी. रानी, अविनाश व्यास, जमालसिंग, जी.एस. कोहली, मनोहर, सी. अर्जुन, परदेसी, पुरुषोत्तम सोळंकरकर, दादा चांदेकर, मा. कृष्णा, शंकरराव कुलकर्णी, सुधीर फडके, दत्ता डावजेकर, वसंत प्रभू, वसंत पवार, राम कदम, जितेंद्र अभिषेकी, स्नेहल भाटकर, मीना मंगेशकर, किशोरकुमार, गजानन कर्नाड.

गीतकार व बोली भाषा

संस्कृत, मराठी, पंजाबी, बंगाली, आसामी, हिंदी, ब्रज, अवधी, भोजपुरी, गुजराती, मैथिली, उडीया, नेपाळी, कानडी, तेलुगू, सिंहली, उर्दू, मारवाडी, तमिळ.

गीतकार

कबीर, सूरदास, मीरा, गालिब, रवीन्द्रनाथ ठाकूर, सुमित्रानंदन पंत, मैथिलीशरण गुप्त, साहीर लुधियानवी, पं. भरत व्यास, प्रदीप, शैलेंद्र, मथोक, कमाल अमरोही, राजा मेहेंदी अलीखान, नेपाळ - नरेश महेंद्रसिंग, नरेंद्र शर्मा, ललितादेवी शास्त्री, शकील बदायुनी, कैफी आझमी, बाराबंकी, राजेंद्र कृष्ण, मजरूह सुल्तानपुरी, हसरत जयपुरी, पं. गिरीश, पं. इंद्र, इंदीवर, नीरज, अविनाश व्यास, नक्ष लिलायपुरी, केदार शर्मा, आनंद बक्षी, सलील चौधरी, वर्मा, मलिक.

मराठी कवी

ज्ञानदेव, नामदेव, तुकाराम, गोविंदाग्रज, स्वातंत्र्यवीर सावरकर, माधव ज्यूलियन, वि.स. खांडेकर, शांताराम आठवले, पी. सावळाराम, राजा बढे, कुसुमाग्रज, योगेश, शांता शेळके, रमेश आणावकर, जगदीश खेबुडकर, आरती प्रभू, सूर्यकांत खांडेकर, यशवंत देव. अशा या प्रतिभाशाली आणि अपराजित स्वराला मनःपूर्वक श्रद्धांजली.

•••

मुंबांची जादुंगर लतादीदी

कु. अंजली कृ. चावर

बी.ए. - द्वितीय

भारताची गानकोकिळा लता मंगेशकर यांचा जन्म २८ सप्टेंबर १९२८ ला मध्यप्रदेशातल्या इंदौर इथे दीनानाथ मंगेशकर यांच्या घरी झाला. ते शास्त्रीय गायक आणि थिएटर कलावंत होते. त्यामुळे लतादीदींना संगीताचे बाळकडू कुटुंबातूनच मिळाले होते. दीनानाथ मंगेशकरांच्या दुसऱ्या पत्नी शेवती-सुधामती व पंडित दीनानाथ यांची सर्वांत मोठी सुपुत्री लतादीदी. लतादीदींच्या जन्माच्या अगोदरच त्यांच्या वडिलांना आपल्या घरात अद्भुत शक्तीचा वास होणार असा वाटत होता. त्यामुळे एक दिवस ते सकाळला स्वतःचीच कुंडली बघत बसले होते. दीनानाथ मंगेशकर यांना आपल्या होणाऱ्या अपत्याबद्दल पूर्ण विश्वास

होता की त्यामध्ये अद्भुत शक्तीचा वास होणार आणि कदाचित याच कारणामुळे लता मंगेशकर यांच्या चाहत्यांना त्यांच्यामध्ये देवी सरस्वतीचे रूप बघतात.

जेव्हा भारतरत्न लताजी ह्या पाच वर्षांच्या झाल्या तेव्हा त्यांच्या वडिलांना त्यांच्यामध्ये असलेल्या गुणाचा अनुभव होऊ लागला. त्यामुळे दीनानाथ मंगेशकर यांनी लतार्जींना शास्त्रीय संगीताची शिकवण देण्याची सुरुवात घरूनच केली. काही काळानंतर मंगेशकर परिवार महाराष्ट्राच्या सांगली येथे राहण्यास आले. लतार्जींचे चार लहान भावंडे मिना, आशा, उषा व हृदयनाथ यांनी लहानपणापासून घरात संगीतमय वातावरण बघत होते. यांचाच प्रभाव घरातली सर्वांत मोठी

मुलगी लता ह्यावर वाढत गेला.

सुरसम्राज्ञी लताजी यांचे मूळ नाव 'हेमा' होते. परंतु त्यांच्या वडिलांनी एका 'भावबंधन' या नाटकामुळे प्रभावित होऊन त्यांचे नाव बदलून 'लता' ठेवले आणि त्यांचे मूळ आडनावही 'हर्डीकर' होते.

लताजी यांनी शालेय शिक्षण कधीही घेतले नाही. त्या घररूनच अभ्यास करित होत्या. ह्याबद्दल त्यांची लहान बहिण मिना ह्या एक मनोरंजक घटना सांगतात की लताजी एक दिवस आपल्या आईकडे येऊन म्हणतात की मी उद्यापासून शाळेला चालली. मग दुसऱ्या दिवशी लताजींनी आशाला कडेवर घेऊन शाळेत चालली गेली. तिथे गेल्यानंतर शिक्षक त्यांना म्हणतात की, लहान मुलांना शाळेत घेऊन यायचं नाही. अगोदर तिला घरी सोड नी शाळेला ये असे शिक्षकांनी म्हटल्यानंतर लता घरी आल्या आणि म्हणतात की, शिक्षकांनी लता मंगेशकरचा अपमान केला. त्यामुळे मी कधीही शाळेला जाणार नाही. त्यानंतर लताजी कधीही शाळेत गेल्या नाही.

त्याच काळात त्यांच्या वडिलांनी त्यांना के.एल. सहगल यांचा एक चित्रपट बघायला नेले होते. के.एल. सहगल हे एक प्रसिद्ध गायक आणि अभिनेते होते. ते लता मंगेशकर यांचे आदर्श बनले. ते त्यांना खूप आवडायचे.

वयाच्या अवघ्या ५ वर्षांपासून लता ह्या आपल्या वडिलांसोबत त्यांच्या नाटकांमध्ये अभिनय करित असत. ९व्या वर्षी या स्वरसम्राज्ञीने शास्त्रीय संगीताची मैफिल सजवली होती.

एप्रिल १९४२ ला लताजींचे लाडके वडील यांचे निधन झाले. वयाच्या १९व्या वर्षी लताजींनी आपल्या परिवाराची जबाबदारी आपल्या खांद्यावर घेतली. लताजींचे पिता त्यांना आपला मुलगा म्हणायचे. जेव्हा पहिल्यांदा लताजींनी आकाशवाणीवर गाणं गायले होते तेव्हा दीनानाथांनी सुधामती यांना म्हटले होते की लतामुळे आता ते चिंतामुक्त आहेत. त्यांना पूर्ण विश्वास होता की त्यांच्यानंतर लता ह्या पूर्ण परिवाराची जबाबदारी खूप चांगल्याने पार पाडतील. कदाचित या गोष्टीचे भान लताला असल्यामुळे त्यांनी आपल्या कुटुंबाचे पालनपोषण करण्याकरिता धावपड सुरू केली.

लताजींनी फिल्ममध्ये अभिनय आणि गाणं गाण्याचा

ठरवलं. त्यांचं पहिलं गाणं १९४२ साली मराठी चित्रपट 'किती हसाल' करिता 'नातु या ना गडे खेळू सारी, मनी हौर भारी...!' गायिले होते. या गीताला सदाशिवराव नेवरेकर यांनी संगीतबद्ध केले होते. परंतु या चित्रपटाच्या एडिटिंग दरम्यान या गीताला काढून टाकण्यात आलं. पुढं नवयुग फिल्म कंपनीचे मालक आणि लतादीदींच्या वडिलांचे मित्र मास्टर विनायक यांनी गायिका आणि अभिनेत्री बनविण्यात मदत केली. पुढे लताजी १९४५ साली मास्टर विनायक कंपनीसोबत मुंबईला गेल्या.

१९४८ ला मास्टर विनायक यांच्या मृत्युमुळे लताजींचा आणखी एक एक आधारवड कोसळला आणि मुंबई सारख्या ठिकाणी त्या एकाकी पडल्या. त्यामुळेच त्यांची सुरुवातीची वर्ष अत्यंत संघर्षपूर्ण राहिली. मास्टर विनायक यांच्या मृत्युपश्चात गुलाम हैदर यांनी लताला तिच्या कारकिर्दीत बरीच मदत केली. १९४८ साली 'मजदुर' चित्रपटातले 'दिल मेरा तोडा, मुझे कही का ना छोडा' गीतानं लता मंगेशकरांना ओळख मिळाली. यानंतर लगेच १९४९ ला आलेल्या 'महल' साठी लताने आपले पहिले सुपरहिट गीत 'आयेगा... आयेगा... आयेगा... आनेवाला' हे गायलं. या गीतानंतर लताला मोठमोठ्या संगीतकारांच्या नजरेत ओळख मिळाली त्यामुळे तिला एकामागे एक अनेक गीतांचे ऑफर्स मिळत गेल्या. अशा ह्या आपल्या भारतरत्न सुरांची जादुगर लतादीदी मंगेशकर.

•••

लतादीदी आणि मराठी भावगीत

जागृती शेंडे
बी.एस्सी. - द्वितीय

१. गजानना श्री गणराया

लता मंगेशकर ऊर्फ लतादीदी यांनी अनेक भाषेत गायन केलेले आहे. तसेच गायनाचे जवळजवळ सर्वच प्रकारात गीत गायन केलेले आहे. असे असले तरीही त्यांचे मराठी भाषेतील भावगीत हे हृदयाचा ठाव घेणारे आणि मनाला आनंद व प्रसन्न करणारे आहेत. दीदीच्या अनेक मराठी भावगीतातील काही संस्मरणीय भावगीत आपण पाहू या...

गणेशोत्सवामध्ये अगदी आवर्जून हे गाणं सर्व ठिकाणी वाजविल्या जाते. या गाण्यातून बाप्पाची मनोभावे प्रार्थना केलेली आहे. गणेशाचं हे सुंदर वर्णन लतादीदींनी आपल्या सुमधूर सुरात केलेलं आहे. हे गाणं कधीही ऐकलं तरी मन बाप्पाच्या चरणी लीन होते.

गीतकार - शांता शेळके

संगीतकार - पंडीत हृदयनाथ मंगेशकर

गायिका - लता मंगेशकर

गीतप्रकार - भक्तीगीत

२. चिंब पावसानं रान झालं आबादानी

मुसळधार पाऊस, प्रणयगीत आणि मराठी भावगीते यांचे नेहमीच एक छान नाते राहिले आहे. पावसाला सुरुवात झाली की वृक्षवल्ली, पशू-पक्षी आणि प्रेमी युगुलांच्या प्रेमाला उधाण येते. या गाण्यातून हा प्रणय खूप सुंदर पद्धतीने मांडण्यात आलेला आहे. आजही पावसाला सुरुवात झाली की हे गाणं प्रत्येकाच्या मनात सर्वात आधी रुंजी घालतं.

गीतकार – ना.धों. महानोर
संगीतकार – पंडीत हृदयनाथ मंगेशकर
गायिका – लता मंगेशकर
चित्रपट – सर्जा
गीत प्रकार – प्रेमगीत

३. ऐरणीच्या देवा तुला

भालजी पेंढारकर यांच्या साधी माणसं या चित्रपटातील हे गाणं आजही तितकंच लोकप्रिय आहे. या चित्रपटातील थीम साँग लिहिण्यासाठी भालजी पेंढारकर यांनी खेबूडकरांना शाळेत तास सुरू असताना तातडीने बोलावून घेतलं होतं. लोहारकाम करणारं जोडपं, नवऱ्याबाबत बायकोच्या मनात असलेलं निस्सीम प्रेम, लोहारांचा देव अशी सुंदर मांडणी यात करण्यात आलेली आहे. काळ बदलला तरी लतादीदींच्या आवाजातील हे गाणं आजही तितकंच लोकप्रिय आहे.

गीतकार – जगदीश खेबूडकर
संगीतकार – आनंदधन
गायिका – लता मंगेशकर
चित्रपट – साधी माणसं
गीतप्रकार – चित्रपटगीत

४. श्रावणात घन निळा

निसर्गाची विविध रूपं आणि त्यावर अनेक गाणी आतापर्यंत रचण्यात आलेली आहेत. मात्र श्रावणातील गाण्यांची गोष्ट वेगळीच. श्रावण महिन्यात या गाण्याची आठवण येतेच.

गीतकार – मंगेश पाडगांवकर
संगीतकार – श्रीनिवास खळे

गायिका – लता मंगेशकर
गीतप्रकार – भावगीत

५. आज गोकुळात रंग खेळतो हरी

श्रावण महिन्यात विविध सणसमारंभानां सुरुवात होते. गोकूळ अष्टमीसाठी कृष्णाच्या विविध लीलांवर आधारित गाणी, गवळणी प्रसिद्ध आहेत. त्यापैकीच एक सुपरहिट गाणं म्हणजे आज गोकुळात रंग खेळतो हरी. या गाण्यातून लतादीदींनी कृष्णाच्या लीला आणि राधेचा भक्तीभाव सुंदरपणे व्यक्त केला आहे.

गीतकार – सुरेश भट
संगीतकार – पंडीत हृदयनाथ मंगेशकर
गायिका – लता मंगेशकर
गीतप्रकार – भावगीत

६. लटपट लटपट तुझे चालणे

स्त्रीचे सौंदर्य आणि साजशृंगार यांचा उल्लेख लावणीमध्ये आढळतो. या लावणीचे वैशिष्ट्य हे की यातून विविध भावभावनांचे अविष्कार मांडण्यात आले आहेत. लता मंगेशकर यांनी त्याला आणखीनच स्वरताज चढवला आहे.

गीतकार – शाहीर होनाजी बाळा
संगीतकार – वसंत देसाई
गायिका – लता मंगेशकर
चित्रपट – अमरभूपाळी
गीतप्रकार – लावणी

७. वेडात मराठे वीर दौडले

महाराष्ट्र आणि छत्रपती शिवाजी महाराजांचे नाते अतूट आहे. संगीतातही पोवाडा, स्फूर्तीगीतांमधून वर्षानुवर्ष महाराजांचा हा वारसा जपण्यात आलेला आहे. स्वराज्याचे सेनापती प्रतापराव गुजर यांच्या शौर्यकथेचे पुष्प या गाण्यात गुंफण्यात आलेलं आहे. महाराष्ट्रदिन अथवा महाराजांच्या जयंतीनिमित्त सार्वजनिक ठिकाणी हे गाणं आवर्जून लावण्यात येते. या गाण्यातून दीदींच्या आवाजाची एक तीक्ष्ण सुरेल धार जाणवते.

गीतकार – कुसुमाग्रज

संगीतकार – पंडीत हृदयनाथ मंगेशकर

गायिका – लता मंगेशकर

गीतप्रकार – स्फूर्ती गीत

८. मोगरा फुलला

महाराष्ट्राला संत वाङ्मय आणि अभंगांचा समृद्ध वारसा लाभलेला आहे. संत ज्ञानेश्वर म्हणजे संताचे शिरोमणी... त्यांनी रचलेला हा सुंदर अभंग लतादीदींच्या स्वरात ऐकणं हा एक सुंदर अनुभव आहे.

रचना – संत ज्ञानेश्वर

संगीतकार – पंडीत हृदयनाथ मंगेशकर

गायिका – लता मंगेशकर

गीतप्रकार – संतवाणी

९. मी रात टाकली

जैत रे जैत हा चित्रपट त्यातील सर्वच गाणी गाजलेली आहेत. त्यातील या गाण्यामध्ये लता मंगेशकर यांचा आवाज आणि स्मिता पाटील यांच्या अप्रतिम सौंदर्याचा सुंदर मिलाप यात आढळतो.

गीतकार – ना. धों. महानोर

संगीतकार – पंडीत हृदयनाथ मंगेशकर

गायिका आणि गायक – चंद्रकांत काळे, लता मंगेशकर आणि रविंद्र साठे

चित्रपट – जैत रे जैत

गीतप्रकार – चित्रपटगीत

१०. मेंदीच्या पानावर

लत्र आणि त्यावेळेस नववधूच्या मनात असलेली भावना यांचे सुंदर वर्णन या गीतातून करण्यात आलेले आहे. लता मंगेशकर यांनी त्यांच्या सुरेल आवाजात या भावना

मांडलेल्या आहेत.

गीतकार – सुरेश भट

संगीतकार – पंडीत हृदयनाथ मंगेशकर

गायिका – लता मंगेशकर

गीतप्रकार – भावगीत

११. चाफा बोलेना

अनेकांना हे गाणं पुन्हा पुन्हा ऐकण्याची नक्कीच आवड असेल. कारण लतादीदींनी स्वरबद्ध केलेलं हे गाणं आजही अजरामर आहे.

गीतकार – कवी बी

संगीतकार – वसंत प्रभू

गायिका – लता मंगेशकर

गीतप्रकार – भावगीत

१२. जीवनात ही घडी

जीवन जगताना असे अनेक क्षण येतात जे कधीच संपू नयेत अथवा पुढे जाऊ नयेत असं आपल्याला वाटत असतं. प्रत्येकाच्या आयुष्यात असा क्षण कधी ना कधी तरी येतच असतो. आयुष्याच्या प्रत्येक आनंदी क्षणात या गाण्याची आठवण तुम्हाला आल्याशिवाय राहणार नाही.

गीतकार – यशवंत देव

संगीतकार – यशवंत देव

गायिका – लता मंगेशकर

चित्रपट – कामापुरता मामा

गीतप्रकार – चित्रपटगीत

१३. घन ओथंबून येती

लता मंगेशकर यांनी गायलेल्या गाण्यातून निसर्गाचं मोहक रूप सुंदर पद्धतीने टिपण्यात आलं आहे. त्यामुळे जेव्हा माणूस निसर्गाच्या सान्निध्यात असतो तेव्हा त्याच्या मनात हेच गाणं सतत सुरू असतं.

गीतकार – ना. धों. महानोर

संगीतकार – पंडीत हृदयनाथ मंगेशकर

गायिका – लता मंगेशकर

गीतप्रकार – भावगीत

१४. लेक लाडकी या घरची

मुली म्हणजे घरचा प्राण असतात. मात्र त्या जेव्हा लग्न करून सासरी जातात तेव्हा आईवडीलांच्या मनात काहूर निर्माण होतात. आपल्या मुलींचा संसार सुखाचा व्हावा असं प्रत्येक आईवडीलांना वाटत असतं. मात्र जेव्हा लेक लग्नाच्या बोहल्यावर चढते तेव्हा त्यांना नेमकं काय वाटतं ते या गाण्यातून मांडण्यात आलेलं आहे. लतादीदींचे हेही गाणं फारच लोकप्रिय आहे.

गीतकार - पी. सावळाराम

संगीतकार - वसंत प्रभू

गायिका - लता मंगेशकर

चित्रपट - कन्यादान

गीतप्रकार - चित्रपटगीत

१५. सख्यारे घायाळ मी हरणी

लता मंगेशकर यांनी आपल्या स्वरातून या गाण्याला आजही जिवंत ठेवलं आहे. सामना चित्रपटात नायिकेने घातलेली साद प्रेक्षक आणि ऐकणाऱ्यांच्या हृदयाला पार चिरत जाते. या गाण्यातील आर्त भावांनी त्याला एका वेगळ्या उंचीवर पोहचवलेलं आहे.

गीतकार - जगदीश खेबूडकर

संगीतकार - भास्कर चंदावरकर

गायिका आणि गायक - लता मंगेशकर आणि रविंद्र साठे

चित्रपट - सामना

गीतप्रकार - चित्रपटगीत

•••

लता मंगेशकर यांचे गायन उपक्रमातून योगदान

पूनम नागपूरकर

बी.एस्सी. - तृतीय

प्रसिद्ध गायिका गानकोकीळा लता मंगेशकर यांचे वयाच्या ९२व्या वर्षी ६ फेब्रुवारी २०२२ ला निधन झाले. संपूर्ण देश शोकसागरात बुडाला. त्यांच्या निधनाने निर्माण झालेली पोकळी भरून निघणे अशक्य आहे. लता मंगेशकर यांनी 'ए मेरे वतन के लोगो' हे गीत भारत-चीन युद्धातील सैन्याचे मनोबल वाढविण्यासाठी व शहीदांना श्रद्धांजली वाहण्याकरिता गातांना उपस्थित पं. नेहरूंसकट सर्वांच्याच डोळ्यांतून अश्रू वाहू लागले.

१९६२ च्या भारत-चीन युद्धात अनेक जवानांना प्राण गमवावे लागले. १९६३ मध्ये प्रजासत्ताकदिनी लता मंगेशकर यांनी सैनिकांच्या सन्मानार्थ 'ए मेरे वतन के लोगो'

हे गाणे गायले होते. लता मंगेशकर यांच्या भावपूर्ण आवाजातील गाण्याचे बोल इतके मनाला भिडणारे होते की तत्कालीन पंतप्रधान पंडित जवाहरलाल नेहरू यांच्या डोळ्यात पाणी आले.

लता मंगेशकर यांच्या मैफलीने गोवा मुक्ती संग्रामसाठी निधी उभारण्यास मदत केली. लता मंगेशकर यांचे वडील गोव्याचे होते, म्हणून जेव्हा गोवा मुक्ती चळवळीतील कार्यकर्त्यांनी निधी उभारण्यासाठी मैफल आयोजित करण्यासाठी त्यांच्याशी संपर्क साधला तेव्हा त्यांनी होकार दिला. १९५० च्या दशकात पुण्यातील हीरा बाग येथे ही मैफल झाली. जमा झालेला पैसा पोर्तुगीज सैन्याला

गोव्यातून हाकलण्यासाठी वापरला गेला. लता मंगेशकर यांनी यासाठी एकही पैसा घेतला नाही. ही मैफल गोवा मुक्तीच्या लढ्यात सर्वात प्रभावी योगदान मानली जाते.

लता मंगेशकर यांच्यासोबत ए.आर. रहमानने महिला सक्षमीकरणासाठी एक म्युझिक व्हिडीओ बनवला आहे. लाडली - द रौनक ऑफ लाईफ विथ ए.आर. रहमान महिला सशक्तीकरणाच्या थीमवर रहमानचा हा व्हिडीओ स्त्रीची शक्ती आणि ती आयुष्यात काहीही कसे मिळवू शकते हे दाखवते.

लता मंगेशकर या क्रिकेटच्या प्रचंड चाहत्या होत्या. त्यांनी अनेक प्रसंगी क्रिकेटवरील प्रेम व्यक्त केले. असाच

एक काळ होता जेव्हा त्यांनी १९८३ चा विश्वचषक जिंकल्यावर भारतीय क्रिकेट संघासाठी २० लाख रुपये उभे केले होते. मोठ्या विजयानंतर, बीसीसीआयला संघाचा सत्कार करायचा होता पण त्यासाठी निधीची कमतरता होती. लता मंगेशकर यांनी क्रिकेट प्रशासक राजसिंग डुंगरपूर यांनी निधी उभारण्याकरिता संगीत कार्यक्रम करण्यासाठी विनंती केली. त्यानुसार लता मंगेशकर यांनी सुरेश वाडकर आणि नितीन मुकेश यांच्यासोबत दिल्लीत एक विशेष कार्यक्रम केला आणि २० लाख जमा केले.

जून १९८५ मध्ये, युनायटेड वे ऑफ ग्रेटर टोरंटोने लता मंगेशकरांना मॅपल लीफ गार्डन्समध्ये परफॉर्म करण्यासाठी आमंत्रित केले. अॅन मरेच्या विनंतीवरून, लतादीदींनी तिचे “यू नीड मी” हे गाणे गायले. या उपक्रमातून धर्मादाय संस्थेसाठी १५०,००० जमा झाले.

२००१ मध्ये, लता मंगेशकर मेडिकल फाऊंडेशन (ऑक्टोबर १९८९ मध्ये मंगेशकर कुटुंबाने स्थापन केलेले) अंतर्गत पुण्यात मास्टर दीनानाथ मंगेशकर हॉस्पिटलची स्थापना केली.

२००५ मध्ये, त्यांनी स्वरांजली नावाचे दागिने कलेक्शन डिझाईन केले. जे अर्वोर या भारतीय हिरे निर्यात कंपनीने तयार केले. या संग्रहातील पाच तुकड्यांनी क्रिस्टीच्या लिलावात १०५,००० इतकी रक्कम गोळा केली. या रकमेतील काही भाग २००५ काश्मीर मधील भूकंप ग्रस्तांच्या मदतीसाठी देण्यात आला.

कोरोनाच्या काळात लतादीदींनी लाखोंची देणगी दिली. कोविड-१९ ची सुरुवात होताच जगभर हाहाःकार माजला होता. लता मंगेशकर यांनी २०२० मध्ये मुख्यमंत्री मदत निधीमध्ये २५ लाखांचे योगदान दिले. २०२१ मध्ये जेव्हा देशाला कोविड-१९ च्या दुसऱ्या लाटेचा फटका बसला तेव्हा लता मंगेशकर यांनी पुन्हा कोविड मदत कार्यासाठी महाराष्ट्र मुख्यमंत्री मदत निधीमध्ये ७ लाखांचे योगदान दिले.

लता मंगेशकर यांनी आपल्या गायन कारकिर्दीत वेगवेगळ्या उपक्रमातून मदतीचा हात दिला होता.

•••

लतादीदींचा संगीत प्रवास

प्राची आष्टेकर

बी.एस्सी. - तृतीय

अगदी बालवयापासून तर वार्धक्याच्या शेवटच्या टप्प्यापर्यंत लतादीदी या गात राहिल्या. त्यांनी गायिलेली असंख्य गाणी अजरामर ठरली आहेत. त्यांच्या जिवनातील संपूर्ण संगीत प्रवास लक्षात घेतल्यास अतिशय लक्षणीय व थक्क करणारा आहे.

१९३४ - वयाच्या ५व्या वर्षापासून त्यांनी तिच्या वडिलांच्या संगीत नाटक - मराठीतील संगीत नाटकात अभिनेत्री म्हणून काम करायला सुरुवात केली.

१९४२ - वयाच्या १३व्या वर्षी लता मंगेशकर यांच्या वडिलांच्या निधनानंतर, नवयुग चित्रपट कंपनीचे मालक मास्टर विनायक दामोदर कर्नाटकी यांनी गाणे आणि अभिनय सुरू करण्याची कारकीर्दीची जबाबदारी घेतली.

१९४५ - मुंबईला भिंडीबाजार घराण्याच्या उस्ताद अमान अली खान यांच्याकडून हिंदुस्थानी शास्त्रीय संगीताचे धडे घेतले.

१९४५ - लता आणि आशा यांनी मास्टर विनायक यांच्या पहिल्या हिंदी भाषेतील चित्रपट बडी मा (१९४५) मध्ये छोट्या भूमिका केल्या. या चित्रपटात लतानी "माता तेरे चरणों में" हे भजनही गायले होते.

१९४८ - १९४८ मध्ये विनायकच्या मृत्यूनंतर, संगीत दिग्दर्शक गुलाम हैदर यांनी त्यांना गायिका म्हणून मार्गदर्शन केले. हैदर यांनीच लताला पहिला मोठा ब्रेक दिला "दिल मेरा तोडा, मुझे कहीं का ना छोडा" या गाण्याने - मजबूर (१९४८), हा चित्रपट यशस्वी ठरला.

१९४९ - संगीत दिग्दर्शक खेमचंद प्रकाश यांनी संगीतबद्ध केलेले आणि अभिनेत्री मधुबालाने पडद्यावर लिप सिंक केलेले महल (१९४९) चित्रपटातील “आयेगा आनेवाला” हे दीदीचे पहिले प्रमुख हिट गाणे होते.

१९६० - मुघल-ए-आझम (१९६०) मधील “प्यार किया तो डरना क्या” हे नौशाद यांनी संगीतबद्ध केलेले आणि मधुबाला यांनी लिप-सिंक केलेले गीत फार गाजले. १९६० पासून लता मंगेशकर या लक्ष्मीकांत प्यारेलाल, मदन मोहन, यांसारख्या प्रसिद्ध संगीत दिग्दर्शकांच्या सहवासात आल्या. जयकिशन, एस.डी. बर्मन, आर.डी. बर्मन आणि तिचा भाऊ हृदयनाथ मंगेशकर, वसंत प्रभू, श्रीनिवास खळे, सुधीर फडके यांसारख्या मराठी संगीत दिग्दर्शकांसोबत त्यांनी किशोर कुमार, मुकेश, मन्ना डे, महेंद्र कपूर आणि मोहम्मद रफी यांसारख्या जुन्या गायन क्षेत्रातील नामवंत साथीदारांसोबत द्वंद्वगीते रेकॉर्ड केली.

१९६३-२७ जानेवारी १९६३ रोजी, भारत-चीन युद्धाच्या पार्श्वभूमीवर, लतादीदींनी भारताचे तत्कालीन पंतप्रधान जवाहरलाल नेहरू यांच्या उपस्थितीत. “ऐ मेरे वतन के लोगो” हे देशभक्तीपर गीत गायले. सी. रामचंद्र यांनी संगीतबद्ध केलेले आणि कवी प्रदीप यांनी लिहिलेल्या या गाण्याने पंतप्रधानांना अश्रू अनावर झाले होते. हे गीत अजरामर स्वरूपाचे ठरले आहे.

१९६७ - लता मंगेशकर यांनी १९६७ मध्ये संगीत दिग्दर्शक लक्ष्मण बेलेंकर यांच्यासाठी दोन गाणी रेकॉर्ड करून क्रांतिवीर सांगोली रायण्णा चित्रपटासाठी कन्नडमध्ये पदार्पण केले.

१९७२ - मीना कुमारीचा शेवटचा चित्रपट, पाकीजा, प्रदर्शित झाला. त्यात लता मंगेशकर यांनी गायिलेली आणि गुलाम मोहम्मद यांनी संगीतबद्ध केलेली “चलते चलते” आणि “इन्ही लोगों ने” या सदाबहार गाण्याचा समावेश होता.

१९७३ - आर.डी. बर्मन यांनी संगीतबद्ध केलेल्या आणि गुलजार यांनी लिहिलेल्या परिचय चित्रपटातील “बिते ना बिताई” या गाण्यासाठी लता मंगेशकर यांना सर्वोत्कृष्ट पार्श्वगायिकेचा पहिला राष्ट्रीय चित्रपट पुरस्कार मिळाला.

१९७४ - विदेशात इंग्लंडमध्ये लतादीदी यांची

पहिली मैफल १९७४ मध्ये रॉयल अल्बर्ट हॉल, लंडन येथे झाली. अशी मैफल करणाऱ्या त्या पहिल्या भारतीय होत्या.

१९८० नंतर त्यांनी शिव हरी, भूपेन हजारिका, लक्ष्मीकांत-प्यारेलाल, राहुल देव बर्मन, बप्पी लाहिरी, मोहम्मद खय्याम यांसारख्या विविध संगीत दिग्दर्शकांसोबत काम केले.

१९९० च्या दशकात लता मंगेशकर यांनी नदीम-श्रवण, जतीन-ललित, आनंद-मिलिंद, दिलीप सेन-समीर सेन, उत्तम सिंग, अनु मलिक, आदेश श्रीवास्तव, जगजीत सिंग आणि ए.आर. रहमान यांच्यासोबत काम केले.

१९९१ मध्ये, लता मंगेशकर यांनी हिंदी चित्रपटांसाठी स्वतःचे प्रॉडक्शन हाऊस सुरू केले ज्याने गुलजार दिग्दर्शित ‘लेकीन’ चित्रपटाची निर्मिती केली. त्यांचा भाऊ हृदयनाथ याने संगीतबद्ध केलेल्या “यारा सिली सिली” या गाण्यासाठी तिला सर्वोत्कृष्ट महिला पार्श्वगायिकेचा तिसरा राष्ट्रीय चित्रपट पुरस्कार मिळाला.

२००४ - त्यांचा शेवटचा पूर्ण अल्बम वीर-जाराचा होता.

२०१९ शेवटचे गाणे गायिले - त्यांनी भारतीय सैन्य आणि राष्ट्राला श्रद्धांजली म्हणून मयुरेश पै यांनी संगीतबद्ध केलेले शेवटचे गाणे ‘सौगंध मुझे इस मिट्टी की’ रेकॉर्ड केले.

•••

केवळलता

आचार्य अत्रे

सौजन्य - 'लोकराज्य' सप्टेंबर १९९२

संकलन - नवनाथ ठेंगरे एम.ए. (मराठी) प्रथम

भारतीय चित्रपटसृष्टीची अनिभिषिक्त गानसम्राज्ञी लता मंगेशकर हिच्या चौतिसाव्या वाढदिवसानिमित्त आज आम्ही तिला लवून मानाचा मुजरा करित आहोत. आणि या देशामधील नाद लुब्ध रसिकांच्या हृदय सिंहासनावर चीरकाल राज्य करण्यासाठी तिला आणि तिच्या सूरम्य कंठाला दीर्घायु लाभो अशी परमेश्वराच्या चरणी मनोमन प्रार्थना करित आहोत. खरे पाहतां स्वर्गीय स्वरमाधुर्याचा या इहलोकांतील मूर्तिमंत अवतार असलेल्या लताच्या वाढदिवसानिमित्त, तिला केवळ लोखंडाच्या निफांतून उतरलेल्या शाईच्या शब्दांनी वृत्तपत्राच्या जाड्याभरड्या कागदावर हे अभिवादन करणे, म्हणजे एखाद्या अप्सरेच्या स्वागतासाठी तिच्या मृदु चरण

कमलाखाली जाड्याभरड्या गोणपाटाच्या पायघड्या अंथरण्याइतके, अथवा कोजागिरी पौर्णिमेच्या चांदण्याचे चित्र काळ्या पाटीवर कोळशाच्या कांडीने रेखाटण्याचा प्रयत्न करण्याइतकेंच विशोभित आहे, या जाणिवेने आमचे मन आम्हाला खात आहे. कारण लताच्या कंठातील अलौकिक कोमलतेला साजेसें अभिवादन तिच्या जीवनातील या शुभदिनी जर तिला करायचे, तर त्यासाठी प्रभातकाळची कोवळी सुवर्णकिरणें दवबिंदूंमध्ये भिजवून बनवलेल्या शाईने, कमलतंतूच्या लेखणीने आणि वायुलहरीच्या हलक्या हातानें, फुलपाखराच्या पंखावर लिहिलेलें मानपत्रच गुलाबकळीच्या करंडकांतून तिला अर्पण करायला हवे. पण तसे करणे आमच्या मानवी

शक्तीच्या आटोक्याबाहेरच आहे, याला आमचा नाईलाज आहे. म्हणून तिचा गौरव करण्यासाठी तिच्या मस्तकावर छापील शब्दांची ही राठ कोऱ्हांटीची फुले उधळणेच आम्हाला भाग पडत आहे. अर्थात जिभेने रंगाचे सौंदर्य पाहता येत नाही, नेत्रांनी पक्कानांची रुची घेता येत नाही, स्पर्शानं सुवासाचा आस्वाद घेता येत नाही अथवा वासाने मखमलीचा मऊपणा अनुभवता येत नाही, त्याप्रमाणे लताच्या आवाजातील मोहिनीचे पूर्ण वर्णन शब्दांनी करणे शक्यच नाही. त्यासाठी तिच्या स्वरांचा निर्झर दोन्ही श्रवणेंद्रियांतून अंतःकरणाच्या पुष्करिणीमध्ये ओतला जाणेच आवश्यक आहे. लताचा आवाज म्हणजे मानवी ध्वनीच्या सृष्टीतील एक अद्भुत चमत्कार आहे. सरस्वतीच्या वीणेचा झंकार, उर्वशीच्या नुपुंरांची रुणझुण नि कृष्णाच्या मुरलीची साद ही सर्व एकवटून साक्षात विधात्यानेच लताचा कंठ घडवला असला पाहिजे, याविषयी आम्हाला तिळमात्र शंका नाही. भारतीय संगीताच्या सृष्टीत मधुर, भरदार नि पल्लेदार आवाजाच्या गायक-गायिकांची वाण नाही. त्यांच्यापैकी काहीं जणांनी वर्षानुवर्षे गानतपस्या करून प्राप्त केलेली गायन नैपुण्याची सिद्धी लतापेक्षा अधिक आहे यांतहि शंका नाही. त्यांच्या संगीत संपदेच्या भांडारापुढे कुणाचेहि मस्तक आदराने नम्र झाल्याखेरीज राहाणार नाही. पण लताच्या स्वरांतील जादू काहीं आगळीच आहे. गायनकलेचा थोर वारसा तर तिला तिचे वडील स्वर्गीय मास्टर दीनानाथ यांच्याकडूनच मिळाला आहे. पण वडिलांच्या गुणांचा वारसा त्यांच्या मुलांमुलींना सहसा पेलता येत नाही असा कटु अनुभव या दुनियेमध्ये वारंवार येतो. लताने मात्र एकेकाळी मराठी रंगभूमीला आपल्या गायन प्रभुत्वाने जिंकणाऱ्या स्वतःच्या जनकाचे ऋण सव्याज फेडले आहे. मास्टर दीनानाथ यांचे निधन अत्यंत दरिद्री अवस्थेत झाले. यामुळे लताला आणि तिच्या भावंडांना लहानपणी अत्यंत हालअपेष्टा सोसाव्या लागल्या. लताच्या व्यक्तिमत्वामध्ये नि तिच्या स्वरकंपामध्येहि कारुण्याची जी छटा वारंवार उमटते, त्यामागे बालपणीच्या त्या दुर्दिनाचा दडलेला ठसाच असावा अशी आमची कल्पना आहे. त्या कठीण काळामध्ये हातात हात घालून एकत्रपणे बाजारी दुनियेशी झगडणाऱ्या त्या भावंडांना महाराष्ट्राचे थोर चित्रपट-कलाकार मास्टर विनायक यांचा

आसरा लाभला हे केवळ त्या भावंडांचेच नव्हे, तर देशामधल्या सगळ्या गानप्रेमी रसिकांचे सद्भाग्य होय. पण त्या काळामध्ये चित्रपटांत लहानसहान भूमिका करणारी, स्वरूपाने सामान्य नि स्वभावाने भिडस्त अशी लता पुढे आपल्या गान माधुर्याने भारतीय चित्रपटसृष्टीत संगीताचा नवा मनु निर्माण करील, याची कल्पना कुणाला नसेल. लताने मात्र बालवयांतच ओढवलेल्या आपत्तींना न जुमानता नम्रपणाने पण निष्ठेने संगीताची साधना अखंडपणे चालू ठेवली होती. ध्रुवबाळाने अढळ पदासाठी केलेल्या तपश्चर्येशीच लताच्या त्या गायन तपस्येची तुलना करता येईल. तिच्या त्या परिश्रमाचं चीज अखेर एका मराठी चित्रपटामध्ये पार्श्वगायिकेचे काम तिला मिळण्यामध्ये झाले आणि एखाद्या कोहिनूर हिऱ्याला झांकणारे आवरण अकस्मात दूर होऊन त्याच्या तळपत्या तेजाने सर्वजण दिपून जावे तसा प्रकार घडला. तेव्हापासून लताच्या यशाचे पाऊल कधी मागे पडलेच नाही नि लवकरच भारतीय चित्रपट सृष्टीतील संगीताची ती अक्षरशः 'कंठमणी' बनली. लताच्या या यशाचे नि किर्तीचे रहस्य ज्याप्रमाणे तिला लाभलेल्या

स्वर्गीय नाद-माधुर्याच्या ईश्वरी देणगीमध्ये आहे, त्याचप्रमाणे कोठल्याही गीतामधील अर्थ नि भावना केवळ सूर्यांच्या लकेरीतून प्रकट करण्याच्या तिच्या विलक्षण सामर्थ्यामध्येही ते आहे. वैराग्यपूर्ण भजन असो की शृंगाराने रसरसलेली लावणी असो, हर्षोत्फुल्ल भावगीत असो की कारुण्यमय गझल असो, पल्लेदार खयाल असो की नजाकतदार ठुमरी असो, त्या सगळ्या विविध गायन प्रकारांचे केवळ शास्त्रोक्त दर्शनच लता लीलेने घडवते असे नव्हे, तर त्या गीतामधील प्रत्येक शब्दाच्या अर्थाचा नि भावनेच्या प्रत्येक अतिसूक्ष्म छटेचाहि अत्यंत उत्कट नि मधुर आविष्कार सुरागणिक घडवून, ती त्या गाण्याला जिवंत आत्माच प्राप्त करून देते असे म्हणणे अतिशयोक्तीचे होणार नाही. ज्यांना कंठ नसून केवळ नरडे आहे आणि त्या नरड्याला सूर्यांच्या यांत्रिक कसरतीचा मल्लखांब बनवण्यालाच जे गाणे मानतात, अशा काही 'घराणेबाज' अहंमन्य उस्तादांच्या शास्त्रोक्त रेकण्याची, अथवा गोड आवाज लाभला असूनहि गळ्याला स्वरांच्या भावनाशून्य आतषबाजीच्या 'नळ्याची' अवकळा जाणणाऱ्या काही गवय्यांच्या रुक्ष गायकीची आणि लताच्या स्रदयस्पर्शी गानकलेची कुळीच वेगळी आहे. या बाबतीत केवळ गानसम्राट स्वर्गस्थ सहगलशीच काय ती तिची तुलना करता येईल. या महान किमयेमुळेच भारतीय संगीताच्या संबंध इतिहासात कुणाही गायक-गायिकेला कधी लाभली नव्हती, एवढ्या लोकप्रियतेची लता स्वामिनी झाली आहे. महाराष्ट्र गोव्याच्या गळ्याने गातो असे आम्ही नेहमी म्हणतो. लताचे घराणे गोव्यातल्या मंगेशीचे आहे आणि आपण महाराष्ट्रीय असल्याचा तिला अभिमान आहे म्हणून तिच्या रूपाने आज सारे राष्ट्र महाराष्ट्राच्या गळ्याने गाते असे म्हणणे चुकीचे ठरणार नाही. लताने आजवर ज्या चित्रपटांसाठी पार्श्वसंगीत गायिले आहे, त्यांपैकी अनेक चित्रपटाची नांवेहि कुणाच्या स्मरणात आता नसतील, पण त्यामधील लताची गाणी मात्र चिरंजीव झाली आहेत. 'निंदिया रे आ जा' यासारखे अंगाईगीत असो, 'आयेगा आनेवाला' यासारखे गूढरम्य प्रेमगीत असो, 'नगरी नगरी द्वारे द्वारे दूंदूंगी सांवरियाँ' यासारखे विरहगीत असो, त्या साध्यासुध्या गाण्यांना लताच्या स्वरमाधुर्याने देशभर घोरोघर पोहोचवले आहे. महाराष्ट्रामध्ये तर लताने गायिलेल्या मराठी

गीतांच्या लोकप्रियतेला पारच नाही. 'जन पळभर म्हणतील हाय हाय' आणि 'मधुघटचि रिकामे पडति घरी' ही कविश्रेष्ठ तांबे यांची गीते जेवढ्या लोकांनी वाचली असतील, त्यापेक्षा अक्षरशः लक्षावधी अधिक पट लोकांनी लताच्या कंठातून उतरलेली त्या गीतांची ध्वनिमुद्रिका ऐकलेली आहे. महाराष्ट्रीय माणसाच्या लग्नसमारंभात एक वेळ मंगलाष्टके म्हटली जाणार नाहीत. पण 'गंगा यमुना डोळ्यांत उभ्या का, जा मुली जा दिल्या घरी तू सुखी राहा' हे लताने आर्तस्वराने म्हटलेले गाणे मात्र त्या समारंभात ऐकू येणारच! अशा रीतीने लता ही महाराष्ट्रामधल्या नि राष्ट्रामधल्या कोट्यावधि जनतेची मने रिझवणारी एक महान शक्ती आहे. सामान्य जनतेच्या अधिकाधिक दुःखमय होत चाललेल्या जीवनात तिला उदात्त आनंदाचे काही क्षण प्राप्त करून देण्याची लताची ही कामगिरी म्हणजे एक थोर राष्ट्रसेवाच आहे. चिनी आक्रमणानंतर देशामध्ये अनंत रणगीतांचा सुकाळच झाला. पण साक्षात पंतप्रधान नेहरूंच्या नेत्रात अश्रु उभे करण्याचा मान लताने गायिलेल्या 'ऐ मेरे वतन के लोगो, आँख में भर लो पानी' या देशभक्तिपर एकमेव गीतालाच लाभला. अशा रीतीने लता म्हणजे भारतमातेच्या कंठातील एक अमोल अलंकार आहे. लताचे गाणे म्हणजे सप्तसूर्यांचे इन्द्रधनुष्य! लताचे गाणे म्हणजे स्वरांच्या चांदण्यात न्हालेला संगीताचा ताजमहाल! लताचे गाणे म्हणजे स्वरांच्या अमृताचे कारंजे.

भारतीय संगीताचा उगम

सामवेदांतून झाला हे जर खरे मानले, तर लता ही त्या संगीताची गायत्री आहे. लता म्हणजे, भारतीय गानकलेच्या नंदनवनातील 'स्वरलता' आहे. म्हणून, भारत सरकारने 'भारतरत्न' ही पदवी देऊन या लोकोत्तर कलावतीचा यथार्थ गौरव करावा अशी जी मागणी आम्ही मागे केली होती, तिचा आम्ही आज पुनरुच्चार करतो आणि भारताचे वातावरण आपल्या मंजूळ स्वरांनी असेच भारून टाकीत राहण्यासाठी तिला शतायुष्य लाभो अशी शुभेच्छा व्यक्त करतो.

सौजन्य : दैनिक मराठा २८ सप्टें. १९६४/लोकराज्य सप्टें. १९९२
संकलन :

लतादीदी मान्यवरांच्या शब्दात

करिश्मा पोटावी
बी. ए. - तृतीय

लता मंगेशकरने गायन क्षेत्रात जे कर्तृत्व गाजविले आहे, त्यावरून तिची थोरवी फार मोठी असल्याचे लक्षात येते. तिला अनेक पदव्या आणि उपमा अलंकाराने संबोधनात आले आहे. लता दीदीला पद्मभूषण, पद्मविभूषणपासून भारताचा सर्वोच्च नागरी पुरस्कार असलेले भारतरत्न देऊन गौरविण्यात आलेले आहे. अनेक मान सन्मान आणि पुरस्कार मिळाले आहेत. अशा या लता मंगेशकरबद्दल अनेक थोर व्यक्तींनी गौरवस्पद अशी आपली मतेही व्यक्त केलेली आहेत.

लतादीदीच्या उपमा आणि अलंकार

लता मंगेशकरच्या गाण्याबाबत, त्यांच्या गाण्यातील गोडवा, सुर, भाव आणि एकूण सादरीकरण यावरून अनेकांनी वेगवेगळ्या उपमा व अलंकार लावून आपल्या

उत्स्फूर्त प्रतिक्रिया व दाद दिलेली होती. दीदीकरीता मात्र ते सुद्धा कमीच पडत होते. सुंदर, अतिसुंदर, लाजवाब, मनमोहक, सुरेल, अप्रतिम, खूबसूरत अशा एकापेक्षा एक उपमा दिलेल्या होत्या. तरीही त्या उपमा लतादीदीच्या गाण्याचे वर्णन करायला कमीच पडत होत्या. लता दीदीला गायिका म्हणून पंचवीस वर्ष पूर्ण झाली, तेव्हा आचार्य प्र. के. अत्रे यांनी म्हटले होते - “लताच्या अलौकिक कोमलतेला शोभेल असे अभिवादन करायचे असेल तर, प्रभातकाळी कोवळी सूर्यकिरणे दवबिंदूमध्ये भिजवून बनवलेल्या शाईने, कमलतंतूच्या लेखणीने आणि वायु लहरीच्या हलक्या हाताने, फुलपाखरांच्या पंखावर लिहिलेले मानपत्र गुलाबकळीच्या करंडकातून तिला अर्पण करायला हवे.”

लता मंगेशकर विषयी थोरांचे बोल

- १) स्वर, शब्द, सिद्धी आणि लय ह्या चार गोष्टी एकत्र आल्यानंतर कसा परिणाम होतो याचं लताचं गाणं हे मूर्तिमंत उदाहरण होय. - **भारतरत्न पंडित भीमसेन जोशी**
- २) लता मंगेशकर हे संगीताला मिळालेलं देणं आहे. - **वसंतराव देशपांडे**
- ३) सरस्वतीच्या विणेचा झंकार, उर्वशीच्या नुपुरांची रूपझुण आणि कृष्णाच्या मुरलीचा साद ही सर्व एकवटून विधात्यानेच लताचा कंठ घडवला असला पाहिजे. - **प्र. के. अत्रे**
- ४) आकाशात देव आहे की नाही हे मला ठाऊक नाही पण आकाशात चंद्र सूर्य आहेत आणि लताचे सूर आहेत. - **पुलदेशपांडे**
- ५) लता या क्षेत्रात आली आणि आम्हाला देवदूत आल्यासारखं वाटलं- **अनिल विश्वास**
- ६) अगर उसका दिमाग बॅलेन्ड रहा तो वो आसमॉ को छू जायेगी - **संगीतकार गुलाम हैदर**
- ७) एकता मी गायकांना वानितो त्यांच्या स्वराला ! एकता गाणे लताचे मानितो मी ईश्वराला !! - **कवी मंगेश पाडगावकर**
- ८) माधुर्याची सर्वोच्च पराकाष्ठा ही लताबाईंच्या आवाजाची खासीयत आहे. - **हिराबाई बडोदेकर**

असे अनेकांनी तिच्या बद्दल आपल्या भावना व्यक्त केल्या असल्या तरी लतादीदी स्वतः बद्दल अतिशय नम्रपणे म्हणते की - “खरं सांगू का मी अतिशय हुशार मुलगी होते. असं माझं स्वतःचं मत आहे. त्यामुळे मी जे काही शिकले असते त्यात लता मंगेशकरच झाले असते. माझी फार इच्छा होती खूप शिकावं, मोठं कोणीतरी व्हावं. पण तो वर बसलाय ना तो प्रत्येकाकडे त्याचं काम सोपवूनच खाली पाठवतो की, बाबा रे पृथ्वीवर जाऊन तुला अमुक एक गोष्ट करायची आहे. त्यामुळे जे काही मिळालंय त्यात मला आनंदच आहे.”

- **संकलन**

लतादीदी

लतादीदी तू अशी काही
जिवन जगून गेली
तुझ्या स्वरांनी आसमंत रडला
शता नु शतके सजली गं

हसणारे चेहरे किती ?
रडणारे चेहरे किती ?
ढासळणारे चेहरे किती ?
हरून जिकणारे चेहरे किती ?
तुझ्या गाण्याने मनावर राज्य केले गं

स्वरांची चाळण किती करायची गं
स्वरांच्या रांगोळीत रंग कसं भरलीस गं
इंद्रधनुष्याच्या सात रंगांना कसं बांधून ठेवलेस गं
न थकणाऱ्या आवाजाची किमया कशी काय साधलीस गं

मनातल्या आघातांना औषध नसते
संगीताचा दवाखाना उघडायला जिगर लागते
कोकिळेचा आवाज काढायला दम लागते
हसते दुनिया, दुसऱ्याच्या वादळांना फोफावून,
एकांतातली शांतता, शोधायला लतादीदी लागते

कुणाल इलमलवार

बी.ए. - प्रथम

भावगीतातील लता

भावगीतातील लतादीदी खूप काही सांगून गेली
फुलणारा चाफा कधीच बोलला नाही
रुणझुण रुणझुण रे भ्रमरा करत फिरत राहिला

मेंदीच्या पानावर जसा मनमोराचा पिसारा फुलला
ऐरणीच्या देवाचं सांगड घालून माझा नंदलाल झोपला

राजाच्या रंगमाहाली, वारा गाई गाणे जसे
धुंद मधुमती रात रे नाथ रे म्हणत, वादळवारा सुटला जसे

माझे राणी माझे मोगा, प्रीतीचा धुंद वारा हसतो
केशव माधवला हाक देऊन, गणराज रंगी नाचतो

पंढरपुरी कानडा लावण्याचा पुतळा, सजला सोन्यापरी
देरे कान्हा चोळी लुगडी, मला उशीर झालाय घरी

प्रेमाचा गुलकंद, फुलवून, राजसा जवळी बसला कसा,
गजानना श्री गणरायाच्या, भावनांचा फुलोरा बहरला जसा

सुराग कोसरे
बी.एस्सी. - तृतीय

लता

संगीताच्या महामेरूचा
झेंडा फडकत राहू दे
एका युगाचा अंत झाला
लता तुझ्या जाण्याने...

शिक्षितापलीकडे, आनंद घन वाजू दे
मनाच्या आकांताला, संगीताची मोहोर
फक्त तुझ्या गाण्याने...

शब्द गुंफावे, शब्द हसावे, शब्द नाचावे
फक्त तुझ्या तालावर
बहरावे, उमलावे आणि फुलावे
नवचैतन्य तुझ्या बोलांवर...

चार भावंडाची माऊली
सहनशीलतेलाही झुकावं लागलं
त्याग, समर्पण ओसंडून
कित्येक संघर्षाला परतावं लागलं...

पल्लवी सोनकुसरे
बी.ए. - तृतीय

ऐ मेरे वतन के लोगों

दिलेश्वरी मोहारे
बी.ए. - द्वितीय

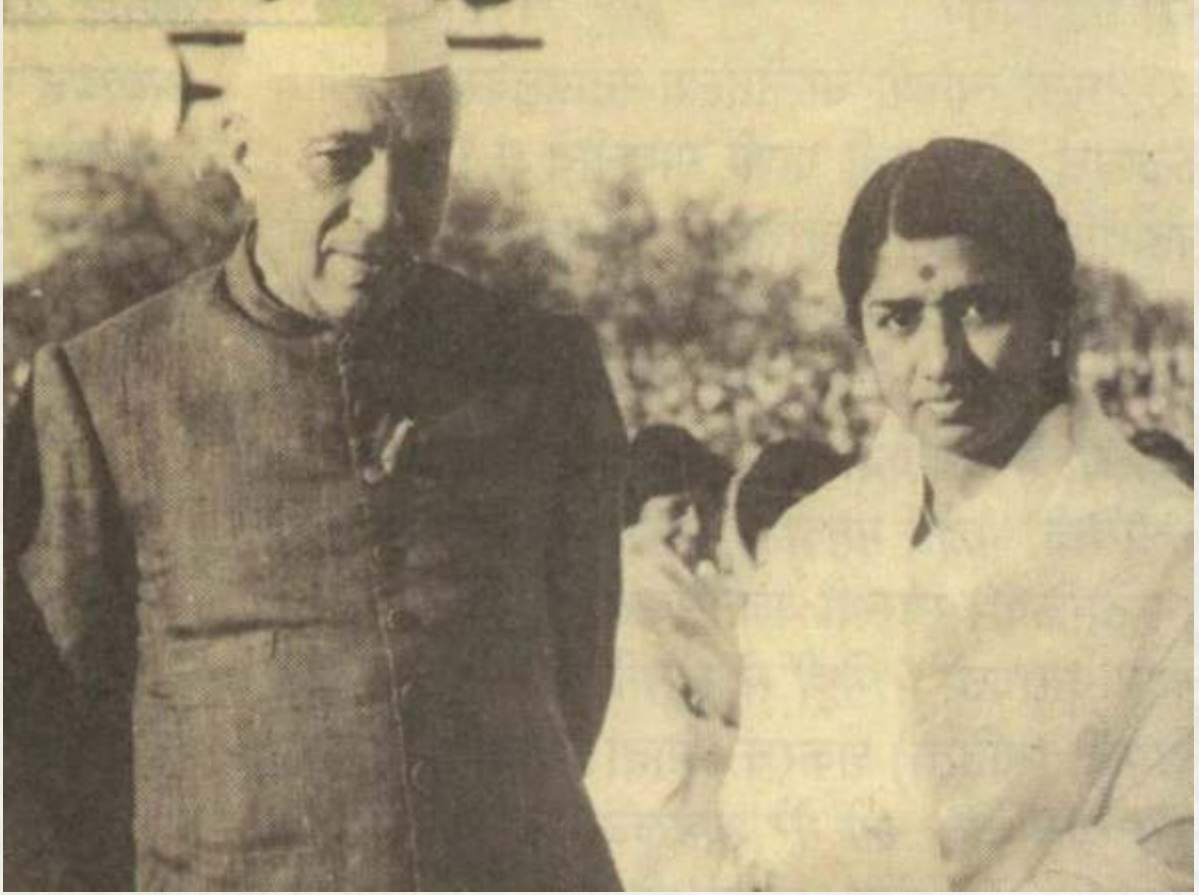
देशभक्ति गीत 'ऐ मेरे वतन के लोगों' को लता मंगेशकर ने प्रथम गाने से इनकार कर दिया था, लेकिन जब इसे गाया, तो इस गाने पर देश ही नहीं, बल्कि भारत के पहले प्रधानमंत्री जवाहरलाल नेहरू भी अपने आँसू नहीं रोक पाए थे। आखिर लताजी ने यह देशभक्ति का गीत 'ऐ मेरे वतन के लोगों' को गाने से क्यों किया था इनकार?

२७ जनवरी १९६३ का दिन लता मंगेशकर और देश के लिए एक ऐतिहासिक दिन साबित हुआ। साल १९६२ में चीन से युद्ध में मिली हार से देश टूट रहा था। इन दिनों मशहूर कवि प्रदीप मुंबई में माहिम बीच पर टहल रहे थे, तभी उनके जेहन में यह शब्द आए, उन्होंने देर ना करते हुए उन्हें देश के

शहीदों की याद में गमगीन कर देनेवाले इन शब्दों को कागज पर उतार दिया।

'ऐ मेरे वतन के लोगों' के गीतकार और कवि प्रदीपजीने गीत के शब्द 'ऐ मेरे वतन के लोगों' को जब लतादीदी को गाने की पेशकश की गई, तो उन्होंने इसे गाने से इनकार कर दिया था। वो इसलिए क्योंकि लता उस वक्त अपने बाकी के गानों की रिहर्सल में जुटी हुई थीं और उनके पास समय नहीं था, लेकिन लता को १९६३ के गणतंत्र दिवस के दिन उन्हें इस गीत को गाने के लिए कहा गया था और वह जैसे-तैसे मान गई।

ऐसे में समय निकालकर लता ने इस गाने की तेजी से

रिहर्सल शुरू कर दी। इस गाने को लताजी अपनी छोटी बहन आशासंग गानेवाली थी, लेकिन गणतंत्र दिवस से एक दिन पहले ही आशा ने दिल्ली जाने से इनकार कर दिया। फिर लता हिम्मत जुटा कर अकेले ही दिल्ली गई।

१९६३ के गणतंत्र दिवस के मौके पर तत्कालीन राष्ट्रपती सर्वपल्ली राधाकृष्णन, प्रधानमंत्री जवाहरलाल नेहरू, इंदिरा गांधी, दिलीप कुमार, राज कपूर, महबूब खान जैसी बड़ी शख्सियते मौजूद थी। रक्षा मंत्रालय के इस आयोजन के जरिये आर्मी जवानों के लिए फंड भी इकट्ठा किया जाना था। लता मंगेशकर गाने के दौरान गणतंत्र दिवस के मौके पर दिल्ली के नेशनल स्टेडियम में लता के सामने लोगों की बहुत बड़ी भीड़ थी और वह नर्वस हो रही थीं, लेकिन अपनी आवाज का जादू बिखेरनेवाली लता ने सब चीज भुलाकर संगीतकार

सी. रामचंद्रन की धुन पर अपने पूरे मन से इस गाने को गाया और इतिहास रच दिया।

‘ऐ मेरे वतन के लोगों’ आज भारत के गणतंत्र और आजादी दिवस पर बजाया जाता है। यह गाना देश के वीर शहीदों के लिए एक श्रद्धांजलि गीत बन चुका है। नेहरू जी की आँखों में पानी आ गया था।

बात यहीं खत्म नहीं हुई, जब लता ने गाना खत्म किया, तो नेहरू ने लता को अपने पास बुलाकर कहा कि आपने बहुत अच्छा गाया, इसे सुनकर लताजी के आँखों में आँसू भी आएँ। अमर शहिदों की तरह यह गीत भी अमर हो गया है। यह गीत देशभक्ती का चेतना गीत बन चुका है।

•••

लता मंगेशकर के सर्वश्रेष्ठ गीत

मुस्कान पठाण

बी.ए. - तृतीय

लता मंगेशकर ने विभिन्न तरह की भावनाओं से ओतप्रोत गीतों को अपनी आवाज दी। महान गायिका लता मंगेशकरजीने ६ फरवरी २०२२ को मुंबई के एक अस्पताल में अंतिम सांस ली। मराठी फिल्म “किती हसाल” से १९४२ में संगीत की दुनिया में कदम रखनेवाली १३ वर्षीय लता मंगेशकर ने इस क्षेत्र की बुलंदियों को छूआ। उन्होंने न केवल हिंदी भाषा में बल्कि प्रत्येक प्रमुख भारतीय भाषा में गीत गाए। वह नये और पुराने जमाने की मशहूर अभिनेत्रियों की पार्श्वगायिका बनीं।

उनके कुछ मशहूर गीत इस प्रकार रहे :

१. फिल्म महल (१९४९) : “आयेगा आने वाला”, यह गीत निराशा, आशा और प्रतिक्षा की दास्तां बयां करता है। इसका संगीत खेमचंद प्रकाश ने दिया और गीत नक्शाब ने लिखे। मंगेशकर ने इस फिल्म के दो और गीत “दिल ने फिर याद किया” और “मुश्किल है बहुत मुश्किल” भी गाए

लेकिन कामयाबी उन्हें “आयेगा आने वाला” से मिली।

२. बरसात (१९४९) : “हवा में उड़ता जाए मेरा लाल दुपट्टा मलमल का”, यह गीत अभिनेत्री बिमला कुमारी पर फिल्माया गया था और लता मंगेशकर की गायिकी के कारण यह काफी हिट हुआ था।

३. दिल अपना और प्रीत पराई (१९६०) : “अजीब दास्तां है ये”, यह गीत मीना कुमारी और राजकुमार पर फिल्माया गया और उसे लता मंगेशकर के सर्वश्रेष्ठ गानों में से एक माना जाता है।

४. मुगल-ए-आजम (१९६०) : “प्यार किया तो डरना क्या”, दमनकारी शासन के बीच विद्रोह को स्वर देने वाले इस गीत का संगीत नौशाद ने दिया था और शकील बदायूनी ने इसे लिखा था। मंगेशकर ने इसे अपनी सुरीली आवाज दी थी।

५. ‘ऐ मेरे वतन के लोगों’ (१९६२) : कवि प्रदीप का लिखा यह गीत उन भारतीय जवानों की स्मृति में गाया गया जिन्होंने १९६२ के चीन-भारत युद्ध में सर्वोच्च बलिदान दिया था। लता मंगेशकर ने २७ जनवरी १९६३ में नेशनल स्टेडियम में तत्कालीन राष्ट्रपति डॉ. एस. राधाकृष्णन और प्रधानमंत्री जवाहर लाल नेहरू की मौजूदगी में यह गीत गाया था। ऐसा बताया जाता है कि इस गीत को सुनकर नेहरू जी की आँखें भीग गयी थीं।

६. वो कौन थी : “लग जा गले”, मदन मोहन के संगीत और राजा मेहंदी अली खान द्वारा लिखे इस गीत को अपनी सुरीली आवाज देकर लता मंगेशकर ने इसके बोल अमर कर दिए।

७. जब जब फूल खिले (१९६५) : “ये समॉ”, नंदा पर फिल्माए इस गाने को लता मंगेशकर ने बड़ी खूबसूरती से गाया।

८. गाइड (१९७२) : “आज फिर जीने की तमन्ना है।”, अनुभवी गायिका के इस गीत में आजादी और मुक्ति की अभिव्यक्ति है और इसमें अभिनेत्री वहीदा रहमान के अभिनय ने उसे लोकप्रिय बना दिया।

९. पाकिजा (१९७२) : “चलते चलते यूं ही कोई”, इस फिल्म के ज्यादातर गीतों को मंगेशकर ने अपनी आवाज दी और इनके बोल कैफी आजमी, मजरूह सुल्तानपुरी और कैफ भोपाली ने लिखे।

१०. शोर (१९७२) : “एक प्यार का नगमा है”, प्यार भरे इस गीत में वायलिन की धुनों ने लाखों दिलों को छूआ। इसमें लक्ष्मीकांत प्यारेलाल की जोड़ी ने संगीत दिया।

११. अनामिका (१९७३) : “बाहों में चले आओ”, लताजी ने आरडी बर्मन के साथ यह रोमैंटिक गीत गाया।

१२. मुकद्दर का सिकंदर (१९७८) : “सलाम-ए-इश्क मेरी जान”, लताजी का एक और क्लासिक गीत जो उन्होंने किशोर कुमार ने साथ गाया। यह गीत रेखा पर फिल्माया गया।

१३. बाजार (१९८२) : “फिर चढ़ी रात”, लता मंगेशकर ने तलत अजीज के साथ यह रोमैंटिक गीत गाया था।

१४. सिलसिला (१९८१) : “देखा एक ख्वाब”, यश चोपड़ा की इस हिट फिल्म का यह हर दौर में लोकप्रिय गीत अभिताभ बच्चन और रेखा पर फिल्माया गया। यह गीत अभी तक लोकप्रिय है। यश चोपड़ा अपनी फिल्मों के लिए लता मंगेशकर की ही आवाज रिकॉर्ड करते थे।

१५. दिलवाले दुल्हनिया ले जाएँगे : “तुझे देखा तो”, कुमार सानू के साथ गाया लता मंगेशकर का यह गीत १९९५ में फिल्म रिलीज होने के तुरंत बाद हिट हो गया। यह गीत शाहरूख खान और काजोल पर फिल्माया गया।

१६. रुदाली (१९९३) : “दिल हूँ हूँ करे”, लता मंगेशकर ने भूपेन हजारिका के साथ इस गीत को गाया है।

१७. दिल से (१९९८) : “जिया जले”, प्रीति जिंटा पर फिल्माया लताजी के इस गीत से शाहरूख खान की एक और फिल्म को काफी फायदा मिला। इस गीत के बोल गुलजार ने लिखे थे तथा संगीत ए.आर. रहमान ने दिया।

१८. कभी खुशी कभी गम (२००१) : “कभी खुशी कभी गम”, लताजी ने फिल्म निर्माता करण जौहर की फिल्म के इस गीत को एक परिवार के खुशी के साथ-साथ गम के पलों को भी अपनी आवाज से संजोया।

१९. वीर जारा (२००४) : “तेरे लिए”, यश चोपड़ा की रोमांस ड्रामा से भरपूर इस फिल्म में लता मंगेशकर ने नौ गीत गाए। यह आखिरी फिल्म एल्बम थी जो लता मंगेशकर ने गायी।

२०. रंग दे बसंती (२००६) का “लुक्का छुपी”, लता मंगेशकर ने इस गीत में शोक संतप्त एक माँ की भावनाओं को आवाज दी जिसमें अपने बेटे को खो दिया था।

•••

लताजी की जिवनी

रेश्मा पुरुषोत्तम तिरुगम

बी.ए. - प्रथम

- जन्म : हेमा ऊर्फ लता मंगेशकर, २८ सितम्बर १९२९, इन्दौर, इन्दौर रियासत सेन्ट्रल इंडिया एजेन्सी, ब्रितानी भारत (वर्तमान मध्यप्रदेश, भारत)
- मृत्यू : ०६ फरवरी २०२२ (उम्र ९२), मुंबई, महाराष्ट्र, भारत.
- राष्ट्रीयता : भारतीय
- अन्य उपनाम : स्वर-सम्राज्ञी, राष्ट्र की आवाज भारत कोकिला, स्वर कोकिला.
- व्यवसाय : पार्श्वगायिका संगीत निदेशक, निर्माता.
- कार्यकाल : १९४२ ते २०२२
- माता-पिता : शेवंती मंगेशकर (माता)
दिनानाथ मंगेशकर (पिता)
- संबंधी : मीना खाडीकर (बहन), आशा भोसले (बहन), उषा मंगेशकर (बहन), हृदयनाथ मंगेशकर (भाई)
- पुरस्कार
- राष्ट्रीय फिल्म पुरस्कार (भारत सरकार)
  - वर्ष १९७४ में, फिल्म परिचय के गाने के लिए सर्वश्रेष्ठ महिला पार्श्वगायिका अवार्ड.
  - वर्ष १९८९ में दुसरी बार भारत सरकार ने दादा साहब फाल्के पुरस्कार से सम्मानित किया.
  - वर्ष २००१ में भारत रत्न से सम्मानित. ऐसे अनेक पुरस्कारों सम्मानित किया गया.

लता मंगेशकर का जन्म २८ सितंबर १९२९ को मध्यप्रदेश के इंदौर में हुआ था। उनके पिता दीनानाथ मंगेशकर प्रतिभाशाली शास्त्रीय गायक और थिएटर अभिनेता थे और माँ शुधमती थी जो की माई के नाम से भी जानी जाती थी। उनके पाँच प्रतिभाशाली बच्चों में लता मंगेशकर सबसे बड़ी थी। लता मंगेशकर के अन्य भाई बहनों के नाम - हृदयनाथ, आशा, उषा और मीना है; जो सभी सफलता की उपाधि के साथ मराठी और हिंदी संगीत उद्योग में शामिल हैं।

दीनानाथ के थिएटर करियर के कारण यह परिवार महाराष्ट्र में जाकर रहने लगा। लता मंगेशकर ने अपने पिता के नाटक में ५ साल की उम्र में ही अभिनय करना शुरू कर दिया था। लता मंगेशकर ने बहुत कम उम्र से ही अपने पिता के गायन और के.एल. सहगल के संगीत से प्रभावित थी। लता मंगेशकर के पिता ने उनको गायन की प्रतिभा को प्रोत्साहित किया। लता मंगेशकर जब केवल १३ वर्ष की थी तभी उनके पिता का देहांत हो गया था और उन्होंने अपने घर का भरण-

पोषण करने के लिए फिल्मों में अभिनय करना शुरू कर दिया। १९४२ में लता मंगेशकर ने 'पहिली मंगलागौर' में पहली बार अभिनय किया। बाद के वर्षों में लता मंगेशकर ने माझा बाल (१९४४), चिमुकला संसार (१९४३), गजाभाऊ (१९४४), बडी माँ (१९४५), जीवन यात्रा (१९४६) और छत्रपती शिवाजी (१९५२) फिल्मों में अभिनय किया।

लता मंगेशकर भारतीय संगीत में महत्वपूर्ण योगदान देने के लिए १९६९ में पद्मभूषण, १९९९ में पद्मविभूषण, १९८९ में दादासाहेब फाल्के अवॉर्ड, १९९९ में महाराष्ट्र भूषण अवॉर्ड, २००१ में भारतरत्न, ३ राष्ट्रीय फिल्म अवॉर्ड तथा १२ बंगाल फिल्म पत्रकार संगठन अवॉर्ड तथा १९९३ में फिल्म फेयर लाइफटाईम अचिवमेंट पुरस्कारसहित कई अवॉर्ड जीत चुकी थी। लताजी ने १९४८ से १९८९ तक ३० हजार से ज्यादा गाने गाए हैं, जो एक रिकॉर्ड हैं।

•••

लता दीदी के पुरस्कार

कु. हर्शीता वडीकर
बी.एस्सी. - तृतीय

भारत की गान सम्राज्ञी लता मंगेशकर ऊर्फ लतादीदी गान कोकीला के नाम से भी जानी जाती है। लतादीदी को उनके फिल्मी जगत में उल्लेखनिय योगदान को देखते विभिन्न पुरस्कारों से सम्मानीत किया गया।

भारत सरकार पुरस्कार

- १९६९ - पद्मभूषण
- १९८९ - दादासाहब फाल्के पुरस्कार
- १९९९ - पद्मविभूषण
- २००१ - भारतरत्न
- २००८ - भारत की स्वतंत्रता की ६०वीं वर्षगांठ के उपलक्ष्य में "वन टाइम अवार्ड फॉर लाईफटाईम अचिवमेंट".

महाराष्ट्र राज्य फिल्म पुरस्कार

- १९६६ - 'साधी माणसं' के लिए सर्वश्रेष्ठ पार्श्वगायिका.
- १९६६ - 'आनंदघन' नाम के साधी माणसं (मराठी) के लिए सर्वश्रेष्ठ संगीत निर्देशक.
- १९७७ - 'जैत रे जैत' के लिए सर्वश्रेष्ठ पार्श्वगायक
- १९९७ - महाराष्ट्र भूषण पुरस्कार
- २००१ - महाराष्ट्र रत्न (प्रथम प्राप्तकर्ता)

राष्ट्रीय फिल्म पुरस्कार

लता मंगेशकर के नाम इस पुरस्कार की ६१ वर्ष की आयु में १९९० में सबसे उम्रदराज विजेता होने का रिकॉर्ड है। उन्हें इस श्रेणी में फिल्म 'लेकिन' के गीतों के लिए पुरस्कार मिला है। जूरी ने उन्हें 'दुर्लभ और शुद्धतम शैलियों के साथ उत्कृष्ट अभिव्यक्ति के साथ

गायन के लिए' यह पुरस्कार प्रदान किया।

- १९७२ - फिल्म 'परिचय' के गीतों के लिए सर्वश्रेष्ठ पार्श्वगायिका का राष्ट्रीय फिल्म पुरस्कार.
- १९७४ - फिल्म 'कोरा कागज़' के गीतों के लिए सर्वश्रेष्ठ पार्श्वगायिका का राष्ट्रीय फिल्म पुरस्कार.
- १९९० - 'लेकिन' फिल्म के गीतों के लिए सर्वश्रेष्ठ पार्श्वगायिका का राष्ट्रीय फिल्म पुरस्कार.

फिल्मफेयर पुरस्कार

- १९५९ - मधुमती के 'आजा रे परदेशी'
- १९६३ - बीस साल बाद के 'कही दीप जले कहीं दिल'
- १९६६ - 'तुम्ही मेरा मंदिर, तुम्ही मेरी पुजा' खानदान के
- १९७० - जीने की राह के 'आप मुझे अच्छे लगने लगे'
- १९९३ - फिल्मफेयर लाईफटाइम अचिवमेंट अवॉर्ड
- १९९४ - 'हम आपके हैं कौन' के 'दीदी तेरा देवर दीवना' के लिए फिल्मफेयर विशेष पुरस्कार.
- २००४ - फिल्मफेयर पुरस्कारों के ५० वर्ष पूरे होने के अवसर पर एक स्वर्ण ट्रॉफी प्रदान की गई।

बंगाल फिल्म पत्रकार संघ पुरस्कार

बेस्ट फीमेल प्लेबैक गायिका

- १९६४ - 'वो कौन थी' के
- १९६७ - 'मिलान'
- १९६८ - 'राजा और रंक'
- १९६९ - 'सरस्वतीचंद्र'
- १९७० - 'दो रास्ते'
- १९७१ - 'तेरे मेरे सपने'
- १९७२ - 'पाकीज़ा'
- १९७३ - 'बॉन पलाशिर पदबली (बंगाली फिल्म)
- १९७३ - 'अभिमानी'
- १९७५ - 'कोरा कागज़'
- १९८१ - 'एक दूजे के लिए'
- १९८३ - 'लताजी का एक चित्र'
- १९८५ - 'राम तेरी गंगा मैली'

- १९८७ - 'अमरसंगी' (बंगाली फिल्म)
- १९९१ - 'लेकिन'

अन्य पुरस्कार और सम्मान

- १९७४ - दुनिया में सबसे ज्यादा गाने गाने के लिए 'गिनीज बुक ऑफ वर्ल्ड रिकॉर्ड' में दर्ज किया गया.
- १९८० - जॉर्ज टाऊन, गुयाना, दक्षिण अमेरिका के शहर की प्रस्तुत कुंजी.
- १९८० - सूरीनाम गणराज्य, दक्षिण अमेरिका की मानद नागरिकता.
- १९८५ - ९ जून, टोरंटो, ऑंटारियो, कनाडा में उनके आगमन के सम्मान में एशिया दिवस के रूप में घोषित किया गया.
- १९८७ - ह्यूस्टन, टेक्सास में संयुक्त राज्य अमेरिका की मानद नागरिकता.

- १९९० - श्री राजा-लक्ष्मी फाऊंडेशन, चेन्नई द्वारा राजा-लक्ष्मी पुरस्कार.
- १९९६ - 'हम आपके है कौन...!' के लिए सर्वश्रेष्ठ पार्श्वगायक महिला स्टार स्क्रीन पुरस्कार.
- १९९६ - राजीव गांधी राष्ट्रीय सद्भावना पुरस्कार.
- १९९६ - स्टार स्क्रीन लाईफटाइम अचिवमेंट अवॉर्ड.
- १९९८ - साऊथ इंडियन एज्युकेशनल सोसायटी द्वारा लाईफटाइम अचिवमेंट अवॉर्ड.
- १९९९ - एनटीआर राष्ट्रीय पुरस्कार.
- १९९९ - लाईफटाइम अचिवमेंट के लिए जी सिने अवॉर्ड.
- १९९९ - 'दिल तो पागल है' के लिए सर्वश्रेष्ठ पार्श्वगायिका महिला के लिए जी सिने अवॉर्ड.
- २००० - आईफा लाईफटाइम अचिवमेंट अवॉर्ड.
- २००० - चतुरंग प्रतिष्ठान द्वारा जीवन गौरव पुरस्कार.
- २००१ - हीरो होंडा और पत्रिका 'स्टारडस्ट' द्वारा मिलेनियम (महिला) की सर्वश्रेष्ठ पार्श्वगायिका.
- २००१ - नूहजहाँ पुरस्कार (प्रथम प्राप्तकर्ता)
- २००२ - वर्ष के 'स्वर रत्न' के लिए सह्याद्री नवरत्न पुरस्कार.
- २००२ - सीआईआई द्वारा सम्मान. (संगीत और फिल्म उद्योग में योगदान के लिए)
- २००२ - हकीम खान सूर पुरस्कार. (महाराणा मेवाड़ फाऊंडेशन द्वारा राष्ट्रीय एकता के लिए)
- २००२ - आशा भोसले पुरस्कार. (प्रथम प्राप्तकर्ता)
- २००४ 'फिक्की' द्वारा लिविंग लीजेंड अवॉर्ड.
- २००५ - सहारा वन संगीत अवॉर्ड्स द्वारा लीजेंड ऑनर.
- २००६ - मेरिल लिच निवेश प्रबंधकों और अडोरा द्वारा लाईफ अचिवमेंट अवॉर्ड.
- २००७ - फॉरएवर इंडियन अवॉर्ड.
- २००७ - उत्तम वाग्गायेकर जियालाल वसंत पुरस्कार.
- २००९ - एएनआर राष्ट्रीय पुरस्कार.
- २०१० - नाईट ऑफ द लीजन ऑफ ऑनर. (फ्रांसीसी सर्वोच्च नागरिक पुरस्कार)
- २०१० - 'भारत का गौरव - कला सरस्वती' संगीत पुरस्कार.
- २०१० - 'उमरिया करली तोहरे नाम' के लिए सर्वश्रेष्ठ पार्श्वगायिका का भोजपुरी फिल्म पुरस्कार.
- २०१० - लाईफटाइम अचिवमेंट के लिए बिग मराठी म्यूजिक अवॉर्ड (सर्वश्रेष्ठ पार्श्वगायक)
- २०१० - लाईफटाइम अचिवमेंट के लिए जीआईएमए अवॉर्ड.
- २०११ - पुणे नगर निगम द्वारा स्वरभास्कर पुरस्कार (प्रथम प्राप्तकर्ता)
- २०११ - श्री. चंद्रशेखरेंद्र सरस्वती राष्ट्रीय प्रतिष्ठा पुरस्कार.
- २०११ - स्वरलय येसुदास लेजेंडरी अवॉर्ड.
- २०११ - पजहस्सी राजा पुरस्कार २०११ का संगीता रत्न पुरस्कार.
- २०२० - केबल सिंगर ने टीआरए की मोस्ट डिझर्व्ड पर्सनैलिटी लिस्ट २०२० में अखिल भारतीय २३ वें स्थान पर रहीं।

अन्य पुरस्कार

- उत्तर प्रदेश सरकार द्वारा 'अवध सम्मान'.
- 'स्वर भारती' पुरस्कार द्वारा दिए गए शंकराचार्य की शंकरेश्वर.
- ईएमआई लंदन की प्लेटिनम डिस्क प्राप्त करने वाले एकमात्र एशियाई.
- अस्थान संगीत विद्वान सरलू ('कोर्ट म्यूजिशियन ऑफ द श्राइन'), तिरुपति की उपाधि से सम्मानित.
- राज्यसभा के सदस्य मेंबर.

इसके अलावा, लता मंगेशकर को लगभग २५० ट्राफियाँ और १५० स्वर्ण डिस्क मिली हैं.

...

स्वर कोकीला

सौरभ हिडको
बी.एस्सी. - तृतीय

आँख खुली हुआ सवेरा
फिर भी जग में था छाया अंधेरा।

कुछ देर ये पता चला
नहीं रही स्वर की कोकिला।

सुनकर ये मन टूट गया
आँखों से आँसू छुट गया।

मैं याद के जाल में उलझता रहा
मन ही, मन में रोता रहा।

आँखों में आँसू लिए, मैं रोये जा रहा था
कोकिला के यादों को मैं संजोये जा रहा था।

महँगी थी वो कोहिनूर से भी
फिर भी सीधी साधी सस्ते थी

सच्ची देशभक्त थी वो
और लोगों के दिलों में बसती थी।

तुम मुझसे दूर चले जाना न मैं तुझसे से दूर चली जाऊँगी
ये गीत सुनानेवाली कोकिला, सचमुच दूर चली गई।

अपनी पीछे लम्बी यादों को छोड़ चली गई
सुनकर ये अनहोनी रो रहा है मन
हे स्वर कोकीला आपको शतः शतः नमन।

•••

Nightingale Of India

Ku. Muskan Sheikh

B. A. Final

It is very proud movement for India that the melody queen and avatar of Goddess has take birth in India. Voice of Nightingale, Bharta Ratna Awardi Lata Mangeshkar was born in Indore In 1929. She was the oldest child of Marathi musician and theatrical performer Pandit Deenanath Mangeshkar. Unknown to many, Mangeshkar's father altered the family's last name from Hardikar to Mangeshkar so that they would be more closely associated with

their Goan hometown of Mangeshi.

Her father, a classical singer by trade, gave her first lesson of music. Lataji had a strong understanding of right and wrong from an early age. When she was younger, the singing superstar frequently accompanied her sister Asha to school. The administration of the school barred Asha from entering one day. Lata Ji made the decision to quit school right at the start at that point. She was very determined.

Lata began performing as an actor in her father's musical productions when she was five years old. Master Vinayak of the Navyug Chitrapat film studio took care of the children after he passed away from heart disease when she was 13 years old. He assisted Lata in launching her acting and singing careers.

In 1945, she relocated to Mumbai and began studying music under Ustad Aman Ali Khan. For the Hindi film "Aap Ki Seva Mein," directed by Vasant Joglekar, Lata performed "Paa Lagoon Kar Jori" (1946). Lata's new chapter in life was filled with thrilling prospects and adventurous endeavors', but it

was also filled with difficulties. The legendary singer had a difficult upbringing and through many hardships in her early years. Lata's psyche was deeply scarred by the death of her father when she was only 13 years old, and as the oldest of her siblings, she was forced to assume early financial responsibilities.

Vinayak, her guru, passed away in 1948, which devastated Lata. She was then coached by music director Ghulam Haider however found it difficult to be accepted in the business. Producers frequently ridiculed her for her Maharashtrian accent. Lata was made to take Urdu classes since Urdu had a significant impact on the music business.

The tune "Dil Mera Toda, Mujhe Kahin Ka Na Chhora" from the movie Majboor (1948) marked Lata's debut as a major cinema star, and the rest, as they say, is history.

The song "Aayega Aanewaala" from the film "Mahal" was one of Lata Mangeshkar's first big hits (1949). Lata received praise from critics for her performances in the songs "Pyar Kiya To Darna Kya" from "Mughal-e-Azam" (1960) and "Ajeeb Dastaan Hai Yeh" from "Dil Apna Preet Parai" (1960).

These songs have had a lasting impression on Indian culture and

have crossed borders to become timeless classics. Aye Mere Watan Ke Logo, sung by Lata on January 27, 1963, amid the backdrop of the Indo-China War, moved then-Prime Minister Jawaharlal Nehru to tears.

Lata Mangeshkar, whose voice defined generations across South Asia rather than just one or two decades, passed away in a Mumbai hospital at the age of 92. Over the course of a career spanning more than 70 years, she collaborated with almost all of India's illustrious music directors.

The list of her accomplishments is endless if we start talking about them. She began by performing alongside her father at religious events. When she was barely 13 years old, she cut her debut song for Bollywood. She received several prizes for her singing, including the Dadasaheb Phalke Award in 1989, the Maharashtra Bhushan Award, and the Bharat Ratna, India's highest civilian honour, in 2003. She received the Officier of la Legion d'Honneur, France's highest civilian honour, in 2007.

Throughout her brilliant career, which lasted more than seven decades, Lata Mangeshkar consistently produced hits. She received several accolades, including the Bharat Ratna, the nation's highest civilian honour. The legend has also received the Dadasaheb Phalke Award, the Padma Bhushan, the Padma Vibhushan, and three Filmfare Awards. She also won four times for

Best Female Lead Singer at Film fare. Although it might appear as though Lata Ji has stopped speaking, her beautiful voice will carry on long until she is gone.

Lata Mangeshkar, a legendary singer known as India's Nightingale, passed away on Sunday morning. Mangeshkar produced notable successes during a career spanning more than seven decades, leaving a lasting impression on the Indian music scene. Not only has she opened the way for young musicians, but many of them get inspiration from her.

Her beautiful voice complements a variety of actors from different generations, including Madhubala, Madhuri, and Alia Bhatt. Let's look at Lata Mangeshkar's life and times as the pride of our country departs for her heavenly abode.

She once said to a reporter, "MY VOICE IS A GIFT FROM GOD." Nearly everyone fell in love with her voice and her songs since they were always so emotional. On learning of her passing, the whole world sent condolences. Everyone tweeted for her, from Pakistan to Nepal, since it was not only the end of one period but the end of many ages. Her death, according to Prime Minister Narendra Modi, has left a "gap in our nation that cannot be filled."

•••

मृदुगंध

वार्षिक २०२१-२२

परभाषेतही व्हा पारंगत ज्ञानसाधना करा तरी।
माय मराठी मरते इकडे परकीचे पद चेपु नका।।
भाषा मरता देशही मरतो संस्कृतिचाही दिवा विझे।
गुलाम भाषिक होऊनि अपुल्या प्रगतिचे शिर कापु नका।।
- कुसुमाग्रज

मराठी
विभाग

अमृत महोत्सवी स्वातंत्र्य

शुभम दशरथ राऊत

बी. ए. भाग २

लहानपणापासून ज्या एका दिवसाची आतुरतेने वाट बघायचो तो दिवस म्हणजे १५ ऑगस्ट. सकाळी लवकर उठून शाळेत झेंडावंदन करताना यामागे एक देशाविषयी आपूलकीची, प्रेमाची भावना असायची. ढगाळलेलल्या वातावरणात, पाहुण्यांच्या उपस्थितीत 'जो शहिद हुए है उनकी, जरा याद करो कुर्बानी' ऐकताना ऊर अगदी भरून यायचा, पण आज मात्र निव्वळ एक सुट्टीचा दिवस म्हणून या दिवसाकडे पाहिले जाऊ लागले आहे. नेहमीच्या हक्काच्या सुट्टीच्या दिवशी १५ ऑगस्टचा दिवस आला की सुट्टी वाया गेल्याचे दुःख सर्बिहिस करणाऱ्यांच्या चेहऱ्यावर दिसू लागते. तरीही आज आपला देश स्वातंत्र्याच्या अमृत महोत्सवी वर्षात पदार्पण करीत आहे. त्यामुळे सर्वत्र आनंदी आनंद दिसून येत आहे. 'भारत माता की जय' असे नारे दिले जात आहेत. देशाबद्दलची, मातृभूमीविषयीची ही आपूलकी महत्त्वाची आहे. किमान या दिवशी आपण सारे 'भारतीय' म्हणून एक होत असतो. 'एकतेचे' यापेक्षा वेगळे चित्र इतरवेळी आपल्याला पाहायला मिळत नाही. ही ऐक्याची भावना आपल्याला व

पीढयान्पिढया सोपविता येते.

भारताच्या दृष्टीने देशाच्या स्वातंत्र्याचा अमृत महोत्सव हा महत्त्वाचा टप्पा आहे. या टप्प्यात दोन शतकांचा फार मोठा इतिहास आहे. २०व्या शतकात चाललेला भारतीय स्वातंत्र्याचा प्रेरणादायक लढा आणि २१व्या शतकात भारताने विविध क्षेत्रांत केलेला विकास. हे दोन्ही अतिशय महत्त्वाचे आहेत. हा प्रवास जसा इंग्रजांच्या जुलमी व्यवस्थेतून मुक्ती मिळवण्याचा आहे, तसाच नव्या भारताच्या उभारणीचा रस्ता अधिक प्रशस्त करणारा आहे. सोन्याचा धूर निघणाऱ्या या देशाला पारतंत्र्याचे ग्रहण लागले आणि या ग्रहणातून मुक्त होऊन स्वातंत्र्याचा सूर्य पाहण्यासाठी असंख्य क्रांतीकारकांच्या, स्वातंत्र्यवीरांच्या प्राणांचे बलिदान या भारतभूमीने दिले. तेव्हाच १५ ऑगस्ट १९४७ ला भारतात स्वातंत्र्याचा सूर्य उगवला. देशाला मिळालेले स्वातंत्र्य सुराज्यात रूपांतरीत करण्याचे प्रयत्न कसोशीने सुरू झाले. देशाला मिळालेली सत्ता प्रजासत्ताक व्हावी या हेतूनेच भारतीय प्रजासत्ताक दिन संविधान स्विकारण्याच्या रूपाने उदयास आला.

उद्योग, कृषी, क्रीडा, शिक्षण, विज्ञान, तंत्रज्ञान अशा विविध क्षेत्रात आपली भरभराट झाली असली तरीही काही मूलभूत प्रश्न पूर्णपणे आजही आपण सोडवू शकलेलो नाही. प्रचंड अशी बेरोजगारी निर्माण झालेली बघायला मिळते. आज देशातील तरुणाई निराशेच्या जाळ्यात सापडलेली आहे. कृषीप्रधान देश अशी आपली ओळख असली आणि देशात झालेल्या हरितक्रांतीने प्रचंड प्रमाणात उत्पादन वाढले असले तरी प्रत्यक्ष या देशाचा अन्नदाता असलेला शेतकरी मात्र अतिशय दैनावस्थेत जीवन जगत आहे. प्रत्येकाचे प्राण अनमोल असतानाही दारिद्र्य, कर्जबाजारीपणा, बेरोजगारी, आवश्यक शिक्षणाचा अभाव इत्यादींमुळे शेतकऱ्यांच्या गळयाभोवती पाश आवळत चालला आहे. त्यामुळे या आपल्या कृषीप्रधान देशात शेतकरी मोठ्या प्रमाणात आत्महत्या करित आहेत. ही अत्यंत चिंताजनक व खेदाची बाब आहे. देशाच्या स्वातंत्र्याचा अमृत महोत्सव साजरा करतानाही आपल्याला कलंकित करणारी ही बाब आहे. सुधारणावाद्यांची मोठी दीर्घ परंपरा लाभलेल्या या देशात आजही मुलगी गर्भातच मारली जाते किंवा जगलीच तर तिचे अनन्वीत छळ केले जातात. जाती-धर्मभेद निर्मूलनाचा विचार आजही पुस्तकांपुरताच असल्याचे नेहमीच दिसून येते. प्रत्येकाचे

मानवीमूल्य जगाच्या पटलावर त्याच्या कर्तृत्वातून अधोरेखित होत असताना आमच्या देशात मात्र जात, धर्म, पंथ आणि संप्रदाय महत्त्वाचे मानले जातात.

भौतिकदृष्ट्या संपन्न होत असताना आणि एकविसाव्या शतकाची वीस वर्षे पार केल्यावरही आपण आपल्या समाजव्यवस्थेचे निकोप विश्लेषण करू शकतो काय? धर्मनिरपेक्ष भारताचा पुरस्कार करणारे आपण धर्मनिरपेक्षतेचे वर्चस्व दूर ठेवून जगू शकत नाहीत. ज्या देशाला एक मोठी संत आणि वैचारिक परंपरा आहे. विचारांचा मोठा समृद्ध वारसा आहे. त्या परंपरेचे आपण खरोखरच वाहक होऊ शकत नाही. आपल्या ऐक्य भावनेचे सांस्कृतिक धागे फारच कमजोर असल्याचे अनेकवेळा सिद्ध झाले आहे. गटा-तटाच्या छावण्या उभारल्या जात आहेत. पुरोगामी विचारधारेचे स्मरण करणारे आपण आपल्या व्यक्तिगत आणि सामाजिक जीवनात आजही प्रतिगामित्वाचे अनुसरण करित आहोत की काय असे वाटायला लागते.

डॉ. अब्दूल कलाम यांनी भारतीयांच्या डोळ्यात 'व्हिजन २०२०' म्हणत आपला देश जागतिक महासत्ता बनेल अशी स्वप्न जागविली होती. जगाला कवेत घेण्याची क्षमता असलेला देश असून वैश्विक बनण्याचा निर्धार

भारत मातेची लेकरं एकमेकांवरच गोळ्या झाडत आहेत. हिंदू, मुस्लिम, सिख, ख्रिश्चन, बौद्ध हे तिरस्काराचे शब्द झाले आहेत. तर राज्यांच्या स्तरावर ब्राह्मण, मराठा, दलित, ओबीसी, भटके विमुक्त, आदिवासी अशा परस्पर विरोधी लढाया सुरू झाल्या आहेत. एकीकडे भौतिक समृद्धीच्या महाकाय इमारती रचल्या जात असतानाच आमच्या आपसी संबंधाच्या विटा

मनोमन करूनही आपण अमृत महोत्सवी वर्षातही महासत्ता बनू शकलो नाही. तरीही भारत अनेक क्षेत्रात आत्मनिर्भर होत आहे. याचे अनुभव जगाला येऊ लागले आहेत. वैज्ञानिक क्षेत्रात क्षेपणास्त्रांच्या यशस्वी प्रक्षेपणात भारताने घेतलेली आघाडी असो किंवा कोरोना सारख्या जागतिक महामारीच्या साथीवर शोधलेली लस असो, भारताने आपले वर्चस्व सिद्ध केले आहे. दिवसेंदिवस भारताचा विकासदर वाढत आहे, कॉमनवेल्थ, ऑलंपिकसारख्या स्पर्धांमध्ये लोकसंख्येच्या प्रमाणात पुरस्कार प्राप्त करता येत नसले तरी उत्तरोत्तर प्रगती आपण करित आहोत. असे असतानाही स्वातंत्र्योत्तर ७५ वर्षात आपण नेमक काय कमावलं? आणि काय गमावलं? याचा विचार करताना देश व राज्यात झालेली विविध सत्तांतरे, विविध विचारधारांचे पक्ष आणि संघटना उदयाला आल्या. नैतिकतेचे राजकारण हळूहळू संपत आहे आणि हितसंबंधाच्या, स्वार्थी 'खेळा'लाच आपण राजकारण म्हणायला लागलो.

पं. जवाहरलाल नेहरू ते नरेंद्र मोदी हा स्वातंत्र्योत्तर भारताचा प्रदीर्घ प्रवास आहे. हा प्रवास विविध वाट आणि वळणांचा आहे, संघर्षांचा आहे. वर्तमान भारताचा एक्स-रे काढला तर आपल्याला नेमकं काय दिसतं? मतांसाठी जात, धर्म, प्रदेश आणि महापुरुषांना वेठीस धरण्याचा प्रकार मोठ्या प्रमाणात वाढत आहे. विचारांच्या, तत्वज्ञानाच्या नव्या संकल्पना निर्माण होत आहेत. आमच्यात एकमेकांविषयी द्वेष निर्माण केल्या जात आहे. द्वेषपोटी

मात्र आम्ही ढिल्या करून टाकत आहोत. आज आपल्या समाज जीवनाची प्रत्येक क्षेत्रे दुर्देवाने बाधित झाली आहेत.

महापुरुषांची आता झालेली जात, पंथ आणि धर्मानुसार होणारी विभागणी अस्वस्थ करणारी आणि आपल्यातील भेद स्पष्ट करणारी आहे. आपला देश पुष्कळच संपन्न असला तरी तो अजूनही 'परिपूर्ण' नाही. गाव, खेड्याचे वर्तमान अत्यंत दरिद्री झाले आहे. शाळा, वीज, पाणी, रस्ते, आरोग्य यासारख्या मुलभूत सुविधाही अजून आपण निर्माण करू शकलेलो नाहीत. आदिवासींचे कुपोषण थांबवू शकलो नाही, शेतकऱ्यांच्या आत्महत्या थांबवू शकलो नाहीत, स्त्रीयांवरील अत्याचार थांबलेले नाहीत. भ्रष्ट राजकारण आणि भ्रष्ट नोकरशाही या दोन गोष्टींना सामाजिक मान्यता मिळत चाललेली आहे. आपल्या राज्यकर्त्यांना जाब विचारण्याची ताकद नागरिक गमावून बसत आहोत. सामाजिक बांधिलकी म्हणून काम करण्याची वृत्ती संपुष्टात येत चालली आहे. भय, असुरक्षितता, हिंसा, अत्याचार, बलात्कार, भ्रष्टाचार या गोष्टी जर आपल्या समाज रचनेतून लवकरात लवकर बंद होत नसतील तर मग नव्या समाजाची पुनर्रचना करायची स्वप्न कशी बघायची? आणि अमृत महोत्सवाचा आनंद कसा साजरा करायचा? हाच खरा प्रश्न आहे. अशाही स्थितीत जुने जाऊ द्या मरणा लागुनी म्हणत या क्षणाचा आनंदोत्सव विवेकशील मनाने साजरा करायलाच हवा.

•••

शांताबाई शेळके जन्मशताब्दी विशेष

बक्षत्राचे देणे : शांताबाई शेळके

कु. सोनाली कोरामी
बी.ए. - तृतीय

कधी आठवण लपलेली असते हृदयाच्या बंद कप्प्यात कधी आठवण लपलेली असते वसंतातल्या गुलमोहरात कधी ती लपलेली असते सागराच्या अथांग निळाईत.

अशा ह्या आठवणीतल्या शांताबाई. ज्यांच्या गीतांनी, ज्यांच्या कवितांनी आपल्या सान्यांनाच भूरळ पाडली त्या शांता शेळके यांचे हे जन्मशताब्दी वर्ष.

मराठी साहित्यक्षेत्रात अनेक साहित्यिक आपापल्या प्रतिभासंपन्न लेखनाने साहित्यप्रेमींच्या, रसिकांच्या गळ्यातील ताईत झाले. मराठी साहित्यप्रिय वाचक, रसिक तसा फार चोखंदळ म्हणून ओळखला जातो. उत्तम, दर्जेदार साहित्य त्याला लगेच भावतं. तर निकृष्ट, दर्जाहीन साहित्याकडे तो लगेच पाठ फिरवतो. शांता शेळके यांचे साहित्यदेखील वाचकवर्गाच्या मनाचा ठाव घेणारे ठरले.

त्यांनी कविता, ललित लेख, कथासंग्रह, कादंबरी लेखन. मराठी भाषांतर असे वैविध्यपूर्ण लिखाण केले. आपल्या ओघवत्या शैलीने रसिक वाचकांच्या मनावर त्यांनी अधिराज्य केले.

ऋतू हिरवा, ऋतू बरवा
पाचूचा वनी रूजवा
युग विरही हृदयावर
सरसरती मधू शिरवा

शांता शेळके यांनी आपल्या लिखानाचं हिरवेपण आणि गारवा रसिक वाचकांपर्यंत पोचवून त्यांनी मने कायमची हिरवी आणि टवटवीत ठेवली.

शांताबाईंचा जन्म पुणे जिल्ह्यातील इंदापूर इथे १२ ऑक्टोबर १९२२ रोजी झाला. त्यांच्या वडिलांचं नाव जनार्दन शेळके. शिक्षणाचं माहेरघर समजल्या जाणाऱ्या पुण्यात त्या लहानाच्या मोठ्या झाल्या. त्यांचं सुरुवातीचं शिक्षण पुण्यातील हुजूरपागा या सुप्रसिद्ध शाळेत झालं आणि महाविद्यालयीन शिक्षण त्यांनी एस.पी. महाविद्यालयात पूर्ण केलं.

शांताबाईंनी शिक्षण पूर्ण झाल्यावर प्रथमतः आचार्य अत्रेंच्या 'नवयुग' मध्ये ५ वर्षे उपसंपादक म्हणून जबाबदारी सांभाळली. पुढे मराठीच्या अध्यापिका म्हणून शांताबाईंनी नागपूरच्या हिस्लॉप महाविद्यालय, मुंबईतील रूईया आणि

महर्षी दयानंद महाविद्यालयात त्यांनी सेवा दिली.

साहित्य, पत्रकारिता, चित्रपट, शिक्षण अशा अनेक क्षेत्रात शांताबाईंचे योगदान आहे. शांताबाईंच्या दर्जेदार साहित्याची १०० पुस्तकं प्रकाशित झाली आहेत. 'धूळपाटी' नावाचं शांताबाईंची आत्मचरित्र प्रसिद्ध आहे.

बालकांसाठी त्यांनी अनेक कविता लिहिल्या त्यांचे बालसाहित्य फार आवडीने वाचल्या जाते. 'किलबिल किलबिल पक्षी बोलती' ही अशीच एक सुप्रसिद्ध रचना आहे.

आळंदी येथे भरलेल्या ६९ व्या साहित्य संमेलनाचं अध्यक्षपद शांताबाईंनी भूषविलं. शांताबाई अनेक वर्ष नाटक आणि चित्रपटांच्या सेन्सर बोर्डवर कार्यरत होत्या. त्यांनी हिंदी तसंच संस्कृत, इंग्रजी भाषेतील साहित्य अत्यंत ओघळत्या शैलीत मराठीत भाषांतर केलं.

‘शुर आम्ही सरदार आम्हाला काय कुणाची भीती
देव, देश अन् धर्मापायी प्राण घेतलं हाती
आईच्या गर्भात उमगली झुंजाराची रीत
तलवारीशी लागीन लागलं जडली येडी प्रीत
यासारख्या देशभक्तीच्या रचनांनी सैनिकांच्या अंगात
स्फुरण चढतं.

असेन मी नसेन मी, वर्षा, रूपसी, गोंदण, अनोळख, जन्मजान्हवी हे काव्यसंग्रह, गुलमोहर, कावेरी, कादंबऱ्या, ओढ, धर्म इत्यादी त्यांचे कथासंग्रह प्रसिद्ध आहेत. पावसाआधीचा पाऊस, आनंदाचे झाड, वडिलधारी माणसे हे त्यांचे ललितलेख संग्रह आहेत. आठवणीतील शांताबाई, शांताबाईंची स्मृतिचिन्हे ही शांताबाई शेळकेंवर प्रकाशित पुस्तकं आहेत.

गदिमा गीतलेखन पुरस्कार, सुरसिंगार पुरस्कार, केन्द्रसरकारचा उत्कृष्ट चित्रगीत पुरस्कार (भूजंग-चित्रपट), साहित्यातील योगदानाबद्दल यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान पुरस्कार इत्यादी पुरस्कारांच्या त्या मानकरी आहेत.

शांताबाईंच्या नावे साहित्यक्षेत्रात मोलाची कामगिरी बजावणाऱ्या अनेकांना पुरस्कार प्रदान करण्यात आले.

शांता शेळके साहित्यगौरव पुरस्कार स्टेज कवी शांता शेळके प्रतिष्ठान यांनी दिले.

- २०१५ मध्ये हा पुरस्कार लेखक गोविंद गणेश अत्रे यांना देण्यात आला.

- आदरणीय कवी प्रज्ञा दया पवार यांना दीनानाथ मंगेश मेमोरियल फाऊंडेशनच्या कवी शांता शेळके पुरस्कार २००८ मध्ये देण्यात आला.

- सुधीर मोघे यांनाही हा पुरस्कार २००७ मध्ये मिळाला.

- शांताबाई शेळके साहित्य पुरस्कार मुंबई मराठी वाचनालयाच्या दादर विभागातर्फे देण्यात आला. पानीपतकार विश्वास पाटील यांना हा पुरस्कार २०१४ मध्ये देण्यात आला.

- प्रख्यात लेखक व निबंधकार श्रीनिवास कुलकर्णी यांना मुंबई मराठी ग्रंथालयाच्या दादर विभागात आयोजित कार्यक्रमात २०१३ मध्ये शांता शेळके साहित्य पुरस्कार मिळाला.

- कवी डॉ. प्रभा गणोरकर यांनाही २०१२ मध्ये हा शांता शेळके साहित्य पुरस्कार मिळाला.

शांता शेळकेंनी साधेपणा आयुष्यभर जपला. निसर्गाविषयी त्यांना विलक्षण ओढ होती. निसर्गाच्या सान्निध्यात त्या तहानभूक विसरून तासन्तास बसत. निसर्ग हाच त्यांचा खरा सोबती होता. निसर्गाच्या अनेक छटा त्यांनी त्यांच्या गीतातून व्यक्त केल्या. खरं म्हणजे त्यांच्याबद्दल एकाच वाक्यात म्हणता येईल की, त्या प्राजक्तासारख्या फुलांना आयुष्यभर उधळीत राहिला. आज त्या आपल्यात नाही. पण त्यांची कविता मात्र सदोदित आपल्यासोबत आहे.

असेन मी नसेन मी

तरी असेल गीत हे

फुलाफुलात येथल्या

उद्या हसेल गीत हे

असं अश्रूतून ओघळणारं, फुलात हसणारं गीत, जीवनगाण्याच्या हिंदोळ्यावर झुलविणारं गीत रसिकांच्या, वाचकांच्या अंतर्मनाचा ठाव घेत राहिल, शांताबाईंच्या संवेदनशीलतेला, कवीमनाला, शब्दमाधुर्याला त्रीवार सलाम.

•••

कवयित्री शांता शेळके यांची प्रसिद्ध गीते

अंकीत निमजे
बी.ए. - द्वितीय

प्रसिद्ध मराठी कवयित्री शांता शेळके यांचे हे जन्मशताब्दी वर्ष आहे. त्यांच्या अनेक चित्रपटातील गाण्यांनी अनेकांना प्रेरणा दिली. संतांचे अभंग व ओव्या, पारंपरिक लोकगीते, स्त्रीगीते इत्यादींचे संस्कार त्यांच्या कवीतेत दिसतात. त्यांनी लावण्या, कोळी गीत असे विविध प्रकार हाताळले आहेत. त्यांनी लिहिलेली बडबडगीते, बालगीते, भक्तीगीते, प्रेमकविता आपल्याला रमणीय वातावरणात घेऊन जातात.

शांता शेळके यांची अशीच काही प्रसिद्ध गीते

- अजब सोहळा, अपर्णा तप करिते काननी - अशीच अवचित भेटून जा - असता समीप दोघे - असेन मी नसेन मी - अहो जाई जूईच्या फुला - आई बग ना कसा हा दादा - आज चांदणे उन्हात हसले - आज सुंध आला लहरत. आधार जीवा - आला पाऊस मातीच्या वासात गं - आले वयात मी बालपणाची - ऋतू हिरवा, ऋतू बरवा - एक एक विरते तारा - तर आता गाई गाई - कशी गौळण राधा - कळले तुला काही - का धरिला परदेश - कळले तुला काही - काय बाई सांगू - किलबिल किलबिल पक्षी - कुणीतरी सांगा हो सजना - गजानना श्री गणराया - गणराज

रंगी नाचतो - गीत होऊन आले सुख माझे - घन रानी साजना - घर परतीच्या वाटेवरती - चंद्र दोन उगवले - चांदण टिपू हलतो वारा - जय शारदे वागेश्वरी - जाईन विचारित रानफुला. जिवलग राहिले रे दूर घर माझे - जीवनगाणे गातच रहावे - तुझी सुरत मनात राया - तुला न कळले मला न - तू नसता मजसंगे वाट - तू येता सखी माझ्या - तोच चंद्रमा नभात - दाटून कंठ येतो - दिसते मला सुखचित्र नवे - नको रे नंदलाला - निळ्या अभाळी कातरवेळी - नाही येथे कुणी कुणाचा - पप्पा सांगा कोणाचे - शोधितो राधेला श्रीहरी - सांगू कशी प्रिया मी - सांज आली दूरतून - ही कणकांगी कोण ललना - ही वाट दूर जाते - हे बंध रेशमाचे - हे रान चेहऱ्यांचे - हे श्यामसुंदर राजसा - क्षणभर भेट अपुली - वहिनी माझी हसली गं - एकटेच येणे येथे - कान्हू घेऊन जाय रानी - आज मी आळविते केदार - आधार जीवा - कशी कसरत दावतुया न्यारी - आली सखी आली प्रियमीलना - खोडी माझी काढाल तर - गगना गंध आला - गोंडा फुटला दिसाचा - चित्र तुझे हे सजीव होऊन - जा जा रानीच्या पाखरा - डोळ्यात वाकून बघतोस.

•••

वसंत बहल

(कविवर्य वसंत बापट यांच्या जन्मशताब्दी निमित्ताने)

अक्षय काळबांधे

एम.ए. मराठी - द्वितीय

कविवर्य वसंत बापट हे मराठीतील एक प्रसिद्ध कवी होत. त्यांच्या कवितांमधील आशय अतिशय खोल स्वरूपाचा आहे. २०२२ हे त्यांचे जन्मशताब्दी वर्ष आहे. त्यानिमित्त त्यांच्या साहित्य लेखनाचा परिचय करून देण्याचा मी प्रयत्न करित आहे.

कविवर्य वसंत बापट यांचा जन्म २५ जुलै १९२२ रोजी सातारा जिल्ह्यातील कऱ्हाड येथे झाला. त्यांचे महाविद्यालयीन शिक्षण पुण्यातील स. प. महाविद्यालयामध्ये झाले. त्यानंतर त्यांनी मुंबईतील नॅशनल कॉलेज आणि रामनारायण रुईया कॉलेज येथे मराठी आणि संस्कृतचे प्राध्यापक म्हणून कार्य केले. १९७४ पासून मुंबई विद्यापीठातील गुरुदेव रवींद्रनाथ टागोर अध्यासनाचे ते प्रमुख

होते. त्यांनी भारतीय स्वातंत्र्यलढ्याच्या चळवळीतही सहभाग घेतला. १९४२ च्या चले जाव आंदोलनात महत्त्वपूर्ण भूमिका बजावली. ऑगस्ट १९४२ ते जानेवारी १९४५ पर्यंत त्यांना तुरुंगवासही भोगाव लागला. ते काही काळ साधना या मासिकाचे संपादक होते. तर मुंबई येथे १९७२ मध्ये झालेल्या अखिल भारतीय मराठी साहित्य संमेलनाचे अध्यक्ष पदही भूषविले.

लहानपणापासूनच कविवर्य वसंत बापट यांच्यावर 'राष्ट्र सेवा दलाचे' आणि साने गुरुजींचे संस्कार झाले. त्यांच्या पहिल्याच बिजली या काव्यसंग्रहावर त्याचा प्रभाव जाणवताना दिसतो. बिजली नंतर अकरावी दिशा, सकीना आणि मानसी हे त्यांचे काव्यसंग्रह आहेत. कवितेवर

संस्कृत, बंगाली आणि इंग्रजी कवितेचाही प्रभाव दिसून येतो. त्यांच्या कवितेत सामाजिक विषमता आणि अन्यायाविषयची तीव्र जाणीव दिसते. कवितेचे महत्त्वाचे कार्य म्हणजे जाणीवजागृती करणे हे होय असे वसंत बापट मानत असत. त्यामुळेच राष्ट्रीय संकटांच्या, दुःखाच्या आणि देशातील विविध जनआंदोलनाच्या प्रसंगी आपली संवेदनशील प्रतिक्रिया कवितेतून व्यक्त केली आहे. भारत-चीन युद्धाच्या वेळी त्यांनी लिहिलेले “उतुंग आमची उत्तर सीमा, इंच इंच लढवू” आणि “शिंंग फुंकले राणी वाजतात चौघडे” ही समर गीते लोकांना खूप आवडली होती. आकाशवाणीने ही दोनही गीते प्रसारित केली होती. त्यांचे ‘गगन सदन तेजोमय’ हे प्रार्थना गीत सर्वानाच भावून टाकले होते.

काव्यवाचन हा सुंदर प्रकार वसंत बापट, विंदा करंदीकर आणि मंगेश पाडगावकर यांनी सुरू केला. तिघांनीही ४० वर्ष महाराष्ट्राच्या कानाकोपऱ्यात काव्यवाचन केले. या तीनही कवींनी विदेशातही काव्यवाचनाचे कार्यक्रम केले. त्यामुळे कविता ही घराघरात पोहोचली व लोकप्रिय झाली. लयीच्या अंगाने जाणारे त्यांचे काव्यवाचन हे रसिकांना भुरळ घालीत असे. तरुण मनाच्या भावना दर्शवणारी, साद घालणारी आणि भावपूर्ण कवीता त्यांनी लिहिल्या. तसेच त्यांनी पौराणिक व ऐतिहासिक कथानकांवरची नृत्यनाट्यही लिहिले. ‘मेघदूत’ या कवितेतून त्यांनी कालिदासाच्या विरही पक्षाची व्याकुळता मांडली, तर ‘तुला न ठेवील सदा सलामत जर या मालिक दुनियेचा, कसा सकीना यकीन यावा कमाल त्याच्या किमयेचा’ अशा शब्दातून त्यांची ‘सकीना’ ही कविता उर्दूसह आहे. त्यांनी लहान मुलांसाठीही कविता लिहिल्या आहेत. चंगा-मंगा, अबडक-तबडक, गरगर गिरकी, फिरकी, फुलराणीच्या कविता आणि परीच्या राज्यात हे त्यांचे बाल कवितासंग्रह आहेत. तसेच ‘बालगोविंद’ हे बालनाट्यही लिहिले आहे. लहान मोठ्या सर्वानाच आवडणारी त्यांची कविता म्हणजे आगगाडीच्या धकधक लयीने जाणारी ‘दख्खन राणी’ ही कविता होय. ती कविता ते डौलात म्हणायचेसुद्धा. त्या कवितेला आगगाडीची लय होती. त्यांनी लिहिलेली आणि यशवंत देव यांनी स्वरबद्ध केलेली अष्टविनायक गीते गणेशोत्सवाच्या

काळात नेहमीच वाजतांना दिसतात. याबरोबरच महाराष्ट्रातील आकाशवाणी केंद्रावरून भक्ती संगीताच्या कार्यक्रमातूनही प्रकाशित होत असतात. ‘ख्रिस्त बुद्ध विश्वाचे शास्ते, तुकयाचा आधार मला’ यातून त्यांनी मराठी मातीशी असलेले इमान आपल्या कवितेतून व्यक्त केले आहे.

अजून त्या झुडपांच्या मागे सदाफुली दोघांना हसते!

अजून आपल्या आठवणींनी शेवंती लाजवंती होते !

अशी सुंदर प्रेम कविता त्यांनी लिहिली. अवतीभवतीचा निसर्गही त्यांच्या कवितेमध्ये दिसून येतो. समाजकारणात व राजकारणात रममान होण्याची त्यांना आवड होती. त्यांना माणसं आवडायची, कलापथकाच्या अनेक कार्यक्रमात कित्येक मुला-मुलींसोबत त्यांनी अनेक प्रकारच्या भूमिका साकारल्या आहेत.

एक प्राध्यापक, कवी, शाहीर, गीतकार, समीक्षक, संपादक, कार्यकर्ता, वक्ता असे अष्टपैलू व्यक्तिमत्त्व असलेल्या कविवर्य वसंत बापट यांनी सदाबहार कवितांचा नजराना देशाबरोबरच देशाबाहेरही मराठी रसिकांना बहाल केला आहे. उत्कट प्रेम कवितांपासून स्फूर्तीदायी समरगीतापर्यंत आणि भावपूर्ण प्रार्थनांपासून लावण्या आणि गझलांपर्यंतचे विविध काव्यप्रकार सहजपणे हाताळले होते. अशा या कविवर्य वसंत बापट या प्रतिभाशाली आणि प्रसन्न व्यक्तिमत्त्वाला त्यांच्या जन्मशताब्दी वर्षानिमित्त विनम्र अभिवादन.

•••

अनाथ बालकांची माता : सिंधुताई सपकाळ

कु. नेहा बन्सोड
बी.एस्सी - तृतीय

अनाथ बालकांचा सांभाळ करणारी अनाथांची माता म्हणून फक्त महाराष्ट्रातच नाही तर भारतात सध्या जे नाव प्रामुख्याने ओळखले जाते ते म्हणजे सिंधुताई सपकाळ यांचे होय. त्या मानवतावादी दृष्टिकोन स्वीकारून सामाजिक कार्य करणाऱ्या थोर समाजसेविका होत. विशेषतः महाराष्ट्रातील अनाथ बालकांचे संगोपन करण्याच्या कार्यासाठी त्या ओळखल्या जातात. त्यांना २०२१ मध्ये सामाजिक कार्याकरिता पद्मश्री पुरस्काराने सन्मानित करण्यात आले.

सिंधुताईचा जन्म १४ नोव्हेंबर १९४७ रोजी वर्धा जिल्हयातील पिंपरी मेघे येथे झाला . त्यांच्या वडिलांचे नाव अभिमान साठे होते. ते गुराखी होते. मुलगी असल्यामुळे सिंधू घरातल्या सर्वांना आवडत नव्हती. म्हणून तिला चिंधी असे म्हणत. परंतू वडीलांना तिला शिकवायचे होते, म्हणून त्यांनी तिला शाळेत पाठविले.

आईच्या विरोधामुळे आणि घरच्या आर्थिक परिस्थितीमुळे सिंधूचे शिक्षण अडखळत होते. शेवटी घरघुती जबाबदाऱ्या आणि बालविवाहामुळे शाळा सोडावी लागली. सिंधू जेव्हा दहा वर्षाची होती, तेव्हा तिचे ३० वर्षांच्या 'श्रीहरी सपकाळ'बरोबर लग्न लावून दिले. फक्त २० वर्षांची असताना ती ३ मुलांची आई झाली. पुढे सिंधुताईनी गावकऱ्यांचे पैसे दिले नाहीत म्हणून जिल्हाधिकाऱ्यांकडे गावच्या प्रमुखांची तक्रार केली होती. या अपमानाचा बदला घेण्यासाठी मुखीयाने श्रीहरी (सिंधुताई नवरा) यांना सिंधुताईला नऊ महिन्यांपासून गरोदर असतानाही घराबाहेर काढण्यास भाग पाडले. त्याच रात्री तिने गुरांच्या गोठ्यात एका मुलीला जन्म दिला. यानंतर ती आपल्या माहेरी गेली, परंतू तिच्या आईनेसुद्धा तेथे तिला राहू दिले नाही. यामुळे सिंधुताईने मुलीबरोबर रेल्वे स्टेशनवर थांबल्या. तिथे भीक मागून पोट भरायची आणि रात्री स्वतः

आणि मुलीला सुरक्षित ठेवण्यासाठी स्मशानभूमीत राहू लागली. याचवेळी तिला समजले की आई-वडीलांनी सोडून दिलेले असे बरेच अनाथ आहेत. ज्यांना योग्य काळजी आणि संरक्षणाची गरज आहे. तिचा निर्णय कठीण असला तरी तिने त्यांना चांगले आयुष्य देण्याचा प्रयत्न केला.

अशा सिंधुताईनी अनेक संकटांना तोंड देत पुढील आपले संपूर्ण आयुष्य अनाथ बालकांचा सांभाळ करण्यासाठी समर्पित केले. म्हणून तिला “माई” (आई) म्हणतात. त्यांनी १०५० अनाथांना दत्तक घेतले. आज त्यांच्या कुटुंबात त्यांना २०७ जावई आणि ३६ सूना आहेत. प्रेमाने “माई” आणि “अनाथांची आई” म्हणून ओळखली जाणारी ७१ वर्षीय सिंधुताई १४०० पेक्षा जास्त मुलांची आई आणि एक हजाराने अधिक मुलांची आजी आहे.

त्यांची स्वतःची एक मुलगी वकील आहे आणि दत्तक घेतलेली बरीच मुले डॉक्टर, अभियंते, वकील आहेत. महत्वाचे म्हणजे सिंधुताईपासून आदर्श व प्रेरणा घेऊन त्यांच्यापैकी बरेचजण स्वतःचे अनाथ आश्रमसुद्धा सुरू केले आहेत. सिंधुताई यांना २७३ राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय पुरस्कार आणि सन्मान मिळाले आहेत.

आपल्या जीवनातील अनुभवातून महाराष्ट्रात अनाथांसाठी सहा अनाथ आश्रम बनविले. त्यांना अन्न, शिक्षण आणि निवारा उपलब्ध करून दिला. त्यांच्या मार्फत चालविल्या जाणाऱ्या संस्थांनी असहाय महिलांना मदत केली. आपले अनाथाश्रम चालवण्यासाठी सिंधुताईनी पैशासाठी कुणापुढेही कधीच हात पसरले नाहीत. त्याऐवजी त्यांनी सार्वजनिक व्यासपीठातून प्रेरणादायी भाषणे केली आणि समाजातील वंचितांना व उपेक्षित घटकांना मदत करण्यासाठी जनतेचा पाठिंबा मागितला.

सिंधुताईने काढलेली अनाथाश्रम हे पुणे, वर्धा, सासवड (महाराष्ट्र) येथे आहेत. पुरस्कारातून मिळालेल्या पैशांचा उपयोग ती या आश्रमांसाठी करते. २०१० मध्ये सिंधुताईच्या जीवनावर आधारित “मी सिंधुताई सपकाळ” हा मराठी चित्रपट बनविला गेला. तो ५४ व्या लंडन चित्रपट महोत्सवासाठी निवडला गेला. सिंधुताई यांचे पती ८० वर्षांचे झाल्यावर ते त्यांच्याबरोबर राहायला आले तेव्हा सिंधुताईनी त्याला पती म्हणून नाही तर मुलगा म्हणून

स्वीकारले. सिंधुताई कवितासुद्धा लिहितात. त्यांच्या कवितांमध्ये जीवनाचे संपूर्ण सार आहे. तिने तिच्या आईबद्दल कृतज्ञता व्यक्त केली आहे. कारण - जर तिच्या आईने तिला तिच्या पतीने घराबाहेर काढल्यानंतर घरात आधार दिला असता तर आज ती इतक्या मुलांची आई बनली नसती.

सिंधुताई सपकाळ यांची जीवनकथा आश्चर्यकारक, नशीब आणि दृढनिश्चय याबद्दलची आहे. अडचणी कशा निर्माण होऊ शकतात हे त्यांनी उल्लेखनीयपणे दाखवून दिले आहे. त्यांनी आपले संपूर्ण आयुष्य तुटलेल्या हृदयाचे तुकडे उचलून पुन्हा एकत्र ठेवण्यात घालवले आहे. अशा या समाजातील अतिशय उल्लेखनीय योगदानासाठी सिंधुताई सपकाळ यांना विविध राष्ट्रीय आणि आंतरराष्ट्रीय संस्थांकडून २७० पेक्षा जास्त पुरस्कार मिळाले आहेत. यात महत्वाचे पुरस्कार म्हणजे ‘पद्मश्री’ आणि २०१७ मध्ये राष्ट्रपती रामनाथ कोविंद यांनी प्रदान केलेला ‘नारीशक्ती पुरस्कार’ हा महिलांना समर्पित भारतातील सर्वोच्च नागरी पुरस्कार आहे.

सिंधुताई सपकाळ यांचे पुरस्कार व सन्मान

- २०२१ पद्मश्री पुरस्कार
- २०१७ नारीशक्ती पुरस्कार
- २०१४ अहमदीया मुस्लिम शांती पुरस्कार.
- २०१५ बसवा भूषण पुरस्कार पुणे
- २०१३ मदर टेरेसा पुरस्कार
- २०१३ आयनिक मदरचा राष्ट्रीय पुरस्कार
- २०१२ सी एन एन आणि रिलायन्स फाउंडेशन कडून रियल हेअर पुरस्कार
- २०१० अहिल्याबाई होळकर पुरस्कार महाराष्ट्र शासन
- २००८ चुमन ऑफ द इयर अवार्ड दै. लोकसत्ता
- २००८ सह्याद्री हिरकणी पुरस्कार
- १९९६ मदर पुरस्कार.
- १९९२ सामाजिक सहयोगी पुरस्कार

•••

लढाऊ योद्धा : जनरल बिपीन रावत

राकेश जेंगटे
बी.ए. - द्वितीय

भारताचे पहिले संरक्षण प्रमुख सी.डी.एस. (चिफ ऑफ डिफेंस स्टॉक) जनरल बिपीन रावत यांचा जन्म ६ मार्च १९५८ मध्ये उत्तराखंड मधील पौडी गढवाल/डेहरादून येथे झाला. जे भारतीय स्थल सेनेचे अध्यक्ष होते आणि ३१ डिसेंबर २०१६ मध्ये ते पहिले संरक्षण प्रमुख म्हणून निवडल्या गेले.

भारताच्या संरक्षण दलांच्या व्यवस्थेची काळानुरूप फेररचना करण्याच्या महत्वाकांक्षी प्रकल्पाची पायाभरणी करणारे सरसेनाध्यक्ष जनरल बिपीन रावत यांच्या तामिळनाडूतील कन्नूर जवळ ६ डिसेंबर २०२१ रोजी

हेलीकॉप्टर दुर्घटनेत झालेल्या निधनामुळे देशाने एक द्रष्टा रणधुरंधर गमावला आहे.

कोणत्याही महत्त्वपूर्ण व व्यवस्थात्मक घटकांची फेररचना करणे, त्याला नवा, आधुनिक चेहरा देणे हे अतिशय आव्हानात्मक असे काम असते. भारतीय संरक्षण दलांच्या बाबतीत अशा महत्त्वपूर्ण कामाची जबाबदारी जनरल बिपीन रावत यांचेकडे सोपविण्यात आली होती. ते काम करित असतानाच सरसेनाध्यक्ष बिपीन रावत यांचे अवघाती निधन झाले. हा देशासाठी एक मोठा धक्का आहे. जनरल बिपीन रावत, त्यांच्या पत्नी मधुलिका यांच्यासह तेरा

जणांचा तमिळनाडूतील कन्नूर जवळ हेलिकॉप्टर अपघातात मृत्यू झाला. बिपीन रावत देशाचे पहिले सरसेनाध्यक्ष झाल्यावर भारतीय लष्कराच्या पारंपरिक दलांना एकत्रित करून कारवाई परिणामकारक आणि गतिमान करण्यासाठी 'थिएटर कमांड'चे काम जनरल रावत पाहात होते. अपघाताची बातमी पसरताच देशभर हळहळ व्यक्त झाली. आक्रमक रणनीती ठरविणारा व्यूहरचनाकार, अनुभवी सेनानी, स्पष्टवक्ता, प्रखर देशभक्त असे जनरल रावत यांच्या जिवनातील अनेक पैलूंचे स्मरण केले जाईल.

जनरल बिपीन रावत यांना लष्करी सेवेचा पिढीजात वारसा लाभला होता. त्यांनी गोरखा रेजिमेंटमधून आपली कारकीर्द सुरू केली. पुण्यातील 'राष्ट्रीय संरक्षण प्रबोधिनी'सह विविध संस्थांतून जडणघडण झालेल्या रावत यांचा पंड शिकण्याचा होता. त्यांनी मेरठमधील चौधरी चरणसिंग विद्यापीठातून पीएच.डी. संपादली होती. उत्तम नियोजन, त्यांच्या कार्यवाहीसाठी दृढनिश्चय, उद्दिष्टपूर्ततेसाठी धाडस आणि भूमिका मांडताना कोणाचीही भीडभाड न ठेवण्याची शैली ही रावत यांची वैशिष्ट्ये होती. लष्करी खाक्याबाबत ते आग्रही राहायचे आणि तसेच वागायचे देखील. (त्यांची सत्ताधाऱ्यांशी असलेली वैचारिक जवळीक, लष्करी चौकटीबाहेरची राजकीय विधाने आणि कृती यामुळे ते वादाच्या भोवऱ्यातही सापडायचे. विरोधाला ते घाबरत नसायचे त्यांनी सरसेनाध्यक्षपदावरून बजावलेली कामगिरी, धाडसी, धोरणी लष्करप्रमुखाला साजेशी होती. २०१५ मध्ये म्यानमारमध्ये भारतीय सैन्य घुसवून दहशतवादी तळ उद्ध्वस्त करण्याची योजना आखली व ती यशस्वीपणे पूर्ण करण्यांत रावत यांचे योगदान होते. त्यामुळे ईशान्य भारतात शांतता नांदत आहे. चीनने डोकलाममध्ये दिलेले आव्हानही परतवून लावणे, लद्दाखमध्ये चीनने घुसखोरीने निर्माण केलेला पेच, याप्रसंगी त्यांनी आपल्याला दोन आघाड्यांवर शत्रूशी मुकाबला करावा लागेल, असे स्पष्ट करित शस्त्रसज्जतेवर भर दिला. दहशतवाद्यांना खतपाणी घालणाऱ्या पाकिस्तानला धडा शिकवण्यासाठी २०१६ मध्ये पाकव्याप्त काश्मिरात आणि २०१९ मध्ये पाकिस्तानातील बालाकोटमधील दहशतवादी प्रशिक्षण उद्ध्वस्त करण्याची योजना यामध्ये त्यांचे योगदान मोलाचे होते.

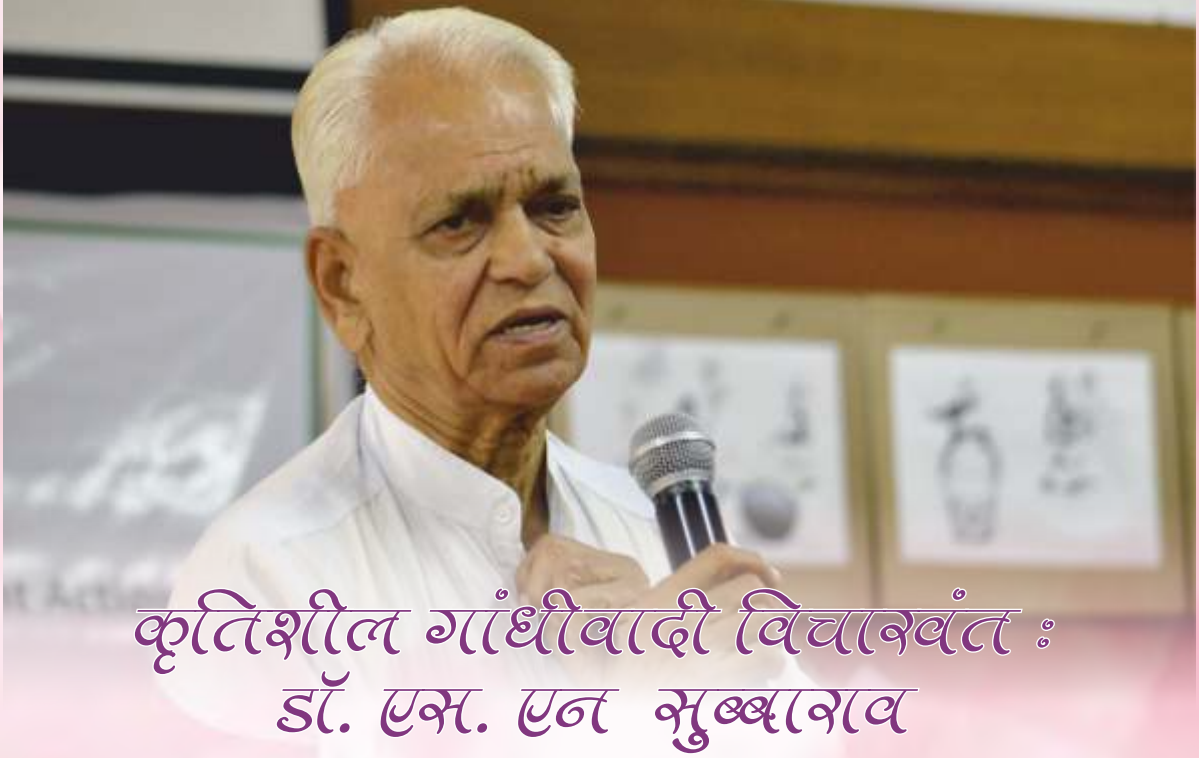
लष्कराची तिनही दल एकाच वेळी, एकाच प्रमुखाच्या

नेतृत्वाखाली परिणामकारक आणि वेगवान कामगिरी करू शकतील, या कल्पनेतून २०२२ मध्ये पहिले 'थिएटर कमांड' स्थापन करण्याचे ठरविले आहे. या संकल्पनेचा जनरल रावत आधीपासून पाठपुरावा करित होते. पुण्यात ते दक्षिण विभागाचे प्रमुख होते, तेव्हापासून त्यांचा भर थिएटर कमांड निर्मितीवर होता. याविषयी वैचारिक मंथन सुरू असताना त्यांनी केलेल्या एका विधानामुळे हवाई दलाला दुय्यम लेखण्यात आल्याचा संदेश गेल्याने त्या दलातील काहींनी नाराजी व्यक्त केली होती. पण असे काही प्रसंग घडले तरी त्यामुळे त्यांच्या एकूण योगदानाचे महत्त्व कमी होत नाही. हवाईदल आणि नौदलाचे आधुनिकीकरण, त्यासाठी मोठ्या प्रमाणात साधनसामग्री खरेदीवर ते लक्ष देत होते, त्याविषयी आग्रही होते, ही त्यांची कामगिरी केवळ लक्षणीय आणि काही नवे पायंडे निर्माण करणारी ठरली. त्यांच्या कारकीर्दीत सायबर सिक््युरिटीची आव्हाने, युद्धाची बदलती परिमाणे, सीमेवरच नव्हे तर सीमेपलीकडून शत्रूच्या कारवाया लक्षात घेऊन त्याला तोंड देण्याची सज्जता यावर रचनात्मक बाबी आकाराला येत होत्या. एवढेच नव्हे तर अंतराळाची सुरक्षितता व अंतराळयुद्धाची भविष्यकालीन तयारी अशी आव्हाने लक्षात घेऊन त्यासाठी संकीर्ण थिएटर कमांड निर्मितीवरही काम सुरू होते. जनरल रावत यांच्या आकस्मिक निधनाने या सर्व प्रक्रिया मंदावल्या.

नव्या सरसेनाध्यक्षांची नियुक्ती आणि सैन्याच्या आधुनिकीकरणाची गती कायम ठेवणे महत्त्वाचे असेल. जनरल रावत, हेलिकॉप्टरमध्ये त्यांच्याबरोबर असलेले अन्य लष्करी अधिकारी या अतिमहत्त्वाच्या व्यक्तींच्या अपघाती मृत्यूने सुरक्षा व्यवस्थेवर मोठे प्रश्नचिन्ह निर्माण झाले आहे? एम.आय.-१७ व्ही-५ या बनावटीच्या हेलिकॉप्टरने आतापर्यंतचे अपघात आणि त्याचा राष्ट्रपती, पंतप्रधानांसाठीही होणार उपयोग लक्षात घेऊन अशाप्रकारच्या होणाऱ्या अपघातांची आणि त्यामध्ये अतिमहत्त्वपूर्ण व्यक्तींना गमावण्याची पुनरावृत्ती टाळण्यासाठी वाहतूक व्यवस्थेची दक्षता घेण्याची गरज स्पष्टपणे दिसून येते.

•••

कृतिशील गांधीवादी विचारवंत : डॉ. एम. एन. सुब्बाराव

खेमराज चंडीकर
बी.ए. - द्वितीय

भारतीय स्वातंत्र्य लढ्यात राष्ट्रपिता महात्मा गांधीजी यांचे नाव अग्रक्रमाने घेतल्या जाते. भारताला स्वातंत्र्य मिळवून देण्यात महात्मा गांधीजींचे योगदान अत्यंत महत्त्वपूर्ण आहे. त्यांच्या नेतृत्वातच १५ ऑगस्ट १९४७ रोजी भारताला स्वातंत्र्य मिळाले.

महात्मा गांधीजींच्या विचाराने, तत्त्वज्ञानाने व कार्याने लाखो भारतीयांना प्रेरणा मिळाली. त्यांच्या कार्याची ओळख विद्यार्थ्यांना होण्याकरीता सेवाग्राम वर्धा येथे वेळोवेळी शिबिरांचे आयोजन केले जाते. आमच्या महाविद्यालयातही गांधी अध्ययन केंद्राद्वारे गांधीजींच्या पुस्तकांवर आधारित गांधी विचार परीक्षा दरवर्षी घेण्यात येते. तसेच विद्यार्थ्यांना सेवाग्राम येथील शिबिरातही सहभागासाठी पाठविले जाते. मी देखील यावर्षीच्या कोरोना काळात सेवाग्राम येथील आर्चि एका ऑनलाईन शिबिरात सहभागी झालो होतो. या शिबिरात मला विविध गांधीवादी

विचारवंतांकडून गांधीजींच्या जीवनाविषयी, त्यांच्या कार्याविषयी भरपूर माहिती मिळाली. शिबिरात गांधीजींच्या प्रभावाने प्रभावित झालेल्या आचार्य विनोबा भावे, जमनालाल बजाज, डॉ. एस. एन. सुब्बाराव, सरहद्द गांधी खान अब्दुल गफार खान अणि अनेक मोठ्या व्यक्ती संबंधित माहिती मिळाली. डॉ. एस. एन. सुब्बाराव यांचे वयाच्या ९२ व्या वर्षी निधन झाले. त्यांनी गांधीजींच्या कार्याने प्रभावित होऊन संपूर्ण आयुष्यभर स्वतःला वाहून घेतले. सुब्बाराव निष्ठावंत कृतिशील गांधीवादी विचारवंत होते.

डॉ. एस. एन. सुब्बाराव यांचा जन्म बंगलोर येथे ७ फेब्रुवारी १९२९ रोजी झाला. त्यांचे वडील श्री. नांजुदैया हे प्रख्यात वकील होते, ते अन्यायकारक खटले चालवित नव्हते सुब्बाराव हे आपल्या तीन भावाबरोबर मल्लेश्वरमच्या रामकृष्ण वेदांत कॉलेजमध्ये वयाच्या दहाव्या वर्षी भजन

गीते गायला सुरुवात केली. शाळेत शिकत असताना त्यांना महात्मा गांधीच्या शिकवणी पासून प्रेरणा मिळाली. ते खादीचा वापर करू लागले. भारताच्या स्वातंत्र्य चळवळीत त्यांना पहिला अनुभव ९ ऑगस्ट १९४२ रोजी सकाळी आला. त्यांनी आपल्या सोबतच्या शालेय विद्यार्थ्यांसह वर्गावर बहिष्कार टाकला तेव्हा ब्रिटीश पोलीसांनी त्यांना अटक केली. तेव्हा ते रस्त्यावरच्या भिंतीवर आणि रस्त्यावर “भारत छोडो” लिहीत होते, परंतु नंतर केवळ १३ वर्षांचे असताना त्यांना सोडण्यात आले. तेव्हापासून श्री सुब्बाराव देशाच्या स्वातंत्र्य लढ्यात सक्रिय झाले. विद्यार्थी जीवनात त्यांनी विद्यार्थी काँग्रेस आणि राष्ट्र सेवा दलाच्या कार्यक्रमांमध्ये सक्रिय सहभाग घेतला. ‘गांधी साहित्य संघ’ या स्थानिक संघटनेच्या नेतृत्वात मजूरांसाठी प्रौढ शिक्षण आयोजित केले. त्यांचे हे कौशल्य पाहून त्यांना बेळगांव जिल्ह्यातील गल्हार्सूर येथील ३१ दिवसांच्या प्रशिक्षण शिबिराकरिता निवड करण्यात आली.

एस. एन. सुब्बाराव हे गुरू डॉ. हर्डीकर यांच्या संपर्कात आले. हर्डीकरांनी एक वर्षासाठी निमंत्रण दिल्याने १९५१ मध्ये सुब्बाराव हे काँग्रेसच्या सेवा दलाच्या मुख्य कार्यालयात रुजू झाले. यानंतर ते तिथेच रमले १९७० पर्यंत त्यांनी नवी दिल्लीतून आपले कार्य सुरू ठेवले. या काळात

भारतात सर्वत्र युवकांसाठीच्या शिबिरांचे आयोजन केले. ते तरुणांमध्ये आणि महिलांमध्ये खूपच लोकप्रिय झाले. त्यांच्या कार्यानेच पंडित जवाहरलाल नेहरू, श्री. के. कामराज आणि इतर अनेक राष्ट्रीय नेत्यांच्या अगदी जवळ आले. त्यांच्या भारत मातेच्या संबंधी असलेल्या रोखठोक विचारांनी सर्वानाच प्रभावित केले.

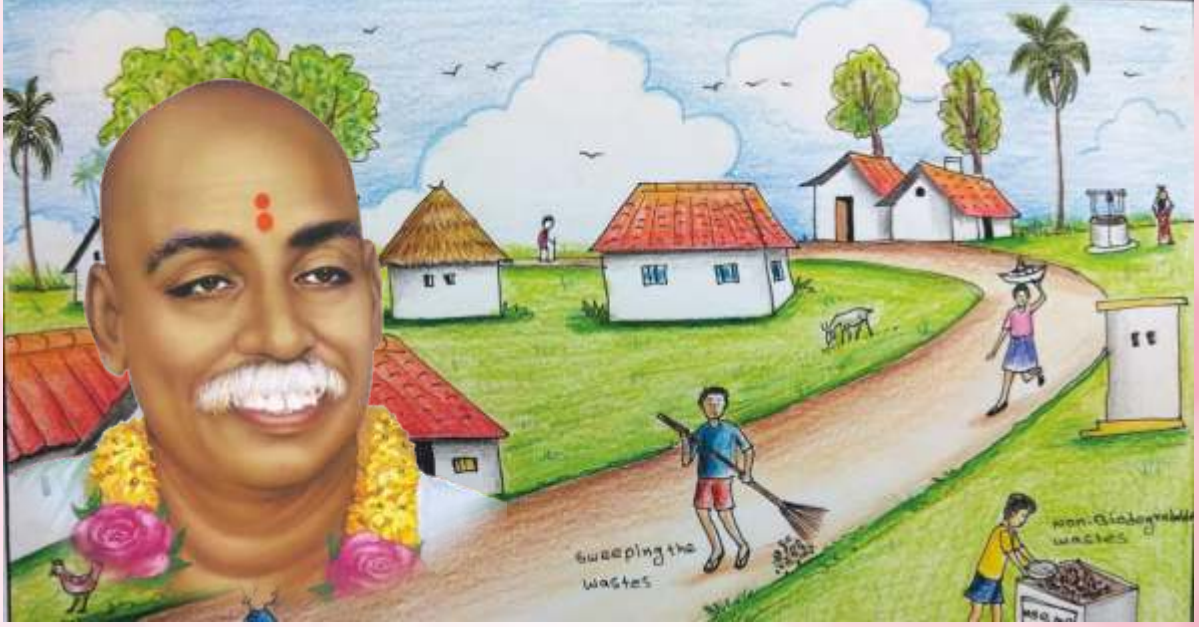
१९६५ पासून गांधी शताब्दी साजरी करण्यासाठी तयारी सुरू झाली. १९६९ मध्ये गांधीजींची शताब्दी होती. याकरिता श्री सुब्बाराव यांना ‘गांधी दर्शन ट्रेन’चे संचालक म्हणून नियुक्त केल्या गेले. त्या माध्यमातून गांधीजींच्या जीवन साहित्यावर प्रकाश टाकणारे व प्रचार प्रसार करणा-या कार्याचे काफीले देशभर पोहोचवण्यामध्ये सुब्बाराव यशस्वी झाले. त्यातून देशभरातील लाखो स्वयंसेवकांसाठीच्या विधायक कार्याला मोठी चालना मिळाली. त्यातूनच पुढे १९७० मध्ये ते गांधी पीस फाउंडेशनचे आजीवन सदस्य बनले.

१९५४ मध्ये चंबळच्या खोऱ्यात फिरताना त्यांना तेथील तरुणांसाठी रचनात्मक शैक्षणिक मॉडलचे महत्त्व लक्षात आले होते. त्यातूनच त्यांनी तेथे श्रम शिबिरे आयोजित केलीत. १९६४ मध्ये चंबळ मधीलच जौरा येथे १० महिन्यांच्या कालावधीचे विक्रमी शिबिर त्या भागातील तरुण, पुरुष आणि महिलांसाठी आयोजित केले. यावेळपासूनच त्यांनी राजकीय क्षेत्रापेक्षा देश सेवेचा विचार केला. पुढे चंबळ खोऱ्यातील मध्यप्रदेशातील मोरेना येथे “महात्मा गांधी सेवा आश्रमाची” स्थापना केली. याच आश्रमाच्या पुढाकाराने १४ एप्रिल १९७२ मध्ये मोहर सिंग, माधव सिंग आणि इतर कुख्यात डाकूंनी आत्मसमर्पण केले. यानंतर उत्तर प्रदेशातील बटेश्वर आणि राजस्थानातील तालाबशाही येथील डाकूंनी आत्मसमर्पण केले. अशा या कुख्यात डाकूंच्या कुटुंबांचे आणि त्यामुळे पिडीत झालेल्या कुटुंबांच्या पुनर्वसनाचे कामसुद्धा याच आश्रमाने केले.

सुब्बाराव यांनी प्रेम आणि विश्वास हे बंदुकीची जागा घेऊ शकतात हे आपल्या कार्यातून दाखवून दिले होते. अशा या गांधी विचाराच्या कृतिशील साधकाचे वयाच्या ९२व्या वर्षी २७ ऑक्टो. २०२१ ला निधन झाले.

•••

राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज आणि ग्राम आरोग्य

लोकेश राऊत
बी.ए. - अंतीम

राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज यांचे विचार समाज जागृतीचे आणि देशभक्तीची शिकवण देणारे आहेत. त्यांनी खंजेरीच्या आणि आपल्या कडक, दमदार आवाजातील भजन आणि कीर्तनाच्या माध्यमातून लोकांमध्ये समाज जागृती आणि देशभक्ती निर्माण करण्याचे कार्य केले. राष्ट्रसंतांची ग्रामगीता तर गावाच्या आणि संपूर्ण देशाच्या विकासासाठी अत्यंत मार्गदर्शक आहे. ग्रामगीतेत ग्राम स्वराज्य, शेतकरी, आरोग्य, अंधश्रद्धा आणि व्यसनमुक्ती यासारख्या सर्वच विषयांवर अतिशय स्पष्टपणे संदेश आणि मार्गदर्शन केलेले आहे. वंदनीय राष्ट्रसंतांनी ग्राम आरोग्याबाबत महत्वाचे विचार सांगितले आहेत.

राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज यांनी ग्रामगीते मध्ये ४१ अध्याय लिहिले आहेत. त्यामध्ये ग्राम सुधारणेचा ध्यास

सर्वांनी स्विकार केला पाहिजे असे सांगितले आहे. आपल्या ग्रामगीतेमधील ग्रामनिर्माण पंचकात अध्याय १४ मध्ये ग्राम आरोग्य अध्यायात व्यक्तीची दिनचर्या कशी असावी. ज्यामुळे आपले आरोग्य सुधारेल हे सांगितले आहे. सकाळी लवकर उठणे, धावण्या-पोहण्याचे व्यायाम करणे, गावाच्या सोयीसाठी श्रमदान करणे असे सांगितले आहे. परीसर स्वच्छ ठेवल्यास ग्राम सुधारेल अशी महत्त्वपूर्ण शिकवण राष्ट्रसंतांनी दिली आहे.

गाव व्हायला निरोगी, सुंदर ।

सुधारावे लागेल एकेक घर ।

आणि त्याहूनही घरात राहणारा ।

करावा लागेल आदर्श ॥

आपण गाव सुंदर केले परंतु गावावर देवीदेवतांचा कोप

झाला. संसर्ग आला तर देव देवतांचे काहीच चालू शकत नाही. मग कोणाची पूजा करावी असा प्रश्न पडेल. आपले आचरण विनाकारण त्रास देणारे असेल तर अशा दुष्ट लोकांवर कोणाचीच कृपा होणार नाही. सर्व बाजूने घाण केली असेल तर रोगांचे जंतू निर्माण होतील त्यामुळे निरनिराळ्या रोगांची साथ वाढू लागते. नियमित आहार नाही, आहार-विहार शुद्ध नाही, हवा-पाणी घाणेरडे असेल, अशुद्ध वातावरण असेल तर तो परिसर गावासाठी त्रासदायक ठरतो. वाटेल तेव्हा काहीही खाणे, वाटेल तेव्हा झोपणे, कितीही वेळा जागत असणे अशा अनियमितपणाने शरीरातील सप्त धातू दूषित होतात व ते रोगांच्या रूपाने भोगावे लागते. नेहमी हॉटेलमध्ये जाणे, शरीराला वार्डेट व्यसन लावणे म्हणजे शरीराला आग लावणे होय.

कशास काही नियम नुरला,
कोणी रोगी कोठे थुंकला ।
कोठे जेवला, संसर्गी आला,
गोंधळ झाला सर्वत्र ॥

एखादा रोगी कुठेही थुंकतो, कोठेही जेवतो, एखाद्या रोग्याच्या जवळ राहतो त्यामुळे सर्वत्र गोंधळ निर्माण होतो. रोगांची लागण झाली तर तो रोग आणखी वाढत जातो. हजारो लोकांचा बळी घेतो. जगात सद्या कोरोनामुळे हजारो लोकांचे बळी जात आहेत. कोरोनाने थैमान घातले आहे. प्रशासन सुद्धा हतलाब झाले आहे. कोणी आज मांत्रिक नाही, देवी नाही, बाहेर-भितरचे करीत नाहीत. तर ते डॉक्टरचा सल्ला, सरकारने ठरवून दिलेले नियम पाळले तर या रोगांपासून दूर राहू शकते हे स्पष्ट दिसून आले आहे. गावाचे आणि शहराचे आचार-विचार बिघडले म्हणून रोग-राईने लोक बाधित होतात.

गाव असो अथवा शहर ।
तेथील बिघडले आचार विचार ।
म्हनोनिच रोगराईने बेजार ।
जाहले सारे जनधोक ॥

प्रथम घर सुधारावे, मग मोहल्ला, मग गाव, मग शहर, मग जिल्हा, मग राज्य, मग देश. यामध्ये दिनचर्या सात्विक असेल तर सारे जीवन निरोगी व सुंदर होईल. सरकारने सांगितलेले नियम पाळण्याचा पक्का निर्धार केला तर जनजीवन सुरळीत होईल. एखादा व्यक्ती घरच्या लोकांच्या बोलण्याकडे दुर्लक्ष केले तर त्याला जगातील कोणीही

सुधारू शकत नाही. जो सकाळी लवकर उठतो, शरीराला आवश्यक व्यायाम-प्राणायाम करतो, आळशीपणाला शत्रू समजतो, श्रम करतो त्याच्या जीवनात नवचैतन्य व तारुण्य निर्माण होते. उद्योगधंदे विस्कळीत झाले तर घरात दारिद्र्य निर्माण होते. सकाळची वेळ सर्व प्राणिमात्रांना प्रसन्नता देते. झाडे जागे होतात, फुले प्रफुल्लित होतात, पशुपक्षीही नेहमी प्रातः काळीच उठतात, मन प्रसन्न राहते, सकाळी व रात्री कोमट पाणी पिण्यामुळे मेंदूचा भाग थंड होवून बुद्धीचा विकास होतो.

कोरोनापासून आपले रक्षण करण्यासाठी, आपली रोगप्रतिकारक शक्ती कपालभाती, अनुलोम-विलोम, बाह्य प्राणायाम इ. केल्याने वाढविता येईल. तेव्हा हे आपले आयुष्य सुंदर घडविल्या जाते.

घरा आश्रमाची करावी समई ।
स्वच्छता मार्गी ठायी ठायी ।
गायी, म्हशींचे गोठे सर्वहि ।
आरशासारखे करावे ॥६१॥

जागोजागी रस्त्याची स्वच्छता ठेवावी, गुरांचे गोठेही आरशासारखे स्वच्छ करावे. नियमाला आपण चुकू नये. स्वच्छतेबरोबर सुंदर वातावरण, भोजनाची जागा स्वच्छ ठेवावी, नेहमी बाहेरून आल्याबरोबर हातपाय स्वच्छ पाण्याने धुवून पुसून घ्यावे, मद्य, मासाहार, धूम्रपान जे करतात त्यांचा शरीरात रोग तयार होतात. भलते सलते अन्न खाल्ले तर त्याचा परिणाम मेंदू व इंद्रियावर होतो. या वेळी तरी साधे सहज, ताजे असे अन्न खावे. तळले, विटले अन्न खाऊ नयेत. जिभेच्या स्वादासाठी अन्न सेवन करू नये. बळजबरीने अन्न ग्रहण केल्यास अपचन, हगवण, कॉलरा सारख्या बिमान्या होतात. त्यामुळे जास्तीत जास्त निरोगी आयुष्य लाभण्यासाठी रोगाची साथ गावात शिरू द्यायची नसेल तर आळशीपणा पासून स्वतःला दूर ठेवले पाहिजे.

राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराजांच्या बहुमोल संदेशाचा हा प्रसाद सर्वांना सुखशांती देवो हीच सदिच्छा. वंदनीय राष्ट्रसंतांच्या संदेशाप्रमाणे चालणाऱ्या राष्ट्रसेवकांसाठी कृतज्ञता व्यक्त करूया. कारण राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज म्हणतात -

गावावरून देशाची परीक्षा ।
गावची भंगता अवदशा येई देशा ॥

•••

अभिमानाचा संस्कार : माँ जिजाऊ

दिव्या डोकरमार

बी.ए. - अंतीम

ममातेचा, संस्काराचा, शौर्याचा, धैर्याचा, स्वराज्याचा ज्वलंत साक्षात्कार म्हणजे माँ जिजाऊ! जिजाऊंचा जन्म सिंधखेडराजा येथे झाला. १ जानेवारी १५९८ हा दिवस स्वराज्याची नवी पहाट घेउन उगवला. वैभवशाली यादव कुळातील लखुजी जाधवांच्या घरी जिजाऊ हा शब्द किंवा नावाचा ध्वनी नसून उत्तुंग आदर्श मातृत्वाचा अत्युच्च निरंतर वाहणारा निर्झर आहे. जिजाऊला राजकारण, घोडेस्वारी, तलवारबाजी, मुत्सदेगीरी, युद्धकलेचे धडे घरातूनच गिरवता आले. इ. स. १६१० साली शहाजी राजे भोसले सोबत जिजाऊचा विवाह झाला. ही स्वराज्य स्थापनेतील महत्त्वाची घटना आहे. या मातेच्या जीवनात आलेले एकेक प्रसंग व त्या प्रसंगाचा

धिरोदात्तपणे केलेला सामना, त्यांच्या व्यक्तीमत्वाचा एकेक पैलू आपणाला प्रेरणा देऊन त्यांचे अथांग व्यक्तीमत्व उजागर करते. स्वराज्य स्थापनेसाठी मुत्सदेगीरीला जगात तोड नसणाऱ्या मुत्सदी राजनिती तज्ज्ञ माँ जिजाऊच! स्वराज्याचे डोहाळे लागलेल्या अशा या वीर मातेने १९ फेब्रुवारी १६३० मध्ये शिवनेरी किल्ल्यात एका छत्रपतीला जन्म दिला, ते म्हणजे स्वराज्य संस्थापक छत्रपती शिवराय!

आदर्श छत्रपती घडवताना या मातेने स्वतः कोणत्याही संस्काराची तथा शिक्षणाची उणीव बाकी ठेवली नव्हती. सरदारांच्या मुर्लीशी आपल्या शिवबाचे लग्न लावून रक्ताचे नाते संबंध प्रस्थापित करून त्यांचा होणारा विरोध मोडून काढला. त्या कणखर, निर्भिड, हिंमतवान होत्या. त्या

मुल्यांची जोपासना केली. त्यांच्यात ध्येयवाद आणि आत्मविश्वास निर्माण केला. स्त्री देखील हिंमतवान, बुद्धीवान, कर्तृत्ववान, पराक्रमी आणि दूरदृष्टीची असते हे जिजाऊंनी दाखवून दिले. स्वराज्याचे स्वप्न साकार करणाऱ्या या वीर राष्ट्रमातेने स्वराज्याभिषेकाचा सोहळा 'याची देही, याची डोळा' प्रत्यक्ष अनुभवला. आपला शिवबा खऱ्या अर्थाने व कायदेशीररित्या स्वराज्याचा छत्रपती झाल्याचे पाहून त्या

जितक्या संवेदनशील मनाच्या होत्या तितक्याच त्या स्वाभिमानी आणि लढवय्यादेखील होत्या. परकीयांची चाकरी करण्यापेक्षा भूमीपुत्रांच्या स्वराज्याची त्यांना ओढ होती. त्यांनी शहाजी राजे, शिवाजी राजे आणि संभाजी राजे या तीन पिढ्यांमध्ये स्वराज्याची ज्योत पेटवली. जिजाऊ माँ साहेब या स्वराज्याच्या प्रेरणापीठ, ज्ञानपीठ, विद्यापीठ आणि संस्कारपीठ आहेत. शहाजीराजांच्या मृत्यूनंतर सती न जाता जिजाऊ आपल्या पुत्राच्या पाठीशी उभ्या राहिल्या.

धन्य धन्य झाल्या. अशा या राजमाता माँ जिजाऊने स्वराज्यासाठी आपल्या आयुष्याचा त्याग करून स्वराज्याचे स्वप्न पूर्ण झाल्याचे पाहून अत्यंत समाधानाने १७ जून १६७४ ला रायगडच्या पायथ्याशी पाचाडच्या वाड्यात अखेरचा श्वास घेतला.

•••

आपल्या राज्यात कुणावरही अन्याय होणार नाही आणि अन्याय करणारा मोकळा सुटणार नाही याची जिजाऊंनी काळजी घेतली. ज्याप्रमाणे शिवरायांना घडविले त्याचप्रमाणे नातू शंभूराजांनादेखील घडविले, त्या विजयवर्धिनी म्हणजे माँ जिजाऊ. जिजाऊ निःस्वार्थी होत्या. त्यांनी सर्वकाही रयतेच्या कल्याणासाठी समर्पित केले. शाहीर अमरशेख म्हणतात, "आला आला शिवाजी आला, योग्य समयाला जिजाईने दिला, थोर त्या आईचे उपकार, मराठयांनो तुमच्याने नाही फिटणार." रयतेवर जिजाऊचे खूप उपकार आहेत. इतके त्यांचे महान योगदान आहे. जिजाऊंचे सौंदर्य म्हणजे कर्तृत्व हेच खरे सौंदर्य होते. जिजाऊने आपल्या राज्यात कधीही भेदभाव केला नाही. त्यामुळे शिवरायांना साथ देणारे सर्व जाती धर्मातील मावळे निःस्वार्थ आणि निर्भीडपणे पुढे आले. जिजाऊंनी मावळ्यांवर उदात्त विचारांचे संस्कार केले. त्यांच्यात निती

व्यसन व्हाट्सअपचे

साहिल बोदले

बी.एस्सी. - द्वितीय

सतत व्हाट्सअप, फेसबुकवर कुणाचे तरी मॅसेज यावेत, फेसबुकवर आपल्या पोस्टला रिप्लाय यावेत. लाईक यावेत असे वाटत असते. सातत्याने व्हाट्सअप, फेसबुकवर चेक करणे सुरू असते. फेसबुकवर दोन तीन अकाऊंट ओपन केली असतात. वेगवेगळे टाईमपास ग्रुप्स जॉईन केलेले असतात. एक झाले कि दुसरे अकाऊंट लॉगिन करत असतो. कुठे कुठे पोस्ट टाकतो. सगळे झाले कि व्हाट्सअप बघतो. मग पुन्हा फेसबुक. जोपर्यंत पंधरा वीस मिनटे जात नाहीत कि मग पुन्हा फेसबुक... असे चक्र आजकाल सुरू आहे.

धड पंधरा मिनटंसुद्धा फोन पासून दूर राहाता येत नाही. अगदी ठरवून राहिलाच तर किंवा जास्त वेळ बाजूला राहिला तर बेचैनी वाढते. कशातच लक्ष लागत नाही. मग डोके दुखायला लागते. मग पुन्हा एकवार फेसबुक व्हाट्सअप वगैरे बघितल्यावर जरा शांत वाटते. कुणाचाच कुठेच मॅसेज आलेला नसेल, तर व्हाट्सअपवर कुणालातरी मॅसेज करून

रिप्लायची वाट बघत बसायचं. पण रिप्लाय येत नाही तासन्तास तशी बेचैनी वाढते.

ह्या सगळ्याचा फारच वाईट विपरीत परिणाम आजच्या मुलांवर, त्यांच्या आयुष्यावर झाला आहे. काय करावे कळत नाही. रात्री थकवा येतो. तो तर दिवसभर कुणाच्यातरी मॅसेजची, कॉमेंटची, लाईकची वाट बघितल्यामुळे आलेला असतो. रात्रभर नीट झोप लागत नाही. मोबाईल उशाला ठेवलेला असतो. थोडी जाग आली तरी चेक केल्याशिवाय राहावत नाही.

अशी स्थिती तरुणाची झाली आहे,
तोंड हसाल तरी, जीव वेशीला टांगलं आहे
Social Media, What'sup, Facebook
तेच तेच डोक्यात,
आयुष्याची वाट लागण्याची वेळ आलेली आहे.

•••

कृत्रिम सूर्य

साहिल बोदले

बी.एस्सी. - द्वितीय

सूर्य संपावर गेला तर... काय? मित्रांनो पडले ना मोठ्या विचारात. पण तुम्हाला आठवत असेलच की, असा निबंध हायस्कूलमध्ये आपल्याला नेहमीच असायचा. आता तर काही शास्त्रज्ञ म्हणू लागले आहेत की, आपल्या एकमेव असलेल्या नैसर्गिक सूर्याचे आयुष्य संपू लागले आहे आणि पुढील काही वर्षांनी हळूहळू पूर्ण सूर्यच संपणार आहे.

म्हणूनच आठवण झाली सूर्य संपावर गेला तर....

आपल्या सौर मंडळात सूर्य हा सर्वात महत्त्वाचा तारा आहे. आपली पृथ्वी ही सूर्याभोवती फिरते हे गॅलिलियो या शास्त्रज्ञाने सर्वात पहिल्यांदा सांगितले होते. परंतु त्यावेळच्या चर्चच्या धर्म प्रमुखांनी त्याला दोषी ठरवून इ. स. १६३३ मध्ये नजर कैद केले. त्यामध्येच १६४२ साली त्याचा मृत्यू झाला. मात्र पृथ्वी सूर्याभोवती फिरते हे आज सिद्ध झाले आहे. अशा या नैसर्गिक सूर्याच्या अस्तित्वा शिवाय जीवसृष्टी कधीही अस्तित्वात नसते. उष्णता आणि प्रकाश देणे ही प्राणी आणि वनस्पती यांच्या जगण्याची गरज आहे. आपल्या ग्रहावर सूर्याचा फार मोठा प्रभाव आहे.

महासागराचे प्रवाह, हवामान, ऋतू यांच्यावर सूर्याचा प्रभाव असतो. संश्लेशनाद्वारे वनस्पतीचे जीवन शक्य होते. म्हणूनच आपल्या रोजच्या आयुष्यात आणि आपल्या सर्व सजीव सृष्टीत सूर्याचे किती फोटे महत्व आणि योगदान आहे हे आपल्याला चांगलेच माहित आहे. सध्या मोठ्या प्रमाणात विविध कारणामुळे व ग्लोबल वार्मिंग मुळे सूर्य अधिकच तापदायक होत चालला आहे. पृथ्वीवरील तापमानातही मोठी वाढ होत आहे.

सध्या जगात प्रत्येक क्षेत्रात मोठी स्पर्धा सुरू आहे. अमेरिका महासत्ता म्हणून प्रभावशाली देश आहे. आता मात्र चीनसुद्धा महासत्ता बनण्याकरिता वाटेल तसे प्रयत्न व प्रयोग करित आहे. चीनच्या अतिलालसेमुळे आत्ताच आपल्यावर एक मोठे भयानक संकट आले. सर्व जग दोन-अडीच वर्षे कोरोनाच्या महामारीने त्रासले होते. अजूनही कोरोना पूर्ण संपलेला नाही. याची सुरुवात चीनमधूनच झाली होती. आणि आता तर चीनने नवीन कुत्रिम, डुप्लिकेट प्रतिसूर्य तयार केला आहे.

याकरिता चीनने हैपेई इन्स्टिट्यूट आफ फिजिकल सायन्सेस

घ्यावेच लागतात. न्यूक्लियर यूजन ही क्रिया सूर्यावर होते. जे कण या प्रक्रियेत भाग घेतात ते प्लास्मा या स्थितीत असतात. अशा या प्लास्मा गरम कणांचे एकत्रिकरण करणे, ते हाताळणे व त्याचा संग्रह करणे खरोखरच कठीण काम आहे. कुत्रिम सूर्याने खूप उष्णता आणि उर्जा निर्माण होईल. या गोष्टींचा आपल्याला विचार करावा लागेल.

यांच्या अंतर्गत एक प्रकल्प सुरू केला. या प्रकल्पाचे नाव एक्सपेरिमेंटल अँडव्हान्स सुपर कंडक्टिंग टोकामक हीटिंग सिस्टीम असे आहे. याच ठिकाणी जड (हेवी) हायड्रोजनच्या मदतीने हेलियमची निर्मिती करण्यात आली. त्यातून हैपेई प्रांतात न्यूक्लियर युजन रिअॅक्टर तयार झाला व तेथे या सर्व प्रक्रियेतून मोठ्या प्रमाणात ऊर्जा निर्माण झाली. याकरिता चीनने खुपच पैसा खर्च केला आहे.

चीनने तयार केलेल्या या रिअॅक्टरमधून चीनच्या शास्त्रज्ञांनी व तंत्रज्ञांनी फक्त सतरा मिनिटात ७ कोटी डिग्री सेल्सिअस इतकी मोठी ऊर्जा निर्माण केली. ही निर्माण केलेली कृत्रिम ऊर्जा सूर्यप्रकाशाएवढी आहे. यापूर्वीही प्रतिसूर्यापासून १.२ कोटी डिग्री सेल्सिअस इतकी ऊर्जा तयार करण्यामध्ये चीनचे प्रयत्न यशस्वी ठरले होते.

आता मात्र ३० डिसेंबर २०२१ मध्ये चीनने आपला नवीन विक्रम नोंदविला आहे. या विक्रमामुळे जगात तणावाचे वातावरण निर्माण झाले आहे. चीनने निसर्ग नियमाच्याविरुद्ध जाऊन, कृती करित प्रतिसूर्य निर्माण केल्याने संपूर्ण जगातून चिनवर कडक टीका होत आहेत.

चीनचा कृत्रिम सूर्य हा नवीन डाटा तयार करेल जो कि, सूर्यप्रकाशाच्या अभ्यासामध्ये खूप उपयुक्त ठरेल. आपल्या सूर्यामध्ये नाभिकीय संलयन (न्यूक्लियर यूजन) ही प्रक्रिया होते. त्यामुळे न्यूक्लियर यूजन तंत्रज्ञान विकसित होण्यास व त्यात सुधारणा होण्यास मदत होईल. जर हे तंत्रज्ञान परिपूर्ण झाल्यास पृथ्वीवरील उच्च तापमान रोखण्याची किमया मानवजातीसाठी एक वरदानच ठरेल.

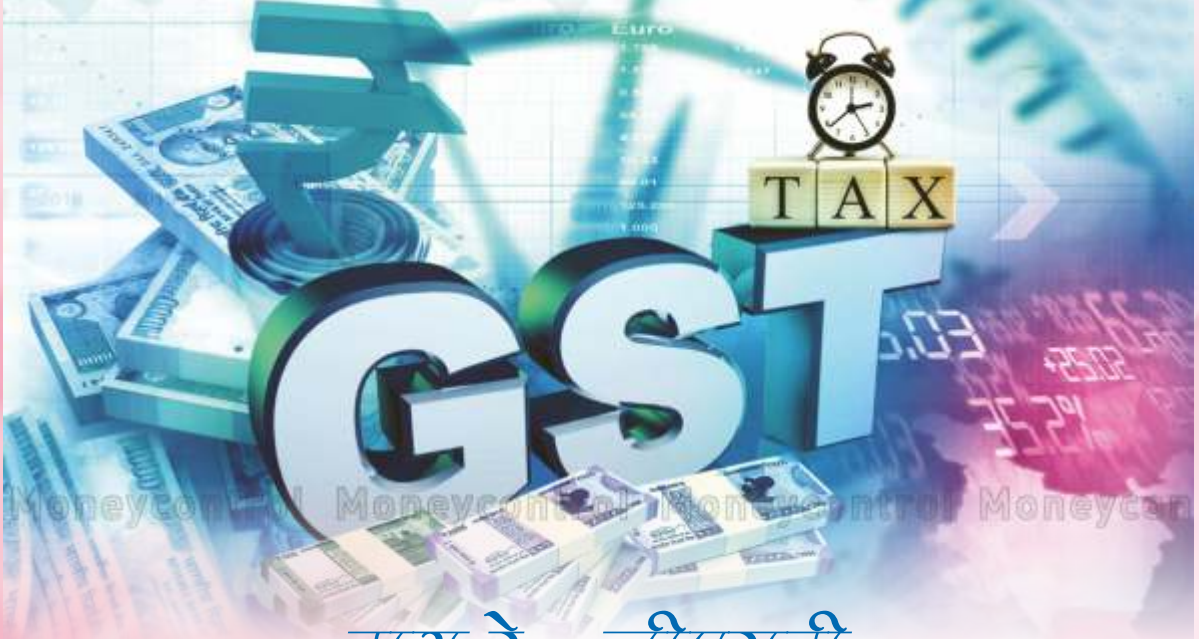
पण कोणत्याही शोधाच्या दोन बाजू असतात. विज्ञान कितीही प्रगत झाले तरी त्याचे शाप आणि वरदान विचारात

कुत्रिम सूर्य निर्माण झाल्यानंतर त्याच्याद्वारे जी उर्जा निर्माण होईल ती जर आपण नियंत्रणात ठेऊ शकल्यास ते मानवजातीसाठी उपयुक्त ठरेल. आज आपल्याकडे जी उर्जा निर्माण होते त्यासाठी कित्येक किलोटन कोळसा जाळावा लागतो. परमाणू वीज केंद्र आहेत. पण ते नियंत्रणात आहेत. इतिहासामध्ये बघितले तर अशा परमाणू संयंत्रात गळती झाली तर कितीतरी विनाशकारी प्रलय येतो. कुत्रिम सूर्य तसा मानवाच्य

प्रगतीसाठी उपयुक्त आहे. त्या उर्जेचा उपयोग आपण जसे कि, वीज निर्माण करण्यासाठी ज्या काही पद्धती वापरल्या जातात उदा. कोळसा, पाणी, धरणाची गरज याबाबत नक्कीच बदलू शकेल.

•••

हाय बे... जीएसटी

मिनाक्षी बन्सोड
बी.ए. - द्वितीय

हाय... हाय... जीएसटी... हाय... हाय... महागाई हाय हाय... जीएसटी बंद करो... जीएसटी कम करो... अशा घोषणा देत जीएसटी आणि महागाईला मोठा विरोध होताना आपण पाहात आहोत. वेळोवेळी सरकारने जीएसटी कमी किंवा वाढविले आहे. मागील दोन-तीन वर्षांपासून जीएसटी हा शब्द सर्वांच्याच परिचयाचा झालेला आहे. अनेकदा कोणत्या ना कोणत्या कारणांमुळे जीएसटी हा शब्द वाचण्यात, बोलण्यात आणि ऐकण्यात येतो. कधी कधी त्यावरून केंद्र सरकार आणि राज्यसरकार यांच्यात मतभेद व वादविवादही होताना दिसून येतात. कोणत्याही वस्तू खरेदी करताना जीएसटीचे अधिकचे पैसे कर म्हणून द्यावे लागतात. म्हणून कित्येक जण जीएसटीचे पैसे वाचवण्यासाठी खरेदीचे बिलसुद्धा घेत नाही.

GST म्हणजे वस्तू आणि सेवा कर होय. जीएसटी हा कर कोणतीही वस्तू खरेदी करण्यासाठी किंवा कोणत्याही प्रकारची सेवा वापरण्यासाठी द्यावा लागतो. पूर्वी अस्तित्वात

असलेले अनेक प्रकारचे कर उदा. Excise Duty, VAT, Entry Tax, Service Tax इ. प्रकारचे कर रद्द करून हा जीएसटी कर लागू करण्यात आला. भारतात १ जुलै २०१७ पासून केंद्र सरकारने जीएसटी ची अंल्लबजावणी सुरू केली.

जीएसटी हा एक अप्रत्यक्ष कर आहे. हा एकच कर आहे, ज्याच्या अंमलबजावणीनंतर सर्व वस्तू आणि सेवा एकाच करात समावेश असतील. भारत हा पूर्ण एक एकत्रित बाजार बनेल. यालाच एक राष्ट्र एक कर असेही म्हणता येईल.

यापूर्वीच्या करप्रणाली मध्ये टॅक्स वर टॅक्स भरले जात होते. उदा. समजा तुम्हाला कुरखेडा येथील उईक शॉपींग मॉल मधून एक ड्रेस घ्यायचा आहे, समजा झारा कंपनी हे ड्रेस तयार करते. त्यामुळे ती कुठून तरी कच्चा माल खरेदी करेल, तो माल खरेदी करण्यासाठी ती कंपनी कर भरेल. मग ती कच्च्या मालापासून कारखान्यात ड्रेस बनवेल. त्यावरही कर भरावा लागेल. जर तुम्ही विकले तर तुम्ही त्यावर कर

देखील भराल. जर खरेदीदाराने तो इतरत्र विकला तर तो सर्व कर एकत्र करून नवीन किंमत बनवेल आणि त्यावर कर भरेल. यामध्ये तो टॅक्सवर पुन्हा टॅक्स देखील देईल. अशी कर प्रणाली सुरू होती. परंतु आता, जीएसटीमध्ये करावर कर भरावा लागत नाही.

GST चे प्रकार

जीएसटीमध्ये तीन प्रकारचे कर लागू करण्यात आलेले आहेत.

- १) CGST म्हणजे Central Goods and Services Tax जिथे केंद्र सरकारकडून महसूल गोळा केला जाईल.
- २) SGST म्हणजे State Goods and Services Tax राज्य सरकारांकडून राज्यांतर्गत विक्रीसाठी महसूल गोळा केला जाईल.
- ३) IGST म्हणजे Integrated Goods and Services Tax जिथे केंद्र सरकारद्वारे आंतरराज्य विक्रीसाठी महसूल गोळा केला जाईल. दोन राज्यांमधील व्यवहारांवर लावण्यात येणारा कर दोन्हीसाठी समान उपलब्ध असेल.

वस्तू आणि सेवा करांचे दर

जीवनावश्यक वस्तूवर किमान कर आणि लक्झरी व कमी महत्त्वाच्या वस्तूवर जास्तीत जास्त कर लावून जीएसटी अधिकाधिक जमा करण्याचा प्रयत्न करण्यात आला आहे. तर धान्य आणि ताज्या भाज्या इत्यादी कच्च्या मालावर शून्य कर निश्चित करण्यात आला आहे. त्याचप्रमाणे शिक्षण आणि आरोग्य सुविधा करांच्या कक्षेतून बाहेर ठेवण्यात आल्या आहेत. जीएसटी परिषदेने विविध प्रकारच्या वस्तूसाठी जीएसटीचे एकूण पाच प्रकारात वर्गीकरण केले आहेत.

वस्तू आणि सेवा करांचे दर पुढीलप्रमाणे आहेत

- १) 05% GST पाकीट बंद जीवनावश्यक वस्तू आणि सेवांवर, जसे धान्य, मीठ, गूळ, ताज्या भाज्या इ.
- २) 05% GST सामान्य वस्तू आणि सेवांवर जसे की साखर, तेल, मसाले, चहा, कॉफी, खते इ.
- ३) 12% GST दैनंदिन जीवनात वापरल्या जाणाऱ्या

वस्तू आणि सेवांवर, जसे की, स्नॅक्स, टूथपेस्ट, छत्री, औषधे इ.

- ४) 18% GST मध्यम जीवनशैली जगणाऱ्या लोकांनी वापरलेल्या वस्तू जसे की, डिटर्जेंट, चॉकलेट, मिनरल वॉटर, आइस्क्रीम, शॅम्पू, रेफ्रिजरेटर इ.
- ५) 28% GST लक्झरी आणि हानिकारक श्रेणीत येणाऱ्या वस्तू आणि सेवांवर, जसे की, पान मसाला, ऑटोमोबाईल, पंचतारांकित हॉटेल्समध्ये निवास इत्यादी.

जीएसटीचे फायदे

जीएसटी प्रणाली लागू झाल्याने कर प्रणालीमध्ये पारदर्शकता आणि जबाबदारी वाढली आहे. यामुळे एकीकडे सरकारची सोय झाली आहे, तर दुसरीकडे ते व्यापारी आणि ग्राहकांसाठीही फायदेशीर ठरेल.

१. जीएसटीचे सर्वसाधारण जनतेकरिता फायदे

मालावरील अनेक प्रकारच्या करातून सुटका झाली आहे. करावरील कर संपुष्टात आल्यामुळे वस्तूंच्या किंमतीत मोठी वाढ होत नाही. यामुळे, हे सामान्य ग्राहकांसाठी फायद्याचे आहे.

जीवनासाठी अत्यंत महत्त्वाच्या गोष्टींवर करांचे दर कमी आहेत त्यामुळे सामान्य जनतेला अत्यावश्यक वस्तू स्वस्तात मिळतील आणि गरीब व कमी उत्पन्न असलेल्या लोकांना दिलासा मिळेल.

अधिकाधिक व्यवसाय जीएसटीच्या कक्षेत येत असल्याने सरकारचे उत्पन्न वाढेल. याचा उपयोग शिक्षण, आरोग्य, वाहतूक यासारख्या सामान्य लोकांच्या सुविधा सुधारण्यासाठी केला जाऊ शकतो.

२. जीएसटीचे व्यापाऱ्यांकरिता फायदे

प्रत्येक राज्यातील करांच्या वेगवेगळ्या रचनेमुळे व्यापाऱ्यांना ते समजणे सोपे नव्हते. स्वतःच्या स्वार्थाकरिता कर अधिकारी व कर्मचाऱ्यांही नियमांच्या गुंतागुंतीचा चुकीचा फायदा घेत. व्यापाऱ्यांना या जीएसटीच्या त्रासामधून जावे लागणार नाही. व्यापार धंदा सोयीचा व गतिमान होईल, त्यामुळे नयाचे प्रमाण देखील वाढेल.

जीएसटीमध्ये व्यापार संबंधित सर्व कागदपत्रे ऑनलाइन आहेत. काही चूक किंवा कागदपत्रे हरविल्यास ते ऑनलाइन दुरुस्त करणे शक्य होईल. व्यावसायिकांना अनावश्यक, कार्यालयांच्या चकरा मारण्याची गरज राहणार नाही.

लघु उद्योग आणि उद्योजकांना प्रोत्साहन देण्यासाठी केंद्र आणि राज्य सरकार सवलत देतात. याचा फायदा घेण्यासाठी, मोठे व्यापारीसुद्धा त्यांचे लहान लहान उद्योग व्यापार अनेक छोट्या भागांमध्ये करून दाखवितात. जीएसटीमध्ये याची गरज भासणार नाही. कंपनी अधिक स्वस्त आणि स्पर्धात्मक वस्तू बनवू शकतात तसेच आंतरराष्ट्रीय बाजारात स्पर्धा करण्यासाठी माल बनवता येतो.

३. जीएसटीचे फायदे सरकार आणि प्रशासनासाठी

पूर्वीच्या पद्धतीत बाजाराचा मोठा भाग गायब केला जात होता. उत्पादनापासून ते मालाच्या विक्रीपर्यंतच्या साखळीत अनेक ठिकाणी काम अजिबात दाखवले जात नव्हते त्यामुळे सरकारला त्यांच्यावर करही मिळू शकला नाही. आता मात्र या प्रकाराला आळा बसेल व सरकारचे उत्पन्न वाढेल.

खरेदी आणि विक्रीच्या पावत्या प्रत्येक टप्प्यावर सादर करणे आवश्यक असे. तरच व्यावसायिकांना आधीच्या टप्प्यात जमा केलेल्या टॅक्स क्रेडिटचा लाभ मिळू शकेल. या प्रक्रियेत प्रत्येकाला बिल देणे आणि नंतर त्यांची पावती सादर करणे आवश्यक आहे. त्यामुळे बाजाराचा पूर्ण हिशोब केला जाऊन काळ्या बाजारावर नियंत्रण ठेवले जाईल.

पूर्वीच्या करप्रणालीमध्ये समान वस्तू वेगवेगळ्या राज्यांमध्ये वेगवेगळ्या किंमतींवर उपलब्ध होती. काही लोकांनी याचा फायदा घेतला आणि जवळच्या राज्यांतून स्वस्त मालाची तस्करी सुरू केली. आता संपूर्ण देशात समान करामुळे वस्तूंच्या किंमती समान राहतील. यामुळे चोरीच्या व्यापाराला आळा बसेल.

करांची संख्या कमी झाल्यामुळे केंद्र आणि राज्यातील अधिकारी आणि कर्मचाऱ्यांवरील कामाचा ताण कमी झाला. ऑनलाइन नोंदणी आणि कर भरण्याशी संबंधित सर्व तपशीलांसह, देखरेख करणे खूप सोपे होईल. पुनर्प्राप्तीचा खर्च कमी होईल. कर प्रशासन आणि व्यवस्थापनाचे काम सरकारांसाठी खूप सोपे होईल.

जीएसटी कसे टाळावे

१. जेव्हाही तुम्ही बाहेर जाल तेव्हा घरातून पाण्याची बाटली सोबत ठेवा. बाहेरच्या दुकानातून पॅकबंद बाटल्या खरेदी करू नका.
२. प्रवासात भात किंवा पुलाव सोबत ठेवा. हॉटेल किंवा मॉल्स बाहेर खाणे बंद करा.
३. ज्याला घरच्या स्वयंपाकासाठी भाजीपाला घ्यायचा असेल तर घराजवळच्या छोट्या दुकानातून किंवा रस्त्यावरील विक्रेत्यांकडून खरेदी करा. सुपर मार्केटमध्ये जाणे बंद करा.
४. शनिवार-रविवारी मोठमोठ्या मॉल्समध्ये जाणे बंद करा. त्याऐवजी तुमच्या मित्रांच्या आणि नातेवाईकांच्या घरी जा. आपसी संबंध वाढवावे.
५. आयनॉक्स, पीव्हीआर सारख्या मोठ्या मल्टीप्लेक्स सिनेमा हॉलमध्ये जाण्याऐवजी सिंगल स्क्रीन सिनेमा टॉकीज मध्ये सिनेमा पहावा त्यावर जीएसटी नाही.
६. सकाळ संध्याकाळ व्यायाम करून घरी येऊन चहा-कॉफी घ्यावे हॉटेलमध्ये नाही.
७. तुम्ही बाहेर फिरायला गेलात तरी मित्रांच्या किंवा नातेवाईकांच्या घरीच राहा. रिसॉर्ट्स, हॉटेल्स किंवा लॉजमध्ये राहू नका.
८. पॅक दुध, दही, ताक विकत घेण्याऐवजी तबेल्याचे दूध विकत घ्यावे त्यापासून घरी दही आणि ताक बनवावे.
९. कोणतेही पॅकेज केलेले धान्य खरेदी करू नका. खुले बाजारातील व शेतकऱ्याकडील धान्य खरेदी करावे.

असे असले तरी आजही सर्वसामान्य आणि मध्यम वर्गातील तसेच कर्मचारी वर्गातील लोकांमध्ये जीएसटी बाबत काही प्रमाणात गैरसमज दिसतात. अनेक लोक जीएसटीचे जास्त पैसे भरावे लागू नये म्हणून जीएसटी चे बिल घेत नाहीत. व्यापारी सुद्धा लोकांकडून जीएसटी घेऊनही योग्य प्रमाणात जीएसटी भरतात की नाही याबाबतही शंकाच वाटते.

•••

गुरु

भारत के. मेश्राम

एम.ए. (मराठी) - द्वितीय

अंधकार हे जीवन असते
ज्ञानाचे प्रकाश दिले नसते,
तुटून पडलो असतो आम्ही
उंच विहार करण्या हे,
आकाश दिले नसते।

एकदा रस्त्याने जात असताना, एक व्यक्ति पडलेल्या दगडावर काही तरी घाव घालत होत. मी थांबलो आणि बघतच राहिलो. तो त्या दगडावर घाव घालून त्यापासून एक सुंदर अशी दगडांपासून मूर्ती बनविली. मी विचार केला की, आपण पण जन्माला आलो होतो तेव्हा त्या दगडा प्रमाणेच. ना चालता येत होते, ना कुणाशी बोलायचं कसं ते माहित होते. पण आई आणि बाबा यांनी चालायला पण शिकवले आणि मोठ्या व्यक्ति सोबत कसा बोलायचे ते पण शिकविले. थोडं थोडं मोठ मोठे होत गेलो आणि

बालवाडीतून शाळेत जायला लागलो. मग मिळाले शिक्षक म्हणजेच गुरू.

खरे तर ज्या शाळेत जातो आपण त्या शाळेतील शिक्षक हे जसे मूर्तीकार त्या दगडावर घाव घालून एक सुंदर अशी दगडांपासून मूर्ती तयार करतो. त्याचप्रमाणे शिक्षक सुद्धा आपल्यावर ज्ञानाचे प्रकाश पाडून सुंदर असे विद्यार्थी घडवत असतात. जसे आई आणि बाबा आपल्यावर संस्कार करतात, त्याच प्रमाणे शिक्षकसुद्धा तिथे शाळेत येणाऱ्या प्रत्येक विद्यार्थ्यांवर संस्कार करतात. माझा प्रत्येक विद्यार्थी छान जीवन जगावा म्हणुन नेहमीच धडपडत असतात. आपल्या विद्यार्थ्यांला ज्ञानाचे घाव घालून योग्य संस्कार करून, देशाचे खरे नागरिक बनवितात. निःस्वार्थपणे विद्यार्थ्यांवर प्रेम करतात, निःस्वार्थपणे संस्कार करतात. खरेच शिक्षक खूप महान आहेत.

•••

स्वातंत्र्य दिन

तीन रंगाचा आमचा तिरंगा,
केसरी, पांढरा अन् हिस्वा,
नभी फडकत गातो ,
नित्य पराक्रमी गाथा...

भारतीय इतिहासात,
तो दिवस अमर झाला...
१५ ऑगस्ट १९४७ ला,
आमचा भारत स्वतंत्र झाला...

ना जातीसाठी लढले
न धर्मासाठी लढले,
शुभ्र वीर भारतीय,
फक्त देशासाठी लढले...

तिरंगा आमचा मान आहे,
पराक्रमाचें गान आहे,
भारताची शान आहे,
तिरंगा आमचा प्राण आहे...

अनेक जाती धर्म सोबती
आनंदाने हा राहतो
देश माझा भारत
विविधतेत एकता साधतो...

•••

कु. भाग्यश्री बोरकर बी. एस्सी. भाग-२

बाबासाहेबांचं देणं

अंधारच होता नशिबी ज्यांच्या
त्यांना प्रकाशाचं दान दिलं
तुमचे मानावे किती उपकार
साहेब, तुम्ही संविधान दिलं

ज्योतिबांची विचारधारा
टिकण्यासाठी
निरक्षरतेचे कलंक पुसण्यासाठी
तुम्ही वेचले आयुष्य
सामान्यांच्या सुखासाठी

आज स्वातंत्र्यात जगतो आम्ही
बाबासाहेबांना स्मरतो आम्ही
शाहू, फुलेंच्या विचारांना
ऑजळीत या धरतो आम्ही

जरी वेगळ्या भाषा असल्या
तरी एकता कायम आहे
कारण, तुम्ही दिलेल्या संविधानात
समानतेचा नियम आहे

हा सलोखा, ही बंधुता
राष्ट्रभावना वाढत जाईल
रोज पहाटे सूर्य दिसला
की, तुमची आठवण येत राहिल.

•••

कु. जागृती शेंडे बी. एस्सी. भाग-२

कविवर्य वसंत बापट हे प्रसिद्ध मराठी कवी होत. त्यांचे बिजली, अकरावी दिशा, सकीना, मानसी इत्यादी काव्यसंग्रह प्रसिद्ध झाले आहेत. त्यांच्या अनेक कविता रूचुपच लोकप्रिय झाल्या आहेत. २०२२ हे त्यांचे जन्मशताब्दी वर्ष आहे. मला अतिशय आवडलेली त्यांची एक प्रसिद्ध कविता म्हणजे 'बाभूक झाड'

बाभूक झाड...

अस्सल लाकूड, भक्कम गाठ
ताठर कणा टणक पाठ
वारा र्वात गारा र्वात
बाभूक झाड उभेच आहे.

देहा फुटले बारा फाटे
अंगावरले पिकले काटे
आभाकाला रूचुपसून बोटे
बाभूक झाड उभेच आहे

अंगावरली लवलव मिटली
माथ्यावरची हकद वीटली
छाताकाची ढलपी फुटली
बाभूक झाड उभेच आहे

जगले आहे जगते आहे
काकुळतीने बघते आहे
रवांघावरती सुतारांचे
घरटे घेऊन उभेच आहे

टक टक टक टक
चीटर फटर चीटर फटर
सुतार पक्षी म्हातान्याला
सोलत आहे शोषत आहे

आठवते ते भलते आहे
उरात माझ्या सलते आहे
आत काही कळते आहे
आत फार जळते आहे

अस्सल लाकूड भक्कम गाठ
ताठर कणा टणक पाठ
वारा र्वात गारा र्वात
बाभूक झाड उभेच आहे.

•••

संकलन
शैलेश गायकवाड
एम.ए. मराठी - द्वितीय

मी सिंधुताई सपकाळ बोलतेय अनाथाची आई...

संकलन

बाबांनों सावरा स्वतःला रे...
नका फेकु मुलं रस्त्यावर
दगडानं ठेचल्यावर नाळ
आघात होतो रे मायेवर

अनाथ कोण असतो
त्यांचा तर परमेश्वर असतो
स्वतःच मन कालवा रे
कुणीतरी तुमच्यावरसुद्धा असतो

हजार मुलांचा सांभाळ केला
मायेचं शरीर, थकलं नाही बाबा
एकटं मुल सांभाळताना
काय गं बाई, राहावत नाही बाबा

बायांनों संसार जगावं लागतं
जोपासावं, माफ करावं लागतं
मेल्यावर कोण काय नेतं
एकट्यालाच जकावं लागतं

पोट भरायला काहीही करा,
पण लेकरांना शिकवा रे बाबांनों...
स्वर्ग असाच मिळत नसतो
झिजवून तर, हीरा बनतो बाबांनों...

स्मशानामध्ये माणसचं जळत नसतात
कुठेतरी कुणाचं काळीज जकायला
कारण पाहिजे असतात

मी सिंधू जकाली, जिवंतपणी
दगडाला पाझर फोडून
या जगात असे होईल
अजून एक सिंधू होईल

•••
पुजा राऊत बी.ए. - प्रथम

मी विद्यार्थी

कॉलेजमध्ये आल्यावर कळले
काय करायचे काय नाही
सगळीकडे तिच परिस्थिती
शिकुन नोकरी मिळेल
आशेवर सर्व काही

हमी कोण देतो, आपापले
मतलब साधतात लोक...
हरणान्याला जिंकता यावे
विनाकारण चर्चेचा बंदोबस्त ठोक

कुटुंबाच्या समस्येने ग्रासलेला गुरू
मला मार्गदर्शन करेल काय ?
आजन्म पेरलेल्या गुणांचा
उलगाडा तो करील काय ?

मी विद्यार्थी भान नाही कसं, काय
आई वडीलांचा स्वप्न पूर्ण करायचा
गुरू सांगतो तेवढच ऐकतोय
स्पर्धेच युग, नोकरीची आशा बाळगायचा

बाप म्हणतो, माझा कुलदिपक
अजुनही बेकार आहे
काय करणार, मुलाखती डोनेशन
ग्रासलेला संसार आहे

माय बापची बेगडी आशा
नोकरी आहे माझ्या मुलाच्या ऊरात
काय सांगावं, ओळखी आणि पैशानं,
नोकरी आयती येते घरात

शिक्षणाचा हक्क कोणाकडे सांगून,
कुठे कुठे पाणी भरावं
मी विद्यार्थी विद्यार्थी आहे
सतत तुमची आठवण करावं

कुणाल जांभुळकर
बी.एस्सी. - तृतीय

कॉलेज

कॉलेजच्या गेटवर तिची
भेट झाली
नजरेला नजर मिळून
मनातच, गळाभेट झाली

चार चौघींच्या नजरा चुकवून
ती मला बघते
का कुणास ठाऊक
कारण नसतानाही हसते

बोलावं तर नजर तिची दुसरीकडेच
नजर मिळाली तर
माझी नजर पलिकडेच

एकवेळ हिम्मत करून बोललो
विषय सोडून
ती सुद्धा बोलली त्याच
विषयाला धरून

मग काय तर निर्णय केला
एक घाव दोन तुकडे
मनातील जवाका ओकाव्या
पण, मायेच्या डोळ्यातील आशा
आणि गरिबीचे पाय वाकडे

एकलं होतं प्रेम करावं भिल्लासारखं
यशाचं किल्ला अन् जबाबदारी विसरून
आडवाटेनं येणाऱ्या प्रेमाला
खंत मनानं, तिलांजली देऊन

•••

आशिष बागडे
बी.एस्सी. - तृतीय

आजचा प्रश्न

खूप प्रेम मिळते
बालपणाच्या वर्षाला
पंख फुटून उडेल काय
सदा प्रश्न बापाला

विस्तीर्ण हृदयाची, माझी माय,
गोंजारले आपल्या पिलांना
वाटले असेल का हो तिला
'रस' अजुनही हिच्या गितांना

मायेचा भंडारा माझी बहीण
एक रुपयाला झगडा करी
सातबारा वरचा, नाव काटायला
मी रोज बोलावते घरी

माझा भाऊ, माझा सखा
पण मी, मित्रांचे ऐकतो
एकत्र कुटुंबाचा मला राग,
सिंगल राहण्यात मी फसतो

वाटणीपत्र का केलं नाही
सदा आजोबाला प्रश्न
अंधरूणावर विचारांची समाधी
पोरं करत आहेत जश्न

•••

कपिल पिलारे
बी.एस्सी. - द्वितीय

आठवणीतील दिवस

माठे केव्हा झालो ककलेच नाही
शुक्रवारची वाट
पुजेचे ताट
आणि
प्रसादाची वाट
मोठे केव्हा झालो ककलेच नाही

झेड.पी. ची शाळा
चटईच्या माळा
लपवायच्या सोळा
मोठे केव्हा झालो ककलेच नाही

क्रिकेटची बॅट
मित्रांची थाट
आकरावरची वाट
मोठे केव्हा झालो ककलेच नाही

जीवनाच्या वाटेवर वाढले रवूप सारे ओझे
स्वतःच्या बकावर मोठे व्हावे
हे झाले सर्वांचे बोझे
गेले कसे क्षण, पाहता-पाहता ककलेच नाही
कधी झालो आपण सारे मोठे, ककलेच नाही

•••
कुंदन बोरकर
बी.एस्सी. - द्वितीय

माझी झोपडी

स्वर्गापेक्षा सुंदर
आणि एखाद्या महालापेक्षाही
सुंदर माझी झोपडी

माझ्या झोपडीत या
प्रेम आणि आनंद नांदतो
राजमहालापेक्षाही
सुरव इथेच मिळतो

झोपडीत भाजी आणि भाकरी
खाऊनीया होतो तृप्त
जे एखाद्या मेजवानीतील
पंचपक्वानात मिळत नसतं

एखाद्या राजाच्या महालात
राहून जे मिळत नाही
असे परम सुरव ते
मिळते माझ्या झोपडीत

•••
दिव्या डोकरमारे
बी.ए. - द्वितीय

आई

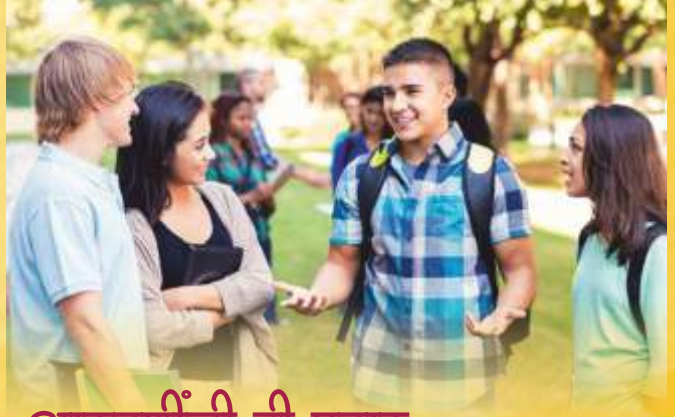
जी रागावून प्रेम
करणारी असते
ती फक्त आईच असते

आपल्या मुलांना सुरवानी
दोन घास रवायला मिळो म्हणून
रोज आपला हात भाजत असते
ती फक्त आईच असते

चुकल्यानंतर रागावणारी
आणि काही चांगलं केलं की
प्रेमाने हाथ फिरवणारीही
फक्त आईच असते

जी आपल्या कुशीपासून
आपल्या अस्वेरच्या श्वासापर्यंत
मायेनी सांभाळत असते
ती फक्त आणि फक्त आईच असते

पल्लवी सोनकुसरे
बी. ए. - तृतीय

आठवणींची ही पहाट

२०१९-२० ची सुरुवात
तिला लॉकडाऊनची वाट

सलग चार सेमिस्टर, ऑनलाईनच्याच नादात
आलोत २०२२ च्या दारात
घेऊन नव चैतन्याची लाट
क्षणोक्षण आठवणीं जोपासण्याच्या भानात
मिळाली तुमची साथ

कधी नोट्स तर कधी मस्तीच्या रूपात
विसर न पडेल असा हा सहवास
शिक्षकांच्या आणि महाविद्यायाच्या सानिध्यात
निरोप जरी हा असला, होणार आहे नवी सुरुवात

नवे क्षितीज, नवी पहाट
मिळाली तुम्हाला आयुष्यात स्वप्नांची वाट
स्मितहास्य सदा तुमच्या चेहऱ्यावर असो
लाभो तुम्हाला यशाची साथ
असा हा प्रवास
राहतील गोड आठवणी कायम हृदयात...

•••

चेताली गावडे
बी. एस्सी. द्वितीय

जीवन असचं जगायचं असतं

थोडं दुःख, थोडं सुख झेलायचं असतं
ककी सारखं सुंदर फुलात उमलायचं असतं
जीवन असचं जगायचं असतं...

वान्यासंग भिरभिरायचं असतं
उन्हासंग तकपायचं असतं
पावसासंग बरसायचं असतं
जीवन असचं जगायचं असतं...

अतरासंग दळवळायचं असतं
भुंग्यासोबत गुणगुणायचं असतं
जीवन असचं जगायचं असतं...

फुलपाखरासंग फिरायचं असतं
सात रंगात डुंबायाचं असतं
जीवन असचं जगायचं असतं...

भूतकाकासंग आठवायचं असतं
वर्तमानासंग खुलायचं असतं
जीवन असचं जगायचं असतं...

दुःखाला जवळ करून,
भविष्य घडवायचं असतं
जीवन असचं जगायचं असतं....

•••

लोकेश एस. हलामी बी. एस्सी. तृतीय

वेळ तुझ्याच हातात आहे

विचार काय करतोस?
काही तरी करून दाखव
वेळ जाईल निघून
प्रवाहामध्ये तरुणपणा दाखव

लाखो आले आणि गेले
बोलून उपदेशा सगळे
स्वतः काही नाही केले
फक्त उपदेशच दिले

उपदेशांचा कडू
तू पिऊन तर बघ
सत्याची साथ
तू देऊन तर बघ

हिंमत आहे तूझ्यात
आयुष्याचा शिखर चढण्याची
स्वतःवर विश्वास
ठेऊन तर बघ

हीचवेळ आहे
योग्य पाऊल टाकायची
काहीतरी करून दाखवायची
घाबरू नकोस, निर्णय घे

यश तुझ्याच हातात आहे
स्वतःवर विश्वास ठेऊन तर बघ

•••

लोकेश एस. हलामी बी. एस्सी. तृतीय

कवितेचा चौकार

भारत मेश्राम एम. ए. (मराठी) प्रथम

जगण्यात तुझ्या...

घरात तुझ्या तुझा धर्म झाकून ठेव
जगण्यात तुझ्या संविधान राखून ठेव

जाती धर्म पंथ विसरूनीया सारे
मनगटात तुझ्या शिवाजी राखून ठेव

करूनीया क्रांती अन्यायावर मात दे
पण भगत सिंग तुझ्या देहात राखून ठेव

स्वार्थ

पंख तुटलेत सारे
आपल्याच पारवरांचे
दुष्ट बनतात सारे
आपल्याच लेकरांचे

इथे उरला ना
कोणी कुणाचा नाही
स्वार्थ साधण्यास तो
आपुला विशाचं पाही

उरले दोनच शब्द
ते तुझं आणि माझं
तरी वाटत का नाही
माणुसकीची लाज

गेले तुटूनिया
आकाशातील तारे
कधी वाहतील येथे
बंद मुठीचे वारे

अखेरेच्या श्वासात...

कुणी कुणाचा नसतो हे
मरणानंतर कळले होते
जिवंतपणी गरज पडलं त्यांची
पण जग दूर होऊन छळले होते

अखेरेचा श्वास थांबला तेव्हा
मला दूर सारणारे ही माझ्यात रूतले होते
त्यांना माझं मानूच कसा मी
मला पुरून ते हात धुतले होते

सारे माझं कर्तव्य म्हणून
माझ्या प्रेताला रवांदा देत होते
जिवंत होतो ते कर्तव्य विसरून
माझ्या कामात बाधा देत होते

ना कधी कुणाची साथ मिळाली
ना कुणा माझी जरूरत होती
माझं माझं म्हणून सगळे
माझ्या प्रेतावर माती पुरत होती

हे सगळं विचार करून
माझे मन रडत होते
उरलो होतो एकटाच स्मशानात
मला सोडून सगळे दूर जात होते

नवी पहाट...

मावळलेला सूर्य
उद्या नक्की उगवतो
अपयशात मग तू
जीवन का डुबवतो

काट्यावर चालण्यासाठी
विश्वास ठेव थोडा तू
सगळे सोडून जाणारे
मग का तुला परक्यांची ओढ

जाळणारा नाही तू
जळणारी मशाल आहे
भरारी घे पुन्हा
अवकाश विशाल आहे

काय जगतो हे जीवन तुझे
मुदर्या समान आहे
उठ आणि धाव तू
तुला यशाचे दान आहे

माह्या इमान परवास

(‘माह्या पयला इमान प्रवास’ या पंकज येवले यांच्या लेखानुषंगाने रचलेली कविता)

इमानाची तिकीट गोव्यासाठी, माह्या बानं धाडली
बिना करणीन साऱ्या येटाळात, माही इज्जत भारी वाढली...

स्वुशीनं आणि तारिफिनं, मी दिवसभर राहो टाईट
इमान बंद पडलं तर वाटे, माह्या होईल का बरं वाईट...

इमाननं जावाच म्हणून, म्या तयारी चालू केली
लोक म्हणे एवढ्यामंथी, तुही तबीयत खुलुन गेली...

लोकं मले वाणीवाणीचा, देवाले लागले सल्ला,
एका सव्वा तासामंथी, गोव्याचा गाठशीनं लेकी पल्ला...

काही मने इमानाच्या खिडकीतून, काढजो नको हात
दिवनाल राहीन अंदर, आन इझुन जाईल वात...

इमान दिसलं गगनी, का माह्या उर दाटून येई
बिना हवेन दिवस भऱ्यात, माह्या फुगा फुगुन जाई...

पेपरातल वाचून देवाले म्हणो, माह्या पहिलाच आहे मोका
दोरी तोडून पाळण्याची देवा, माह्या थांबवजो नको झोका....

सारी तयारी करून इमान तकावर, मी झालो बापा हजर
रंगारंगाचे लोक आन थंडीत, मी झालो पुरता गाजर...

सामानसकट दोन चार डाव, मले उभा आडवा चेक केला
तब्बेत माही तपासली आन, सामानाच एकसरे निघून गेला...

बंदुक वाले पोलिस माझ्याकड, शकील्या नजरेनं पाहे
जसं बांब फोडाले पाकिस्तानातून, मले आताच धाडलं आहे...

सार तपासून एका बसनं, मले ईमान पर्यंत नेलं
झगेवाल्या पोरिन तिकीट तपासून, मले अंदर केलं...

माही खुर्ची दाखवून पोरगी म्हणे, प्लीझ सीट हिअर
तिच्या लाडिक बोलण्यानं, माझे सारे सटकून गेले गेअर...

मले आठवे नाही कोणी मले, म्हणालं असनं माय डिअर
तिच्या आठवणीतच माझे, पुरते बदलून गेले तेवर...

थोड्या वेळात ईमान सुंदरी म्हणे, सारे बांधून घ्या आपले पट्टे
मनात म्हणो माहागाची तिकीट सोडून कोण पयन वो पोट्टे...

उलीशा पेश्याच्या तिकिटात सुंदरी, किती गोडी गुलाबानं बोले
कितीही चांगलं राहण तरी माहा घरचं मले स्वातंत्र्यावाणी सोले...

मोठ्या लाडी कौतिकानं माहा, सारा इमान परवास झाला
बाहेर निघल्यावर वाटे, कोण मले स्वर्गातून ढकलून दिला...

तीन चार चक्करमंथी, माहा बॅग सापडली मंग मले
माहाच सामानानं घुमवलं, त्याच कौतुक वाटे मले...

जीवनात भी जवळचे कवा कवा, असेच घुमवून टाकते
म्हणून दूरचे भी, मोक्याले लगीत जवळचे वाटते...

...

कु. डिंपल रमेश बोरकर बी. एस्सी. भाग - २

नाती

जीवनाच्या या रंगभूमीवर
अनेक नात्यांची भूमिका
आपल्याला निभवायची आहे
आई, बाबा, भाऊ, बहिण असे
अनेक नाते स्विकारायचे आहे

रक्ताच्या नात्याचं एक वेगळंचं
आत्ममिलन असतो
एकाला लागलं तरी
सर्वांना दूःख होतो

आनंदाच्या क्षणी मात्र एकमेकांच्या
चेहऱ्यावरचं हास्य बघनूचं
मन भरून येतो

नाती जरी वेगवेगळी असली
तरी आपल्या माणसातचं
आपला जीव गुंतला असतो

•••

कु. प्रीयतमा गावळे बी. एस्सी. तृतीय

मैत्रिण

एक तरी मैत्रिण अशी हवी
आपणात आपली म्हणणारी
जरी न बघता पुढे गेली तरी
मागून आवाज देणारी

वेळ आलीच तर अश्रूही पुसणारी
स्वतःच्या घासातला घास
आठवणीने काढून ठेवणारी
एक तरी मैत्रिण अशी हवी

यशाच्या शिखरावर
आपली पाठ थोपटणारी
सगळ्यांच्या गराडयात
आपल्याला सैरभैर शोधणारी
एक तरी मैत्रिण अशी हवी

वेळ प्रसंगी आपल्या वेड्या मैत्रिणीची
समजूत घालणारी
आपण नसताना व्याकुळ होणारी
स्वरच एक तरी मैत्रिण अशी हवी

•••

कु. जागृती शेंडे बी. एस्सी. द्वितीय

मूढगंध

वार्षिक २०२१-२२

हिंदी उन सभी गुणों से अलंकृत है, जिनके बल पर वह विश्व की साहित्यिक भाषा की अगली श्रेणी में समासीन हो सकती है.

- मैथिलीशरण गुप्त

हिंदी
विभाग

गोल्डन बॉय : नीरज चोपड़ा

कु. मोनालिसा मलिक

बी. एस्सी. तृतीय

जिस देश में क्रिकेट का खुमार लोगों के सिर चढ़कर बोलता है। जहां गली-गली में गेंद और बल्ले की दीवानगी देखने को मिलती है। वहीं कुछ ऐसे होनहार भी हैं। जिन्होंने अलग तरीके के खेलकुद में इतिहास रच दिया है। कॉमनवेल्थ गेम्समें देश को स्वर्ण पदक दिलाने वाले खिलाड़ी और उनका संघर्ष हर इंसान में लड़ने का और प्रेरणा का एक जज्बा पैदा कर देगा। जो कुछ कर दिखाने का सपना देख रहा है। ऐसा ही एक बेमिसाल व्यक्तित्व है नीरज चोपड़ा।

भाला में क एथलीट नीरज चोपड़ा का जन्म २४ दिसंबर १९९७ को पानीपत हरियाणा में हुआ था। नीरज चोपड़ा के पिता का नाम सतीश कुमार और माता का नाम सरोज देवी है। नीरज चोपड़ा की दो बहनें भी हैं। भाला में कने वाले नीरज चोपड़ा के पिता हरियाणा राज्य के पानीपत जिले के एक छोटे से गांव खंडारा के एक किसान हैं, जबकि उनकी मां एक गृहिणी हैं। नीरज चोपड़ा के कुल पाँच भाई-बहन हैं, जिनमें से नीरज सबसे बड़े हैं।

नीरज हरियाणा की मिट्टी में पले-बड़े थे। वह दूध और घी के शौकीन थे। जब उनका वजन बेकाबू होने लगा। तब उनके घरवाले को भी चिंता होने लगी। नीरज के चाचा उन्हें दौड़ कराने ले जाने लगे। ताकि उनका वजन कंट्रोल हो सके। उनके चाचा पानीपत के स्टेडियम में उन्हें ले जाते थे। वहां कुछ खिलाड़ी भाला फेंकने की तैयारी किया करते थे। धिरे धिरे नीरज को भी इस खेल में रुचि पैदा होने लगी। नीरज ने अपनी स्कूली पढ़ाई, पानीपत से की है। स्कूली पढ़ाई के बाद अपनी बी.ए. की डिग्री कुरुक्षेत्र विश्वविद्यालय के अंतर्गत डीएवी कॉलेज, चंडीगढ़ से पूरी की।

नीरज जब नियमित रूपसे पानीपत स्टेडियम जाने लगे। तब उन्होंने देखा कि बहुत सारे खिलाड़ी अलग-अलग प्रकार के खेल रहे हैं। पहले तो वह इस बात को लेकर, काफी दुविधा में था की कीस खेल को चुने। आखिर में, उसकी रुचि भाला फेंक की तरफ हुई। जैसे-जैसे उनकी रुचि भाला फेंक में बढ़ती गई। उन्होंने इसे अपना ध्येय बना लिया। नीरज चोपड़ा की शुरुआत ही २५ मीटर से भी अधिक भाला

फेंकने से हुई। उनका प्रदर्शन बढ़ता ही जा रहा था। जैसे-जैसे वे अपनी ट्रेनिंग का दायरा बढ़ाते। उनका प्रदर्शन और भी आगे बढ़ता गया।

नीरज का करिअर बहुत संघर्षपूर्ण था। नीरज चोपड़ा संयुक्त परिवार में रहते थे। जिसमें कुल १७ सदस्य थे। १७ सदस्यों का यह परिवार इतना गरीब था। कि वह नीरज चोपड़ा को ७०००/- का भाला भी बमुश्किल दिलवा पाएँ। वैसे अच्छे से अच्छे भाले की कीमत उस समय १,५०,०००/- रुपये हुआ करती थी। लेकिन नीरज के हाथ में सस्ता भाला ही था। लेकिन इसके बावजूद उनका हौसला बुलंद था।

गोल्ड मेडल जीतकर करोड़ों का इनाम पाने वाले नीरज के पास, उस समय डेढ़ लाख का भाला खरीदने के भी पैसे नहीं थे, न ही उनके पास किसी प्रशिक्षक को रखने की क्षमता थी। किसान के बेटे होने के कारण, उनकी आर्थिक स्थिति बहुत अच्छी नहीं थी। नीरज ने इन कमियों को अपनी मेहनत के बल पर पूरा किया। उनका कहना था कि मेरे पास पैसों की कमी हो सकती है। लेकिन मेरे अंदर जुनून की कोई कमी नहीं है। नीरज अपने भाला में क की प्रैक्टिस के लिए, युट्युब व्हिडीओ देखता था। फिर उसे मैदान में दोहराने की कोशिश करता। देखते ही देखते नीरज के करिअर को पंख लगने शुरू हो गए।

सन २०१६ के साउथ एशियन गेम्स में नीरज ने गोल्ड मेडल जीता। वहां उन्होंने ८२.२३ मीटर भाला में का था। फिर दोबारा से २०१६ में ही वर्ल्ड अंडर. २० चौंपियन में गोल्ड मेडल जीता। इसके बावजूद नीरज २०१६ के ओलंपिक के लिए पात्रता हासिल नहीं कर पाए। २०१७ में एशियन एथलेटिक्स चौंपियनशिप में ८५.२३ मीटर भाला

फेंक कर सुवर्ण पदक जीता। फिर २०१८ में कॉमनवेल्थ गेम्स में उसने ८६.४८ मीटर भाला में क कर गोल्ड मेडल जीता। कॉमनवेल्थ गेम्स में गोल्ड जितनेवाले नीरज भारत के पहले भाला क खिलाडी बने। २०१८ में ही दोहा डायमंड लीग में ८७.४३ मीटर का मीटर भाला में का था। साथ ही २०१८ में एशियन गेम्स में ८८.०६ मीटर भाला में क कर गोल्ड मेडल जीता।

नीरज की यह कामयाबी देखते हुए भारत सरकारने सन २०१८ में उसको अर्जुन अवार्ड से नवाजा गया। इसके साथ ही उसको विशिष्ट सेवा मेडल भी मिला हुआ है। नीरज के प्रशिक्षक जर्मनी के क्लाउस बाटॉनित्ज़ है।

टोक्यो ओलंपिक : सन २०२१ के प्रांगण में नीरज को पहला स्थान, तिरंगा सबसे ऊपर और गले में स्वर्ण पदक। टोक्यो ओलंपिक के सफर में भारत के खाते में पहले दिन से तमाम तरीकों की उपमाए आई। जिस चीज से भारतीय दल अभी तक महरूम था। वह था, स्वर्ण पदक, चौंपियन होने का खिताब। आखिरकार ७ अगस्त का वह दिन आ ही गया। जब भारतीय खिलाडी अपना नाम सबसे ऊपर देख रहा था। यह नाम था, नीरज चोपड़ा का। भाला में क के अंती' दौर की, दूसरी कोशिश में ही नीरज ने ८७.५८ मीटर दूर भाला में ककर अपना लिए शीर्ष स्थान पक्का कर लिया। उन्हें चेक गणराज्य के दो खिलाड़ियों ने कड़ी टक्कर जरूर दी। लेकिन नीरज के जोश के आगे कोई नहीं टिक पाया। मैदान में मौजूद नीरज के हाव-भाव शुरू से ही, किसी चौंपियन जैसे थे। नीरज पात्रता फेरी में ही सबसे ऊपर रहे थे। नीरज की जीत इसलिए भी महत्वपूर्ण है। क्योंकि वह एथलिट में भारत के लिए स्वर्ण पदक जीतने वाले पहले खिलाडी बन गए थे। उनकी जीत ने हमें झूमने पर मजबूर कर दिया। क्योंकि देश को १३ साल के लंबे इंतजार के बाद ओलंपिक में स्वर्ण पदक मिला था।

ओलंपिक में स्वर्ण पदक के साथ साथ कॉमनवेल्थ गेम्स, एशियन गेम्स और दुसरी स्पर्धाओं में भी स्वर्ण पदक जितने वाले गोल्डन बॉय नीरज चोप्रा को पद्मश्री और मेजर ध्यानचंद खेलरत्न पुरस्कार से सन्मानित किया गया है।

•••

समाज की धारणा

कु. इश्वरी खुरसे

एम. ए. समाजशास्त्र द्वितीय

सन्यास लेने के बाद गौतम बुद्ध ने अनेक क्षेत्रों की यात्रा की। एक बार वह एक गाँव गये। वहाँ एक स्त्री उनके पास आई और बोली आप तो कोई राजकुमार लगते हैं। क्या मैं जान सकती हूँ कि इस युवावस्था में गेरुआ वस्त्र पहनने का क्या कारण है? बुद्ध ने विनम्रता पूर्वक उत्तर दिया कि तीन प्रश्नों के हल ढूँढने के लिए उन्होंने सन्यास लिया। बुद्ध ने कहा - हमारा यह शरीर जो युवा व आकर्षक है वह जल्दी ही वृद्ध होगा, फिर बीमार व अंत में मृत्यु के मुँह में चला जायेगा। मुझे वृद्धावस्था, बीमारी व मृत्यु के कारण का ज्ञान प्राप्त करना है।

बुद्ध के विचारों से प्रभावित होकर उस स्त्री ने उन्हें भोजन के लिए आमंत्रित किया। शीघ्र ही यह बात पूरे गाँव में फैल गई। गाँववासी बुद्ध के पास आए और आग्रह किया कि वह इस स्त्री के घर भोजन करने न जाए क्योंकि वह चरित्रहीन है। बुद्ध ने गाँव के मुखिया से पूछा- क्या आप भी

मानते हैं कि वह स्त्री चरित्रहीन है? मुखिया ने कहा कि मैं शपथ लेकर कहता हूँ कि वह बुरे चरित्र वाली स्त्री है। आप उसके घर ना जाए। बुद्ध ने मुखिया का दाँया हाथ पकड़ा और उसे ताली बजाने को कहाँ मुखिया ने कहा - मैं एक हाथ से ताली नहीं बजा सकता क्योंकि मेरा दूसरा हाथ आपके द्वारा पकड़ लिया गया है। बुद्ध बोले इस प्रकार यह स्वयं चरित्रहीन कैसे हो सकती है, जब तक कि इस गाँव के पुरुष चरित्रहीन ना हो। अगर गाँव के सभी पुरुष अच्छे होते तो यह औरत ऐसी ना होती इसलिए उसके चरित्र के लिए यहाँ के पुरुष जिम्मेदार हैं।

यह सुनकर सभी लज्जित हो गए लेकिन आज-कल हमारे समाज के पुरुष लज्जित नहीं गौरवान्वित महसूस करते हैं क्योंकि यही हमारे 'पुरुष प्रधान' समाज की रीति एवं नीति है।

•••

दिमाग को पागल करने का मसाला - अजीनोमोटो

कु. मनिषा देशमुख

बी. एस्सी. तृतीय

अजकल भारतीयों में पिइझा, बर्गर, नुडल्स, मंचूरियन ऐसे कई सारे फास्ट फुड खाने की आदतें बहुत बढ़ रही हैं, खासकर चिनी, व्यंजनो की। यह व्यंजनों में खासकर चायनीज व्हेरायटी में एक सफेद पाउडर या क्रिस्टल के रूप में 'मोनो सोडियम ग्लुटामेट' (M.S.G.) नामक रसायन जिसे दुनिया 'अजीनोमोटो' के नाम से जानती है। इसका प्रयोग बहुत बढ़ गया है, बिना यह जाने कि यह वास्तव में क्या है? इसकी असलीयत मालुमात हो जाएगी तो आपके होश उड सकते हैं। 'अजीनोमोटो' नाम तो असल में इसे बनाने वाली मूल चायनीज कम्पनी का नाम है ! यह एक ऐसा रसायन है, जिसके जीभ पर स्पर्श के बाद जीभ भ्रमित हो जाती है और मस्तिष्क को झूठे संदेश भेजने लगती है। जिस

सें मसड़ा-गला' या 'बेस्वाद' खाना भी अच्छा महसूस होता है। इस रसायन के प्रयोग से शरीर के अंगों-उपांगों और मस्तिष्क के बीच 'न्यूरान्स' का नेटवर्क बाधित हो जाता है, जिसके दूरगामी दुष्परिणाम होते हैं।

चिकित्सकों के अनुसार 'अजीनोमोटो' के प्रयोग से

१. एलर्जी
२. पेट में अफारा
३. सिरदर्द
४. सीने में जलन
५. बॉडी टिश्यूज में सूज
६. माइग्रेन आदि हो सकते हैं।

‘अजीनोमोटो’ से होने वाले रोग इतने व्यापक हो गये हैं, कि अब इन्हें ‘चाइनीज रेस्टोरेंट सिंड्रोम’ कहा जाता है। दीर्घकाल में ‘मस्तिष्काघात’ हो सकता है जिसकी वजह से ‘लकवा’ होता है। अमेरिका आदि बहुत से देशों में ‘अजीनोमोटो’ पर प्रतिबंध है। न जाने ‘फूड सेटी एण्ड स्टैन्डर्ड अथॉरिटी ऑफ इंडिया’ ने भारत में ‘अजीनोमोटो’ को प्रतिबंधित क्यों नहीं किया है? भारत के नौजवान युवाओं से जोरदार अपील है

कि दावतों में हलवाई द्वारा मंगाये जाने पर उसे अजीनोमोटो लाकर ना देवें। हलवाई कहेगा कि चाट में मजा नहीं आयेगा, फिर भी इसका पूर्ण बहिष्कार करें। कुछ भी हो दावत खाने वाले आपके ‘प्रियजन’ हैं, दोस्त है, परिवार है। आपके यहां दावत खाकर वे बीमार नही पड़ने चाहिए! जब आपने बाकि सारा बढ़िया सामान लाकर दिया है तो लोगों को ‘अजीनोमोटो’ के बिना भी खाने में, चाट में पूरा मजा आयेगा, आप निश्चित रहें। अजीनोमोटो तो हलवाई की अयोग्यता, नाकामयाबी को छिपाने व होटलों, ढाबों, कैटरर्स, स्ट्रीट फूड वैंडर्स द्वारा सड़े-गले सामान को आपके ‘दिमाग’ को पागल बनाकर स्वादिष्ट महसूस कराने के लिए डाला जाता है। क्या हलवाई की अयोग्यता का दंड अपने प्रियजनों को देंगे। मेरा आप सभी को त्रम निवेदन है की, इसके आगे कभी भी अजीनोमोटो यह एक प्रकार के विष को अपने व्यंजन में सामील ना करे।

•••

ई-लर्निंग

टोकेष कोल्हे

बी. ए. तृतीय

आप क्लास रूम मे पढाई जाने वाली शिक्षा के बारे में बखूबी जानते होंगे क्योंकि यह बरसों से चली आ रही एक पारंपरिक शिक्षा पद्धति है जो आज भी चल रही है। लेकिन ई-लर्निंग शिक्षा पद्धति इससे थोड़ी अलग होती है, जिसमे डिजिटल इलेक्ट्रॉनिक उपकरणों की सहायता से शिक्षा दी जाती है।

२१ वे सदी के आधुनिक युग में इंटरनेट और टेक्नोलॉजी में इतने नए नए आविष्कार हो रहे हैं कि, हर चीज अब हमारे कंप्यूटर, लैपटॉप और स्मार्टफोन में आ गयी है। ई-लर्निंग इसका एक उदाहरण है। जिसे आजके समय में हर कोई बढ़ावा दे रहा है। कोवीड-१९ महामारी के कारण सभी लोगों को घर में बंद होना पड़ा। सभी शालाएँ, कॉलेज, विश्वविद्यालय, ऑफिस, कई कंपनियाँ भी बंद हो गए। ऐसे में सभी लोगों को वर्क फ्रॉम होम यानी घर से ही अपने काम करने पड़े और विद्यार्थियों के क्लासेस भी ऑनलाइन याने ई-लर्निंग पद्धति से हुए। इस पुरे माहौल में एक बात सबके

समझ में आ गयी कि, पढाई सिर्फ चार दिवारवाली क्लास रूम से ही नहीं बल्कि ई-लर्निंग से भी की जा सकती है।

ई-लर्निंग और क्लास रूम के पढाई में एक सबसे बड़ा अंतर है कि क्लास रूम पढाई में ऑफलाइन याने खुद शिक्षक द्वारा क्लास रूम में पढाया जाता है और ई-लर्निंग में व्हर्चुएल तरीके से ऑनलाइन पढाया जाता है।

ई-लर्निंग का प्रत्यक्ष अर्थ होता है इलेक्ट्रॉनिक शिक्षा। जिसका मतलब ऐसी शिक्षा जो इंटरनेट से जुड़े डिजिटल संसाधनों के माध्यमों जैसे- कंप्यूटर, स्मार्टफोन, लैपटॉप से सीखी और सिखाई जाती है। और इसे ऑनलाइन शिक्षा के रूप में भी जाना जाता है। इलेक्ट्रॉनिक शिक्षा ई-लर्निंग को विभिन्न रूपों से जाना जाता है। जिस में वेब लर्निंग, मोबाइल लर्निंग, क्लाउड मीटिंग, वेबिनार और व्हर्चुअल क्लास रूम जैसे कई नाम शामिल हैं। ई-लर्निंग शब्द का प्रयोग सबसे पहले साल १९९९ में लॉस एंजेलस् के एक सेमिनार में किया गया था, जब इंटरनेट का विस्तार भी बहुत कम था

और इंटरनेट इस्तेमाल करने वालों की संख्या भी काफी कम थी जिस कारण उस समय में ई-लर्निंग को ज्यादा बढ़ावा नहीं मिला। आज के समय में ई-लर्निंग एक काफी प्रसिद्ध ऑनलाइन शिक्षा पद्धति मानी जाती है। क्योंकि ई-लर्निंग इस्तेमाल करने के कई सारे फायदे होते हैं। इसका सबसे बड़ा फायदा यह होता है की ई-लर्निंग में विद्यार्थी और शिक्षक दुनिया के किसी भी जगह और किसी भी समय ऑनलाइन क्लास से जुड़ सकते हैं। इसीलिए दुनियाभर में कई शालाएँ, कॉलेज एवं विश्वविद्यालय इलेक्ट्रॉनिक शिक्षा को बढ़ावा दे रहे हैं।

ई-लर्निंग के प्रकार

ई-लर्निंग के मुख्य रूप से दो प्रकार होते हैं सिंक्रोनस और असिंक्रोनस ई-लर्निंग.

सिंक्रोनस ई-लर्निंग

यह एक real & time e-learning पद्धति है, जिसमें शिक्षक और विद्यार्थी एक मीटिंग में जुड़े होते हैं। उनमें दोनों

की तरफ से संवाद होता है। आपस में बातचीत कर सकते हैं। मतलब सिंक्रोनस ई-लर्निंग में लाइव क्लास रूम जैसा माहौल होता है। सिंक्रोनस ई-लर्निंग को सबसे बेहतर माना जाता है। इसमें एक व्हर्चुअल क्लास रूम जैसा माहौल रहता है, जिसमें कई सारे लोग ऑनलाइन आपस में जुड़े होते हैं। इसलिए यहाँ पर किसी भी विषय के शंकाएँ आसानी से दूर हो सकती हैं, समझा जा सकता है। क्योंकि यहाँ पर आप शिक्षक से तुरंत अपने सवाल पूछ सकते हैं।

सिंक्रोनस ई-लर्निंग में व्हर्चुअल क्लासरूम, ऑडियो कॉन्फरेन्सिंग, वीडियो कॉन्फरेन्सिंग, Chat (चाट), वेबिनार, एप्लीकेशन शेयरिंग, मैसजिंग इन्स्टैन्टली ऑनलाइन इन माध्यमों से जुड़ा जा सकता है।

असिंक्रोनस ई-लर्निंग

असिंक्रोनस ई-लर्निंग यह एक real & time e-learning वाली पद्धत नहीं है। मतलब इसमें शिक्षक और विद्यार्थी के बिच में कोई भी इंटरैक्शन नहीं होता। मतलब की Learner और Instructor किसी भी ऑनलाइन माध्यम

से आपस में जुड़े नहीं होते हैं। इसलिए असिंक्रोनस इ-लर्निंग पद्धति में सिखने वाले को खुद के दम पर यानि व्यक्तिगत तौर पर खुद पढ़ाई करनी होती है।

यह एक तरफा संवाद होता है। जिसमें पढ़ने वाला वेब आधारित प्रशिक्षण Web based training से चीजें सीखना होता है। जैसे - ऑनलाइन कोर्स, ब्लॉग्स, वेबसाइट, इ-बुक, ऑनलाइन फोरम्स, वीडियो ट्यूटोरियल्स।

ई-लर्निंग के नफा-नुकसान

इ-लर्निंग के मुकाबले क्लास रूम में बैठकर सीखना अधिक व्यक्तिगत और इंटरैक्टिव होता है लेकिन अगर क्लास रूम शिक्षा की तुलना इ-लर्निंग से की जाए तो इ-लर्निंग के काफी सारे फायदे होते हैं।

ई-लर्निंग के फायदे

१) ई-लर्निंग का सबसे बड़ा फायदा तो यही है की आप अपने वक्त के हिसाब से किसी भी लोकेशन से पढ़ सकते हैं।

२) अगर किसी को क्लास रूम में जाकर पढ़ने में दिक्कत आती है, या कोई समस्या है तो वे इ-लर्निंग से घर बैठे पढ़ सकते हैं।

३) ऑनलाइन पढ़ाई करने में खर्चा काफी कम लगता है क्योंकि यहाँ पर आपका बुक्स, नोटबुक, पेन और बाकि शिक्षा के सामानों का खर्चा बच जाता है।

४) अगर किसी भी वजह से आपकी क्लास रूम पढ़ाई में कोई क्लास छूट जाती है, तो आप उसे दुबारा नहीं पढ़ सकते। लेकिन इ-लर्निंग में अगर आपकी क्लास छूटती है तो आप उसे बाद में फिर से देख सकते हैं क्योंकि इ-लर्निंग में क्लास रिकॉर्ड किया जा सकता है।

५) ई-लर्निंग में कोई भी Concept आसानी से समझ आती है, क्योंकि ऑनलाइन क्लास में सिर्फ ब्लैकबोर्ड पर ही नहीं पढ़ाया जाता। बल्कि यहाँ पर

शैक्षिक फिल्म, ग्राफिकल प्रेजेंटेशन जैसी चीजों से कोई भी Concept समझने में आसानी होती है।

६) ई-लर्निंग याने ऑनलाइन शिक्षा यह स्वतंत्र शिक्षा को बढ़ावा देता है। जो एक अच्छी बात है।

ई-लर्निंग के नुकसान

१) ई-लर्निंग का सबसे बड़ा नुकसान उन विद्यार्थियों को होता है, जो अपनी पढ़ाई को लेकर गंभीर नहीं होते हैं। क्योंकि ऑनलाइन लर्निंग में खुद के भरोसे पर रहना पड़ता है, और स्वतंत्र पढ़ाई करना होता है।

२) ई-लर्निंग में शिक्षक और विद्यार्थियों का प्रत्यक्ष संवाद इतना खास नहीं होता है, जितना की क्लास रूम में होता है।

३) ऑनलाइन शिक्षा में Practicle चीजें सीखना मुश्किल होता है।

व ई-लर्निंग से पढ़ाई करने के लिए Wifi, Internet, Laptop/Computer जैसी चीजों की जरूरत होती है।

एतएव ई-लर्निंग की वस्तु एवं सेवाएँ काफी महंगी होने से गरीब विद्यार्थियों को खरीदना या उसपर खर्चा करना मुमकिन नहीं होती। भारत के ग्रामिण इलाकों में आज भी बिजली और इंटरनेट की बहुत दुविधाएँ हैं। इसलिए इस क्षेत्र के विद्यार्थी ई-लर्निंग का सही लाभ नहीं ले सकते, वह इससे वंचित रहते हैं।

•••

कविता

सफरनामा

कभी-कभी दिल करता है
कि कॉलेज में फिर से कुछ वक्त बिताऊं

कभी-कभी दिल करता है
उन सभी दोस्तों से फिर से मिल पाऊं

कभी-कभी दिल करता है
सारी प्यारी यादों को फिर से दोहराऊं

मुझे याद है
इन्हीं दिनों मुझे मेरा सच्चा यार मिला था
मुझे याद है
इन्हीं दिनों मुझे पहला प्यार मिला था

मुझे फिर से जाना तो है, उन कॉलेज के दिनों में
मगर हकीकत है कि,
गुजरा वक्त और बिछड़े लोग लौटा नहीं करते।

फिर भी
कभी-कभी दिल करता है।।

•••

विदर्भ बावनथडे बी. एस्सी. तृतीय

75 आज़ादी का अमृत महोत्सव

आजादी का अमृत महोत्सव आया
राष्ट्रीय चेतना जगाने का समय लाया।
जन गण मन सब मिलकर गाए
स्वुशियों से तिरंगा हम सब फहराए।।

स्वर्ण पताका भारत भूमी की
लहराये हम सब मिलकर।
रवून बहाकर शहीदों का बलिदान
याद करो दीप जलायें सब मिलकर।।

न्याय समता स्वतंत्रता को लेकर
आओ नये रस्ते बनायें।
नव-भारत का निर्माण कर के
'आत्मनिर्भर भारत' का सपना हम साकार बनायें।।

नायक वो कहलाये जो शहिद हुये
कर्तव्य उनका हम याद करें।
प्रेम, दया भाव जगाकर
उनका अस्तित्व हम बनायें रखे।।

आजादी का अमृत महोत्सव
आओ हम संकल्प करें।
एकात्मता के रास्ते पर चलो
नये रास्ते, नये मुकाम, नये आविष्कार
भारत को मजबूत करें।।

•••

कु. यशस्वीना कुथे बी. एस्सी. तृतीय

पैसा और शिक्षा

पैसा समाज में मान-सम्मान बढ़ाता है
पर शिक्षा अलग पहचान दिलाती है।

पैसा हमारी जरूरतों को पूरा करता है
पर शिक्षा हमारे लिए क्यों जरूरी है
ये बताती हैं।

पैसा हमें श्रेष्ठ बनाता है
पर शिक्षा हमें सर्वश्रेष्ठ बनाती है।

पैसा हमें अमीरों की गिनती में लाता है
पर शिक्षा हमें महानों की गिनती में लाती है

पैसा पेट भरता है
पर शिक्षा ज्ञान भरती है

पैसा से ही हर काम होता है
पर शिक्षा हर जगह काम करती है।

पैसा बेहतर जिंदगी जीना सिखाता है
पर शिक्षा बेहतर जिन जिंदगी जीना बताती है।

चंदा कापगते बी. एस्सी. तृतीय

आजादी के सिपाही

नमन है कोटि कोटी
तिरंगे की शान को।
तिरंगे के लिए दी गई
हर एक जान को॥

तुमने जो दिया बलिदान
वो सदा याद रहेगा।
जी भर के गाएंगे गुनगान
तुम्हारे इस कुर्बानी का॥

अपनी जान हथेली पे लेके
सबकों चौका दिया।
स्वदेशी का देकर नारा
आपने चरखा चला दिया॥

दुश्मन से लोहा लेने के लिए
जो सेना बनाई थी।
टुकड़ों में बँटे खण्ड खण्ड से
तुमने भारत बना दिया॥

•••

चक्रधर भोयर बी. एस्सी. तृतीय

स्त्री

स्त्री एक शरीर नहीं पूरा एक मानव रूपी पहाड़ है
जिसमें से सबको कुछ न कुछ चाहिए।

वह एक स्त्री है जो समाज के
नियमों को, कलंक को, अपमान को
अपने शरीर का कपड़ा बनाकर बैठी है
जिसे समाज ने एक सामान बना कर रख दिया
जो तुम्हारे लिए।

तुम्हारी कामनाओं को पूरा करने के लिए
क्या उसकी कोई आवश्यकता नहीं
क्या उसकी कोई आशा नहीं
क्या उसके कोई सपने नहीं
क्या उसका कोई आत्मसम्मान नहीं

उसका भी एक खुला आसमान है
जिसमें वह पंख मै लाकर उड़ना चाहे
सबको तुमने ही तो मारा है
वह एक स्त्री है जिसका अपना कुछ नहीं।

न उसका कोई संसार है
न उसका कोई निर्णय है
न उसके पास अपनी आवाज है
वह सहमी सी कहीं घर के कोने में बैठी होगी
जिसकी जरूरत काम है।

•••

कु. मोहिनी परशुरामकर

एम.ए. समाजशास्त्र प्रथम

नाम कर...

आया है धरती पर तो
ऐसा कुछ नाम कर।
आसमाँ तेरे कदमों में झुके
ऐसा कुछ काम कर॥

लात मार निकाल पानी
अभी तेरी जवानी है।
करेगा कुछ सबसे अलग
तो दुनिया तेरी दिवानी है॥

वक्त के साथ ना चले
आज अगर सोयेगा।
देखना तु एक दिन
बिते कल के लिये रोएगा॥

मैदान में तु हारेगा
तो एक बार जितेगा।
लेकिन मन से तु हारेगा
जिंदगी भर पछताएगा॥

पहाड से निकली दूरी
नही पुछती किसीसे रास्ता।
तु आगे बढ आगे बढ
तुझे तेरे जिंदगी का वास्ता॥

•••

भारत मेश्राम एम. ए. मराठी प्रथम

बरसात

मैं कहता हूँ लेकिन वो सुनती कहां है?
 उसके सामने मेरी चलती कहां है?
 मैं ना कहूँ... और वो मानले?
 हैं जिद्दी ये बारिश सम्हलती कहां है?

खिडकी से देख देख, हसती हैं मुझपर
 बनकर मेघा, नैनो से बरसती है मुझपर
 फिर, मैं जहां हूँ वहीं का रहता नहीं हूँ
 शब्द होते बहुत है, मैं कहता नहीं हूँ।

भीगने से डरसा अब तो लगता हैं यारो
 ये मौसम बे मौसम जो, बदलता हैं यारों।
 जो बौछार थी पहले, अब वैसी नहीं है
 इन बूंदो में थंडक, पहले जैसी नहीं है।

सावन से ये मन, बहलता कहा अब?
 नजारों से ये मन चहकता कहा अब?
 चाय की प्याली, अब यु ना महकती,
 इसमे आसमां की बूंदे टपकती कहा अब?

सावन से अनबन तो होती रहेगी
 बरसती है, बरसी है, बरसती रहेगी।
 खिडकियों पर अब तो परदा चढाया
 लेकिन कहना जो था... नहीं कह पाया।

फिर जो रुठे ये बारिश मुड जाये, भलेही।
 मुझे हमदर्द से ना मिलाये, भलेही।
 ये सपने गर तुटे भले टूट जाये,
 खुद को तो पालू फिर खो जाऊ भलेही...

...

सुसंगंध

वार्षिक २०२१-२२

*A feature of English that makes
it different compared with all other
languages is its global spread.*

- David Crystal

English
Section

Sustainable Development

Ku. Prachi Bansod
B. Sc. II

It is an organizing principle for meeting human development Goals while also sustaining the ability of natural system to provide a natural resources and ecosystem service on which the economy and society depends. If we plan each and every with respect to their respect and conservation then need not necessarily extra words for sustainable

development. If we develop anything then it should be very scientific, social, economic and feasible then that will give good result and need not necessary to add extra power & capital, in this way we can defiantly save a natural resource it means power.

Environmental sustainability: While it may seem that environmental sustainability and sustainable development

are on in the some, there is quite a few ways in which they diverge in their goals. They do have the same overall goal that of conserving natural resources and creating more energy efficient projects.

The goal of environmental sustainability is to conserve natural resources and to develop alternate source of power while reducing pollution and harm to the environment. Many of the projects that are rooted in environmental sustainability will involve replanting forests, preserving wetlands and protecting natural areas form resource harvesting. Sustainable development is the practice of developing land and construction projects in a manner that reduces their impact on

the environment by allowing then to create energy efficient models of self-sufficiency. "Sustainable development is development that meets the need of the present, without compromising the ability of future generations to meet their own needs." Sustainable development has 3 goals

1. To minimize the depletion of natural resources
2. To promote development without causing harm to the environment and
3. To make use of environmentally friendly practice.

To sustainable development of environmental focus and think over 3-R that is, Reduce- Reuse and Recycle, because each and every this of daily need to all mankind uses comes from environment only. Of we apply 3-R rule in our life then definatly we save and conserve a nature. Finally we tells to conserve a environmental then protection to the nature never need hence sustainable development is a need of every person

•••

Sustainable Environment is a Need of Nation

Ku. Chetali Gawande
B. Sc. II

Our Environment is our surroundings which includes living and non-living things around us. The non-living components of environment are land, water and air. The living components are germs, plants, animals and peoples. A change in any component of the environment may cause discomfort and normal life. Any unfavorable change or degeneration in the environment is known as 'Environmental pollution'. We need to

protect our environment to sustain living to live happily. An expanding global population. Rapid conversion of critical habitat to other uses, and the spread of invasive species to non-native habitats pose a serious threat to the world's natural resources and to all of us, who depend on them for food, fuel, shelter and medicine.

Every year, there is a net loss of 22 million acres of forest area worldwide.

Pesticide contamination of food and water, polluted air and invasive plant and animals' species can take their toll on our welfare economy. Twenty five percent of prescription drugs come from rapidly disappearing tropical forests when people around the globe lack access to energy, clean water, food or a livable environment, the economic instability and political unrest that may result can be felt at home in the form of costly peacekeeping and humanitarian intervention or lost market. "The conservation of natural resources is the fundamental problem. Unless we solve that problem, it will avail us little to solve all others".

Theodore Roosevelt ' Environment protection' is a practice of protecting the environment on individual, organizational level, for the Benefit of the natural environment and Humans due to the pressures of population and our technology the Biophysical environment is being degraded, sometimes permanently.

We need to make a few small things or changes and we will help the environment in a big way.

1. Recycle – Plastic, papers, metallic substance, Jam's and Pickle's bottles.
2. Sometimes our printer prints out a blank sheet instead of throwing them, put those scrap papers into a scrap tray which you can use to write to do lists

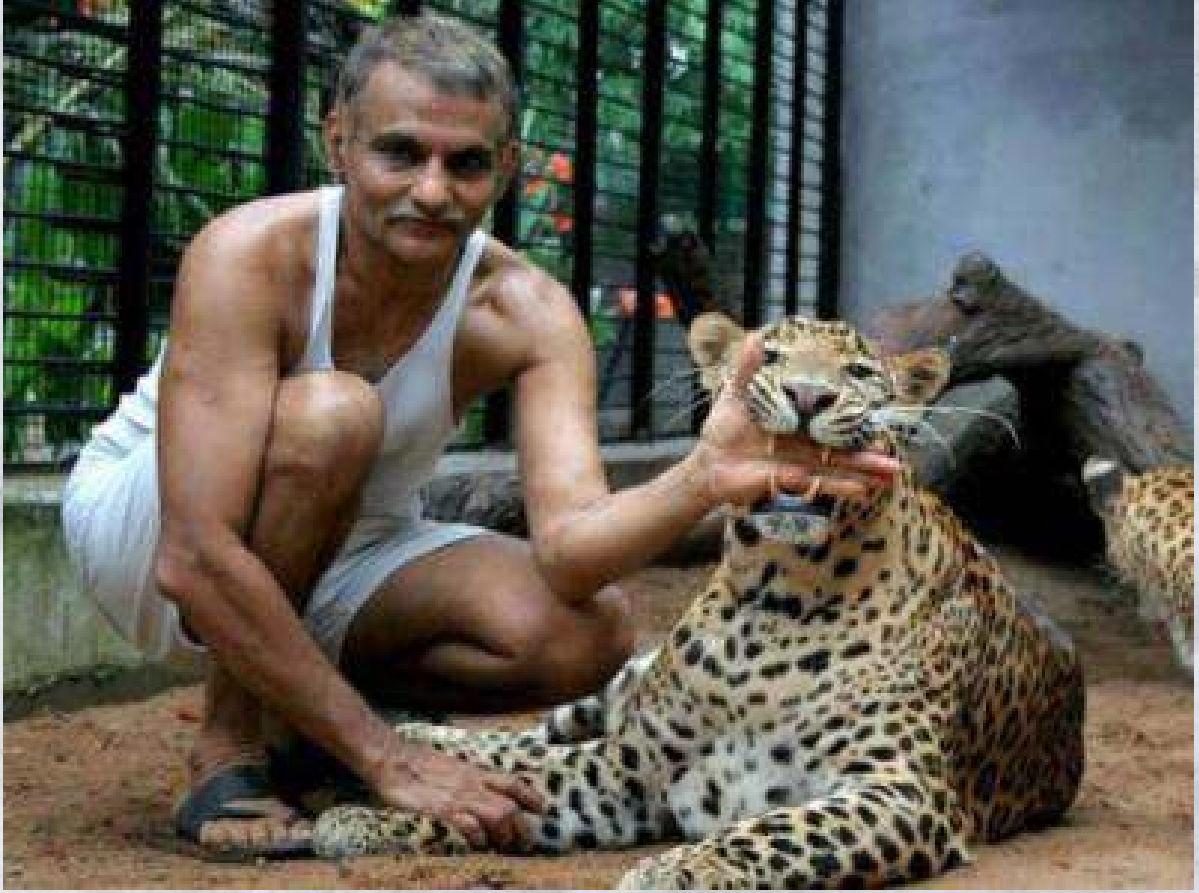
and Grocery lists.

3. Turn off the water while you are brushing your teeth or washing your face instead of letting it run as you lather up.
4. While it may be easier to use paper towels which you can throw away after using, use kitchen towels or cloth napkins instead.

Instead of throwing out those plastic tubes we get from butter, sour cream, yogurt and whipped cream, reuse these tubs for leftovers. Save petrol, diesel by preferring to walk rather than using Car or Bike. Ozone : ozone is one of the most concerning pollutants of the day. Ground level ozone is a primary component of urban smog and can do tremendous damage to Human health. Our stereotypical ideas about how ozone pollution results, however are many times inaccurate. While we can implement emissions testing for automobiles and emissions testing for automobiles and emission standards for power plants, it is practically impossible to regulate all the activities that produce the constituents that ultimately from ozone. "We don't Inherit the earth from our ancestors, we borrow it from our children" – Native American proverb. "There is a sufficiently in the world for man's need but not for man's greed" – Mahatma Gandhi.

•••

Dr. Prakash Baba Amte

Ku. Rasika Naitam
B. A. Fainal

Prakash Baba Amte is a social worker at Hemalkasa, Tal-Bhamragad, District- Gadchiroli Maharashtra, India. Padmashree and Magsaysay Awardee Prakash Amte runs Lok Biradari Prakalp to provide community services to tribal people in rural Maharashtra, Andhra Pradesh and Chhatisgarh. The project has grown into a

hospital, residential school and an orphanage for injured wild animals.

Dr Prakash Baba Amte is the son of the legendary social worker Baba Amte whose work for the upliftment of the leprosy afflicted has won him many awards. Dr prakesh Amte and his brother Dr. vikas Amte has divioted their life in social work and they walk on the same path on which

their fatehr has walk. One day after completion of his doctor's degree, Dr Prakash Amte began studying for his MS. Amte family has visited to Hemalkasa, While on a picnic to Hemalkasa with his father, Dr Prakash Amte was shocked on seeing the state of the tribal people living in that region at

the same moment he has decided in his inner mind to discontinue his studies for the MS degree and devote his life in the deveiopment of hemalkasa people. Now Dr Prakash Baba Amte with his wife, Dr Mandakini Amte. has moved to Hemalaksa.

Hemalkasa was a small community of tribal people, with no electricity and transport facilities and totally cut out from the rest of the world. Although the mountain of hardships that came their way, this doctor couple uplifted the lives of the Madia-Gond tribal community to an unthought-of level. The tribal community had no access to basic necessities, were unaware of clothing their bodies, never knew what medical care was and followed hunting as the sole means of food. They lived almost like savages. The selfless work of this couple brought them into the mainstream. Because of all such huge work several engineers, doctors and teachers were nurtured by the couple. In the initial days, the doctor couple began treating the tribespeople in a temporary hospital, Their efforts for development of the region has bear rich fruits today with the

establishment of a hospital fitted with modern facilities, a residential school for tribal children and the development of the 'Animal Ark'.

Amte's Animal Ark is a wildlife orphanage and shelter. 'The Ark' is an orphanage for young wild animals, whose parents have been killed by the tribal people only for food and not for fun or entertainment. Amte was successful to get these animals in exchange of food grains and clothes. However, it was not easy to do this. The Animal Ark today has a wide variety of animals like leopards, sloth bears, snakes, birds, deer, owls, crocodiles, hyenas and monkeys.

His immense work was recognized globally when he and his wife were awarded the Magsaysay Award for 'Community Leadership' in 2008. They were honored with several other awards too. Lets pray for the speedy recovery of Dr Prakash Amte, who is undergoing treatment for blood cancer in Deenanath Mangeshkar Hospital.

•••

Scope of Bee-keeping in Gadchiroli District for Tribal Community

Tejas Ambade
B. Sc. - II

After 75 years of independence of India the development in economics, social, educational and political sectors generally visible, but the tribal community are far behind and unaware of these developments. The tribal communities are under the burden of poverty, illiteracy, superstition and various addictions. They are slaves of old traditions and customs and this is a great hurdle in the way of their development. They are even not able to express their pains, sorrows and also their identities, feelings etc, which are under a prolonged dormancy.

In order to get a clear view of the study attempts to examine the comparative analysis of socio-economic conditions of tribal community in Gadchiroli district of Maharashtra. Total area of Gadchiroli is 14,412 sq. km with population density of 74per sq.km. Out of total population 89% of population lives in urban area and 11% lives in rural area. There are 38.71% Scheduled Tribe (ST) of total population in Gadchiroli district.

Gadchiroli district is gifted with nature's bounty and inspection by the forest department revealed vast potential for

naturally available honey. But it showed that local tribes who collected honey for selling in the market were exploited. The harvesting of honey was destructive and involved felling of trees. The trees were felled down to extract small amount of honey from beehives located

inside the tree trunk. With the help of NGO and forest department established the Gadchiroli forest protection committee for the development of village through conservation of forest. Under this committee, a project for honey collection and a processing centre was established. The funds were received from centrally sponsored forest development agency scheme.

Chief conservator of forest (territorial), Pune, also involve in an around 300 tribal youths have been trained in honey collection. Government are given free kit and gear for safe collection of honey . Trained person, who trains the tribal youths on bee collection and beekeeping, “in the training the collectors to spray water on the beehive which does not kill the bees. It just takes five minutes to extract the honey while the bees are wet. Decline of honey bees has become a global phenomenon. It is a cause for concern as honey bees are the main pollinators of food crops. Gadchiroli district, with the help of the forest department, local

youths underwent training and now they do not fell trees for harvesting or kill the bees or larvae. So far out of 16,885 kg of honey collected, 10,630 kg of it has been sold. The villagers have placed honey bee boxes in their agricultural field to increase crop productivity .Villagers in different parts of Gadchiroli are being given training in the sustainable honey extraction technique. “The process is safe as it rules out possibilities of honeybee bites. Moreover, it is bee-friendly and helps us get pure honey.

The tremendous scope for increasing beekeeping in Gadchiroli district. Efforts must be directed in training small and marginal farmers, tribal's etc. In scientific way of harvesting honey from rock bee and rearing in bee hives. It helps in overcoming the problems of malnutrition and health in rural areas and will enhance the productivity of agricultural and forest crops and increase the overall income of the farmers in Gadchiroli district of Maharashtra (India).

•••

Impact of Web Series on Youth

Samir S. Madavi
B. A. II

Nowadays, Web series and online streaming content are becoming the heart of the youth. Web series are replacing television and have seen a boom in online streaming and web series content produced in India. Many big companies like Amazon, Netflix, SonyLiv, Hot star, and Eros Now have invested heavily in regional content. Web series have gained popularity in India in the last few years because they take us where television won't. Web series and online streaming allow their audience to watch shows at their convenience.

The psychosocial impact of web series and online steaming content amongst youth on online platforms like

YouTube, Amazon, Netflix, Sony Liv, Hot star, and Eros Now, and Torrent downloads. The Internet has become the trend of the youth. The phase of the youngsters is seen to be social media addicts, so web series are quickly running and gaining popularity amongst India. The serial on Television goes on for years and years, but the web series are small and have new concepts with new creativity. It has Unpredictable plots and shows the current situation much time. Also, Web series have no time-bound. People can watch it anywhere and at any point in time. Web series create any interest to watch the next episode. Web series are taking the rise in India because people can watch a series of their interests and their

type. Web series provides all kinds of entertainment, and the majority of the series, at the end, leave back some moral for the viewers.

The Internet has also brought a radical change in the television industry around the world. Web series and streaming content are having a significant impact on our society, especially amongst youth. In the last few years, the online entertainment industry has marked remarkable growth in India. This is possible because of the changing lifestyle of the Indian viewers, the change in the type of content consumed, and various online streaming platforms on which the content is served to them. With the introduction of faster and cheaper internet services in the form of mobile connection and wide availability of broadband services, there has been major growth in the access to online content, in terms of the number of people visiting online for content, and the time they spend on watching online content.

The main target audience of the web series and other online streaming content is the younger generation, mainly comprised of teenagers and the youth between 18 to 30 years of age. However, the audience includes people of 30 to 50+ years of age as well. These online video streaming platforms focus on the 'binge-watch' model. To understand this better, suppose you have decided to sit and watch just one of the web

series episodes for a day, which hardly takes 30 minutes. You find yourself tempted to watch more and more episodes, even though you know you'll be killing several hours of the day on the same. Online Streaming Services introduced fans to entire TV catalogs, leading to "binge-watching," where viewers watch successive episodes of a single TV series in one sitting. Shows are now catered specifically to binge-watchers. Working on this model helps these platforms attract youth looking for entertainment on their Smartphone or laptop devices. The youth find today's television soap boring, meaningless, and lacking originality; they tend to watch a lot of drama, comedy, action, love & romance, thrill, and more, which comes to them in web series or episodes.

Several studies have proven direct or indirect effects of binge watching web series and online streaming content on the youth. It is noted that suggested that binge behaviors' are thought to be closely related to negative feelings. Many studies provided examples of research articles that provide correlation between binge watching, body dissatisfaction, academic loss, depressive symptoms and low esteem, such as and Stick .

India is rich in diversity, tradition, culture, religious sentiments, and values around the world. People have always taken the example of India when it comes to how

culture and traditions are being passed to the next generation. Films and the television industry have always been significant sources of infotainment and entertainment for the people in India. Also, they have been one of the essential sources to influence thoughts, attitudes, behavior, and belief . It is generally seen that the youth, especially kids and teens, tend to learn the instances, dialogues, songs from movies, and later it stays in their mind for an extended period. And as a result, parents always preferred streaming those channels or movies, which have positivity, and don't contain any unfavorable content. Today, the video streaming platforms focus only on the 'binge watching' model, generating more viewers and viewing hours. It won't be wrong to call this model an 'addiction' to spend long hours streaming online videos. It is a very well-known fact that the more the number of viewers and playing hours, the more the scope of revenue.

This content contains too much abusive language, hatred, vulgarity, a sense of rebellion against parents, country, law or religion, and other taboos of the society. It deals in originality and creativity, but at the

same time, it has a solid potential to attract the youth's attention. In the end, it introduces a lot of topics, subjects, and ideas, which the Indian youth might be unaware of, or can be influenced.

A general day in a youth's life should be filled with activities like playing outdoor games, meeting with friends, exercise, and other activities like doing homework and being physically active. However, all of these are today replaced with online video streaming and web shows. Being addicted to the internet and online content, they have less time for human interaction, harming their physical and mental development.

It is already understood that youths are more likely to imitate and adapts one's behavior to their own because they can easily relate to what is shown on online web shows and other video content. As a result, it develops a lot of behavioral changes in youth today. It not only makes them aggressive in both their behavior and in their thoughts, but it is also likely to influence them with what they have seen regularly like smoking, drinking, drugs, nudity, and vulgarity, which are shown frequently in these online web shows. This further develops several unhealthy habits at an early age. It is very dangerous situation in the development of healthy India.

•••

Tribal youth and Agriculture Situation in India

Pankaj Kalbande
B. Sc. III

Tribal youth and Agriculture Situation of tribal youth in India The representation of tribes in the Indian society is quite small and at the same time it is culturally effective and significant. Indian culture is rich in tribal heritage and their identification is still a question mark in the exploration of Indian social system and cultural heritage. Clearly indicated that tribes in India are not a homogeneous category. They differ widely among themselves in terms of languages spoken, displaying physical features, inhabiting

geographical terrain, economic mode of living, levels of development at which they are placed and size of community they represent. Tribal communities living in the inaccessible regions maintain their own 'little world' struggling in the natural habitat and getting dependent over the bounty in a study on changing patterns of tribal's found that they have a unique tradition and lifestyle. It is related to the utilization of particular natural resource and particular type of work.

The forest provides them with food

and livelihood security. Tribal communities share closer relations with nature and they have evolved certain indigenous knowledge which provided their basis of livelihood. It is also mentioned by Stevens that Indigenous peoples' knowledge, conservation beliefs and values, environmentally adaptive and sensitive land use, resource management practices, and determined defense of territory and natural resources have enabled many of them to inhabit in the natural habitats for centuries without destroying their ecosystems and biodiversity. Tribal economy is mainly hunting, collecting and fishing or a combination of hunting, collecting with shifting cultivation.

In National Youth policy 2014, the broad lagging indicators are: create a productive workforce, develop a strong and healthy generation, instill social values and

promote community services, promote participation and civic engagement and ensure inclusion and social justice (National Youth Policy. Ministry of Youth Affairs and Sports, 2014). So, knowledge, education and training have become important in effective tribal youth development and to convert such youth development into societal contribution activities. However, a Positive Youth Development frame work might be able to provide the template for building successful and active tribal youth that will produce resilient, educated, fully capable youths and social contributors. Tribal areas are in the nature's lap and agriculture has unique potential to absorb these youth creating opportunities for employment.

Tribal youth are tomorrow's entrepreneurs, responsible citizen, innovator, contributor and indeed leaders. Thus, there is now a growing awareness through the world about the role of youth in economic development. Some scholars have attempted to do research on tribal studies, but studies on youth, particularly tribal youth has not received much attention from the researchers and no major work has been done till now in Indian context. In this backdrop, there is a need for undertaking a study particularly in relation to the risk behaviors that can give comprehensive information on tribal youth.

•••

Poems

Just Because I'm A Girl...

When I'm born, they say you're a burden,
Just because I'm a girl!?
When I open my wings to fly, they cut my wings,
Just because I'm a girl!?

When I give birth to my dreams, they get me
married,
Just because I'm a girl!?

When I try to see the world through my
perspective,
they don't allow me to go out
Just because I'm a girl!?

When I try to tell my parents my opinion or
decision,
they say
I shouldn't have my opinions and cannot take
my own decisions
Just because I'm a girl!?

When I'm raped, they say it's because of
your clothes and your independent attitude
Just because I'm a girl!?

• • •

Ku. Kiran Dakhane B.Sc.- II

My First Love

In my college days,
She was an irresistible beauty,
Her nose was a straight line,
With a positive slope.
I was attracted by the gravity
of her presence,
And orbited around her elliptical lips,
She was first thought in morning,
And hence last at night.
Her eyes were Polaroid's,
Which polarized my thoughts,
And the ray of love confined,
Perpendicular to her heart.
I was electrified by her single look,
Maintained a high potential
with my luck,
No current was flown,
Because the circuit was open.
I was in resonance with,
The frequency of her sweet voice,
Vibrations of her eternal smile
Caused seismic
readjustments within me.
I was under heavy weight of
my love towards her,
And was frozen to zero Kelvin
by her enigmatic silence,
I lost myself in her memory,
Could not find my name
in the exam result.

Surag Kosare B.Sc.- III

THE... E... LIFE !

In this world of Emails, E-Ticket, E-paper,
E-Recharge, E-Transfer.....Never forget
“E-shwar (God), Who makes e-verything
E-asy for, e-verything, e-veryday.
“E” is the most Eminent letter of the
English alphabet.

Men or women don't exist without “E”
House or home can't be made without “E”
Bread or Butter can't be found without “E”
“E” is the beginning of “existence” and the
end of “trouble” it's not all in “war”, but
twice in 'peace.

It's a once in 'hell's but twice in 'peace'!
It's once in 'hell' but twice in 'heaven'.
“E” represented in 'Emotions', Hence all
emotional relations like father, mother,
brother, sister, wife and friends have 'e' in them.

“E” also represents 'Effort' & 'Energy',
hence to be 'Better' from Good both “e” s
are added.

Without “e” we would have no love,
life, wife, friends or hope,
You 'see', 'hear', smell or 'taste' as 'eye',
'ear', 'nose' and 'tongue' are incomplete
without “e”.

Hence Go With “E but without E-Go

•••

Pranali Domale B.Sc.-III

Shaking Shakespeare

Marvellous! Is not he?
Born in 1564, perhaps on "The Twelfth Night"
Making us bow before his pen's might
He is none other than William Shakespeare
The person and playwright to be feared
From Antonio to the talkative 'Hamlet'
You will not understand any of them I bet.
Our teachers doth try to tame us

By reading 'the taming of the shrew' she tells
But the classrooms in English periods are like cells
She tries her level best and says write the answers.

We reply, "As you like it".
Understanding Shakespeare is still for us
"A Mid Summer Night's Dream".
We write answers more than "The Comedy Of Errors".

But our marks send us in Shivers and terrors.
"Julius Casesar", the ambitious,
"Romeo and Juliet", the divine lovers.

All have for us the "Winter's Tale "to entertain
But before they end, we surely will turn insane.
We both have for him 'a true lover's complaint'.
"Why did he write so much", we complain
His apparition "I want back all my labour".

Shouldn't we more or less "Measure for Measure".
Our teacher stands pushing the chair,
As she talks about Hamlet and Ophelia the pair,
Hamlet fires soliloquies' at us as if they were Plaything

For us they are "Much Ado About Nothing",
Shakespeare's ghost talks us every night,
We pray to the almighty replies that all may be well.
But the almighty replies" All's Well That Ends Well.

Collected By
Jotsna Ramteke B. A. II

सुदगंध

वार्षिक २०२१-२२

अहवाल
विभाग

आरोग्य व घ्यावयाची काळजी' या मथळ्याखाली दत्तक ग्राम जांभूळखेडा येथील लोकांचे सर्वेक्षण करण्यात आले. त्यामध्ये गावांमधील किती लोकांचे आरोग्य सुदृढ आहे, पिण्याचे पाणी कोणते आणि कसे वापरतात?, संडासचा वापर करतात का? आरोग्याची नीट काळजी घेतात काय? यासारख्या अनेक बाबींवर प्रश्नावलीच्या माध्यमातून गावातील आरोग्यावर प्रकाश टाकण्यात आला. या सर्वेक्षणाचे अंतर्गत मूल्यमापन करून योग्य उपाययोजना करण्यासाठी गावातील लोकांना मार्गदर्शन करण्यात आले.

महाविद्यालयाच्या राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या शिबिरादरम्यान उन्नत भारत अभियाना अंतर्गत प्रत्येक दत्तकग्रामात उन्नतग्राम फलकाचे अनावरण पंचायत समिती कुरखेडा येथील उपविभागीय अधिकारी माननीय श्री दर्शन निकाळजे यांच्या हस्ते करण्यात आले. याप्रसंगी गावकरी, प्राध्यापक वृंद व विद्यार्थी प्रामुख्याने उपस्थित होते.

गडचिरोली जिल्ह्यातील प्रमुख व्यवसाय म्हणून भातशेतीकडे बघितले जाते. बदलत्या हवामानानुसार आणि लहरी निसर्गाची साथ या कारणाने शेतकरी हवालदिल झालेला आहे. पाहिजे तसे उत्पन्न हातात मिळत नसल्याने शेतकरी वर्ग नाराज आणि शेती व्यवसायापासून दूर जाताना दिसत आहे. येथील शेतकऱ्यांनी पुन्हा आपल्या पारंपरिक शेती व्यवसायाकडे वळून ती शास्त्रीय दृष्ट्या करण्याचा प्रयत्न करावा या हेतूने प्रधानमंत्री कौशल्य विकास योजने अंतर्गत दिनांक २६ ते २८ ऑक्टोबर २०२१ ला तीन दिवसीय 'भात शेती प्रशिक्षण' कार्यक्रम उन्नत भारत अभियानाच्या माध्यमातून राबविण्यात आला. यामध्ये शास्त्रीय पद्धतीने शेती करण्याचे धडे प्रात्यक्षिकासह देण्यात

आले. यामध्ये पाचही दत्तक ग्रामातील मिळून तीस शेतकऱ्यांनी या प्रशिक्षणाचा लाभ घेतला. यासाठी सर्व प्रशिक्षणार्थीना प्रमाणपत्र वितरित करण्यात आले.

शेतकऱ्यांना व नवतरुणांना आत्मनिर्भर बनविण्यासाठी शासनाच्या विविध योजना थेट त्यांच्यापर्यंत पोहोचविण्यासाठी व त्यांना सक्षम बनवून स्वयंरोजगारासाठी प्रेरित करून मुख्य प्रवाहात आणण्याचे काम या विभागाने नेहमीच केले आहे. ग्रामविकासाचा ध्यास अंगीकारून महाविद्यालयातील विद्यार्थी दत्तक ग्रामातील समस्या सोडविण्याकरिता पुढे सरसावले आहेत. ग्रामीण जनतेच्या विविध समस्या जाणून घेऊन त्या सोडविण्याचा प्रयत्न महाविद्यालयाच्या माध्यमातून केला जात आहे. या वर्षात कोरोनाचा प्रादुर्भाव असल्याने खूप जास्त कार्य करता आले जरी नसले तरी महाविद्यालयातील या विभागाचा हा सतत प्रयत्न असेल की त्यांना वेळोवेळी मार्गदर्शन करून समस्या सोडविण्याचा विचार केला जाईल. महाविद्यालयातील प्राध्यापकांचा, विद्यार्थ्यांचा हातभार प्रामोन्नतीसाठी लावून त्यांच्या विकासात खारीचा वाटा उचलण्याचा ध्यास महाविद्यालयाने घेतला आहे. नवीन संशोधन लोकांपर्यंत पोचावे, ग्रामीण व आदिवासी बहुल भागातील गरीब कुटूंबांचे जीवनमान उंचविण्यासाठी त्याचा उपयोग व्हावा व त्याचबरोबर विद्यार्थ्यांची नाळ या भागाशी जोडून चांगला समन्वय साधता यावा याकरिता उन्नत भारत अभियान हे नियमित कार्य करित राहिल.

डॉ. दीपक शामसुंदर बन्सोड
समन्वयक

देशोन्नती

मुनघाटे महाविद्यालयाच्या शिक्षकेत्तर कर्मचाऱ्यांचा व्हॉलीबॉल संघ विद्यापीठ स्पर्धेत प्रथम

दि. २ मार्च २०२२ गडचिरोली लाईव्ह पान नं. ३

आजच्या स्पर्धेच्या युगात ग्रामीण तसेच अतिदुर्गम आदिवासी भागातून क्रीडा क्षेत्रात नैपुण्यवान खेळाडू निर्माण करण्याच्या दृष्टीने शारीरिक शिक्षण विभाग नेहमीच प्रयत्न करीत असतो. त्यादृष्टीने यावर्षी सुद्धा गोंडवाना विद्यापीठ गडचिरोली द्वारा घेण्यात येणाऱ्या आंतर महाविद्यालयीन स्पर्धेकरिता तसेच इतर भागात होणाऱ्या विविध स्पर्धेकरिता उत्कृष्ट खेळाडू तयार करण्याचा प्रयत्न करण्यात आला. महाविद्यालयातील क्रीडा क्षेत्रातील ध्येय उराशी बाळगून असलेल्या विद्यार्थी खेळाडूंना शारीरिक, मानसिकदृष्ट्या सुदृढ बनविण्याचा प्रयत्न शारीरिक शिक्षण विभाग करीत असतो. महाविद्यालयाच्या क्रीडा विभागाच्या विकासाच्या दृष्टीने व जास्तीत जास्त खेळाडू विद्यापीठ, राष्ट्रीय, आंतरराष्ट्रीय स्तरावर पोहचविण्याच्या उद्देशाने त्यांना विविध व आधुनिक तंत्रज्ञानाचा वापर करून प्रशिक्षण देण्याचा प्रयत्न महाविद्यालयातर्फे केला जातो.

महाविद्यालयात प्रवेश घेतलेल्या विद्यार्थ्यांना शारीरिक शिक्षण विभागाच्या विविध उपक्रमात उत्स्फूर्तपणे सहभाग घेण्याचे आवाहन करण्यात आले. शारीरिक शिक्षण विभागाद्वारे खेळाचे महत्व व मिळणाऱ्या प्रोत्साहन गुणाबद्दल माहिती देण्यात आली. यापूर्वीचा शारीरिक शिक्षण विभागाच्या यशाचा आढावा विद्यार्थ्यांसमोर मांडण्यात आला. गोंडवाना विद्यापीठ गडचिरोली द्वारा आयोजित आंतर महाविद्यालयीन विविध स्पर्धेकरिता महाविद्यालयाद्वारे विविध खेळांच्या संघाचे प्रवेश निश्चित करण्यात आले. व त्यानुसार शारीरिक शिक्षण विभागाद्वारे

शारीरिक शिक्षण विभाग

नियोजन करण्यात आले. विद्यापीठाद्वारे तयार करण्यात आलेल्या वेळापत्रकानुसार महाविद्यालयाच्या संघाना व वैयक्तिक खेळात सहभाग घेतलेल्या विद्यार्थ्यांना प्रशिक्षण देण्यात आले. विभागाद्वारे संघाना व वैयक्तिक स्पर्धेत भाग घेतलेल्या खेळाडूंना विविध झोनमध्ये पाठविण्यात आले.

दिनांक १४/१२/२०२१ ते दिनांक १६/१२/२०२१ ला गोंडवाना विद्यापीठ गडचिरोली द्वारा आयोजित आंतर महाविद्यालयीन कबड्डी स्पर्धा (पुरुष) सरदार पटेल महाविद्यालय चंद्रपूर येथे घेण्यात आल्या. त्यात महाविद्यालयाच्या संघाने सहभाग घेतला.

दि. २८/१२/२०२१ ते दि. २९/०१२/२०२१ ला गोंडवाना विद्यापीठ गडचिरोली द्वारा आयोजित आंतर महाविद्यालयीन कार्क बॉल स्पर्धा ने. हि. महाविद्यालय ब्रह्मपुरी येथे घेण्यात आल्या यामध्ये महाविद्यालयाच्या संघाने सहभाग नोंदविला व दुसऱ्या फेरीत प्रवेश केला.

गोंडवाना विद्यापीठ गडचिरोली द्वारा दिनांक ५ जानेवारी २०२२ ते ७ जानेवारी २०२२ या दरम्यान श्री. चक्रधर स्वामी महाविद्यालय तळोधी (बाळापूर) येथे आयोजित आंतर महाविद्यालयीन सॉफ्टबॉल स्पर्धेत महाविद्यालयाच्या महिला संघाने उत्कृष्ट प्रदर्शन केले.

गोंडवाना विद्यापीठ गडचिरोली द्वारा आयोजित आंतर महाविद्यालयीन इनडोअर हॉकी (पुरुष) दिनांक ९ जानेवारी २०२२ ते १० जानेवारी २०२२ या दरम्यान सर्वोदय महाविद्यालय सिंदेवाही येथे घेण्यात आल्या. त्यात महाविद्यालयाच्या संघाने सहभाग नोंदविला व उत्कृष्ट प्रदर्शन केले.

याबरोबरच विद्यापीठाद्वारे आयोजित वैयक्तिक व सांघिक खेळाच्या विविध निवड चाचणीमध्ये खेळाडूंनी सहभाग नोंदविला. दिनांक १६ नोव्हेंबर २०२१ ला ग्रामगीता महाविद्यालय चिमूर येथे झालेली हॉकी निवड चाचणी दिनांक १५ व १६ डिसेंबर २०२१ व्हॉलीबॉल निवड चाचणी, १६ डिसेंबर २०२१ ला क्रॉसकंट्री स्पर्धा व दि ७

जानेवारी २०२२ ला सॉफ्ट बॉल निवड चाचणी श्री. चक्रधर स्वामी महाविद्यालय तळोधी येथे सहभाग नोंदविला. संपूर्ण स्पर्धेत तसेच निवड चाचणीत खेळाडूंनी उत्कृष्ट खेळाचे प्रदर्शन केले. याची फलश्रुती म्हणून विद्यापीठाच्या विविध खेळाच्या संघात महाविद्यालयाच्या उत्कृष्ट खेळाडूची निवड झाली.

गोंडवाना विद्यापीठाच्या अमृत क्रीडा व कला महोत्सवात महाविद्यालयाची गौरवास्पद कामगिरी

गोंडवाना विद्यापीठाद्वारे पहिल्यांदाच शिक्षकेत्तर कर्मचाऱ्यांकरिता आयोजित अमृत क्रीडा व कला महोत्सवात महाविद्यालयाच्या शिक्षकेत्तर कर्मचाऱ्यांच्या व्हॉलीबाल संघाने सहभाग नोंदविला. महाविद्यालयाच्या प्रशासकीय कार्यात ज्यांचे मोलाचे योगदान असते अशा शिक्षकेतर कर्मचाऱ्यांनी वेळात वेळ काढून कठोर सराव करित व्हॉलीबाल संघाला प्रथम विजेतेपद प्राप्त करून दिले. या विजयात तसेच संपूर्ण स्पर्धेत अतिशय महत्त्वपूर्ण योगदान देत संघाला विजयश्री मिळवून देण्यात महत्त्वपूर्ण भूमिका बजावल्याबद्दल सामनावीराचा पुरस्कार महाविद्यालयाचे मुख्य लिपिक श्री. मधुकरजी बोबाटे यांना श्री विजय मुनिश्वर (द्रोनाचार्य, अर्जुन व शिवछत्रपती राज्य क्रीडा पुरस्कार प्राप्त) यांच्या हस्ते प्रदान करण्यात आला.

महाविद्यालयाच्या व्हॉलीबाल संघाच्या उत्कृष्ट कामगिरीबद्दल विद्यापीठाचे मा. कुलगुरू डॉ. प्रशांत बोकारे यांनी गौरवोद्गार काढित संघाला प्रथम पुरस्कार प्रदान केला.

या क्रीडा महोत्सवातील १०० मिटर दौड स्पर्धा या क्रीडा प्रकारात महाविद्यालयाच्या श्री सतिश भाष्करराव मुनघाटे, प्रयोगशाळा सहायक यांनी द्वितीय पुरस्कार-सिल्वर मेडल प्राप्त करित महाविद्यालयाच्या शिरपेचात आणखी एक मानाचा तुरा रोवला.

विद्यापीठाच्या या क्रीडा महोत्सवात महाविद्यालयाच्या शिक्षकेतर कर्मचाऱ्यांनी एक वेगळी ओळख निर्माण केली. महाविद्यालयाच्या शारीरिक शिक्षण विभागासाठी ही अभिमानास्पद बाब आहे.

शारीरिक शिक्षण विभागाच्या मार्गदर्शनात महाविद्यालयाचे वरिष्ठ लिपिक श्री मधुकरराव बोबाटे यांच्या नेतृत्वात श्री. सतिश मुनघाटे, श्री. रत्नाकर वासेकर, श्री. मंगेश मुनघाटे, श्री. गजानन भोयर, श्री. कैलास जांभुळकर, श्री. आशीष बगमारे, श्री. राजेद्र काचीनवार, श्री. सुरेश मगर यांनी सहभाग नोंदविला.

महाविद्यालयात सामुहिक सूर्यनमस्कार संकल्प

महाविद्यालयाच्या शारीरिक शिक्षण विभाग व रासेयो विभाग यांच्या संयुक्त विद्यमाने स्वातंत्र्याच्या अमृत महोत्सवानिमीत ७५ कोटी सूर्य नमस्कार संकल्प अभियान राबविण्यात आला. या अभियानात महाविद्यालयाच्या खेळाडू तसेच विद्यार्थ्यांनी उत्स्फूर्तपणे सहभाग नोंदविला. सदर ७५ कोटी सूर्य नमस्कार संकल्प कोरोना नियमांचे पालन करित राबविण्यात आला यात महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. राजाभाऊ मुनघाटे यांचे मोलाचे मार्गदर्शन लाभले.

हेल्थ क्लब वेळापत्रक

अ.क्र.	महाविद्यालयातील वर्ग (गट)	वेळ
१	कनिष्ठ महाविद्यालयातील सर्व विद्यार्थी (मुले) वर्ग ११ व १२	स. ०५:०० ते ०६:३०
२	वरिष्ठ महाविद्यालयातील सर्व विद्यार्थी (मुले) व महाविद्यालयातील कर्मचारी वृंद	स. ०६:३० ते ०८:००
३	महाविद्यालयातील विविध संघात सहभाग घेतलेले खेळाडू	स. ०८:०० ते ०९:००
४	महाविद्यालयातील संपूर्ण मुली	संध्या. ०४:०० ते ०५:३०
५	महाविद्यालयातील कर्मचारी वृंद	संध्या. ०५:३० ते ०६:३०
६	महाविद्यालयातील विविध संघात सहभाग घेतलेले खेळाडू	संध्या. ०६:३० ते ०७:००

गोंडवाना विद्यापीठ गडचिरोलीच्या विविध क्रीडा/खेळ संघाचे प्रतिनिधित्व केलेले महाविद्यालयाचे गुणवंत खेळाडू कलर होल्डर्स

१ प्रशांत भाष्कर तोडकर
बी.ए. तृतीय
हॉकी

२ पियुष वासूदेव शेंडे
बी.ए. तृतीय
हॉकी

३ प्रतिक्षा नागसेन लाडे
बी.एस्सी. तृतीय
कार्क बॉल

४ टोकेश संतोष कोल्हे
बी.ए. तृतीय
सॉफ्टबॉल (पुरुष)

५ प्रशांत भाष्कर तोडकर
बी.ए. तृतीय
इनडोअर हॉकी

६ प्रियतमा शालिक गावळे
बी.एस्सी. तृतीय
सॉफ्टबॉल(महिला)

लोकमत

कुरखेडाचा शिक्षकेतर कर्मचारी व्हॉलिबॉल संघ स्पर्धेत प्रथम

विजेत ठरलेला कुरखेडा येथील मुनघाटे महाविद्यालयाचा शिक्षकेतर कर्मचाऱ्यांचा व्हॉलिबॉल संघ.

लोकमत न्यूज नेटवर्क कुरखेडा : येथील श्री गोविंदराव मुनघाटे कला व विज्ञान महाविद्यालयाचा शिक्षकेतर कर्मचाऱ्यांचा व्हॉलिबॉल संघ गोंडवाना विद्यापीठाद्वारे पहिल्यांदाच आयोजित करण्यात आलेल्या अमृत स्मिडा व कला महासंवादील व्हॉलिबॉल स्पर्धेत प्रथम किर्ते पदाचा मानकरी ठरलेला आहे.

शिक्षकेतर कर्मचाऱ्यांचा स्मिडा स्पर्धा विद्यापीठ परिसरात आयोजित करण्यात आल्या याने महाविद्यालयाचे मुख्य लिपिक मधुकरराव बोभाटे यांच्या नेतृत्वात महाविद्यालयातील शिक्षकेतर कर्मचाऱ्यांचा व्हॉलिबॉल संघ या स्पर्धेत सहभागी झाला होता. या संघाने गोंडवाना विद्यापीठाच्या संवाला १५-१२ आणि १५-२ अशा फरकाने पराभूत करून विजय मिळविला. दुसऱ्या सामन्यात महात्मा गांधी महाविद्यालय नागभिडचा पराभव केला, तर झानेश महाविद्यालय नवरगावचा पराभव करीत फायनलमध्ये प्रवेश केला. अखेर धुरशीच्या झालेल्या अंतिम सामन्यात तळोधी येथील वाय. पी. महाविद्यालयाचा २५-१८, २३-२५ आणि १५-११ असा दोन विक्रद एक सेटने पराभव करून या स्पर्धा पहिला विजेता होण्याचा बटुमान मिळविला. सैन ऑफ द मॅचचा पुरस्कार संघाचे मधुकर बोभाटे यांना देण्यात आला. सतीश मुनघाटे, रत्नाकर वासेकर, मंगेश मुनघाटे, गजानन भोयर, कैलास जांभळकर, आशिष वयगारे, राजेंद्र काचीनवार, सुरेश मंगर, आदींनी या स्पर्धेत सहभाग घेतला.

विद्यार्थ्यांचे कुलपुरु डॉ. प्रशांत बोकारे यांच्या हस्ते विजेतेपदाचा पुरस्कार देऊन सन्मानित करण्यात आले. यावेळी प्रमुख अतिथी कर्मचारी महासंघाचे अध्यक्ष अजय देशमुख, प्र-कुलपुरु डॉ. श्रीराम कावळे, डॉ. सुरेश रघतकर, कुलसचिव डॉ. अनिल चितळे उपस्थित होते.

संस्थेचे अध्यक्ष तथा प्राचार्य डॉ. राजाभाऊ मुनघाटे, उपप्राचार्य पी. एस. खोसे, उपप्राचार्य अभय सळुंके, डॉ. दशरथ आरे तसेच सर्व प्राध्यापकांनी विजेता संघाचे कौतुक केले आहे.

Hello Gadchiroli
Page No. 4 | Mai 01, 2022
Powered by: smelego.com

ग्रंथालय विभाग

ग्रंथालय हा मानवी जीवनाचा अविभाज्य अंग आहे. मानवी ज्ञान विज्ञानाची परंपरा जोपासण्याचे कार्य ग्रंथालय करतात म्हणूनच ग्रंथालयांना ज्ञानाची सदासर्वे म्हटले जाते. शैक्षणिक संस्थेतील कोणत्याही शाळा महाविद्यालयातील ग्रंथालय म्हणजे मानवी शरीरातील हृदयासारखे असते.

महाविद्यालयाचे स्थापना वर्ष १९९० ला ग्रंथालयाची मुहूर्तमेढ रोवली गेली. मागील ३२ वर्षात ग्रंथसंख्येत मोठी भर पडली आहे. ग्रंथालयात कला व विज्ञान अभ्यासक्रमासाठी लागणाऱ्या क्रमिक पुस्तकांबरोबरच संदर्भ ग्रंथ, मासिके, साप्ताहिके, वर्तमानपत्रे मराठी, इंग्रजी, हिन्दी भाषेत उपलब्ध आहेत. याशिवाय...

४ मासिके/जर्नल - २८

५ वर्तमानपत्रे - १०

नियमितपणे सुरू आहेत.

ग्रंथालयाचा संदर्भ विभाग

आपल्या महाविद्यालयीन ग्रंथालयाचा संदर्भ विभाग समृद्ध आहे. या संदर्भ विभागात Encyclopedia of Britanica विविध विषयाच्या शब्दकोश, कला शाखेतील इंग्रजी, मराठी साहित्य, इतिहास, राज्यशास्त्र, समाजशास्त्र, अर्थशास्त्र, भुगोल, गृहअर्थशास्त्र या विषयाचे विश्वकोश

ग्रंथालयात उपलब्ध आहेत. त्याच प्रमाणे विज्ञान शाखेकरिता लागणारे विश्वकोशही सर्व खंडासहित उपलब्ध आहेत.

याशिवाय आमच्या ग्रंथालय विभागाने काही महत्त्वाच्या ग्रंथकाराचे वाङ्मय संग्रहित करण्याचा परिश्रमपूर्वक प्रामाणिकपणे प्रयत्न केला आहे. विविध ज्ञान शाखेसोबत मराठी स्वारस्वतातील प्राचीन व अर्वाचीन अशी ग्रंथसंपदा आणि संदर्भ समीक्षा साधने वाचकासाठी उपलब्ध करून दिली आहे. महाविद्यालयातील विद्यार्थी, प्राध्यापक, पालक, गावातील नागरिक ग्रंथालयातील ग्रंथसंपदेचा नेहमीच वापर करतात.

विशेष ग्रंथसंग्रह

महाविद्यालयाच्या ग्रंथालय विभागाने या सत्रात २०० वर्ष जुने वेदाज हस्तलिखित आणि १०५ वर्ष जुनी तुकाराम गाथा ग्रंथालयात उपलब्ध आहेत.

डिजिटल ग्रंथालय

आपल्या महाविद्यालयीन ग्रंथालयात २०१२-१३ पासून विद्यापीठ अनुदान आयोग व्दारा प्रायोजित (NLIST)

डिजिटल ग्रंथालय सेवा सुरु आहे. त्याच बरोबर भारत सरकार व्दारा प्रमाणित एन.डी.एल.आय ही डिजिटल ग्रंथालय सेवा सुरु करण्यात आली आहे. या सेवांचा लाभ विद्यार्थी, प्राध्यापक, संशोधक घेत आहेत.

स्पर्धा परीक्षेचे मार्गदर्शन केंद्र

ग्रंथालयात स्पर्धा परीक्षेचे मार्गदर्शन केंद्र असून विद्यार्थ्यांना विविध क्षेत्रांतील रोजगार विषयक माहिती पुरविण्यात येते. वरील केंद्रामार्फत स्पर्धा परीक्षा व परीक्षेला लागणारे ग्रंथासंबंधीची माहिती ग्रंथालयाव्दारा दिली जाते. ग्रंथालयामध्ये विविध स्पर्धा परीक्षेकरिता लागणारी विविध विषयांवरील मासिके, पुस्तके आणि संदर्भ साधने उपलब्ध आहेत.

ग्रंथालय विभागाला मान्यवरांच्या भेटी

महाविद्यालयाच्या ग्रंथालय विभागाला डॉ. श्रीराम कावळे, प्र-कुलगुरू गोंडवाना विद्यापीठ, गडचिरोली, नागपूर विभागाच्या उच्च शिक्षण विभागाचे सह-संचालक डॉ. संजय ठाकरे, गोंडवाना विद्यापीठ गडचिरोलीच्या व्यवस्थापन समितीचे सदस्य डॉ. नामदेव कोकोडे, डॉ. सुभाष इत्यादी मान्यवरांनी भेट दिली.

ग्रंथालयाचे उपक्रम

या सत्रात वाचक उत्सोधन वर्ग, डॉ एस. आर. रंगनाथन जंयती, दिवाळी अंकाचे ग्रंथप्रदर्शन, हिन्दी साहित्य समारोह, डॉ. पन्नीकर आणि डॉ. ए. पी. जे. अब्दूल कलाम यांच्या जंयती निमित्त वाचक दिवस इत्यादी उपक्रम आयोजित करण्यात आले होते.

NDLI Club

भारत सरकारच्या शिक्षण मंत्रालयाव्दारे संचालित NDLI Club नोंदणी २०१८ या शैक्षणिक वर्षात केली होती. या डिजिटल ग्रंथालयात ६,००,००० ग्रंथ संख्या असून ते सर्वांना वाचनासाठी उपलब्ध आहेत. NDLI Club द्वारे विविध कार्यक्रमांचे आयोजन दरवर्षात केले जातात. याची दखल घेवून भारत सरकारच्या शिक्षण मंत्रालयाव्दारे NDLI क्लबची मान्यता महाविद्यालयीन ग्रंथालयाला २०२१-२२ या शैक्षणिक वर्षात मिळाली. शासनाव्दारे दिलेल्या दिशा निर्देशानुसार महाविद्यालयीन NDLI Club ने वर्षभरात १० कार्यक्रमांचे आयोजन केले.

महाविद्यालयीन ग्रंथालयाच्या यशस्वीतेची धुरा सांभाळणारे संस्थेचे अध्यक्ष तथा प्राचार्य डॉ. राजाभाऊ मुनघाटे साहेब, IQAC Cell चे समन्वयक प्रा. डॉ अभय साळुंके, NDLI Club चे पदाधिकारी, ग्रंथालय सल्लागार मंडळाचे पदाधिकारी, दंडकारण्य शैक्षणिक व सांस्कृतिक विकास संस्थेचे पदाधिकारी, महाविद्यालयाचे प्राध्यापक, वाचक, विद्यापीठाचे पदाधिकारी यां सर्वांच्या मार्गदर्शनाखाली ग्रंथालयाची यशस्वी वाटचाल सुरु आहे.

डॉ. अनिल भोयर

ग्रंथपाल

Sr. No	Event Name	Date	Talk/E-Quiz	Beneficiary
1	NDLI User Awareness Workshop	26/07/2021	Dr.Ashish Raut	119
2	E-Quiz on Independence Day	15/08/2021	E-Quiz	137
3	Reading & Personality Development	30/09/2021	Dr. D.Veer	106
4	E-Quiz on Digital Reading & Cyber Security	27/10/2021	E-Quiz	114
5	E-Quiz on Youth Day	12/01/2022	E-Quiz	108
6	E-Quiz on Republic Day-2022	26/01/2022	E-Quiz	145
7	Language of Media & Employment Opportunity	27/01/2022	Dr. Sanjay Bhakte	142
8	Importance of Reading in English Learning	25/03/2022	Dr. T.C.Joseph	130
9	E-Quiz on Indian sciences	19/04/2022	E-Quiz	122
10	E-Quiz on World Book Day	27/04/2022	E-Quiz	114

विद्यार्थ्यांच्या श्रमदानातून कालव्याची स्वच्छता

रासेयोच्या १०८ विद्यार्थ्यांचा पुढाकार : श्रमसंस्कृती रुजविण्यासोबत शेतकऱ्यांची मदत

लोकमत न्यूज नेटवर्क
कुरखेडा : तालुक्यातील जांभूळखेडा सिंचन तलावाच्या कालव्यात गाळ व कचरा साचल्यामुळे पाण्याचा निकासी मार्गावर अवरोध निर्माण होत होते. सदर बाब येथील मुनघाटे महाविद्यालयाच्या रासेयो पथकाच्या निदर्शनास येताच विद्यार्थ्यांनी मंगळवारला श्रमदानातून कालव्याची स्वच्छता व डागडुजी केली. त्यामुळे तलावाचे पाणी आता शेतकऱ्यांच्या शेतापर्यंत पोहोचण्यास सौयीस्कर होणार आहे.

गोंडवाना विद्यापीठ गडचिरोली अंतर्गत कुरखेडा येथील गोविंदराव मुनघाटे महाविद्यालयाचा जलशक्ती व मतदान जनजागृतीसाठी युवाशक्ती या विषयावर विशेष शिबिर दत्तक ग्राम जांभूळखेडा येथे आयोजित करण्यात आले. यामध्ये सहभागी विद्यार्थ्यांनी

जांभूळखेडा येथे तलावाच्या कालव्याची स्वच्छता करताना रासेयो स्वयंसेवक.

सामाजिक जाणिवेतून श्रमसंस्कृती रुजविण्याच्या अनुषंगाने मंगळवारला रासेयो पथकातील १०८ स्वयंसेवकांनी क्षतीग्रस्त झालेल्या सिंचन तलावाचा कालवा दुरुस्तीचा उपक्रम हाती घेतला. या सिंचन तलावाअंतर्गत जांभूळखेडा, येरेडी व गोठणगाव येथील शेतजमीन येते. सदर उपक्रम रासेयो पथकाने प्राचार्य डॉ. राजाभाऊ मुनघाटे

यांच्या मार्गदर्शनात रासेयो कार्यक्रम अधिकारी डॉ. गुणवंत वडपल्लीवार, प्रा. डॉ. रवींद्र विखार, डॉ. संदीप निवडंगे, डॉ. राखी शंभरकर, जांभूळखेडाचे सरपंच राजबती नैताम, उपसरपंच गणपत बंसोड, पोलीस पार्टील नदेश्वर, प्रल्हाद धोंडणे, वासुदेव दाजगाये, धनराज गहाणे यांच्या मार्गदर्शनात राबविला.

आता पाणी थेट शेतापर्यंत पोहोचणार

- जवळपास एक किलोमीटर असलेल्या कालव्यातील साचलेला गाळ स्वच्छ करत विद्यार्थ्यांनी ठिकठिकाणी साचलेल्या कालव्याची पाळ दुरुस्त केली. कालव्यात पडलेले माती, गोटे बाहेर काढत पाण्याच्या निचऱ्यासाठी अडलेला मार्ग मोकळा केला. सदर कालव्याची स्वच्छता व दुरुस्ती झाल्याने तलावाचे पाणी थेट शेतापर्यंत पोहोचण्यास सौयीचे होणार आहे.
- युवाशक्ती एकत्र आली की, कोणतेही कार्य सहज पार पडते. असाच अनुभव कालवा दुरुस्तीच्या कामात ग्रामस्थांना आल्याचे दिसून येते.

राष्ट्रीय सेवा योजना

महाविद्यालयाच्या राष्ट्रीय सेवा योजना विभागाने माझ्यासाठी नव्हे तर तुमच्यासाठी हे ब्रीद घेऊन राष्ट्रपिता महात्मा गांधी यांच्या कल्पनेतून साकार झालेल्या उपक्रमाद्वारे राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या स्वयंसेवकांनी ज्ञानार्जनासोबत सामाजिक बांधिलकी, चरित्र संपन्नता, स्वावलंबन, धार्मिक समभाव, राष्ट्रीय एकात्मता, संस्कृती संवर्धन, नेतृत्व, व्यक्तिमत्व विकास, श्रमदान या मूल्यांचा विकास करित विविध कार्यक्रम आणि उपक्रम राबवून स्वतंत्र भारताचा अमृत महोत्सव साजरा केला.

राष्ट्रीय सेवा योजना प्रत्येक स्वयंसेवकालाच नव्हे तर प्रत्येकाला “सेवा हे यज्ञ कुंड समिधासम हम जले, ध्येय महासागर मे सरिता रूप हम मिले” असे संदेश देत असते. “यावे ज्ञानासाठी आणि निघावे सेवेसाठी” त्याचप्रमाणे “माझ्यासाठी नव्हे तर तुझ्यासाठी” असे ध्यास उरी बाळगून सत्र २०२१-२२ मध्ये महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांना राष्ट्रीय सेवा योजनेबाबत सविस्तर माहिती देऊन २००

स्वयंसेवकांची नोंदणी करण्यात आली. अर्धेअधिक सत्र कोरोनाच्या सावटाखाली असतानाही विविध कार्यक्रम राबविण्यात आले

१. आंतरराष्ट्रीय योग दिवस

वर्ष २०२०-२१ आणि २०२१-२२ कोविड-१९ च्या महामारीने ग्रासले होते, कोरोना विषाणू प्रत्येकावर एखाद्या राक्षसाप्रमाणे लक्ष ठेवून आक्रमण करण्याकरिता टपलेला होता. संपूर्ण जगावर भीतीचे वातावरण निर्माण झाले होते, प्रशासनाकडून कोणीही घराच्या बाहेर निघू नये, एका ठिकाणी एकत्र होऊ नये, सामाजिक अंतर ठेवावे असे आदेश रोजच्या रोज दिले जात होते. तरीही राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या ब्रीदवाक्याप्रमाणे आमचे स्वयंसेवक विनाकारण घरी बसून राहू शकत नव्हते.

दिनांक २१ जून २०२१ रोजी आंतरराष्ट्रीय योग दिवस आभासी पद्धतीने साजरा करण्यात आला. पतंजली योगपीठ हरिद्वार येथून योग शिक्षा घेऊन आलेल्या योग प्रशिक्षिका

श्रीमती वर्षाताई देशमुख आणि त्यांच्या चमूद्वारे ऑनलाईन पद्धतीने योग प्रशिक्षण प्रात्यक्षिक करून योगासन, प्राणायाम करून, सोबतच योगाचे महत्त्व, योग करण्याची वेळ, योग कसे करावे याची सविस्तर माहिती दिली. सदर कार्यक्रमास १०० पेक्षा अधिक स्वयंसेवक, महाविद्यालयातील प्राध्यापक व शिक्षकेतर कर्मचारी आभासी पद्धतीने उपस्थित होते. राष्ट्रीय सेवा योजना प्रमुख डॉ. गुणवंत गणपती वडपल्लीवार यांनी प्रास्ताविक केले तर राष्ट्रीय सेवा योजना सहाय्यक डॉ. रवींद्र विखार यांनी सर्वांचे आभार मानले.

२. कोविड योद्धे

२.१) जून महिन्याच्या शेवटी कोरोना महामारीची दुसरी लाट थोड्या काही दिवसासाठी शांत झाल्याचे दिसू लागले. पुनःश्च महाविद्यालय सुरू झाले. कोविड लसीकरणासाठी प्रशासन वारंवार सूचना देऊन सुद्धा लसीकरण बाबतची भीती खेड्यातील लोकांच्या मनातून पूर्णतः निघत नव्हती. त्यामुळे किती लसीकरण झाले याची माहिती घेण्याकरिता महाविद्यालयाने दत्तक घेतलेल्या धमदीटोला या गावात १४८ परिवारांचे दिनांक ४ जून २०२१ रोजी कुटुंबातील एकूण सदस्य संख्या, १८ वर्षे वयोगटावरील व्यक्ती, प्रथम डोज कोणी घेतला, द्वितीय डोज कोणी घेतला याबाबत २१ स्वयंसेवकांनी लसीकरण सर्वेक्षण केले. तसेच लसीकरणाचे महत्त्व विशद केले.

२.२) दत्तक गावांमधील कोरोना लसीकरणाबाबत माहिती प्राप्त केल्यानंतर असे लक्षात आले की अजूनही संपूर्ण गावातील लोकांनी लसीकरण केलेले नाही. त्यामुळे दिनांक २१ ऑक्टोबर २०२१ रोजी २० राष्ट्रीय सेवा योजना स्वयंसेवकांनी दत्तक ग्राम धमदीटोला, डिप्राटोला, जांभुळखेडा व नांन्ही इत्यादी गावात जाऊन डोर-टू-डोर कोविड १९ च्या लसीकरणाबाबत जनजागृती केली, लसीकरणाची भीती दूर करण्याचे प्रयत्न केले, समज गैरसमज समजावून सांगितले, त्याचप्रमाणे परिसरातील खेड्यात जाऊन चावडीवर, चौकात, बाजारात लाऊड स्पीकरद्वारे लसीकरणाबाबत मार्गदर्शन, प्रबोधन आणि कुठे लसीकरण सुरू आहे, लसीकरण कसे केले जाते, लसीकरणासाठी नोंदणी कशा केल्या जातात अशा विविध बाबी भाषण देऊन, कार मधूनच लाऊड स्पीकरद्वारे १०

स्वयंसेवकांनी कोरोना काळातही स्वतःच्या जीवाची पर्वा न करता सेवाकार्य पार पाडले. यासाठी काही ग्रामस्थांची सुद्धा मदत मिळाली.

२.३) भारत सरकार युवा आणि खेल मंत्रालय यांच्या सूचने प्रमाणे नेहरू युवा केंद्र गडचिरोली यांचे मार्फत पुरविलेले पत्रक कुरखेडा तालुक्यातील जवळपास २० खेड्यांमध्ये लावण्यात आले. सदर काम ०८ स्वयंसेवकांच्या सेवेतून पूर्ण करण्यात झाले. हे कार्य पूर्ण करण्याकरिता बऱ्याच गावकऱ्यांची सुद्धा सहकार्य लाभले.

२.४) माननीय संचालक उच्च शिक्षण नागपूर विभाग यांच्या दिनांक २५ ऑक्टोबर २०२१ रोजी निर्गमित झालेल्या सूचनेप्रमाणे दिनांक २८ ऑक्टोबर २०२१ रोजी माननीय अधीक्षक उपजिल्हा रुग्णालय कुरखेडा जिल्हा गडचिरोली यांच्या द्वारे महाविद्यालयात कोविड-१९ प्रतिबंधात्मक लसीकरण शिबिर घेण्यात आले. महाविद्यालयातील एकही विद्यार्थी लसीकरणापासून वंचित राहू नये यासाठी संपूर्ण विद्यार्थ्यांना मोबाईल द्वारे, फोनद्वारे आणि प्रत्यक्ष भेटीतून, चर्चा करून माहिती गोळा करण्यात आली. यामध्ये ८३० विद्यार्थ्यांशी संपर्क साधला गेला. यापैकी ५४९ विद्यार्थ्यांनी दोन्ही डोस तर २७२ विद्यार्थ्यांनी फक्त एकच डोस घेतला असल्याचे दिसून आले.

वरील शिबिरात महाविद्यालयीन विद्यार्थ्यांनी, शिक्षक व शिक्षकेतर कर्मचाऱ्यांनी गावकऱ्यांनी लसीकरणाचा लाभ घेतला. हे लसीकरण शिबिर पार पाडण्याकरिता २० स्वयंसेवकांनी, २० प्राध्यापकांनी आणि संपूर्ण शिक्षकेतर कर्मचाऱ्यांनी सहकार्य केले.

२.५) वरील प्रमाणेच बरेच प्रयत्न करून सुद्धा महाविद्यालयातील शंभर टक्के विद्यार्थी, कुरखेडा गावातील व तालुक्यातील खेडेगावातील संपूर्ण ग्रामस्थांनी लसीकरण पूर्ण केले नसल्यामुळे पुन्हा एकदा २० स्वयंसेवकांच्या सोबतीने परिसरातील खेड्यांमध्ये जाऊन चौका चौकात, चावडीवर, बाजारात, शेतावर, घोरोघरी जाऊन कोविड लसीकरणाबाबत प्रोत्साहित करण्यात आले आणि संपूर्ण लसीकरण होईपर्यंत आम्हाला मदत मागावी असे गावकऱ्यांना सांगून, लसीकरण केंद्रापर्यंत पोहोचवूनच नव्हे तर बऱ्याच लसीकरण केंद्रावर स्वयंसेवकांनी सेवा प्रदान करून कोरोना युद्ध जिंकले. आपल्यालाही कोरोनाची

लागण होऊ शकते, आपले जीव सुद्धा जाऊ शकते या भीतीने घाबरून न जाता महाविद्यालयातील राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या स्वयंसेवकांनी तन-मनाने सेवा दिली.

३) स्वच्छ भारत अभियान

भारत सरकारचे युवा आणि खेल मंत्रालयाद्वारे निर्गमित झालेल्या स्वच्छ भारतच्या अधिसूचनेनुसार रासेयो विभाग आणि नेहरू युवा केंद्र गडचिरोली यांच्या संयुक्त विद्यमाने स्वच्छ भारत अभियान आले. या अंतर्गत कुरखेडा तालुक्यातील जास्तीत जास्त खेडे, पानवटे, धार्मिक क्षेत्र, मंदिर, मस्जिद, चर्च, ऐतिहासिक किल्ले, शासकीय खाजगी कार्यालये, बाजारपेठ इत्यादी ठिकाणी स्वच्छता मोहीम राबवून 'single used polythene' गोळा करून त्याला वैज्ञानिक पद्धतीने नष्ट करण्याबाबत ठरविले. दिनांक २ ऑक्टोबर २०२१ पासून संपूर्ण महिनाभर स्वच्छ भारत अभियान महाविद्यालय परिसरातच नव्हे तर तालुका भर राबविण्यात आला.

३.१) सदर अभियानाची सुरुवात कुरखेडा येथील उपजिल्हा रुग्णालयातून करण्यात आली. त्यानंतर रुग्णालयाला लागून असलेली बाजारपेठ स्वच्छ केली. दुपारनंतर तालुका न्यायालय व पोलीस स्टेशन परिसर स्वच्छ करून जवळपास ३०० किलो सिंगल युज प्लास्टिक गोळा करण्यात आले. यामध्ये २३ रासेयो स्वयंसेवकांनी श्रमदान केले.

३.२) दिनांक ५ ऑक्टोबर २०२१ ला सकाळी ९ वाजता स्वच्छ भारत, सुरक्षित भारत या अभियानात अंतर्गत मौजा डोंगरमेंढा येथे रासेयोच्या २१ स्वयंसेवकांना स्वच्छतेची शपथ देण्यात आली. त्यानंतर डोंगरमेंढा आणि त्यापासून अडीच किलोमीटर अंतरावर असलेल्या हनुमान मंदिर व परिसर स्वच्छ करून ५० किलो सिंगल युज पॉलिथिन गोळा केले. याबरोबरच युवकांचे स्वास्थ्य सुदृढ असावे याकरिता ग्राम स्वच्छतेनंतर डोंगरमेंढा पासून अंदाजे अडीच किलोमीटर असलेल्या डोंगरापर्यंत २१ स्वयंसेवकांनी दौड लावून फिट इंडिया रन या मोहिमेमध्ये भाग घेतला. त्याच दिवशी सायंकाळी कुरखेडा-वडसा महामार्गावरील कसारी हनुमान मंदिर परिसरसुद्धा स्वच्छ करण्यात आले. या स्वच्छता अभियानात २० स्वयंसेवकांनी

स्वयंस्फूर्तीने भाग घेतला होता. गोळा केलेले संपूर्ण पॉलिथिन विल्हेवाट लावण्याकरिता नेहरू युवा केंद्र गडचिरोली येथे पाठविण्यात आले.

३.३) महाविद्यालयाचे दत्तक ग्राम मौजा धमदीटोला येथे दिनांक १६ ऑक्टोबर २०२१ रोजी २२ स्वयंसेवकांनी अंदाजे १०० किलोपेक्षा अधिक सिंगल युज पॉलिथिन गोळा करून ग्राम स्वच्छता केली.

३.४) भारत सरकारचे युवा आणि खेल मंत्रालयाच्या आवाहानानुसार दिनांक ०१ ते ३१ ऑक्टोबर २०२१ या कालावधीत स्वच्छ भारत मोहीम राबविण्याबाबत कुरखेडा येथील नगरपंचायतचे मान. मुख्य कार्यकारी अधिकारी, मान. संवर्ग विकास अधिकारी आणि मान. तहसीलदार यांच्याशी संपूर्ण तालुक्यात सदर अभियान राबविण्याबाबत चर्चा केली. सदर मोहीम तालुक्यातील संपूर्ण गावात राबविण्याबाबत आखणी केली. महाविद्यालयातील जे जे स्वयंसेवक ज्या ज्या गावातील आहेत, त्यांनी पुढे होऊन गावातील शालेय विद्यार्थ्यांच्या मदतीने व गाव प्रशासनाच्या मार्गदर्शनात आपापले गाव स्वच्छ करावे अशा सूचना दिल्या. रासेयो स्वयंसेवकांनी सदर अभियान स्वगावी राबवून 'स्वच्छ भारत, सुरक्षित भारत' ही मोहीम मोठ्या प्रमाणात यशस्वी करण्याकरिता अतिशय मोलाचे हातभार लावले.

३.५) दिनांक १८ ऑक्टोबर २०२१ रोजी मेगा क्लिनिंग ड्राईव्ह ला माननीय श्री सोमनाथ माळी तहसीलदार कुरखेडा यांनी बाजारपेठेत असलेल्या हुसेनी कॉम्प्लेक्स समोर स्वतः हातात झाडू घेऊन सुरुवात करून दिली. त्यानंतर रासेयो स्वयंसेवक व विद्याभारती कनिष्ठ महाविद्यालयाचे विद्यार्थी यांनी जवळपास पाच किंटल पेक्षा अधिक सिंगल यूज्ड पॉलिथिन गोळा करून कुरखेडा शहरातील संपूर्ण प्रमुख शासकीय, निमशासकीय, खाजगी कार्यालय तथा बाजारपेठेत स्वच्छता मोहीम राबविली. यामध्ये प्रामुख्याने पं. स. कार्यालय, एकात्मिक बाल विकास प्रकल्प, वनविभाग कार्यालय, पशुवैद्यकीय दवाखाना, तहसील कार्यालय, को-ऑपरेटिव्ह बँक, स्टेट बँक ऑफ इंडिया, हत्तीरोग निरीक्षक कार्यालय, उपविभागीय अभियंता कार्यालय, ग्रामीण पाणीपुरवठा कार्यालय, बस डेपो, उपजिल्हा रुग्णालय इत्यादी

कार्यालयातिल कचरा गोळा करीत स्वच्छता केली. यामध्ये २०० किलो पेक्षा अधिक सिंगल युज पॉलिथिन गोळा करण्यात आला. त्याची वैज्ञानिक पद्धतीने विल्हेवाट लावण्याकरिता गडचिरोली येथील कार्यालयात पाठविण्यात आले. ही मोहीम यशस्वी होण्याकरिता माननीय तहसीलदार साहेब, माननीय संवर्ग विकास अधिकारी यांनी मोलाचे सहकार्य केले.

३.६) दिनांक २० ऑक्टोबर २१ रोजी २० स्वयंसेवकांनी महाविद्यालयापासून ३० किलोमीटर दूर असलेले ऐतिहासिक वास्तू म्हणून ओळखले जाणारे जिल्ह्यातील एकमेव वैरागड किल्ला परिसरातील संपूर्ण कचरा काढून किल्ला स्वच्छ केला. त्याच दिवशी दुपारनंतर खोब्रागडी नदी काठावरील प्राचीन भंडारेश्वर महादेव मंदिर परिसरात स्वच्छता केली. एवढेच नव्हे तर मंदिरालगत असलेला पाणवटा स्वच्छ करून नदीतीलही प्लास्टिक गोळा केला. या मोहिमेत जवळपास १०० किलोपेक्षा अधिक पॉलिथिन गोळा करण्यात आले.

३.७) 'स्वच्छ भारत, सुरक्षित भारत' या अंतर्गत स्वच्छता मोहीमेची सांगता गडचिरोली जिल्ह्यातील सर्वात मोठी हनुमान मूर्ती असलेले प्रसिद्ध देवस्थान खोबरामेंढा हनुमान मंदिर येथे करण्यात आली. दिनांक २२ ऑक्टोबर २१ ला मंदिर परिसरातील २५० किलो पॉलिथिन या पॉलिथिन'ध्ये ग्लास, वाटी, पत्रावळ इत्यादीचा प्रामुख्याने समावेश होता. सोबतच मंदिराची संपूर्ण स्वच्छता करण्यात आली. मंदिर परिसरात असलेल्या विहीरीतील कचरा सुद्धा काढण्यात आला. यावेळी दर्शनासाठी आलेल्या अनेक भाविकांना रासेयो स्वयंसेवकांनी कचऱ्याचे दुष्परिणाम यावर पथनाट्यातून प्रबोधन व मार्गदर्शन केले.

३.८) ३१ ऑक्टोबर २०२१ हा मोहीमेचा शेवटचा दिवस असल्यामुळे १० स्वयंसेवकांनी 'स्वच्छ भारत, सुरक्षित भारत' चा गावागावात जाऊन प्रचार आणि कचऱ्याचे दुष्परिणाम समजावून सांगितले. अशाप्रकारे या संपूर्ण अभियानाची यशस्वी सांगता केली.

४) माझी वसुंधरा मित्र

महाराष्ट्र शासनाच्या पर्यावरण विभागा अंतर्गत माझी वसुंधरा मित्र या अभियानांतर्गत २० स्वयंसेवकांनी

वेगवेगळ्या प्रकारची ५० फळ आणि फुलझाडे आपापल्या घरी लावून वृक्षारोपणाचे कार्य पार पाडले. राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या संचालकांनी केलेल्या मार्गदर्शनानुसार या कार्याची शासनाच्या पोर्टलवर नोंदणी सुद्धा केली.

५) कोविड - १९ जनजागृती

कोरोनाचे वारे हळूहळू संपायला लागले होते. प्रशासनाने कोरोनाचे निर्बंध शिथिल केले. त्यामुळे लग्न समारंभ, शाळा महाविद्यालय, बाजारपेठा अशा अनेक ठिकाणी गर्दी वाढू लागली. निर्बंध शिथिल केले तरी वैज्ञानिकांनी दिलेला सल्ला आणि कोरोना अभ्यासावरून अजूनही कोरोना संपूर्ण संपुष्टात आलेला नव्हता. अजूनही काळजी घेणे अत्यंत गरजेचे होते. याकरिता दिनांक ७ जानेवारी २०२२ रोजी महाविद्यालयातील ०९ स्वयंसेवकांनी कुरखेडा शहरात आणि तालुक्यातील खेड्यांमध्ये जाऊन कोरोना जनजागृतीसाठी कार्य सुरू केले. एवढेच नव्हे तर लहान लहान चित्रफितसुद्धा तयार केल्या.

६) आम्ही आमच्या आरोग्यासाठी कुरखेडा, नेहरू युवा केंद्र गडचिरोली युवा आणि खेल मंत्रालय भारत सरकार व राष्ट्रीय सेवा योजना विभागाच्या वतीने दिनांक २८ डिसेंबर २०१९ रोजी मौजा एरंडी येथे आम्ही आमच्या आरोग्यासाठी संस्थेत 'स्वच्छ गाव हरित गाव' या कार्यशाळेचे आयोजन करण्यात आले होते.

कार्यशाळेचे उद्घाटन डॉ. सतीश गोगलवार संचालक आम्ही आमच्या आरोग्यासाठी यांच्या हस्ते पार पडले. यात गडचिरोली जिल्ह्यातील वनौषधी व रानमेवा यांच्या चित्रफिती दाखवून वैज्ञानिक दृष्ट्या आरोग्यासाठी किती महत्त्वाचे आहे यावर मार्गदर्शन केले. डॉ. नयना गुणवंत वडपल्लीवार यांनी 'स्वच्छ गाव, हरित गाव' यावर मार्गदर्शक करीत युवकांचे स्वच्छ गावाकरिता योगदान आणि त्यातून हरित गावाची निर्मिती यावर सर्वांगीण प्रकाश टाकला. तर रासेयो कार्यक्रम अधिकारी प्रा. डॉ गुणवंत वडपल्लीवार यांनी जलशक्ती या विषयावर गावातील पाण्याचा वापर आणि त्याची ताळेबंदी यावर वैज्ञानिक दृष्टिकोनातून मार्गदर्शन केले. प्रा. डॉ नरेंद्र आरेकर यांनी हरित गाव निर्मितीकरिता संतांनी कसे कार्य पार पाडले होते, त्यांनी अभंगातून व

भारुडातून कशाप्रकारे हरित गावाची निर्मिती केली जाईल आणि त्यातून स्वच्छ गाव कसे राहिल हे संदर्भासहित सर्व उपस्थितांना समजावून सांगितले. कार्यशाळेचे संचालन डॉ. रवींद्र विखार यांनी केले तर युवा स्वयंसेवक श्री. लाडे यांनी आभार मानले. ५० स्वयंसेवकांनी या कार्यशाळेतील बौद्धिक मेजवानीचा लाभ घेतला.

७) रक्तदान शिबिर

दिनांक १२ जानेवारी २०१९ रोजी दंडकारण्य शैक्षणिक सांस्कृतिक विकास संशोधन संस्थेचे अध्यक्ष स्वर्गीय गोविंदराव मुनघाटे साहेब यांच्या जयंतीनिमित्त रक्तगट तपासणी आणि रक्तदान शिबिराचे आयोजन करण्यात आले होते. शिबिरात 'हाविद्यालयाचे नियमित विद्यार्थी व 'ाजी विद्यार्थी अशा एकूण ६६ जणांनी रक्तदान करून सांजसेवा हीच राष्ट्रसेवा आहे असे दाखवून दिले. डॉ. गुणवंत वडपल्लीवार यांनी पत्नीसह रक्तदान करून ३१ वेळा रक्तदान केल्याची विक्री नोंद केली. याप्रसंगी जिल्हा सांन्य रुग्णालयाच्या वैद्यकीय अधिकारी डॉक्टर स्नेहल .पाल यांनी विद्यार्थ्यांना रक्तदान का केले पाहिजे, रक्तदान कुणी करावे, रक्तदान कोण करू नये आणि रक्तदानाबाबतचे समज गैरसमज यावर मार्गदर्शन केले.

८) युवक दिन

विवेकानंदाच्या प्रतिमेचे पूजन करून १२ जानेवारी २०२१ रोजी नेहरू युवा केंद्र आणि राष्ट्रीय सेवा योजना विभागाच्या संयुक्त विद्याने महाविद्यालयाच्या सभागृहात जलशक्ति या विषयावर पोस्टर स्पर्धा घेण्यात आली. यामध्ये १७ विद्यार्थ्यांनी जलशक्ति या विषयावर वैज्ञानिक दृष्टिकोन आणि आपले सामाजिक कर्तव्य कोणती? यावर अतिशय सुंदर पोस्टर तयार करून प्रदर्शित केले होते. सर्व पोस्टरचे मूल्यांकन करून विजेत्या तीन स्पर्धकांना चषक व प्रमाणपत्र तर उर्वरित चौदाही स्पर्धकांना प्रमाणपत्र देऊन गौरविण्यात आले.

९) तारुण्यभान शिबिर

दिनांक २२-२३ आणि २४ फेब्रुवारी २०२२ ला सर्च फाउंडेशन गडचिरोलीच्या संस्थापक ज्येष्ठ स्त्रीरोगतज्ञ डॉक्टर राणी बंग यांच्या पुढाकाराने निर्मित महाविद्यालयीन

विद्यार्थ्यांचा सर्वांगीण विकास व किशोरवयीन विद्यार्थ्यांच्या विविध समस्यांवर योग्य मार्गदर्शनाकरिता तीन दिवसीय 'तारुण्यभान' शिबिर घेण्यात आले. वयात येताना मुला मुलींमध्ये लैंगिकतेविषयी कुतूहल निर्माण होते. परंतु योग्य मार्गदर्शना अभावी आणि वाईट संगतीमुळे ते चुकीच्या दिशेला वळतात. ही दिशाभूल भविष्याचे नुकसान करू शकते, म्हणूनच लैंगिकतेविषयी अचूक व शास्त्रीय माहिती पुरविण्याकरिता सर्च ह्या स्वयंसेवी संस्थेने तारुण्यभान शिबिराची मांडणी केली. यामध्ये वयात येताना होणारे शारीरिक व मानसिक बदल, आकर्षण व खरे प्रेम यातील फरक. प्रजनन इंद्रिये रचना व कार्य, जबाबदार पालकत्व, योग्य जोडीदाराची निवड, मासिक पाळी दरम्यान घ्यावयाची काळजी आणि स्वच्छता, कुटुंब नियोजन व साधने. विवाह व वैवाहिक जीवन, तारुण्यातील जबाबदार वर्तन. अशा विविध विषयांवर सर्च चे तज्ज्ञ श्री ज्ञानेश्वर पाटील, राजेंद्र इसासरे आणि सौ. सुनंदा खोरगडे यांनी वरील सर्व विषयांवर मार्गदर्शन केले.

सदर शिबिरास तीनही दिवस २५० हून अधिक विद्यार्थी विद्यार्थिनी उपस्थित होते. उपस्थित सर्व विद्यार्थ्यांना महाविद्यालयाच्या वतीने प्रमाणपत्र देण्यात आली.

१०) ७५ कोटी सूर्यनमस्कार:

आयुष्य मंत्रालय भारत सरकारच्या उपक्रमा अंतर्गत भारताच्या अमृत महोत्सवा निमित्त ७५ कोटी सूर्यनमस्कार दिनांक ११ फेब्रुवारी २०२२ रोजी सकाळी आठ वाजता आयोजित करण्यात आले. महाविद्यालयीन विद्यार्थ्यांनी १३ सूर्यनमस्कार करून अमृत महोत्सवी वर्ष साजरे केले. सदर कार्यक्रमात डॉ. गुणवंत वडपल्लीवार राष्ट्रीय सेवा योजना कार्यक्रम अधिकारी आणि डॉ. विवेक मुरकुटे प्रमुख क्रीडा विभाग यांनी सूर्यनमस्काराचे महत्त्व विशद करित प्रत्यक्ष प्रात्यक्षिक करून दाखविले.

११) पर्यावरण जनजागृती व स्वच्छता सप्ताह

पर्यावरण मंत्रालयच्या सूचनेप्रमाणे दिनांक ७ ते १३ जून २०२२ या सप्ताहात अंतर्गत दिनांक ८ जून २०२२ ला वृक्ष संवर्धन आणि वृक्षारोपण केले. महाविद्यालय परिसरात असलेल्या झाडांना पाणी साचून राहावे याकरिता बुंध्या भोवती आरे तयार करण्यात आले. झाडाच्या सभोवतालचा

कचरा आणि तन साफ केले. महाविद्यालयाचे दत्तक ग्राम जांभुळखेडा येथील विसावा म्हणजेच अंतिम संस्कार यात्रा जिथे विश्रांती घेतो तो परिसर रासेयोच्या २६ स्वयंसेवकांनी स्वच्छ केला. सोबतच सिंचन तलावाच्या भिंतीची थोडक्यात डागडुजी करून श्रमदान केले. अशा प्रकारे पर्यावरण जनजागृती व स्वच्छता सप्ताह साजरा करण्यात आला.

१२) Webinar On "STOP CHILD SEXUAL ABUSE POSCO ACT 2012

Webinar has been organised by National Service Scheme of Shri Govindrao Munghate Art and Science College Kurkheda in collaboration with the Rakshin Project by Sakshi on 16th July 2022. Our 42 NSS volunteers attended the webinar given by Ms. Bharti Gomase. Such a webinar/seminar is must necessary to every person because such a program definitely reduce a increasing rate of sexual abuse.

१३) राष्ट्रीय सेवा योजना स्वयंसेवकांचे इतर कार्यक्रमातील सहभाग

१३.१) YIN Summer Youth Summit 2022 %

तरुणाईला नवीन प्रवाहाबरोबर जोडून घेणे, आर्थिक, सामाजिक, राजकीय व औद्योगिक विकासाच्या वाटा शोधून देणे, रोजगार संधीचा शोध कसा घ्यायचा, आपले स्थान समाजामध्ये कसे टिकून ठेवायचे, याकरिता सकाळ माध्यम समूहाच्या यंग इन्स्पायरिटी नेटवर्क व्यासपीठा तर्फे आयोजित समर युथ समित २०२२ च्या दिनांक २६ व २७ मे २०२२ रोजी संपन्न झालेल्या कार्यक्रमांमध्ये राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या ३५ स्वयंसेवकांनी उत्स्फूर्तपणे भाग घेतला.

उपस्थित झालेल्या सर्व विद्यार्थ्यांचा आणि स्वयंसेवकांचा उत्स्फूर्त प्रतिसाद पाहून सकाळ समूहाचे यंग इन्स्पायरिटी नेटवर्कने महाविद्यालयासोबत MoU केले. या मार्फत पुढील वर्षभरात यंग इन्स्पायरिटी नेटवर्कच्या संयुक्त विद्यमाने महाविद्यालयात सामाजिक, सांस्कृतिक इत्यादी विविध कार्यक्रमाचे आयोजन केले जाणार आहे.

१३.२) दिनांक ३० ऑक्टोबर २०२१ रोजी जिल्हा रुग्णालय गडचिरोलीच्या वतीने आयोजित जिल्हास्तरीय आरोग्य विषयक प्रश्न मंजूषा स्पर्धेत महाविद्यालयाच्या दोन विद्यार्थिनीं कुमारी दर्शना सजरि आणि कुमारी रजनी खोंड यांनी प्रतिनिधित्व केले. सदर स्पर्धेत त्यांनी तृतीय क्रमांक प्राप्त केले.

१३.३) १५ डिसेंबर २०२१ रोजी नेहरू युवा केंद्र गडचिरोलीच्या वतीने जिल्हास्तरीय वक्तृत्व स्पर्धेचे आयोजन करण्यात आले होते. तालुकास्तरावर महाविद्यालयाच्या तीन विद्यार्थिनींची निवड करण्यात आली. निवड झालेल्या तिन्ही विद्यार्थिनींनी 'देशभक्ती आणि राष्ट्र निर्माण' या विषयावरील जिल्हास्तरीय भाषण स्पर्धेत कुमारी डिंपल रमेश बोरकर हिने तृतीय क्रमांकाचे चषक आणि प्रशस्तीपत्र तर कुमारी साधना शामराव कांबळे आणि कुमारी प्राची रेकचंद बनसोड या प्रोत्साहनपर पुरस्काराच्या मानकरी ठरल्या. त्यांना प्रशस्तीपत्र देऊन गौरविण्यात आले.

१३.४) सर्च फाउंडेशन गडचिरोली येथील निसर्गभान विभागाच्या वतीने तरुणाईला निसर्गाचे भान असावे ते पूर्णतः तंत्रज्ञान आणि नवनवीन फॅशन या जगातच न राहता त्यांनी निसर्गावर सुद्धा प्रेम करावे, त्याचे संवर्धन करावे हे उद्दिष्ट सामोर ठेवून दिनांक २२ आणि २३ मार्च २०२२ रोजी युवकांसाठी दोन दिवसीय शिबिर आयोजित करण्यात आलेले होते. रासेयो स्वयंसेवक कुमारी डिंपल बोरकर आणि कुमारी जागृती शेंडे यांनी शिबिर यशस्वीरित्या पूर्ण केले.

१३.५) दिनांक २२ मार्च ते २८ मार्च २०२२ दरम्यान यशवंतराव चव्हाण कला वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय लाखांदूर जिल्हा भंडारा, राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज नागपूर विद्यापीठ नागपूरच्या यांच्या संयुक्त विद्यमाने आयोजित राज्यस्तरीय राष्ट्रीय सेवा योजना शिबिरात कुमारी साधना शामराव कांबळे आणि कुमारी चेताली विलास गावंडे या दोन स्वयंसेविकांनी सहभाग घेतला होता. यामध्ये कुमारी साधना शामराव कांबळेला उत्कृष्ट स्वयंसेवक म्हणून गौरविण्यात आले. तर कु. चेताली विलास गावंडे ला नृत्याकरीता उत्कृष्ट सांस्कृतिक विभागाचे प्रशस्त पत्र देऊन गौरविण्यात आले.

राष्ट्रीय सेवा योजना विशेष विशेष शिबिर

महाविद्यालयीन शिक्षणातून विद्यार्थ्यांची शैक्षणिक उन्नती सोबतच परिसरातील खेड्याचा सामाजिक, सांस्कृतिक व शैक्षणिक विकास हे ध्येय डोळयासमोर ठेवून राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या माध्यमातून महाविद्यालयीन विद्यार्थ्यांमध्ये श्रममूल्य व श्रम प्रतिष्ठा वाढीस लागावी व त्यांच्याकडून भरीव रचनात्मक समाजकार्य घडावे ही जबाबदारी स्वीकारून गोंडवाना विद्यापीठ गडचिरोली व यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ नाशिक अंतर्गत राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या 'जलशक्ती व मतदान जनजागृतीसाठी युवाशक्ती' या उपक्रमावर आधारित महाविद्यालयाच्या रा.से.यो. विभागाद्वारे मौजा जांभुळखेडा तालुका कुरखेडा येथे दिनांक ७ मार्च ते १३ मार्च २०२२ दरम्यान महाविद्यालयीन स्तरीय विशेष शिबिर आयोजित करण्यात आले. दिनांक ७ मार्च २०२२ रोजी सर्व शिबिरार्थ्यांचे शिबिर स्थळी आगमन झाले. दिनांक ८ मार्च २०२२ ला दुपारी ३ वाजता मान. अनिता तेलंग गटविकास अधिकारी पंचायत समिती कुरखेडा यांच्या हस्ते उद्घाटन पार पडले. अध्यक्षस्थानी महाविद्यालयाचे प्राचार्य मान. डॉ. राजाभाऊ मुनघाटे प्राचार्य हे होते. सदर सोहळ्यात मान. योगेश डोंगरवार शाखा प्रबंधक भारतीय स्टेट बँक हे विशेष अतिथी म्हणून उपस्थित होते. तसेच प्रमुख अतिथी म्हणून सौ. राजबत्ती नैताम सरपंच व श्री गणपत बनसोड उपसरपंच ग्रामपंचायत जांभुळखेडा, प्रा. पी. एस. खोपे उपप्राचार्य आणि डॉ. अभय साळुंखे उपप्राचार्य यांचे उपस्थित शिबिराचे उद्घाटन पार पडले.

दिनांक ९ ते ११ मार्च दरम्यान सदर शिबिरामध्ये श्रमदान, ग्राम स्वच्छता, बौद्धिक सत्र, सांस्कृतिक कार्यक्रम, पथनाट्य, आरोग्य शिबिर, जनावरांची तपासणी असे विविध सामाजिक व सांस्कृतिक कार्यक्रम घेण्यात आले. श्रमदानामध्ये संपूर्ण शिबिरार्थ्यांनी जांभुळखेडा येथील प्रमुख सिंचन तलावाच्या कालव्याची डागडुजी करून, त्यातील गाळ उपसला आणि थांबलेला पाण्याचा प्रवाह पुन्हा सुरू करण्यात आला. शिबिर कालावधीत दररोज संपूर्ण गावाची स्वच्छता करण्यात आली. बौद्धिक सत्रात श्री. चेतन वैद्य, संचालक जिल्हा रोजगार मार्गदर्शन विभाग गडचिरोली, यांनी शिबिरार्थ्यांना रोजगारासंबंधी मार्गदर्शन करून

रोजगाराच्या संधी कशाप्रकारे उपलब्ध होतात आणि यात शासनाच्या कोणत्या योजना कशा वापराव्या याबाबत सखोल मार्गदर्शन केले. डॉ. गुणवंत वडपलीवार भूगर्भशास्त्र विभाग प्रमुख यांनी 'जलशक्ती' या विषयावर मार्गदर्शन करून पावसाच्या पाण्याचे पुनःभरण आणि भूजल व्यवस्थापन यात युवकाचे कर्तव्य या विषयावर प्रकाश टाकला. तर डॉ. रवींद्र विखार यांनी 'पाणी आणि आपले सामाजिक कर्तव्य' या विषयावर मार्गदर्शन केले. याबरोबरच जलशक्ती, कोविड-१९ आणि मतदान जनजागृती यावर तीनही दिवस पथनाटयाचे सादरी करण्यात आले.

शुक्रवार, दिनांक ११ मार्च २०२२ रोजी पशुसंवर्धन विकास अधिकारी डॉ. दवंडे साहेब आणि डॉ. भामरे साहेब यांच्या संपूर्ण चमुसहित २५ शेतकऱ्यांच्या ९७ गुरांचे लसीकरण करून त्यांची चिकित्सा, औषधोपचार व गोचीड निर्मूलनाचे कार्य करण्यात आले. त्याच दिवशी दुपारच्या सत्रात डॉ. हर्षल मनोहर आत्राम आणि डॉ. रामेश्वरी सिन्हा यांच्या प्रमुख उपस्थितीत 'मोफत वैद्यकीय तपासणी आणि मोफत औषधी'चे वितरण करण्यात आले. याचा ९५ गावकऱ्यांनी लाभ घेतला. सोबतच जिल्हा सामान्य रुग्णालय व आरोग्यधाम संस्था कुरखेडा यांचे संचालक डॉ. रमेश कटरे यांच्या उपस्थितीत आणि मार्गदर्शनात १०० शिबिरार्थी व ९५ गावकऱ्यांची 'सिकलसेल' तपासणी करण्यात आली.

दिनांक १२ मार्च २०२२ रोजी दुपारी तीन वाजता मान. डॉ. राजाभाऊ मुनघाटे अध्यक्ष दंडकारांनी शिक्षण संस्था गडचिरोली यांच्या अध्यक्षतेखाली आणि मान. श्री दर्शन निकाळजे उपविभागीय अधिकारी कुरखेडा यांच्या प्रमुख उपस्थितीत सौ. राजबत्ती नैताम सरपंच व गणपत बनसोड उपसरपंच तथा हेमलता कुमरे मुख्याध्यापिका यांच्या उपस्थितीत या विशेष शिबिराचा समारोप संपन्न झाला.

१३ मार्च २०२२ रोजी संपूर्ण ग्राम स्वच्छता करून संपूर्ण शिबिरार्थ्यांचे शिबिर स्थळावरून प्रस्थान झाले. शिबिराच्या यशस्वीतेकरिता सर्व गावकरी आणि संबंधित प्रशासनासह प्राध्यापक, शिक्षकेतर कर्मचारी आणि शिबिरार्थींचे सहकार्य लाभले.

•••

कंपनी सेक्रेटरी अभ्यासकेंद्र (ICSI Study Center)

महाविद्यालयाचे प्राचार्य आदरणीय डॉ. राजाभाऊ मुनघाटे यांच्या अथक प्रयत्नातून महाविद्यालयामध्ये 'कंपनी सेक्रेटरी' या अभ्यासक्रमाचे अभ्यासकेंद्र सुरू करण्यात आले. महाविद्यालयात पारंपरिक अभ्यासक्रमा व्यतिरिक्त नाविण्यपूर्ण अभ्यासक्रम राबवून कुरखेडा सारख्या आदिवासी बहुल भागातील विद्यार्थी देखील आता सनदि लेखापाल म्हणजेच सीए, कंपनी सेक्रेटरी बनू शकणार आहेत.

दि. ०४ सप्टेंबर २०२१ ला Nagpur Chapter of WIRC of ICSI व्दारा आयोजित हॉटेल लिमेरीडीअन, वर्धा रोड, नागपूर येथे झालेल्या दोन दिवसीय आंतरराष्ट्रीय कॉन्फरन्स मध्ये भारतीय कंपनी सचिव संस्थान चॉप्टर, नागपूर यांच्याशी महाविद्यालयाचा आपसी करार (MoU) झालेला आहे. या नाविन्यपूर्ण उपक्रमात सहभागी झाल्याबद्दल मा. खुशबु पसारी, [संचालक, Chairperson] Nagpur Chapter of WIRC of ICSI यांनी महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. राजाभाऊ मुनघाटे यांचे आभार व्यक्त केले.

दि. २७/०९/२०२१ ला महाविद्यालयाच्या 'कंपनी सेक्रेटरी' या अभ्यासकेंद्राच्या वतीने भारतीय कंपनी सचिव संस्थान (ICSI) अंतर्गत Nagpur Chapter of WIRC of ICSI च्या वतीने आभासी पद्धतीने Career Awareness Programs घेण्यात आला. सदर कार्यक्रमाला मार्गदर्शक म्हणून नागपूर चॅप्टरचे प्रा. विकास चेटगे लाभले होते. त्यांनी कंपनी सेक्रेटरी या क्षेत्रात रोजगाराच्या नवनवीन संधीबाबत सविस्तर मार्गदर्शन केले. या कार्यक्रमांमध्ये महाविद्यालयाचे प्राध्यापक व विद्यार्थी बहुसंख्येने सहभागी झाले होते.

विद्यार्थ्यांना सीए अभ्यासक्रम होणार उपलब्ध प्रा. चेटगे यांची ग्वाही | मुनघाटे महाविद्यालयात कार्यशाळा

कुरखेडा (वा.) मुनघाटे महाविद्यालयात कंपनी सेक्रेटरी अभ्यासक्रम सुरू करण्यात येणार असा याचा लाभ कु-खेडानसारख्या आदिवासी बहुल भागातील विद्यार्थ्यांना होणार आहे. यासाठी मोठ्या शहरात मिळणाऱ्या सोयीसुविधा महाविद्यालयाच्या माध्यमातून उपलब्ध करून देण्यात येणार असण्याचे माहिती नागपूर येथील कंपनी सेक्रेटरी प्रॉफेसर विकास चेटगे यांनी दिली.

स्थानीक श्री गोविंदराव मुनघाटे कला व विज्ञान महाविद्यालय व भारतीय कंपनी सचिव संस्थान नागपूर यांच्या संयुक्त विद्यमाने प्रा. चेटगे डॉ. राजा मुनघाटे यांच्या मार्गदर्शनात कंपनी सेक्रेटरी अभ्यासक्रमात आभासी कार्यशाळेचे आयोजन करण्यात आले आहे. क्वेटली मार्गदर्शन करताना ते खोलत होते.

कार्यशाळेत माहिती देताना चेटगे यांनी सांगितले की, कंपनी सेक्रेटरीचा अभ्यासक्रम व त्याचे कार्यालय संपूर्ण विदर्भात नागपूर येथे आहे. सीए जनरल मॅनेजर, सीईओ, कंपनी सेक्रेटरी बनण्यासाठी तसेच एखाद्या कंपनीचा उर्ध्विका वारंवार पाहण्यासाठी कोणकोणत्या बाबींची आवश्यकता असते, या

अभ्यासक्रमासाठी बारावी तसेच कला, वाणिज्य व विज्ञान या कुठल्याही शाखेतील पदवी व पदव्युत्तर वर्गातील किंवा पदवी पूर्ण केलेल्या सर्व विद्यार्थ्यांना सदर अभ्यासक्रम करता येईल. प्रवेश प्रक्रिया, शैक्षणिक शुल्क, ती कशी भरावी, अभ्यासक्रमाचे फायदे यासंबंधीत त्यांनी विस्तृत मार्गदर्शन केले.

दि. २८/१०/२०२१ ला महाविद्यालयाच्या 'कंपनी सेक्रेटरी' या अभ्यासकेंद्राच्या वतीने भारतीय कंपनी सचिव संस्थान ICSI अंतर्गत Nagpur Chapter of WIRC of ICSI च्या वतीने आभासी पद्धतीने Career Awareness Programs घेण्यात आला. सदर कार्यक्रमाला नागपूर येथील कंपनी सेक्रेटरी प्रियंका श्रीनिवास यांचे मार्गदर्शन लाभले. मार्गदर्शन करताना प्रियंका श्रीनिवास यांनी कंपनी सेक्रेटरी या क्षेत्रात रोजगाराच्या नवनवीन संधी, अभ्यासक्रम तसेच विद्यार्थ्यांच्या मनातील विविध प्रश्नांचे निरसन केले.

यावर्षीपासून सुरू झालेल्या 'कंपनी सेक्रेटरी' या अभ्यासकेंद्राच्या माध्यमातून यापूढे परिसरातील विद्यार्थ्यांचा सर्वांगीण विकास साधण्यासाठी प्रयत्न करण्यात येतील. ज्यामुळे विद्यार्थी शासकीय, निमशासकीय किंवा खाजगी नोकरीस पात्र होतील. याशिवाय स्वयंरोजगाराद्वारे स्वतःच्या पायावर उभे होऊ शकतील.

डॉ. संजय एम. महाजन
संयोजक

मुनघाटे महाविद्यालयाच्या भूगर्भ शास्त्राच्या विद्यार्थ्यांची कॅम्पस प्लेसमेंटमध्ये निवड

कुरखेडा • वंडकरण्य शैक्षणिक व सांस्कृतिक विकास संशोधन संस्था गडचिरोली द्वारा संचालित श्री गोविंदराव मुनघाटे कला व विज्ञान महाविद्यालयाच्या भूगर्भशास्त्र विभागाच्या सहा विद्यार्थ्यांची वेगवेगळ्या ठिकाणी कॅम्पस प्लेसमेंट अंतर्गत निवड झाली आहे.

यात मधुर प्रभाकर तीतिरमारे यांची सोनर्जी जिओ टेक प्रायव्हेट लिमिटेड येथे भूवैज्ञानिक म्हणून व सेसिस टेक

लिमिटेड नागपूर येथे कनिष्ठ कार्यकारी भूवैज्ञानिक म्हणून कुमारी पल्लवी कृष्णा सोनकुसरे, नामदेव मेश्राम, प्रणाली नवघरे, दिनेश डोंगरवार, सोमेश्वर बार्से यांची निवड झालेली आहे. वायव्यतिरिक्त केंद्रीय खाण व इंधन अनुसंधान संस्था झारखंड येथे परियोजना सहाय्यक म्हणून श्रुतिका कांबळे हिची निवड झालेली आहे. श्री गोविंदराव मुनघाटे महाविद्यालयानुसार पदवीचे शिक्षण घेत असताना आपण

भूवैज्ञानिक व्हावे असे मनापासून वाटत होते. एवढेच नव्हे तर आपल्याला महाविद्यालयाच्या रोजगार मार्गदर्शन केंद्राच्या वतीने विविध रोजगाराच्या संधी विषयी माहिती मिळाली. महाविद्यालयातील समृद्ध असे ग्रंथालय व महाविद्यालयात मिळणारी मोफत वायफाय सुविधा याचा पुरेपूर उपयोग करून पदवीचे शिक्षण घेत असतानाच आपण तयारी केली असल्याचे विद्यार्थ्यांनी

सांगितले. त्यांनी आपल्या यशाचे श्रेय महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. राजाभाऊ मुनघाटे, भूगर्भशास्त्र विभाग प्रमुख डॉ. गुणवंत वडपल्लीवार, रोजगार मार्गदर्शन केंद्राचे डॉ. संजय महाजन यांना दिले आहे. संस्थेचे अध्यक्ष, पदाधिकारी, प्राचार्य, उपप्राचार्य, सर्व प्राध्यापक, मित्रमंडळींकडून त्यांचे अभिनंदन होत आहे.

रोजगार मार्गदर्शन केंद्र

महाविद्यालयात रोजगार मार्गदर्शन केंद्र या स्वतंत्र विभागाची स्थापना एका विशेष उद्देशाने केलेली आहे. याद्वारे दरवर्षी नवनवीन उपक्रम राबवून विद्यार्थी, परिसरातील शेतकरी व बेरोजगार तरुणांना रोजगाराच्या संधी उपलब्ध होण्याच्या दृष्टीने मार्गदर्शन व सहकार्य करण्याचा ध्यास घेतलेला आहे.

बेरोजगारांना विकासाच्या प्रवाहात आणण्यासाठी महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. राजाभाऊ मुनघाटे नेहमीच प्रयत्नशील असतात. महाविद्यालयाच्या विकासासोबतच ग्रामविकास व्हावा, खेड्यांची प्रगती व्हावी, शेतकरी प्रगतशील व्हावा याकारिता नवनवीन उपक्रमांची आखणी व मांडणी प्राचार्यांच्या मार्गदर्शनात केली जाते व ती पूर्णत्वास नेण्याकरिता वर्षभर प्रयत्न केले जातात. शेतकऱ्यांना व तरुणांना आत्मनिर्भर बनविण्यासाठी शासनाच्या विविध योजना थेट त्यांच्यापर्यंत पोहोचविणे व त्यांना सक्षम बनवून स्वयं रोजगारासाठी प्रेरित करून मुख्य प्रवाहात आणण्याचे काम या विभागाने नेहमीच केले आहे.

दि. २७/०९/२०२१ ला महाविद्यालयाच्या रोजगार मार्गदर्शन केंद्राच्यावतीने भारतीय कंपनी सचिव संस्थान; (ICSI) अंतर्गत Nagpur Chapter of WIRC of ICSI च्या वतीने आभासी पद्धतीने Career Awareness

Programs घेण्यात आला. सदर कार्यक्रमाला मार्गदर्शक म्हणून नागपूर येथील प्रा. विकास चेटगे लाभले होते. त्यांनी कंपनी सेक्रेटरी या क्षेत्रात रोजगाराच्या नव-नविन संधीबाबत सविस्तर मार्गदर्शन केले. या कार्यक्रमांमध्ये महाविद्यालयाचे प्राध्यापक व विद्यार्थी बहुसंख्येने सहभागी झाले होते.

दि. २८/१०/२०२१ ला महाविद्यालयाच्या रोजगार मार्गदर्शन केंद्राच्यावतीने भारतीय कंपनी सचिव संस्थान (ICSI) अंतर्गत Nagpur Chapter of WIRC of ICSI च्या वतीने आभासी पद्धतीने Career Awareness Programs घेण्यात आला. सदर कार्यक्रमाला नागपूर येथील कंपनी सेक्रेटरी प्रियंका श्रीनिवास यांचे मार्गदर्शन लाभले. मार्गदर्शन करताना प्रियंका श्रीनिवास यांनी कंपनी सेक्रेटरी या क्षेत्रात रोजगाराच्या नव-नविन संधी, अभ्यासक्रम तसेच विद्यार्थ्यांच्या मनातील विविध प्रश्नांचे निरसन केले.

दि. ०२/१२/२०२१ ला महाराष्ट्र राज्य उच्च व तंत्रशिक्षण विभाग आणि महाराष्ट्र माहिती तंत्रज्ञान विभाग सहायता केंद्र यांच्या संयुक्त विद्यमाने सुरू असलेल्या 'करीअर कट्टा' उपक्रमाचे उद्घाटन नागपूर विभागाचे उच्चशिक्षण सहसंचालक मा. डॉ. संजय ठाकरे यांच्या हस्ते

पार पडले. यावेळी सहसंचालक यांनी विद्यार्थ्यांशी हितगुज करताना स्पर्धा परिक्षेकरीता विद्यार्थ्यांनी अधिक प्रगत तंत्रज्ञानाचा उपयोग करून आपल्या ज्ञानात भर घालावी असे म्हणाले. तसेच महाविद्यालयात सुरू केलेल्या क्यू.आर. कोडद्वारे उपस्थितांपुढे विद्यार्थ्यांची करियर कट्टाची सदस्य नोंदणी करण्यांत आली. यावेळी मानव्यविद्या शाखेचे अधिष्ठाता डॉ. श्रीराम कावळे, विज्ञान शाखेचे अधिष्ठाता डॉ. रेवतकर, प्राचार्य डॉ. कोकोडे इत्यादी उपस्थित होते.

दि. २७/०१/२०२२ ला महाविद्यालयाचे रोजगार मार्गदर्शन केंद्र आणि भूगर्भशास्त्र विभागाच्या संयुक्त विद्यमाने 'Online Placement Drive'चे आयोजन करण्यात आले होते. या Placement drive अंतर्गत Ceinsys Tech Limited, Nagpur (Formerly ADCC Info card Limited) या कंपनीने Mahabhumi Project Government of Maharashtra या प्रोजेक्ट करीता महाविद्यालयाच्या भूगर्भशास्त्र विभागाच्या पल्लवी सोनकुसरे, प्रणाली नवघरे, दिनेश डोंगरवार, नामदेव मेश्राम, तोमेश्वर बारई, पवन मुंगमोडे व श्रुतीका कांबळे अशा ०७ माजी पदवीधर विद्यार्थ्यांची निवड केल्या गेली. या Campus Interview मध्ये एकूण १२ विद्यार्थ्यांनी सहभाग नोंदविला होता. सदर Campus Interview डॉ. छत्रपाल रामटेके, वरिष्ठ भूवैज्ञानिक, नागपूर यांच्या मार्गदर्शनात पार पडली.

दि. २५/०३/२०२२ ला महाविद्यालयाचे रोजगार मार्गदर्शन केंद्र आणि भूगर्भशास्त्र विभागाच्या संयुक्त विद्यमाने 'Placement Drive' चे दुसऱ्यांदा आयोजन करण्यात आले होते. या 'Placement Drive' अंतर्गत Ceinsys Tech Limited, Nagpur (Formerly

ADCC Infocard Limited) या कंपनीने Mahabhumi Project Govt. of Maharashtra या प्रोजेक्टकरीता महाविद्यालयाच्या भूगर्भशास्त्र विभागाच्या १० विद्यार्थ्यांची निवड केली. या Campus Interview मध्ये एकूण १७ विद्यार्थ्यांनी सहभाग नोंदविला त्यापैकी स्वप्नील टेकाम, पवन मुंगमोडे, राहुल मडावी, तुषार सहारे, मुकूल वघारे, भूपाली बुद्धे, काजल कुथे, प्रणाली कुथे, नमोदिता सोनटक्के व मायकल महाजन यांची निवड करण्यात आली. सदर मुलाखत कविता रैवतकर, भूवैज्ञानिक, नागपूर यांच्या मार्गदर्शनात पार पडली.

दि. २३/०३/२०२२ रोजगार मार्गदर्शन केंद्र व अर्थशास्त्र विभाग यांच्या संयुक्त विद्यमाने जागतिक आर्थिक सप्ताह निमित्त 'आर्थिक प्रशिक्षण कार्यशाळा' घेण्यात आली. या कार्यक्रमांतर्गत महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांना व प्राध्यापकांना बँकेच्या नवनवीन योजना, शेअर्स मार्केट याबाबत Learn, Earn and Save या मुद्यांना अनुसरून अॅड. राजेश चंडीदान पालीवाल, सिक्युरिटी एक्सचेंज बोर्ड ऑफ इंडिया (SEBI) कार्यालय मुंबई यांनी मार्गदर्शन केले.

दरवर्षी राबविलेल्या नाविन्यपूर्ण उपक्रमातून परिसरातील जनतेचा आर्थिक विकास साधण्यासाठी रोजगार मार्गदर्शक केंद्र नेहमीच क्रियाशील असून उत्तरोत्तर प्रगती करीता कटिबद्ध आहे. महाविद्यालय प्रमुखांनी माझ्यावर सोपविलेल्या जबाबदारीला मी समन्वयक या नात्याने योग्य न्याय देण्याकरिता सदैव प्रयत्नशील राहीन.

डॉ. संजय एम. महाजन
संयोजक

कार्यक्रमाला उपस्थित प्राचार्य डॉ. राजाभाऊ मुनघाटे, डॉ. खोपे, डॉ. साळुंखे.

मुनघाटे महाविद्यालयात सावित्रीबाई फुले जयंती

कुरखेडा : स्थानिक श्री गोविंदराव मुनघाटे कला व विज्ञान महाविद्यालयात महिला अध्ययन केंद्राच्या वतीने क्रांतिज्योती सावित्रीबाई फुले यांची जयंती प्राचार्य डॉ. राजाभाऊ मुनघाटे यांच्या उपस्थितीत साजरी करण्यात आली. याप्रसंगी उपप्राचार्य पी. एस. खोपे, उपप्राचार्य डॉ. अमय साळुंखे, डॉ. दशरथ आदे, प्रा. नरेंद्र आरेकर, डॉ. अनिल भोयर, प्रा. प्रमेश दाणी, डॉ. दीपक बनसोड, डॉ. गणेश सातपुते, डॉ. संजय महाजन, प्रा. हेमलता उराडे, डॉ. अमित रामटेके, प्रा. भास्कर तुपटे, डॉ. रवींद्र विस्वार, डॉ. गुणवंत वडपल्लीवार, प्रा. तुसा वाकडे, डॉ. राखी शंभरकर, प्रा. निकेश लोखंडे, प्रा. डॉ. संदीप निवडुंगे, डॉ. हेमंत मेश्राम, प्रा. कौस्तुभ राजत, मधुकर बोभाटे तसेच शिक्षकेतर कर्मचारी उपस्थित होते.

मुनघाटे महाविद्यालय, कुरखेडा

कुरखेडा : दंडकरण्य शैक्षणिक व सांस्कृतिक विकास संशोधन संस्था गडचिरोली द्वारा संचालित श्री गोविंदराव मुनघाटे महाविद्यालयाच्या वतीने जागतिक महिलादिन प्राचार्य डॉ. राजाभाऊ मुनघाटे यांच्या मार्गदर्शनात उन्नत भारत अभियानांतर्गत दत्तक ग्राम जांभुळखेडा येथे साजरा करण्यात आला. यावेळी अध्यक्षस्थानी जांभुळखेडा किराहा परिषद शाळेच्या मुख्याध्यापिका हेमलता कुमरे तर प्रमुख अतिथी म्हणून महाविद्यालयातील महिला अध्ययन केंद्राच्या प्रमुख प्रा. डॉ. राखी शंभरकर, प्रा. हेमलता उराडे, प्रा. तुसा वाकडे उपस्थित होत्या. याप्रसंगी मुख्याध्यापिका हेमलता कुमरे यांनी महिलांची सामाजिक, आर्थिक, राजकीय सक्षमीकरणार प्रकाश टाकला. डॉ. राखी शंभरकर यांनी जागतिक महिला दिनाचे महत्त्व विशद करित महिलांनी अन्याय, अत्याचार सहन न करता ते टाळण्यासाठी खंबीरपणे उभे राहून अन्याय अत्याचाराचा प्रतिकार करावा. महिलांचे घटनात्मक अधिकार कोणकोणती आहेत यावर विस्तृत मार्गदर्शन त्यांनी केले. याप्रसंगी प्रा. हेमलता उराडे, प्रा. तुसा वाकडे यांनी मार्गदर्शन केले. संचालन लायबा कादरी तर आभार साधना कांबळी यांनी मानले. याप्रसंगी जांभुळखेडा येथील महिला चचतगटाच्या अध्यक्षा व सदस्य, महिला मंडळाच्या सदस्या बहुसंख्येने उपस्थित होत्या.

महिला अध्ययन केंद्र व लोकसंख्या शिक्षण विभाग

अज एकविसाव्या शतकातील मानवाने प्रगतीचे शिखर गाठले आहे. भारतीय संविधानाने पंचायतराज व्यवस्थेत महिलांना आरक्षणाचा लाभ मिळवून दिलेला असल्यामुळे स्त्रिया राजकारणात सक्रियतेने सहभाग घेउन राजकारणातील सर्वोच्च स्थान प्राप्त करित आहेत. त्याचबरोबर कुटुंबामध्ये निर्णयनिर्धारण प्रक्रियेत सहभागी होत आहेत. ही महत्त्वाची उपलब्धी असली तरी अजूनही विविध स्तरांवर महिलांवरील अन्याय, अत्याचार आणि शोषणामध्ये वाढ होतच आहे.

गोंडवाना विद्यापीठाच्या प्रौढ व निरंतर शिक्षण आणि विस्तार सेवा विभागांतर्गत प्रत्येक महाविद्यालयात महिला अध्ययन व लोकसंख्या शिक्षण विभागाद्वारे विविध उपक्रम राबविले जातात. महाविद्यालयातसुद्धा महिला अध्ययन व लोकसंख्या शिक्षण मंडळाची स्थापना करण्यात आलेली आहे. या मंडळाद्वारे महिला विद्यार्थिनींच्या विकासाकरिता

विविध उपक्रम राबविले जातात. यामध्ये वर्तमानकालीन महिलांच्या समस्येविषयी, त्यांच्या सक्षमीकरणाविषयी, कौशल्य विकासाच्या दृष्टिकोनातून, आरोग्यविषयक आणि एकविसाव्या शतकातील आव्हाने व उपायांसंदर्भात मार्गदर्शन करण्याकरिता वेगवेगळ्या क्षेत्रातील नामवंत तज्ज्ञ मंडळींना आमंत्रित करून विद्यार्थिनींना त्यांच्या अनुभवाचा लाभ मिळवून देण्यात येतो.

महाविद्यालयाच्या महिला अध्ययन केंद्राच्यावतीने सातत्याने विद्यार्थ्यांचा विविध क्षेत्रात विकास घडवून आणण्याच्या दृष्टीने व त्यांना सक्षम जीवन जगता यावे यासाठी विविध उपक्रम आयोजित करित असतो. या केंद्राच्यावतीने विद्यार्थ्यांना स्वच्छता, आरोग्य तसेच अधिकार व सन्मानांची शिकवण देण्याचे कार्य पार पाडीत असते.

उद्दिष्टे

- स्त्रियांना देशाच्या विकासात त्यांच्या दर्जा व भूमिकेची जाणीव करून देणे.
- स्त्रियांना त्यांच्या अधिकाराबाबत कायद्यांतील तरतुदीची जाणीव करून देणे.
- समाज विकासात स्त्रियांच्या भूमिका व योगदानाचे अध्ययन करणे.
- स्त्रियांच्या विविध क्षेत्रात होणारे सर्व प्रकारच्या शोषणाविरुद्ध उपाययोजना सुचविणे.
- स्त्रियांना समान दर्जा देणाऱ्या विविध सिद्धांताची चर्चा करणे.

वरील उद्दिष्टे साध्य करण्याच्या उद्देशाने महाविद्यालयाच्या महिला अध्ययन केंद्राद्वारे विविध कार्यक्रमाचे आयोजन करून विद्यार्थिनींचे उद्बोधन केले जाते. यासाठी प्रत्येक वर्षी कार्यक्रमाच्या आयोजनाचे प्राचार्यांच्या सहकार्याने वेळापत्रक जाहीर केले जाते.

वेळापत्रक

अ.क्र.	कार्यक्रम	दिनांक
१.	लोकसंख्या दिन	११ जुलै २०२१
२.	महिला लोकशाही दिन	१० डिसेंबर २०२१
३.	सावित्रीबाई फुले जंयती	३ जानेवारी २०२२
४.	महिला दिन	८ मार्च २०२२

लोकसंख्या दिन : महाविद्यालयाच्यावतीने सत्र २०२१-२०२२ मध्येसुद्धा विविध उपक्रम राबविण्यात आले त्यामध्ये वर्षाच्या सुरुवातीला म्हणजे ११ जुलै हा दिवस जागतिक लोकसंख्या दिन म्हणून साजरा केला गेला. मार्गदर्शक म्हणून प्रा. संजय महाजन व प्रा. डॉ. राखी शंभरकर यांनी लोकसंख्या वाढीचे दुष्परिणाम व त्यावरील उपाययोजना याविषयी महिला विद्यार्थिनींना मार्गदर्शन केले.

क्रांतीज्योती सावित्रीबाई फुले यांचा जन्मदिवस

दिनांक ३ जानेवारी हा दिवस क्रांतीज्योती सावित्रीबाई फुले यांचा जन्मदिवस म्हणून साजरा केला गेला. यानिमित्त

सावित्रीबाई फुले यांच्या जीवनचरित्र व विचार कार्यावर आधारित ऑनलाईन पद्धतीने प्रश्नमंजूषा घेण्यात आली. सदर स्पर्धेचे ९२ विद्यार्थ्यांनी सहभाग घेतला होता त्यांना प्रमाणपत्र वितरित करण्यात आले.

जागतिक महिला दिन

रा. से. यो. च्या विशेष शिबिरात दिनांक ८ मार्च हा दिवस जागतिक महिला दिन म्हणून साजरा केला गेला. यामध्ये विविध स्पर्धा व चर्चासत्राचे आयोजन करण्यात आले होते. या माध्यमातून महिलांच्या समस्या जाणून घेवून त्यावर तज्ज्ञांच्या माध्यमातून उपाययोजना सांगण्यात आल्या. यावर मार्गदर्शन म्हणून प्रा. कु. वाकडे मॅडम आणि सौ. ऊईके मॅडम मुख्याध्यापीका जि. प. शाळा जांभूळखेडा यांनी मार्गदर्शन केले. यावेळी प्रा. कु. उराडें मॅडम, प्रा. डॉ. शंभरकर समन्वयक व जांभूळखेडा येथील बहुसंख्य महिला तसेच विद्यार्थी उपस्थित होते.

महिला अध्ययन केंद्र व लोकसंख्या शिक्षण मंडळाद्वारे वर्षभर विविध उपक्रमाचे आयोजन करण्यात येते. भविष्यात आणखी विविध उपक्रम राबविण्याचा मानस या मंडळाचा आहे.

समन्वयक

प्रा. डॉ. राखी शंभरकर

प्रा. डॉ. गणेश सातपुते

गांधी विचार संस्कार परीक्षा उत्साहात

मुनघाटे महाविद्यालयाचे आयोजन

कुरखेडा (वा.). दंडकारण्य शैक्षणिक व सांस्कृतिक विकास संशोधन संस्था गडचिरोली द्वारा संचालित स्थानिक गोविंदराव मुनघाटे कला व विज्ञान महाविद्यालयात प्राचार्य डॉ. राजाभाऊ मुनघाटे यांच्या मार्गदर्शनात महाविद्यालयाच्या महात्मा गांधी अध्ययन केंद्र व सांस्कृतिक विभागाद्वारे महात्मा गांधी स्मृती दिन व हुतात्मा दिनाचे आयोजन करण्यात आले होते. प्रथमतः महात्मा गांधीजींना पुष्पांजली वाहून मौन पाळण्यात आले. त्यानंतर गांधी रिसर्च फाउंडेशन जळगाव द्वारे पुरस्कृत गांधी विचार संस्कार परीक्षेचे आयोजन करण्यात आले होते.

महात्मा गांधी अध्ययन केंद्रातर्फे महाविद्यालयात सत्य, अहिंसा व शांततेचे पुजारी राष्ट्रपिता महात्मा गांधी यांच्या विचारांचा प्रचार व प्रसार व्हावा म्हणून मागील अनेक वर्षांपासून महाविद्यालयात गांधी विचार संस्कार परीक्षा, गांधी समजून घेताना यावर सुप्रसिद्ध विचारवंत

प्रा. सुरेश द्वादशीवार यांचे व्याख्यान, गांधी रिसर्च फाउंडेशन जळगाव येथील भुजंगराव बोबडे यांचे व्याख्यान, गांधीजी व व्यसनमुक्ती यावर सलाम बॉम्बेचे हरिचंद्रजी पाल यांचे व्याख्यान, आम्ही आमच्या आरोग्यासाठीचे संस्थापक डॉ. सतीश गोगुलवार यांचे गांधीजी वरील व्याख्यान, अशा विविध उपक्रमांचे आयोजन यापूर्वीही करण्यात आलेले होते. यासाठी राष्ट्र निर्माता बापू, सत्याग्रही बापू, गांधी व्यक्तिमत्व, महात्मा या गांधी विचार व तत्वज्ञान यावरील पुस्तकांवर

आधारित गांधी विचार संस्कार परीक्षेचे आयोजन करण्यात आले. 162 विद्यार्थी परीक्षेला बसले होते. ही परीक्षा उपप्राचार्य प्रा. पी. एस. खोपे, उपप्राचार्य डॉ. अभय साळुंखे यांच्या देखरेखीत पार पडली. परीक्षेसाठी महात्मा गांधी अध्ययन केंद्राचे समन्वयक प्रा. डॉ. दशरथ आदे, प्रा. डॉ. नरेंद्र आरेकर, डॉ. गणेश सातपुते, डॉ. राखी शंभरकर, डॉ. गुणवंत वडपल्लीवार, प्रा. निकेश लोखंडे, प्रा. सुभाष धोंगडे, प्रा. तृप्ता वाकडे आदींनी सहकार्य केले.

महात्मा गांधी अध्ययन केंद्र

महात्मा गांधीजींच्या विचारांचे पाईक असलेल्या संस्थाध्यक्ष स्वर्गीय गोविंदराव मुनघाटे साहेब यांच्या प्रेरणा आणि मार्गदर्शनाखाली महाविद्यालयात सत्र २०१०-११ पासून यु.जी.सी. पुरस्कृत महात्मा गांधी अध्ययन केंद्र कार्यरत आहे. सुरुवातीस तीन वर्षे युजीसीचे सहाय्याने व त्यानंतर स्वबळावर महात्मा गांधीजींच्या विचारधारेवर आधारित विविध उपक्रमांच्या आयोजनाद्वारे गांधीजींच्या तत्वज्ञानाचा प्रचार-प्रसार महाविद्यालयीन

विद्यार्थी आणि परिसरातील जनतेमध्ये करण्याचे कार्य या केंद्रामार्फत केल्या जात आहे.

महात्मा गांधीजींच्या 'खेड्याकडे चला' या संकल्पनेनुसार भारत सरकारच्या मानव संसाधन व विकास मंत्रालयामार्फत 'उन्नत भारत अभियान' अंतर्गत पाच दत्तक गावातील शेतकरी आणि युवकांना प्रोत्साहन देण्याचे कार्य केल्या गेले.

२ ऑक्टो. २०२१ ला राष्ट्रपिता महात्मा गांधीजींची जयंती साजरी करण्यात आली. हा दिवस आंतरराष्ट्रीय अहिंसा दिन म्हणून साजरा करण्यात आला.

दिनांक १२ जाने. २०२२ ला दंडकारण्य शिक्षण संस्थेचे संस्थापक अध्यक्ष स्वर्गीय गोविंदराव मुनघाटे साहेबांच्या स्मृतिदिनप्रसंगी गांधीजींच्या विचारधारेनुसार सामाजिक उत्तरदायीत्व म्हणून दंडकारण्य शिक्षण संस्था गडचिरोलीचे संस्थापक अध्यक्ष स्वर्गीय गो. ना. मुनघाटे यांच्या स्मृती दिनाचे औचित्य साधून रक्तदान

शिबीराचे आयोजन करण्यात आले. यामध्ये विद्यार्थी आणि कर्मचारी मिळून एकूण २६ रक्तदात्यांनी रक्तदान केले. इतर विद्यार्थ्यांची रक्तगट तपासणी करण्यात आली. तसेच रक्तदातांच्या रक्तगटाची यादी तयार करण्यात आली. याप्रसंगी जिल्हा सामान्य रुग्णालयाच्या वैद्यकीय अधिकारी डॉक्टर स्नेहल कृपाल यांनी विद्यार्थ्यांना रक्तदान का केले पाहिजे, रक्तदान कोणी करावे, रक्तदान कोणी करू नये आणि रक्तदानाबाबतचे समज गैरसमज यावर मार्गदर्शन केले.

दिनांक ३० जाने. २०२१ ला महात्मा गांधीजींच्या पुण्यतिथी तथा हुतात्मा दिन निमित्त शहिदांना मौन श्रद्धांजली वाहण्यात आली.

कोविड-१९ मुळे सलग दोन वर्ष गांधी विचार संस्कार परीक्षा आयोजित करता आलेली नव्हती. यावर्षी मात्र ऑनलाईन पद्धतीने जाने. २०२२ मध्ये गांधी रिसर्च फाऊण्डेशन जळगांवद्वारा या परीक्षेचे आयोजन करण्यात आले. सदर परीक्षेकरीता १६२ विद्यार्थ्यांनी नोंदणी केली, त्यापैकी १५४ विद्यार्थ्यांनी परीक्षा दिली. परीक्षेचा निकाल १०० टक्के लागला असून महत्त्वाचे म्हणजे गडचिरोली जिल्ह्यातून महाविद्यालयाचे ०३ विद्यार्थी सुवर्ण पदकाचे तर ०१ विद्यार्थीनी रौप्य पदकाची असे एकूण ०४ विद्यार्थी मानकरी ठरले. दिनांक ०२/०५/२०२२ ला आयोजित पुरस्कार सोहळ्यात त्यांना गौरविण्यात आले.

गांधी विचार संस्कार परीक्षा जाने. २०२२ मध्ये गडचिरोली जिल्ह्यातून प्रथम व द्वितीय पुरस्कार प्राप्त विद्यार्थी.

अ.क्र. पुरस्कार प्राप्त विद्यार्थ्यांचे नांव वर्ग

प्रथम क्रमांक – सुवर्ण पदक व प्रमाणपत्र

१	श्री. खेमराज गोपाल चंडीकर	बी.ए. द्वितीय वर्ष
२	कु. लक्ष्मी राजकुमार शेन्डे	१२ वी
३	श्री. गतेश्वर सुरेश कोहाड	११ वी

द्वितीय क्रमांक – रौप्य पदक व प्रमाणपत्र

१	कु. साक्षी शंकर बगमारे	११ वी
---	------------------------	-------

वरील सर्व उपक्रम यशस्वीरित्या पार पाडण्याकरिता महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. राजाभाऊ मुनघाटे, उपप्राचार्य पी. एस. खोपे, प्रा. डॉ. अभय साळुंके, या केंद्राचे सहाय्यक प्रा. डॉ. नरेंद्र आरेकर व प्रा. गणेश सातपुते तसेच सर्व प्राध्यापक वर्ग, महाविद्यालयातील विद्यार्थी आणि शिक्षकेतर कर्मचारी वृंद यांचे सक्रीय सहकार्य लाभले.

प्रा. डॉ. दशरथ ध. आदे

केंद्र संयोजक

सांस्कृतिक विभाग

शैक्षणिक सत्राचा आरंभ दरवर्षी जून महिन्यात होत असला तरी कोरोनाच्या जागतिक संकटामुळे सारे जगच प्रभावित झाले त्यात शिक्षण क्षेत्रही अपवाद नव्हते. जेव्हा काहीशी परिस्थिती निवळत आली तेव्हा शासकीय आदेशांच्या मार्गदर्शक तत्वांनुसार व परिस्थितीनुरूप गोंडवाना विद्यापीठाने दि. १० ऑगस्ट २०२१ ला काढलेले परिपत्रक, शैक्षणिक सत्र २०२१-२०२२ च्या आकृतीबंधानुसार महाविद्यालयाच्या सांस्कृतिक विभागाद्वारे या शैक्षणिक सत्राचे वार्षिक नियोजन तयार करण्यात आले. कोरोना या महामारीच्या पार्श्वभूमीवर महाविद्यालयाचे प्राचार्य, अंतर्गत गुणवत्ता कक्ष आणि सल्लागार मंडळ यांनी वेळोवेळी दिलेल्या सुचनांनुसार कार्यक्रमांमध्ये व वेळापत्रकात फेरबदल करून अतिशय अल्प आणि गर्दी टाळणारे व अत्यावश्यक असेच काही कार्यक्रम घेण्यात आले.

०५ सप्टेंबर शिक्षकदिन डॉ. सर्वपल्ली राधाकृष्णन यांच्या प्रतिमेस माल्यार्पण करून साजरा करण्यात आला.

०२ ऑक्टोबर २१ राष्ट्रपिता महात्मा गांधी आणि लालबहादूर शास्त्री जयंती ही महामानवांच्या प्रतिमेस सुतमाला व पुष्पार्पण करून साजरी करण्यात आली.

०६ डिसेंबर २०२१ ला डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचा महापरिनिर्वाण दिनी महामानवांच्या प्रतिमेस माल्यार्पण करून अभिवादन करण्यात आले.

०३ जानेवारी २०२२ ला सावित्रीबाई फुले यांची जयंती साजरी करण्यात आली.

१२ जानेवारी, २०२२ ला दंडकारण्य शिक्षणसंस्थेचे संस्थापक अध्यक्ष श्रद्धेय गो. ना. मुनघाटे जयंती तथा स्वामी विवेकानंद यांची जयंती युवकदिन म्हणून व राजमाता जिजाऊ यांचीही जयंती सामूहिकपणे साजरी करण्यात आली.

२३ जानेवारी २०२२ नेताजी सुभाषचंद्र बोस जयंती साजरी करण्यात आली.

मानले.

मुनघाटे महाविद्यालय कुरखेडा-येथे प्राचार्य डॉ. राजाभाऊ मुनघाटे यांच्या मार्गदर्शनात आंबेडकर जयंती साजरी करण्यात आली. कार्यक्रमाच्या अध्यक्षस्थानी प्रा. डॉ. दशरथ आदे होते. प्रमुख मार्गदर्शक म्हणून प्रा. डॉ. गुणवंत वडपल्लीवार, प्रा. राखी शंभरकर, प्रा. तुप्ता वाकडे, प्रा. डॉ. हेमंत मेखाम, प्रा. डॉ. नरेंद्र आरेकर, प्रा. निकेश लोखंडे आदी मान्यवर उपस्थित होते. चावेळी प्रा. डॉ. नरेंद्र आरेकर यांनी डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या जिवनकार्यावर प्रकाश टाकला. प्रास्ताविक सांस्कृतिक विभागप्रमुख प्रा. डॉ. गुणवंत वडपल्लीवार, संचालन प्रा. निकेश लोखंडे तर आभार प्रा. तुप्ता वाकडे यांनी मानले.

महात्मा गांधी महाविद्यालय आरमोरी-

३० जानेवारी २०२२ राष्ट्रपिता महात्मा गांधी पुण्यतिथी अभिवादनाने संपन्न झाली.

१९ फेब्रुवारी २०२२ ला छत्रपती शिवाजी महाराज जयंती सांस्कृतिक विभाग आणि इतिहास विभाग यांच्या संयुक्त विद्यमाने साजरी करण्यात आली.

२३ फेब्रुवारी २०२२ ला संत गाडगेबाबा जयंती तर यशवंतराव चव्हाण मुक्त विद्यापीठ अभ्यासकेंद्राच्या संयुक्त विद्यमाने १२ मार्च शनिवारला यशवंतराव चव्हाण जयंती साजरी केली.

११ एप्रिलला महात्मा फुले जयंती तर १४ एप्रिलला डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर जयंती साजरी करण्यात आली.

विद्यार्थ्यांसाठी दरवर्षीच्या तुलनेत मोठ्या प्रमाणात स्पर्धा होऊ शकल्या नसल्या तरी काही महत्त्वाच्या विविधांगी स्पर्धेत विद्यार्थ्यांनी यश प्राप्त केले. ज्यामध्ये 'जो जिता वही सिकंदर' या गोवा राज्यात होणाऱ्या नृत्य स्पर्धेसाठी १३ मार्च २०२२ ला गडचिरोली येथे झालेल्या ऑडिशनमध्ये डॉन्स ज्युनियर कॅटेगिरीमध्ये कु. डंपल रमेश बोरकर या विद्यार्थीनीची निवड झाली.

व्यासपीठावर आम्ही आमच्या आरोग्यासाठी या संस्थेचे संस्थापक अध्यक्ष डॉ. सतीश गोगुलवार, जि. प. सदस्य अॅड. लालसू नागोटी, हरीश सदानि, प्रवीण थोटे, सौ. वंदना मुनघाटे, संस्थेचे सदस्य सौरभ मुनघाटे उपस्थित होते.

याप्रसंगी उद्घाटक मा. अजय गंपावार म्हणाले की, चित्रपट हे केवळ करमणुकीचे साधन नसते तर, त्या चित्रपटाचा आस्वाद घेतल्यानंतर समस्येची सोडवणूक व्हायला पाहिजे. हजारो शब्दांपेक्षा एक चित्रपट समाज प्रबोधनाचे प्रभावी माध्यम ठरते. तर राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज विद्यापीठाचे मराठी विभाग प्रमुख डॉ. प्रमोद मुनघाटे यांनी स्त्री-पुरुष समानता प्रस्थापित करण्यासाठी चित्रपट हे प्रभावी माध्यम आहे. याकरिता शैक्षणिकच नाहीतर सामाजिक दृष्टीही महत्त्वाची आहे. जे संस्कार शंभर पुस्तकातून होत नाही ते एका चित्रपटातून मांडण्याचा प्रयत्न दिग्दर्शक करित असतो असे प्रतिपादन केले.

कार्यक्रमाचे अध्यक्ष प्राचार्य डॉ. राजाभाऊ मुनघाटे म्हणाले की, या दोन दिवसीय चित्रपट महोत्सवात विविध सामाजिक समस्यांवर लघुपट दाखविण्यात येणार आहेत, त्यांचा आस्वाद घेऊन विद्यार्थ्यांनी सामाजिक विचाराची देवाणघेवाण समाजामध्ये करावी.

दोन दिवसीय चाललेल्या या चित्रपट महोत्सवात नटखट, मैदा, संडे, ब्लॅक रोज रेड ड्रेस, उंबरठा, ज्यूस, उ उषाचा, सुंदर अशा विविध भाषेतील राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय स्तरावर गाजलेले, समभाव निर्माण करणाऱ्या व लिंग समानतेचा संदेश देणाऱ्या एकूण १४ चित्रपटांचे सादरीकरण मावा संस्थेचे सहसंस्थापक मा. हरिश सदानि यांचे नेतृत्वात मावा संस्थेचे प्रविण थोटे यांनी केले.

नटखट या चित्रपटात सोनू हा सात वर्षांचा मुलगा. या वयात मुले ही आदर्श व अनुकरण करित असतात. पितृसत्ताक कुटुंबपद्धतीत वाढलेल्या सोनुने एक दिवस त्याच्या शाळेत केलेल्या एका भयंकर कृत्याबद्दल त्यांच्या कुटुंबीयांना सहजपणे सांगितले. मोठ्या व्यक्तींच्या कामाच्या बालमनावर प्रभार कसा पडतो. मोठ्या व्यक्तींचे लहान मुले अनुकरण कसे करतात हे आईचे सोनूला पटवून दिलेले म्हणणे तो ऐकतो. लिंग समानतेचे मूल्य सोनूला त्याच्या आईकडून मिळतात.

मैदा हा आठ वर्षांच्या कालावधीत चित्रीत केलेला माहितीपट आहे. या चित्रपटात हुंडा, बालविवाह, मासिक पाळी सुरू झाल्यानंतर शाळा सोडण्याची प्रचलित प्रथा व सामाजिक नियमाचा शोध घेतला जातो. यात शाळेतील मुलींचे गळतीचे प्रमाण निर्देशित केलेले आहे.

द लिटल गॉडस या लघु चित्रपटात बहुरूपी या लोककलेवर आधारित कथानक आहे. यात मुलगी उदरनिर्वाह करण्यासाठी बहुरूपी या प्रथेचा अवलंब करतो. पण एक दिवस चित्रपटाचे कॉस्टिंग डायरेक्टर तिला कलकत्ता येथे आमंत्रित करतो. पण ती आई, वडील आणि बहीण या बंधनात अडकलेली असते. ती तिथे जाण्यास तयार नसते. हे या कथाकथनात दिलेले आहे.

संडे या लघुचित्रपटात एक मध्यम वयोगटातील व्यक्ती ज्यांचे नाव कांबळे आहे. ती व्यक्ती दर आठवड्यात त्यांच्या शेजारी असणाऱ्या केस कर्तनालयात भेट देतो. ते दाढी करण्यासाठी नाहीतर जान नावाच्या व्यक्तीचा स्पर्श केल्याशिवाय राहवत नाही म्हणून. यातून समलिंग भाव दाखवण्याचा प्रयत्न या कथानकात केला आहे.

भाप या चित्रपटात एक नव्हे तर अनेक स्त्रियांच्या जीवनातील पितृसत्ताक आणि पुरुषप्रधानतेच्या सूक्ष्म सामाजिकरणाचे कठोर वास्तव चित्रित केलेले आहे. मुंबईतील एका लहानशा जागेत राहणाऱ्या एका मध्यवर्गीय गृहिणीच्या जीवनात... आपल्याला प्रेक्षक म्हणून ठेवतो.

ब्लॅक रोजेस अँड रेड ड्रेस या लघु चित्रपटात अँसिड हल्ल्यातून वाचलेल्या तीन भारतीय तरुणी समेट घडवून आणण्याच्या प्रयत्नात त्यांच्या हल्लाखोरांना पत्र लिहून त्यांच्या विरुद्ध हिंसाचाराचा सामना करतात.

तुरुप या लघु चित्रपटात बुद्धिबळ या खेळाचे थोडक्यात उल्लेख असून त्यात नैतिकता व धर्म यांचा समावेश होतो. त्यामुळेच स्पर्धा सुरू असताना सामाजिक आणि राजकीय तणाव निर्माण होतो. परंतु पुरुष केवळ सर्वात दुय्यम खेळाडू आहेत हे दाखविण्यात आले आहे.

उउषाचा चित्रपटात ग्रामीण भागातील शेतमजूर म्हणून काम करणारी एक निरक्षर उषा एकटी आहे. तिला स्थानिक प्राथमिक शाळेतील एका महिला शिक्षिकेचे आकर्षण वाटते, जे तिने यापूर्वी कधीही अनुभवले नव्हते. उषाच्या या लैंगिक जागृतीचे सूक्ष्म चित्रण केले. तसेच भोळे आकर्षण तिच्या आयुष्यावर नियंत्रण ठेवण्यात आणि प्रत्येक दिवसात ती स्वतःला घडवत असते.

ज्यूस या लघु चित्रपटात मंजु सिंग व तिचा पती घरी मित्रांसोबत पार्टी आयोजित करतो. तिथे स्नॅक्स, पेय आणि हसणे यादरम्यान यातील सर्व मित्रांच्या पत्नींना पुरुषांच्या खाण्याच्या मागण्या पूर्ण करताना होणाऱ्या दमछाक मधून अनपेक्षित प्रकार घडतो. ज्यूसमध्ये भारतीय घराण्यातील पितृसत्ताक व आणि दुराचार यांचे सूक्ष्मपणे चित्रण केले आहे.

उंबरठा एक किशोरवयीन मुलावर आधारित कथानक आहे. पंकज हा लैंगिकतेचा शोध घेत असतो. पुरुषप्रधान भारतीय रूढीने झालेले संगोपन आणि विरुद्ध लिंग ओळखण्याची त्याची नैसर्गिक इच्छा यामध्ये अडकलेल्या त्याच्या सांस्कृतिक आचार संहितेच्या मर्यादित आपल्या इच्छा व्यक्त करण्याची संधी मिळते.

सुंदर या चित्रपटात अभिव्यक्ती स्वातंत्र्य व समानता, हवे तसे जगावयाचे स्वातंत्र्य यावर भाष्य करतो. जे एखाद्या व्यक्तीला दडपणात त्याचे मूलभूत अधिकार हिरावून घेतात.

प्रत्येक चित्रपटाच्या सादरीकरणपूर्वी त्याचे प्रास्ताविक आणि चित्रपट संपल्यानंतर त्यावर आधारित

काही प्रश्न विद्यार्थ्यांना विचारून त्याकडून उत्तरे ऐकून घेतल्या जात असत. याबरोबरच चित्रपट बघताना विद्यार्थ्यांच्या आणि प्राध्यापकांच्या व इतरही उपस्थितांच्या मनात निर्माण झालेल्या शंका, चित्रपटातील दाखविण्यात आलेली समस्या किंवा त्यासंबंधीचे प्रश्न उपस्थित होत असत. त्यातून परस्पर विचारांची देवाण-घेवाण केल्या जाई. विद्यार्थ्यांनी विचारलेल्या प्रश्नांना चर्चात्मक उत्तरे मा. हरीष सदानी, डॉ. सतीश गोगुलवार, श्रीमती शुभदाताई देशमुख, प्राचार्य राजाभाऊ मुनघाटे तसेच काही प्राध्यापकांकडून दिल्या जात असत.

याप्रसंगी हरीश सदानी मुंबई म्हणाले की, मावा संस्था अनेक वर्षांपासून सामाजिक कार्य करणारी संस्था असून, समाजामध्ये असणाऱ्या विविध समस्यांच्या आढावा घेऊन अशा प्रकारच्या समस्या निर्माण होऊ नये, त्या समस्या सोडविण्यास मदत व्हावी हे मुख्य ध्येय समोर ठेवून ही संस्था लघुपट तयार करून समाज प्रबोधनाचे कार्य करते आणि अशाप्रकारच्या महोत्सवाचे आयोजन करित असते. विद्यार्थ्यांनी हे चित्रपट बघून समाजाच्या तळागळापर्यंत पोहोचवावे असेही आवाहन केले. तसेच महोत्सवाच्या यशस्वी आयोजनाबद्दल महाविद्यालयाचे भरभरून कौतुकही केले.

एकंदरीत दोन दिवसीय चित्रपट महोत्सवाच्या माध्यमातून विद्यार्थ्यांमध्ये स्त्री-पुरुष समभाव याबाबत जाणीवजागृती तसेच समाजातील विविध समस्यांबाबत जाणीव जागृती करण्याचा प्रयत्न यशस्वीरित्या करण्यात आला.

या चित्रपट महोत्सवामुळे विद्यार्थ्यांमध्ये अतिशय उत्साहाचे आणि आनंदाचे वातावरण निर्माण झाले होते. एक वेगळ्याच प्रकारची अनुभूती या माध्यमातून विद्यार्थ्यांना अनुभवता आली. सदर चित्रपट महोत्सव विद्यार्थ्यांकरीता एक अतिशय नाविन्यपूर्ण पर्वणीच होती.

दरवर्षीप्रमाणे यावर्षी सुद्धा भारतीय प्रजासत्ताक दिनाचे औचित्य साधून २६ जाने. २०२२ ला कोविड-१९ काळात ज्या-ज्या समाज घटकांनी कोविडपासून संरक्षण करण्यासाठी आपले योगदान दिले अशा कोविड योद्ध्यांच्या कार्यावर आधारित लघुचित्रपट दाखविण्यात आले.

डॉ. गणेश देवाजी सातपूते

समन्वयक

सर्वानुमते ठरविण्यात आले. सभेच्या शेवटी नविन कार्यकारणी गठीत करण्यात आली त्यात अध्यक्ष म्हणून डॉ. हर्षल आत्राम, उपाध्यक्ष - श्री. सुरज रामटेके, सदस्य - श्री. महेश दखणे, स्वप्नील टेकाम, सागर निरंकारी, कु. वैष्णवी वडीकर, कु. मयुरी बन्सोड, कु. मोनिका नैताम तर मार्गदर्शक- श्री. सिराज पठाण, मयुर चन्ने, चांगदेव फाये, विनोद नागपूरकर, राकेश भांडारकर यांची सर्वानुमते निवड करण्यात आली. कार्यक्रमाचे संचालन प्रा. संदिप निवडंगे तर आभार प्रा तृप्ता वाकडे यांनी मानले.

शिक्षक - पालक संमेलन

महाविद्यालयात दि. १६ मार्च २०२२ ला सकाळी ११-०० वाजता पालक - शिक्षक संमेलनाचे यशस्वी आयोजन करण्यात आले. या प्रसंगी महाविद्यालयाच्या स्व. भाऊराव कढव स्मृती सभागृहात मोठ्या संख्येने पालकांच्या उपस्थितीत पालक शिक्षक संमेलनाचे उद्घाटन संमेलनाध्यक्ष व महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. राजाभाऊ मुनघाटे यांच्या हस्ते पार पडले.

या वेळी पालक शिक्षक मंडळाचे अध्यक्ष श्री. रमेशजी बोरकर, उपाध्यक्ष श्री. रामभाऊ मुंगणकर, सदस्य श्री. विश्वंभरजी गहाणे, श्री. भास्करजी लांजेवार, श्रीमती वेणुताई चौधरी, श्रीमती मंदाताई गुडेकर तसेच पालक मेळाव्याचे समन्वयक प्रा. डॉ. संदिप निवडंगे, मार्गदर्शक उपप्राचार्य प्रा. किशोर खोपे, उपप्राचार्य डॉ. साळुंके व महाविद्यालयातील संपुर्ण प्राध्यापक व कर्मचारी वृंद प्रामुख्याने उपस्थित होते. सभेच्या प्रास्ताविकात पालक मेळाव्याचे समन्वयक प्रा. डॉ. संदिप निवडंगे यांनी मागील सभेचे ईतिवृत्त वाचन केले. चालू सत्रातील महाविद्यालयाची शैक्षणिक व इतर क्षेत्रातील प्रगती व कार्याचा आढावा उपस्थित पालकांसमोर मांडला. मागील सभेतील मार्गदर्शकपर सुचना व त्यावर केलेल्या उपाययोजनांची माहिती पालकांसमोर सादर केली. संमेलनाच्या अध्यक्षीय स्थानावरून पालकांशी संवाद साधतांना महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. राजभाऊ मुनघाटे यांनी महाविद्यालयाच्या भौतिक व शैक्षणिक प्रगतीचा आढावा तसेच शैक्षणिक, सांस्कृतिक, बौद्धिक कार्यक्रम, व्याख्यानमाला, विज्ञान विषयक कार्यशाळा, शिबिरे, व्यक्तीमत्व विकास कार्यक्रम, रोजगार व महिला

सक्षमीकरण संबंधीत उपक्रम व महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांना मिळणाऱ्या शैक्षणिक व सर्वांगीण विकासपुरक सुविधांचा मिळणारा लाभ तसेच महाविद्यालयाच्या प्रगतीचा वाढता आलेख पालकांच्या निदर्शनास चर्चेच्या माध्यमातून आणून दिला. यात अद्यावत सभागृहाची बांधणी, उन्नत भारत उपक्रम, पाणी परिषद, शेतकरी मार्गदर्शन कार्यशाळा व सौर उर्जा प्रकल्प इ. विषयांवर मा. प्राचायांनी माहिती दिली.

पुढील सत्रात कारावयाचे नियोजन आणि विकासात्मक योजनांची माहिती देताना सत्र २०२१-२२ साली करावयाचे नॅक मूल्यांकनाच्या दिशेने महाविद्यालयाची होत असलेली वाटचाल इत्यादींची माहिती यावेळी दिली. मेळाव्यात सहभागी पालकांनीही आपले अभिप्राय व्यक्त करताना शुभेच्छांसह काही मौलिक सुचना महाविद्यालयाच्या प्रशासनाला दिल्या.

या प्रसंगी सत्र २०२१-२२ करिता शिक्षक पालक संघाची कार्यकारीणी ही अधिकृत शासकिय नोंदणी पद्धतीने करण्याचे ठरविण्यात आले. सभेच्या शेवटी नविन कार्यकारणी गठीत करण्यात आली त्यात अध्यक्ष म्हणून सौ. प्रिती विलास गावंडे, उपाध्यक्ष- श्री. रमेश जैराम बोरकर, सदस्य - श्री. रमेश उपराळे, श्री. सुभाष कापगते, श्री. काशिनाथ गहाणे, दिपा सांगोळे यांची सर्वानुमते निवड करण्यात आली. यावेळी संमेलनाला बहुसंख्येने पालक तसेच महाविद्यालयातील सर्व प्राध्यापक व कर्मचारी वृंद उपस्थित होते. संचालन प्रा. डॉ. संदिप निवडंगे यांनी केले तर प्रा. तृप्ता वाकडे यांनी उपस्थितांचे आभार मानले. संमेलनाच्या यशस्वीतेकरिता महाविद्यालयातील सर्व कर्मचारी वृंदांचे व विद्यार्थ्यांचे सहकार्य लाभले.

प्रा. संदिप निवडंगे

संयोजक

नेटवर्क रिसोर्स सेंटर

विद्यार्थ्यांमध्ये संशोधन वृत्ती निर्माण व्हावी, विविध वैज्ञानिक आणि कलात्मक प्रश्नांची जाण व्हावी, विद्यार्थ्यांची 'इंटरनेट' या डिजिटल माहिती तंत्रज्ञानाशी सांगड घातली जावी आणि अभ्यासक्रमात डिजिटल तंत्रज्ञानाचा वापर करता यावा या हेतूने महाविद्यालयात मागील १० वर्षांपासून यु.जी.सी. पुरस्कृत नेटवर्क रिसोर्स सेंटर कार्यरत आहे. यात दरवर्षी महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. राजाभाऊ मुनघाटे यांच्या मार्गदर्शनात विविध कार्यक्रमाचे आयोजन करण्यात येते.

यावर्षी भारत सरकारच्या शिक्षण मंत्रालय अंतर्गत येणाऱ्या संस्था नवोपक्रम परिषद (Institute Innovation Council) च्या अखत्यारीत येणाऱ्या महाविद्यालयीन नवोपक्रम विभाग (Innovation Cell) द्वारे विविध कार्यक्रम महाविद्यालयात आभासी पद्धतीने घेण्यात आले

- दि.०८ सप्टेंबर २०२१ ला नेटवर्क रिसोर्स सेंटरच्यावतीने महाविद्यालयीन नवोपक्रम विभागाद्वारे (Innovation Cell) "विद्यार्थी आणि प्राध्यापकांसाठी राष्ट्रीय नवोपक्रम आणि स्टार्टअप धोरण" (National Innovation and Startup Policy for Students and Faculty) या विषयावर ऑनलाइन पद्धतीने वेबिनार घेण्यात आले.

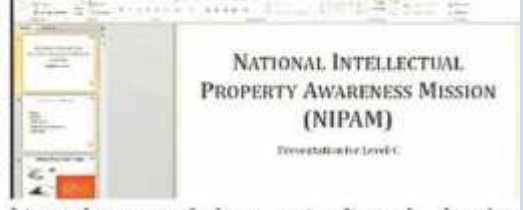
वेबिनारच्या अध्यक्षस्थानी प्राचार्य डॉ. राजाभाऊ मुनघाटे होते. प्रमुख वक्ते म्हणून डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर टेकनालॉजिकल युनिवर्सिटी लोणेरे, जि. रायगडचे डीन डॉ. देवसरकार उपस्थित होते. त्यांनी नवोपक्रम आणि स्टार्टअप धोरणाचे महत्त्व चित्रफितीद्वारे विशद केले. ते म्हणाले की, नावीन्यपूर्ण संकल्पना आणि नवउद्योगांना प्रोत्साहन

'आयपीआर'वर आभासी पद्धतीने मार्गदर्शन मुनघाटे महाविद्यालयात राष्ट्रीय कार्यशाळा

कुरखेडा (वा.) दंडकारण्य शैक्षणिक व सांस्कृतिक विकास संशोधन संस्था गडचिरोलीद्वारे संचालित श्री गोविंदराव मुनघाटे कला व विज्ञान महाविद्यालयात 'आयपीआर'वर एक दिवशीय राष्ट्रीय कार्यशाळा आभासी पद्धतीने घेण्यात आली.

काय व 'शाळे'चा अध्यक्षस्थानी महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. राजाभाऊ मुनघाटे होते. तर प्रमुख मार्गदर्शक म्हणून भारत सरकारच्या वाणिज्य व औद्योगिक मंत्रालयाच्या पेटेंट व डिझाईन सहाय्यक नियंत्रक मुंबई येथील डीपीआयआयचे जितेंद्र चौर, डॉंगरे आभासी पद्धतीने उपस्थित होते.

याप्रसंगी प्राचार्य राजाभाऊ मुनघाटे म्हणाले, अशा प्रकारची आयपीआरवर आभासित २०१५-२०१६ या शैक्षणिक वर्षात गोंडवान विद्यापीठात पहिली कार्यशाळा मुनघाटे महाविद्यालयाने आयोजित केली होती. या कार्यशाळेचा लाभ संशोधक, विद्यार्थी व प्राध्यापकांनी घेऊन आपल्या ज्ञानात भर घालावी असेही ते म्हणाले. याप्रसंगी जितेंद्र चौर यांनी

पेटेंट म्हणजे काय, त्यासाठी कोणत्या बाबींची आवश्यकता असते, पेटेंट वैशिष्ट्य काय? यावरील मार्गदर्शन केले. तसेच ट्रेडमार्क संदर्भात परिसरातील विविध उदाहरणांची माहिती देऊन आपण आपल्या स्वतःचा स्ट्रेडमार्क कसा निर्माण करू शकतो व त्याचे फायदे काय आहेत, यावरील मार्गदर्शन केले. यावेळी उपस्थित मान्यवरांनी इटॅलेक्च्युअल प्रॉपर्टी राइट्स अंतर्गत येणाऱ्या पेटेंट्स, कॉपीराइट, ट्रेडमार्क, जिओग्राफिकल इंडीकेशन्स आणि डिझाईन्स आदींवर सविस्तर माहिती दिली. पेटेंटचा उपयोग एखादी मॉडेल, मशीन, खेळणे इत्यादींच्या संदर्भात केला जातो तर कॉपीराइट अक्षर, बोल, शब्द पुस्तकांसाठी व संशोधन निबंधांसाठी केला जातो असे मान्यवरांनी सांगितले.

त्यानंतर चिन्हासाठी ट्रेडमार्क त करताना चौकोन त्रिकोण इत्यादींचे उपयोग करून तयार केलेल्या डिझाईनसाठी गेट डिझाईनचा उपयोग केला जातो. त्यानंतर पेटेंट फाईल करताना कुठल्या पद्धतीचा उपयोग करायला हवा या पद्धतीवर सविस्तर मार्गदर्शन तज्ज्ञांनी केले.

कार्यशाळेचे प्रास्ताविक उपप्राचार्य डॉ. अभय सोळुंके यांनी केले. संचालन डॉ. कौस्तुभ राऊत यांनी केले. आभार प्रा. निकेश लखंडे यांनी मानले. कार्यशाळेला विद्यार्थी संशोधक व प्राध्यापकांनी विचारलेल्या विविध प्रश्नांची उत्तरे मार्गदर्शकां समर्पकपणे दिली. या कार्यशाळेत अनेक आजी-माजी विद्यार्थी प्राध्यापक, संशोधक आभासी पद्धती उपस्थित होते.

देण्यासाठी भारत सरकारने नावीन्यपूर्ण स्टार्टअप धोरण जाहीर केले आहे. त्यानुसार उद्योग व शिक्षण संस्थांच्या सहकार्याने राज्यात इनक्युबेटर्स नेटवर्क उभारण्यात येणार आहे. तसेच त्यांनी सरकारची जबाबदारी, अर्ज करण्याची प्रक्रिया, सरकारकडून वर्गवारीनिहाय दिला जाणारा निधी इत्यादी विषयांवर विद्यार्थ्यांसोबत आणि आभासी पद्धतीने उपस्थित विविध राज्यातील प्राध्यापकांसोबत सविस्तरपणे संवाद साधला.

- दि. ११ सप्टें. २०२१ ला महाविद्यालयीन नवोपक्रम विभागाद्वारे 'इनोव्हेशन अम्बेसेडरद्वारे विद्यार्थी आणि प्राध्यापकांसाठी ओरिएंटेशन सत्र' (Orientation Session for students and faculties by Innovation Ambassador) या विषयावर वेबिनार घेण्यात आला. यावेळी महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. राजाभाऊ मुनघाटे हे अध्यक्ष म्हणून तर प्रमुख वक्ते म्हणून महाविद्यालयीन नवोपक्रम विभागाचे अध्यक्ष तथा विज्ञान शाखेचे उपप्राचार्य डॉ. अभय सोळुंके उपस्थित होते. या प्रसंगी डॉ. सोळुंके यांनी पेटेंट, कॉपीराइट, डिझाईन,

भौगोलिक संकेत इत्यादींवर विस्तृत मार्गदर्शन केले. तसेच उपस्थितांच्या प्रश्नांचे योग्य असे निरसन केले. या वेबिनारला बहुसंख्येने विद्यार्थी, पालक, माजी विद्यार्थी व प्राध्यापक उपस्थित होते.

• दि.३० सप्टें. २०३१ ला महाविद्यालयीन नवोपक्रम विभाग, ग्रंथालय विभाग आणि मान्यताप्राप्त नॅशनल डिजिटल लायब्ररी ऑफ इंडिया क्लबच्या संयुक्त विद्यमाने वाचन आणि व्यक्तिमत्त्व विकास (Reading and Personality Development) या विषयावर एक दिवसीय राष्ट्रीय ऑनलाइन मोटीव्हेशनल व्याख्यान आयोजित करण्यात आले होते. या कार्यक्रमाला प्रमुख वक्ते म्हणून डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठतील, ज्ञान संसाधन केंद्राचे संचालक डॉ.डी.के. वीर उपस्थित होते. सदर कार्यक्रमाच्या अध्यक्षस्थानी महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. राजाभाऊ मुनघाटे, महाविद्यालयीन इनोव्हेशन विभागाचे अध्यक्ष डॉ. सोळुंके तसेच ग्रंथालय विभागाचे प्रमुख डॉ. अनिल भोयर उपस्थित होते. या प्रसंगी डॉ. वीर यांनी 'व्यक्तिमत्त्व विकास घडवून आणायचा असेल तर वाचन वाढवायला हवं. व्यक्तीच्या विचाराने त्याचे व्यक्तिमत्त्व घडत असते. विचार कौशल्य हे विविध पुस्तकांच्या अवांतर वाचनाने विकसित होत असल्याने व्यक्तिमत्त्व खुलवण्यासाठी वाचन करायला हवे, व्यक्तिमत्त्व विकासाचे टॉनिक म्हणजे पुस्तकांची पाने आहेत.' असे प्रतिपादन केले. या कार्यक्रमाला महाविद्यालयीन विद्यार्थी, माजी विद्यार्थी, पालक तसेच विविध महाविद्यालयाचे प्राध्यापक उपस्थित होते.

• दि. १ ऑक्टो. २०२१ ला इंदिरा महाविद्यालय कळंब जि. यवतमाळ आणि महाविद्यालयाच्या नवोपक्रम विभाग यांच्या संयुक्त विद्यमाने उद्योजक्ता, नवोपक्रम आणि स्टार्टअप (Entrepreneurship, Innovation and Startup) या विषयावर आभासी पद्धतीने एक दिवसीय ओरिइंटेशन सत्र लहाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. राजाभाऊ मुनघाटे यांच्या मार्गदर्शनात विद्यार्थी आणि प्राध्यापकांसाठी आयोजित करण्यात आला होता. या कार्यक्रमाला प्रमुख मार्गदर्शक म्हणून महाविद्यालयाचे नवोपक्रम विभागाचे अध्यक्ष तसेच इनोव्हेशन अॅम्बेसेडर डॉ. सोळुंके उपस्थित होते. या प्रसंगी डॉ. सोळुंके यांनी उद्योजक्ता, नवोपक्रम आणि स्टार्टअप या तिन्ही विषयावर विस्तृत अशी माहिती दिली.

• श्री. गोविंदराव मुनघाटे कला व विज्ञान महाविद्यालयाच्या इन्टि टच्युशनल इनोवेशन विभागाच्यावतीने अन्न तंत्रज्ञानामध्ये उद्योजकतेची सुरुवात (Entrepreneurship In Food Technology and Startup Ideas) या विषयावर एक दिवसीय आभासी राष्ट्रीय चर्चासत्र घेण्यात आले. अध्यक्षस्थानी महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. राजाभाऊ मुनघाटे तर प्रमुख मार्गदर्शक म्हणून सरदार पटेल महाविद्यालयाच्या गृह अर्थशास्त्र विभागाच्या प्रमुख डॉ. उषा खंडाळे उपस्थित होत्या. याप्रसंगी प्राचार्य डॉ. राजाभाऊ मुनघाटे यांनी स्टार्ट अप इंडिया या उपक्रमांच्या माध्यमातून विद्यार्थ्यांना रोजगारभिमूख शिक्षण देण्याच्या उद्देशाने या सेलची स्थापना केली असल्याचे प्रतिपादन करित फुड टेक्नालॉजीचा Statistical Data विश्लेषण उपस्थितांसमोर मांडला. डॉ. उषा खंडाळे यांनी उद्योजक म्हणजे काय? स्टार्ट अप इंडियाचे विविध उपक्रम, अन्न टिकविण्याच्या विविध पद्धती, फुड प्रोसेसिंगमध्ये विद्यार्थ्यांना बेकरी, अद्रक, लसून, पेस्ट, फुडज्यूस, काजू प्रोसेसिंग आदींवर माहिती देत विद्यार्थ्यांनी स्थानिक परिस्थितीनुसार लहान लहान उद्योग व रोजगार उभारू शकतो असे प्रतिपादन केले. पुढे त्या म्हणाल्या की, कोरोनापासून संरक्षण करण्यासाठी कोणकोणत्या अन्न घटकांची आवश्यक असते. त्यामुळे आपली रोगप्रतिकारशक्ती कशी वाढवू शकतो, यावरही त्यांनी मार्गदर्शन करित विद्यार्थ्यांनी विचारलेल्या विविध प्रश्नांची उत्तरे दिली. प्रास्ताविक उपप्राचार्य डॉ. अभय साळुंखे तर परिचय डॉ. संजय महाजन यांनी केले. संचालन डॉ. राखी शंभरकर तर आभार डॉ. गणेश सातपुते यांनी मानले. चर्चासत्रात महाविद्यालयाचे आजी, माजी विद्यार्थी, पालक, प्राध्यापक, शिक्षकेतर कर्मचारी उपस्थित होते.

• २८ एप्रिल २०२२ ला Intellectual property rights वर एक दिवसीय राष्ट्रीय कार्यशाळा आभासी पद्धतीने घेण्यात आली. या कार्यशाळेच्या अध्यक्षस्थानी महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. राजाभाऊ मुनघाटे होते, तर प्रमुख मार्गदर्शक म्हणून भारत सरकारच्या वाणिज्य व औद्योगिक मंत्रालयाच्या पेटेंट व डिझाईन विभागाचे मुंबई येथील सहाय्यक नियंत्रक जितेंद्र चौरे व डोंगरे आभासी पद्धतीने उपस्थित होते. मुख्य मार्गदर्शक मुंबई येथील आय.पी.आर.चे जितेंद्र चौरे यांनी पेटेंट म्हणजे काय, त्यासाठी कोणत्या बाबींची आवश्यकता असते, पेटंटचे वैशिष्ट्ये काय आहे, यावर मार्गदर्शन केले तसेच ट्रेडमार्क

संदर्भात परिसरातील विविध उदाहरणांची माहिती देऊन आपण आपल्या स्वतःचा ट्रेडमार्क कसा निर्माण करू शकतो व त्याचे फायदे काय आहेत यावरही मार्गदर्शन केले. मान्यवरांनी Intellectual property rights अंतर्गत येणाऱ्या पेटंट्स, कॉपीराइट, ट्रेडमार्क, जिओग्राफिकल इंडीकेशन्स आणि डिझाईन्स इत्यादींवर सविस्तर माहिती दिली. पेटंटचा उपयोग एखादी मॉडेल, मशीन, खेळणे इत्यादींच्या संदर्भात केला जातो तर कॉपीराईट आवाज, बोल, शब्द, पुस्तकांसाठी व संशोधनात्मक निबंधासाठी केला जातो. तर चिन्हासाठी ट्रेडमार्क म्हणून वर्तुळ, चौकोन, त्रिकोण इत्यादींचा उपयोग करून तयार केलेल्या डिझाईनसाठी वेब डिझाईनचा उपयोग केला जातो. त्यानंतर पेटंट फाईल करताना कुठल्या पद्धतीचा उपयोग करायला हवा या पद्धतीवर सविस्तर मार्गदर्शन तज्ज्ञांनी केले.

• **आर्थिक प्रशिक्षण कार्यशाळा :** ऑर्गनायझेशन फॉर एकोनॉमिक्स को-ऑपरेशन अँड डेव्हलपमेंट या जागतिक कार्यालयाने भारतामध्ये जागतिक आर्थिक सप्ताह २२ ते २८ मार्चपर्यंत आयोजित करण्याची जबाबदारी सेबी मुख्यालय मुंबईला दिली आहे. त्या अनुषंगाने महाविद्यालयाच्या अर्थशास्त्र विभाग, रोजगार मार्गदर्शन केंद्र व सेबी संस्था मुंबई यांच्या संयुक्त विद्यमाने जागतिक आर्थिक सप्ताहानिमित्त आर्थिक प्रशिक्षणावर एक दिवसीय कार्यशाळा एन. आर. सी. मध्ये घेण्यात आली. या कार्यशाळेच्या अध्यक्षस्थानी दंडकारण्य संस्थेचे अध्यक्ष तथा प्राचार्य डॉ. राजाभाऊ मुनघाटे होते. प्रमुख मार्गदर्शक म्हणून सेबी संस्था मुंबईचे अॅड. राजेश पालीवाल, प्रमुख अतिथी म्हणून उपप्राचार्य पी. एस. खोपे, उपप्राचार्य डॉ. अभय साळुंके, कार्यक्रम समन्वयक डॉ. संजय महाजन उपस्थित होते. अॅड. पालीवाल यांनी सेबी संस्थेचे कार्य विशद करित “शिका, कमवा व गुंतवणूक करा” या त्रिसूत्रीचा वापर कधी, केव्हा व कुठे करावा यावर विस्तृत विवेचन केले. पैशाची गरज कशासाठी, महागाईचा दर, पैसे कसे कमवायचे, धंद्यावर लक्ष कसे केंद्रित करायचे, शेअर मार्केट, पैशाची गुंतवणूक, पैशाची सुरक्षितता, लाभांश म्हणजे काय, तो केव्हा दिला जातो, आपली फसवणूक कशा पद्धतीने होते यावर विस्तृत मार्गदर्शन करित खोट्या व अल्प कालावधीत श्रीमंत बनण्याचे स्वप्न न बघता योग्य त्याच ठिकाणी गुंतवणूक करून आर्थिक फसवणूक टाळण्याचे व आपली पुंजी सुरक्षित ठेवण्याचे आवाहन करित सायबर क्राईम यावरही प्रकाश टाकला. तसेच

आर्थिक गुंतवणुकीच्या संदर्भातील व्हिडीओ क्लिप विद्यार्थ्यांना दाखविली. प्रास्ताविक डॉ. संजय महाजन यांनी केले. संचालन डॉ. रवींद्र विखार तर आभार प्रदर्शन डॉ. दीपक बन्सोड यांनी केले. कार्यक्रमाला सर्व प्राध्यापक, शिक्षकेतर कर्मचारी व विद्यार्थी उपस्थित होते.

• **जागतिक वसुंधरा दिवस :-** महाविद्यालयाच्या आय.आय.सी. सेलद्वारा प्राचार्य डॉ. राजाभाऊ मुनघाटे यांच्या मार्गदर्शनात जागतिक वसुंधरा दिन साजरा करण्यात आला. या कार्यक्रमाच्या अध्यक्षस्थानी महाविद्यालयाच्या आय.आय.सी.चे समन्वयक तथा उपप्राचार्य डॉ. अभय साळुंके हे होते तर प्रमुख मार्गदर्शक म्हणून प्रोफेसर नरेंद्र आरेकर, डॉ. गुणवंत वडपल्लीवार, डॉ. रवींद्र विखार उपस्थित होते. डॉ. अभय साळुंके यांनी पृथ्वीच्या निर्मितीचा आढावा घेत वसुंधरे अभावी मानवी जीवनाची कल्पनाच आपण करू शकत नाही. वसुंधरेचे जतन करण्याची जबाबदारी काळाची गरज आहे असे प्रतिपादन अध्यक्षीय मनोगतात व्यक्त केले. गुणवंत वडपल्लीवार यांनी पावर पॉइंट सादरीकरणच्या माध्यमातून पृथ्वीची उत्पत्ती कधी, कशी व केव्हा झाली, पृथ्वीपासून सूर्याचे अंतर पृथ्वीचे वय, पृथ्वीचे विविध कवच आदींवर विस्तृत मार्गदर्शन केले. कार्यक्रमाचे प्रास्ताविक डॉ. हेमंत मेश्राम, संचालन साधना कांबळी व आभार कुंदन बोरकर यांनी मानले. कार्यक्रमाला महाविद्यालयातील प्राध्यापक व अनेक विद्यार्थी उपस्थित होते.

नेटवर्क रिसोर्स सेंटरच्यावतीने महाविद्यालयाच्या नओपक्रम विभागाद्वारे विविध आभासी उपक्रम आयोजित करण्यात आले.

- दि. ०३ व ०४ सप्टेंबर २०२१ ला Intellectual property rights या विषयावर वर प्रश्नमंजुषा घेण्यात आली.
- दि. १४ सप्टेंबर २०२१ ला उदोजक्ता (Entrepreneurship) या विषयावर वर प्रश्नमंजुषा घेण्यात आली.
- दि. १४ ऑक्टोबर २०२१ राष्ट्रीय उर्जा संवर्धन दिवसाचे निमित्त साधून उर्जा संवर्धन (Energy Conservation) वर प्रश्नमंजुषा घेण्यात आली.
- दि. २१ ऑक्टोबर २०२१ राष्ट्रीय सायबर सुरक्षा अंतर्गत सायबर सुरक्षा (Cyber Security) यावर प्रश्नमंजुषा घेण्यात आली.

- दि. २८ फेब्रुवारी २०२२ ला राष्ट्रीय विज्ञान दिवसानिमित्त राष्ट्रीय विज्ञान प्रश्नमंजुषा आभासी पद्धतीने घेण्यात आली.

महाविद्यालयातील कला व विज्ञान शाखेतील शिक्षकांनी आपआपल्या विषयाशी निगडित डिजिटल वर्ग आभासी पद्धतीने आयोजित केले तसेच विद्यार्थ्यांच्या कार्यशाळा आयोजित केल्या. अशाप्रकारे नेटवर्क रिसोर्स

सेंटरचा लाभ विद्यार्थ्यांना होत असून विद्यार्थी तंत्रकुशल होत आहेत. महाविद्यालयातील सर्वच विभागाच्या विद्यार्थ्यांना अध्ययन कार्यात एन.आर.सी केंद्राचा लाभ होत आहे.

प्रा. भास्कर विनायक तुपटे
संयोजक

लाभमंत्र

व्यक्तिमत्व विकासावर सात दिवसीय शिबिर

माणसे वाचता रायला हवीत : प्रा. निकम

कुरखेडा (वा.), व्यक्तिमत्व विकास म्हणजे सर्वांगीण विकास होय. शाळा, महाविद्यालये व्यक्तिमत्व विकासाचे व्यासपीठ आहे. पुस्तके वाचता येण्यापेक्षा व्यक्ती जर वाचता अहल्या तर ते अधिक लाभदायक ठरते, असे प्रतिपादन मुंबई विद्यापीठाचे इंग्रजी अभ्यास मंडळाचे अध्यक्ष प्रा. सुधीर निकम यांनी केले.

श्री गोविंदराव मुनघाटे कला व विज्ञान महाविद्यालयाच्या व्यक्तिमत्व विकास शिबिराच्या उद्घाटनप्रसंगी उद्घाटक म्हणून ते बोलत होते. कार्यक्रमाच्या अध्यक्षस्थानी संस्थेचे अध्यक्ष तथा महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. राजाभाऊ मुनघाटे होते. विशेष अतिथी म्हणून गोंडकना विद्यापीठाचे विद्यार्थी विकास विभागाचे प्रमुख डॉ. सैलेंद्र देव होते. पदवीपर्यंतचा काळ हा विद्यार्थ्यांसाठी सुवर्णकाळ आहे. याच वयात भावी आयुष्याची

जडणघडण होते. वाचनातून व्यक्तिमत्व विकास व प्रत्यक्ष अनुभवातून व्यक्तिमत्व विकास यात फरत आहे. व्यक्तिमत्व विकासाचे विविध पैलू आहेत. त्यातून आपला व्यक्तिमत्व विकास करावयाचा असतो, असेही निकम म्हणाले. गोंडकना विद्यापीठाचे विद्यार्थी विकास विभागाचे प्रमुख डॉ. सैलेंद्र देव यांनी विद्यापीठाद्वारे विद्यार्थी भागाद्वारे चालवल्या जाणाऱ्या विविध उपक्रमांची ओळख करून देत मुनघाटे महाविद्यालय हे विद्यार्थी व समाजकेंद्री महाविद्यालय असल्याचे प्रतिपादन केले. संस्थेचे अध्यक्ष तथा महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. राजा मुनघाटे यांनी व्यक्तिमत्व विकास विकसीत करण्यासाठी चांगले छंद

जोपासणे आवश्यक आहे. मनातील न्यूनगंड दूर सारून जीवनातील आव्हानांना समोर जावून आपण व्यक्तिमत्व विकसीत करण्याचे आव्हान केले. दुसऱ्या दिवशी सुप्रसिद्ध विचारवंत कवयित्री कुसुम अलाम, प्रामगीताचार्य बंडोपत थोडेकर, प्रा. अनिल धामोडे, डॉ. विजय रेवतकर यांनी मार्गदर्शन केले. सर्पूंग सत्राचे प्रस्ताविक

प्राचार्य डॉ. मुनघाटे यांचा आदर्श ठेवा

ज्ञान देता आले पाहिजे. ज्ञान इतरांपर्यंत पोहचवू तर त्या ज्ञानाचा उपयोग झाला असे म्हणता येईल. ज्ञानाचा विनिमय उतम व्यक्तिमत्वाचे लक्षण आहे. व्यक्तीचे वागणे, बोलणे, विचार करणे यातून व्यक्तिमत्व साकार होते. व्यक्तीच्या अंगी ज्ञानासोबत धिन्यशिल्पता असावी. ध्येय गाठण्यासाठी आपल्या समोर लक्ष असावे लागते. त्यादृष्टीने आपली घटचाल असावी. मुनघाटे महाविद्यालय म्हणजे उपक्रमांचा खजिना आहे. या महाविद्यालयातून अनेक चांगल्या गोष्टी इतरांसाठी प्रेरणादायक व मार्गदर्शक ठरतात. प्राचार्य डॉ. मुनघाटे हे निर्घर्षी, निर्दोषी, शिस्तहीन, अभ्यास व संयमी व्यक्ती आहेत. ते स्वतः आदर्श व्यक्तिमत्व आहेत. त्यांचा आदर्श आपल्यासमोर ठेवून आपण आपला व्यक्तिमत्व विकास करू शकतो, असे प्रतिपादन गोंडकना विद्यापीठाचे प्रा. कुलमुरु डॉ. श्रीराम कावळे यांनी समारोपीय कार्यक्रमादरम्यान केले.

- डॉ. कावळे

विद्यार्थी विकास विभाग

व्यक्तिमत्व विकास शिबिर

दंडकारण्य शैक्षणिक व सांस्कृतिक विकास संशोधन संस्था गडचिरोली द्वारा संचालित व गोंडकना विद्यापीठ, गडचिरोली अंतर्गत श्री. गोविंदराव मुनघाटे कला व विज्ञान महाविद्यालय, कुरखेडा विद्यार्थी विकास विभाग आणि गोंडकना विद्यापीठाच्या विद्यार्थी विकास विभागाच्या संयुक्त विद्यमाने आभासी पद्धतीने गुगल मिटच्या प्लॅटफॉर्मवर दि. १ ऑगस्ट ते ७ ऑगस्ट २०२१ कालावधीत 'व्यक्तिमत्व विकास शिबिर' आयोजित करण्यात आले.

विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगीण विकासाची कास धरून अनेक उपक्रमांच्या मालिकेत सदर शिबिराचे आयोजन करण्यात आले. पारंपारिक पद्धतीने शिबिर आयोजनाच्या अनुभवाचे संचित विद्यार्थ्यांना लाभू शकले नसले तरी प्राप्त परिस्थितीनुरूप तंत्रज्ञानाचा वापर करून भौगोलिकतेच्या मर्यादा मोडत अनेक कार्यबाहुल्यातील व्यक्तींना विद्यार्थ्यांना अनुभवता आले. विविध विषयांवरील विविधांगी विचारांनी विद्यार्थ्यांचे भावविश्व, अनुभवविश्व व व्यक्तिमत्व उजळून निघेल हा विश्वास सदर शिबिराने निर्माण केला.

शिविराचा उद्घाटन समारंभ :

दि. १ ऑगस्ट २०२१ ला दुपारी १२ वाजता डॉ. सुधीर निकम, अध्यक्ष इंग्रजी अभ्यास मंडळ, मुंबई विद्यापीठ, मुंबई यांच्या हस्ते झाले. कार्यक्रमाला विशेष अतिथी म्हणून गोंडवाना विद्यापीठाच्या विद्यार्थी विकास मंडळाचे संचालक, डॉ. शैलेंद्र देव उपस्थित होते. तर दंडकारण्य शिक्षण संस्थेचे अध्यक्ष डॉ. राजाभाऊ मुनघाटे कार्यक्रमाच्या अध्यक्षस्थानी होते. कार्यक्रमाचे संचालन डॉ. राखी शंभरकर यांनी केले, शिविराचे प्रास्ताविक तथा अतिथींची परिचय डॉ. नरेंद्र आरेकर यांनी तर आभार डॉ. संजय महाजन यांनी केले. संपूर्ण आभासी सत्रात कंट्रोल रूमचे यशस्वी परिचालन शिविराचे संयोजक डॉ. गणेश सातपुते यांनी केले.

व्याख्यान सत्र : दि. ०२ ऑगस्ट २०२१

‘मानवीय दृष्टीकोनातून आदिवासी संस्कृतीचे महत्त्व’ या विषयावर आदिवासी संस्कृतीच्या अभ्यासक कवयित्री, विचारवंत श्रीमती कुसुमताई अलाम, गडचिरोली यांचे व्याख्यान आयोजित करण्यात आले. सदर व्याख्यानातून त्यांनी आदिम संस्कृती, रूढी, परंपरा आणि आधुनिक युगातील स्थित्यंतरे यावर विस्तृत विवेचन केले. या कार्यक्रमाचे संचालन डॉ. गणेश सातपुते यांनी केले. प्रस्तावना तथा परिचय डॉ. राखी शंभरकर यांनी तर आभार प्रदर्शन डॉ. रवींद्र विखार यांनी केले. त्यानंतर दुसऱ्या सत्रात ‘भारतीय संस्कृती आणि तरुणाई’ या विषयाच्या अनुषंगाने प्रा. तुलसिदास झाडे यांच्या मार्गदर्शनात विद्यार्थ्यांची गटचर्चा घेण्यात आली. प्रा. झाडे यांनी विषयानुषंगाने अनेक संदर्भ देताच विद्यार्थ्यांनी उत्स्फूर्त प्रतिसाद दिला.

दि. ०३ ऑगस्ट २०२१

‘व्यक्तिमत्व विकास आणि जीवन कौशल्य’ या विषयावर युवा कवी तथा वक्ते प्रा. पुनीत मातकर, जिल्हा शिक्षण व प्रशिक्षण संस्था, गडचिरोली यांचे अभ्यासपूर्ण, सखोल व संदर्भनिष्ठ व्याख्यान झाले. सदर कार्यक्रमाचे संचालन शिविराचे संयोजक डॉ. गणेश सातपुते यांनी केले. वक्त्यांचा परिचय तथा प्रास्ताविक डॉ. दीपक बन्सोड यांनी केले. तर दुसऱ्या सत्रात ‘जीवन कौशल्य आणि मी’ या विषयावर प्रा. हरिष बावनथडे यांनी आपल्या मुक्त विद्यापीठातून येणाऱ्या अनुभवांतून आपले किती कौशल्य आत्मसात करता आलीत याबद्दल स्वानुभव कथन करताना

आयुष्याच्या प्रत्येक टप्प्यावर येणारे अनुभव आपल्याला समृद्ध करित असतात म्हणून तुम्ही विकसीत केलेले कौशल्य कथन करावे असे आवाहन करताच अनेक विद्यार्थ्यांनी खुल्या चर्चेत सहभाग घेत आपले अनुभव कथन केले.

दि. ०४ ऑगस्ट २०२१

‘राष्ट्रसंतांच्या विचारातून व्यक्तिमत्व विकास’ या विषयावर राष्ट्रसंत साहित्याचे गाढे अभ्यासक व ग्रामगीताचार्य मा. बंडोपंतजी बोढेकर यांचे व्याख्यान संपन्न झाले. राष्ट्रसंतांच्या साहित्यातील अनेक संदर्भांचा मागोवा घेत तरुणांच्या व्यक्तिमत्वाला संपन्न करण्यास ते कसे उपयुक्त आहे हे सोदाहरण समजावून दिले. कार्यक्रमाचे संचालन डॉ. संजय महाजन यांनी केले. डॉ. गणेश सातपुते यांनी प्रास्ताविक तथा परिचय केले. दुसऱ्या सत्रात ‘संतांच्या विचारांची उपयुक्तता’ या विषयानुषंगाने उपप्राचार्य प्रा. पी. एस. खोपे यांच्या मार्गदर्शनात वारकरी संप्रदाय, महानुभाव संप्रदायातील संत तथा आधुनिक संतांच्या विचार व कार्याने समाजस्वास्थ्य कसे सुदृढ राहू शकते त्याबाबत अनेकांनी विचार मांडले.

दि. ०५ ऑगस्ट २०२१

‘पत्रकारीतेतून व्यक्तिमत्वाची जडणघडण’ या विषयावर दै. देशोन्नतीचे जिल्हा प्रतिनिधी तथा नागपूर आवृत्तीचे उपसंपादक प्रा. अनिल धामोडे यांनी विस्तृत मार्गदर्शन केले. बदलत्या काळात पत्रकारीतेचे बदलते स्वरूप, भारतीय समाजव्यवस्थेत पत्रकारीतेचे स्थान, बातमी लेखनाचे कौशल्य अशा अनेक विषयांना स्पर्श केला. कार्यक्रमाचे संचालन शिविर संयोजक डॉ. गणेश सातपुते यांनी केले. परिचय तथा प्रास्ताविक डॉ. रवींद्र विखार यांनी केले. दुसऱ्या सत्रात ‘प्रसारमाध्यमे आणि समाजभान’ या विषयावर प्रा. भास्कर तुपटे यांनी प्रसारमाध्यमे ही समाजाचा आरसा असून आरस्याच्या पुढे आलेल्या वस्तुचे प्रतिबींब जसे त्यात पडते तसे समाजातील विविध घटनांचे साद पडसाद प्रसारमाध्यमांमध्ये उमटतात. परंतु प्रत्येक वेळेस ते साद व पडसाद खरेच असतात असे म्हणता येत नाही. त्यामुळे प्रसारमाध्यमांचा वापर करताना सामाजिक भान बाळगणे गरजेचे आहे. हेच सूत्र घेऊन विद्यार्थ्यांनी समाजमाध्यमातील अनेक वृत्तांचे दाखले देत खुली चर्चा केली.

छत्रपती शिवाजी महाराज यांचे जयंतीनिमित्त दिनांक १८ फेब्रु. २०२२ ला एस. चंद्रा. महिला महाविद्यालय सडक अर्जुनी येथील इतिहास विभागाद्वारे आभासी पद्धतीने आयोजित व्याख्यानामालेत महाविद्यालयातील इतिहास विभाग प्रमुख डॉ. दशरथ आदे यांनी 'बहुजन प्रतिपालक छत्रपती शिवाजी महाराज' या विषयावर विस्तृत मार्गदर्शन केले.

दिनांक १८ मे २०२२ रोजी एन. आर .सी. मध्ये नवीन राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण यावर इतिहास विभाग आणि परीक्षा विभागाद्वारे आयोजित कार्यशाळेत डॉ. दीपक बनसोड व डॉ. दशरथ आदे यांनी विद्यार्थी व उपस्थितांना मार्गदर्शन केले. नवीन राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणाचे फायदे व तोटे विशद करित नवीन राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणाचा आकृती बंद उपस्थितांसमोर मांडला. या नवीन राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणात कोणत्या बाबींना अधिक महत्त्व दिलेले आहे यावर सुद्धा त्यांनी विस्तृत विवेचन केले.

दिनांक ३१ मे २०२२ ला गोंडवाना विद्यापीठाच्या 'नवीन परीक्षा पद्धती' वर महाविद्यालयातील परीक्षा विभाग व इतिहास विभाग यांच्या संयुक्त विद्यमाने आयोजित कार्यशाळेत डॉ. दशरथ आदे आणि डॉ. दीपक बनसोड यांनी विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन केले. परीक्षेची ओ.एम.आर. सीट कशी भरावी, प्रश्नपत्रिका किती गुणाची असेल, त्याला किती वेळ दिला जाईल. उत्तर पत्रिकेवर काय लिहिणे आवश्यक आहे, त्यांचे मूल्यांकन कशा पद्धतीने केले जाईल यावर विस्तृत मार्गदर्शन करण्यात आले.

अर्थशास्त्र विभागाच्यावतीने दिनांक २७ ऑक्टोबर २०२१ ला आर्थिक साक्षरतेच्या दृष्टीकोणातून भारतीय स्टेट बँक कुरखेडा शाखा व्यवस्थापक योगेश डोंगरवार साहेब यांनी स्टेट बँकेच्या विविध योजना उपस्थितांसमोर विशद केल्या. स्टेट बँकेचे अल्पबचत योजना, बँकेद्वारे दिले जाणारे विविध कर्ज व त्यांचा व्याजदर, पीपीएम खाते व त्याचे फायदे, आपली गुंतवणूक कशी सुरक्षित ठेवावे, इत्यादींवर विस्तृत मार्गदर्शन केले.

दिनांक २९ नोव्हें. २०२१ ला महाविद्यालयाच्या स्टार्टअप उपक्रम व अर्थशास्त्र विभाग यांच्या संयुक्त विद्यमाने 'ई-कॉमर्स व स्टार्टअप आयडिया' यावर जनता महाविद्यालय चंद्रपूर येथील अर्थशास्त्र विभागप्रमुख डॉ. राजेश चिमणकर यांनी आभासी पद्धतीने ऑनलाईन खरेदी करताना कोणकोणत्या बाबीची काळजी घ्यावी यावर केले. तसेच ऑनलाईन खरेदी करताना होणारी फसवणूक,

ऑनलाईन खरेदी करण्याचे फायदे, मोबाईलवर ऑनलाईन खरेदी कशी करावी इत्यादींवर मार्गदर्शन करित आपणही तयार केलेल्या वस्तूंना ऑनलाईन मार्केट कशा पद्धतीने उपलब्ध करता येईल यावर सुद्धा विस्तृत मार्गदर्शन केले.

दिनांक २३ मार्च २०२२ ला सेबी मुंबई व महाविद्यालयातील अर्थशास्त्र विभाग यांच्या संयुक्त विद्यमाने शेअर मार्केट यावर कार्यशाळेचे आयोजन करण्यात आले. सेबी मुंबईचे मा. राजेश पालीवाल यांनी मार्गदर्शन केले. कार्यक्रमाचे अध्यक्षस्थानी महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. राजाभाऊ मुनघाटे हे होते. पैसा कुठे आणि कसा गुंतवावा, शेअर मार्केट म्हणजे काय? शेअर मार्केट भविष्याची गरज, त्याची होणारी वाढ व त्यातील नफा व तोटा, शेअर मार्केट मधील धोके व फसवणूक इत्यादींवर विस्तृत मार्गदर्शन करित आपले पैसे सुरक्षित ठिकाणी गुंतविण्याचे आवाहन याप्रसंगी केले.

समाजशास्त्र विभागाद्वारे बी. ए. अंतच्या विद्यार्थ्यांना 'सामान्य संशोधन पद्धती' वर व्ही.एन.आय.टी. नागपूरचे अधिष्ठाता डॉ. गोपी निंबार्ते यांनी १ मार्च २०२२ ला आभासी पद्धतीने मार्गदर्शन केले. संशोधन प्रकल्प कसे तयार करावे, विषयाची निवड कशी करावी, संशोधनाची उद्दिष्टे, गृहितके, इत्यादींवर विस्तृत मार्गदर्शन करण्यात आले.

मराठी विभाग आणि एन.डी.एल.आय. क्लब यांच्या संयुक्त विद्यमाने दिनांक २७ जानेवारी २०२२ ला "प्रसार माध्यमाची भाषा आणि रोजगाराच्या संधी" यावर आकाशवाणी नागपूर येथील माजी निवेदक संजय भक्ते यांचे आभासी पद्धतीने व्याख्यानाचे आयोजन करण्यात आले. यामध्ये त्यांनी मराठी भाषा व रोजगाराच्या संधी यावर विस्तृत असे मार्गदर्शन केले.

दिनांक २८ फेब्रुवारी २०२२ ला मराठी विभागाद्वारे झाडीबोलीचे तज्ज्ञ अभ्यासक डॉ. हरिश्चंद्र बोरकर यांनी झाडीपट्टीतील साहित्याचा विस्तृत आढावा घेतला व झाडीपट्टीतील साहित्य कसे लोप पावत चालले आहे. व त्याचे संवर्धन करण्याची जबाबदारी आपली सर्वांची असल्याचे प्रतिपादन त्यांनी याप्रसंगी केले. तसेच एम.ए. मराठी अंतिम वर्षाचा विद्यार्थी श्री. विकास पर्वते हा विद्यापीठाच्या २०२१-२२ च्या गुणवत्ता यादीत तृतीय मेरीट चा मानकरी ठरला.

इंग्रजी विभागाद्वारे दिनांक २५ मार्च २०२२ ला प्राचार्य डॉ. जोसेफ टि.सी. यांनी 'संभाषण कौशल्य' यावर

मार्गदर्शन करीत इंग्रजी संभाषणाची आवश्यकता, इंग्रजी संभाषणातील अडचणी व उपाय यावर विस्तृत मार्गदर्शन केले.

महाविद्यालयात मराठी व समाजशास्त्र या दोन विषयात पदव्युत्तर अभ्यासक्रम सुरू असून विद्यार्थ्यांना आचार्य पदवीचे संशोधन करता यावे याकरिता महाविद्यालयाने सादर केलेल्या संशोधन केंद्राच्या मान्यतेच्या प्रस्तावास दिनांक १५ नोव्हेंबर २०२१ च्या विद्यापीठाच्या पत्रान्वये मराठी व समाजशास्त्र या दोन विषयात Recognition as Institution of Higher Learning and Research and Specialized Studies ला मान्यता प्रदान करण्यात आली. या अनुषंगाने महाविद्यालयातील मराठी विषयाचे ०५ व समाजशास्त्र विषयाचे ०४ अशा एकूण ०९ विद्यार्थ्यांनी पीएच.डी.साठी

नोंदणी केली. त्यांच्या आचार्य पदवी आराखडा सादरीकरणाबाबत महाविद्यालयात दिनांक १४ फेब्रुवारी २०२२ ला अंतर्गत आरआरसी तज्ज्ञांपुढे मुलाखतींचे आयोजन करण्यात आले. समितीच्या मान्यतेनंतर सर्व संशोधकांचे संशोधनपूर्व आराखडे विद्यापीठात नोंदणीकरीता सादर करण्यात आले व विद्यापीठाच्या आरआरसीने त्यांना मंजुरी दिलेली आहे.

याशिवाय सर्व विभागाच्या प्राध्यापकांनी वर्षभरात विविध राष्ट्रीय, आंतरराष्ट्रीय परिषदेत भाग घेऊन आपापल्या विषयाचे शोधनिबंधांचे सादरीकरण केले.

प्रा. पी. एस. खोपे
समन्वयक

Science Study Forum

Science study forum of Shri Govindrao Munghate Arts & Science College Kurkheda, Dist. Gadchiroli organized various programmes & encourage the students to participate in various competitions organized outside the college premises during the session 2021-2022.

Programs

- **State level e-Poster Competition**

(02 Oct- 08 Oct 2021)

Keeping the spirit of wild life conservation alive among the student's & nature lovers, Department of Botany, Zoology in collaboration with Forest Department Kurkheda organized a State level e-Poster competition which was open for all wildlife photography lovers of

Maharashtra state. A very good response given by the participants and more than 100 participants was make entry throughout the Maharashtra.

Mr. Akash Gupta from Sinhgad College of Engineering, Savitribai Phule Pune University, Pune received first prize, Mr. Mahesh Dakhane from SRTM Nanded got second and Miss Kalyani Mishra from Arts, Commerce & Science

College Tukum, Chandrapur was at third position.

- **National Webinar on “Ways of Modern Agriculture”** (23 Oct. 2021)

Department of Botany organized a National webinar on “Ways of Modern Agriculture” for the students as well as Farmers of adopted villages. The Chief guest for the programme was Dr. Ashish warghat, Senior Scientist CSIR. Hydroponics are one of the modern & demanding ways by which farmers earn more profit in small area.

- **International Webinar on “Worldwide opportunities & Current Research in Chemistry”** (28 Dec. 2021)

In collaboration with Mohasinbhai Zaweri Science College Desaiganj, Department of Chemistry organized International Webinar on “Worldwide Opportunities & Current Research in Chemistry. Guest speaker for the programme was Dr. Bhaskar Halami, Senior Scientist, Gaithesburg, USA. They presented detailed information about current scenario in chemistry through online mode.

- **Tree Plantation** (12 Sept. 2021)

During the session, our students made their valuable contribution towards nature by planting different plant seedlings on Dhamaditola roadside and college premises. This plantation programme was inaugurated by our Honorable Principal Dr. R. G. Munghate sir.

- **National Science Day** (28 Feb, 2022)

National Science Day celebrate to mark the discovery of “Raman Effect” by sir C.V. Raman. The Program was celebrated in NRC of college. On the occasion of National

Science Day, Various Science Related video clips & Science fiction films shown to the student on LCD Projector.

Student Participation

To sustain in today's competition & building a confidence level among the students, our science departments encourage the students to engage in various competition organized outside the college premises.

- **University level Seminar competition** (12 April 2022)

Our 09 students from Department of Botany, Zoology & Physics participate in University level Seminar competition organized by Rashtrapita Mahatma Gandhi College Nagbhid.

Miss Chaitali Gawande got Second prize in Zoology seminar competition.

Achievements (Placement Drive 21 Jan. 2022 & 25 March 2022.)

Department of Geology in collaboration with Ceinsys tech. limited, Nagpur under the project Mahabhumi project Government of Maharashtra organized a two placement programmes. 17 Geology student selected in the project for various post.

- **Academic Achievement :**

Mr. Rahul Buddhe B. Sc. Final year secure 9th position in Gondwana University Gadchiroli Merit list. Our college felicitate her excellence in academic by offering Bookay and Trophy.

Dr. Pramesh Ashok Dani

Co-Ordinator

महाविद्यालयाची उपक्रमशीलता

मुनघाटे महाविद्यालयात चित्रपट महोत्सव

मुंबईच्या माठा संस्थेतर्फे समाजात महोत्सवाचे आयोजन

मुनघाटे महाविद्यालयात चित्रपट महोत्सव आयोजित करण्यात आला आहे. या महोत्सवात 'मृदंगंध' चित्रपट दाखवण्यात येईल. या चित्रपटात मुनघाटे महाविद्यालयाच्या विद्यार्थ्यांनी अभिनय केला आहे. या महोत्सवात मुनघाटे महाविद्यालयाच्या विद्यार्थ्यांनी अभिनय केला आहे.

मुनघाटे महाविद्यालयाचे विद्यार्थी विद्यापीठाच्या गुणवत्ता यादीत

विद्यार्थ्यांच्या उत्कृष्ट कामगिरीचे प्रतीक

मुनघाटे महाविद्यालयाचे विद्यार्थी विद्यापीठाच्या गुणवत्ता यादीत उत्कृष्ट कामगिरीचे प्रतीक म्हणून यादीत समाविष्ट झाले आहेत. या यदीत विद्यार्थ्यांच्या उत्कृष्ट कामगिरीचे प्रतीक म्हणून यादीत समाविष्ट झाले आहेत.

Utilise your knowledge, degrees for betterment of society: Dr Munghate

विद्यार्थ्यांच्या उत्कृष्ट कामगिरीचे प्रतीक

डॉ. मुनघाटे यांनी म्हणले की, विद्यार्थ्यांनी आपले ज्ञान आणि पदवी समाजाच्या उत्कर्षासाठी वापरण्यात आणे. या महोत्सवात मुनघाटे महाविद्यालयाच्या विद्यार्थ्यांनी अभिनय केला आहे.

भाषा ही सहजीवनाची व्यवस्था : मवते

भाषा ही सहजीवनाची व्यवस्था आहे. भाषा ही सहजीवनाची व्यवस्था आहे.

भाषा ही सहजीवनाची व्यवस्था आहे. भाषा ही सहजीवनाची व्यवस्था आहे. भाषा ही सहजीवनाची व्यवस्था आहे.

मुनघाटे महाविद्यालयात मराठी भाषा फॅशनचा कार्यक्रम

मराठी भाषा फॅशनचा कार्यक्रम आयोजित करण्यात आला आहे.

मुनघाटे महाविद्यालयात मराठी भाषा फॅशनचा कार्यक्रम आयोजित करण्यात आला आहे. या कार्यक्रमात विद्यार्थ्यांनी मराठी भाषेच्या फॅशनचा प्रदर्शन केले आहे.

८ विद्यार्थी बनले भूवैज्ञानिक

विद्यार्थ्यांच्या उत्कृष्ट कामगिरीचे प्रतीक

मुनघाटे महाविद्यालयाच्या ८ विद्यार्थ्यांनी भूवैज्ञानिक शाखेत उत्कृष्ट कामगिरीचे प्रतीक म्हणून यादीत समाविष्ट झाले आहेत.

मराठी भाषा पंथव्यवस्था निमित्त निबंध स्पर्धा

मराठी भाषा पंथव्यवस्था निमित्त निबंध स्पर्धा आयोजित करण्यात आली आहे.

मुनघाटे महाविद्यालयात मराठी भाषा पंथव्यवस्था निमित्त निबंध स्पर्धा आयोजित करण्यात आली आहे. या स्पर्धेत विद्यार्थ्यांनी मराठी भाषेच्या पंथव्यवस्थाबद्दल निबंध लिहिले आहेत.

College magazine 'Mrudgandha' wins State-level prize

मुनघाटे महाविद्यालयाच्या 'मृदंगंध' या वार्तापत्राचा राज्यस्तरीय पुरस्कार जिंकला आहे.

मुनघाटे महाविद्यालयाच्या 'मृदंगंध' या वार्तापत्राचा राज्यस्तरीय पुरस्कार जिंकला आहे. या पुरस्कारासाठी वार्तापत्राची गुणवत्ता खूप उच्च होती.

कुरखेडाचा शिक्षकेतर कर्मचारी व्हॉलिबॉल संघ स्पर्धेत प्रथम

कुरखेडाचा शिक्षकेतर कर्मचारी व्हॉलिबॉल संघ स्पर्धेत प्रथम स्थान जिंकला आहे.

कुरखेडाचा शिक्षकेतर कर्मचारी व्हॉलिबॉल संघ स्पर्धेत प्रथम स्थान जिंकला आहे. या स्पर्धेत संघाचे खेळाडू उत्कृष्ट कामगिरीचे प्रतीक म्हणून यादीत समाविष्ट झाले आहेत.

ताश्याचे भान असणे आवश्यक : डॉ. मुनघाटे

ताश्याचे भान असणे आवश्यक आहे. ताश्याचे भान असणे आवश्यक आहे.

डॉ. मुनघाटे यांनी म्हणले की, ताश्याचे भान असणे आवश्यक आहे. ताश्याचे भान असणे आवश्यक आहे.

मुनघाटे महाविद्यालयात सावित्रीबाई फुले जयंती

मुनघाटे महाविद्यालयात सावित्रीबाई फुले जयंती साजरी करण्यात आली आहे.

मुनघाटे महाविद्यालयात सावित्रीबाई फुले जयंती साजरी करण्यात आली आहे. या साजरीत विद्यार्थ्यांनी सावित्रीबाई फुले यांच्या जीवनाबद्दल प्रदर्शन केले आहे.

माणसे वाचता यायला हवीत : प्रा. निकम

माणसे वाचता यायला हवीत. माणसे वाचता यायला हवीत.

प्रा. निकम यांनी म्हणले की, माणसे वाचता यायला हवीत. माणसे वाचता यायला हवीत.

शिष्याण मुनघाटे महाविद्यालयात आगासी व्याख्याण

शिष्याण मुनघाटे महाविद्यालयात आगासी व्याख्याण आयोजित करण्यात आले आहे.

मुनघाटे महाविद्यालयात आगासी व्याख्याण आयोजित करण्यात आले आहे. या व्याख्याणात डॉ. आगासी यांनी शिष्याण या विषयाबद्दल व्याख्याण केले आहे.

रक्तदानातून शिक्षणमहर्षी गो. ना. मुनघाटे यांना केले अभिवादन

रक्तदानातून शिक्षणमहर्षी गो. ना. मुनघाटे यांना केले अभिवादन.

मुनघाटे महाविद्यालयात रक्तदानातून शिक्षणमहर्षी गो. ना. मुनघाटे यांना केले अभिवादन. या अभिवादानात विद्यार्थ्यांनी डॉ. मुनघाटे यांच्या जीवनाबद्दल प्रदर्शन केले आहे.

मुनघाटे महाविद्यालयाच्या प्राध्यापकांची मुख्य प्रशिक्षणक म्हणून निवड

मुनघाटे महाविद्यालयाच्या प्राध्यापकांची मुख्य प्रशिक्षणक म्हणून निवड.

मुनघाटे महाविद्यालयाच्या प्राध्यापकांची मुख्य प्रशिक्षणक म्हणून निवड. या निवडीत विद्यार्थ्यांनी प्राध्यापकांच्या कामगिरीचे प्रतीक म्हणून यादीत समाविष्ट झाले आहेत.

वाचनांच्या सवयी विकसित करा

वाचनांच्या सवयी विकसित करा. वाचनांच्या सवयी विकसित करा.

मुनघाटे महाविद्यालयात वाचनांच्या सवयी विकसित करा. या सवयी विकसित करणेसाठी विद्यार्थ्यांनी वाचनांच्या सवयी विकसित करा.

मुनघाटे महाविद्यालय, कुठोडा

मुनघाटे महाविद्यालय, कुठोडा. मुनघाटे महाविद्यालय, कुठोडा.

मुनघाटे महाविद्यालय, कुठोडा. मुनघाटे महाविद्यालय, कुठोडा. मुनघाटे महाविद्यालय, कुठोडा.

रासेयो शिबिरातून व्यक्तिमत्त्वाचा विकास

रासेयो शिबिरातून व्यक्तिमत्त्वाचा विकास. रासेयो शिबिरातून व्यक्तिमत्त्वाचा विकास.

मुनघाटे महाविद्यालयात रासेयो शिबिरातून व्यक्तिमत्त्वाचा विकास. या शिबिरात विद्यार्थ्यांनी व्यक्तिमत्त्वाचा विकास केला आहे.

मुनघाटे महाविद्यालयाला संशोधन केंद्राची मान्यता

मुनघाटे महाविद्यालयाला संशोधन केंद्राची मान्यता. मुनघाटे महाविद्यालयाला संशोधन केंद्राची मान्यता.

मुनघाटे महाविद्यालयाला संशोधन केंद्राची मान्यता. या मान्यतापत्रासाठी डॉ. गधव यांनी संशोधन क्षेत्रात केलेले योगदानाचे प्रतीक म्हणून यादीत समाविष्ट झाले आहेत.

मुनघाटे महाविद्यालय, कुठोडा

मुनघाटे महाविद्यालय, कुठोडा. मुनघाटे महाविद्यालय, कुठोडा.

मुनघाटे महाविद्यालय, कुठोडा. मुनघाटे महाविद्यालय, कुठोडा. मुनघाटे महाविद्यालय, कुठोडा.

अनिता तैलंग यांचे प्रतिपादन

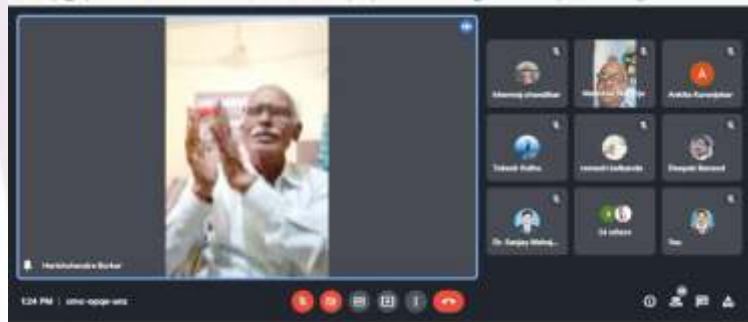
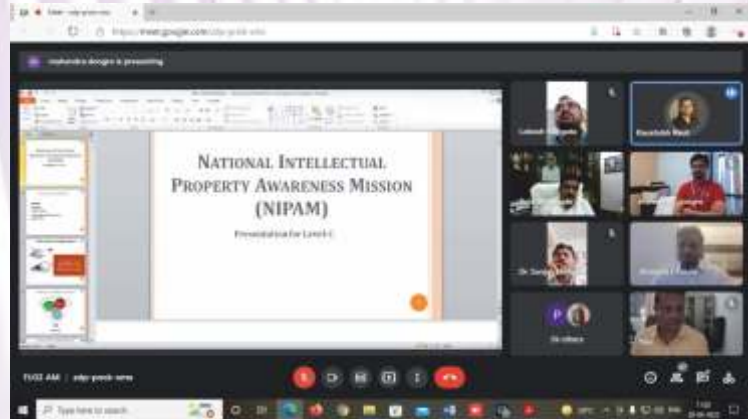
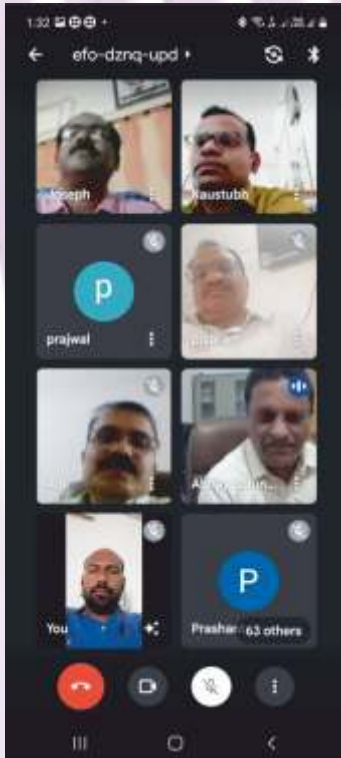
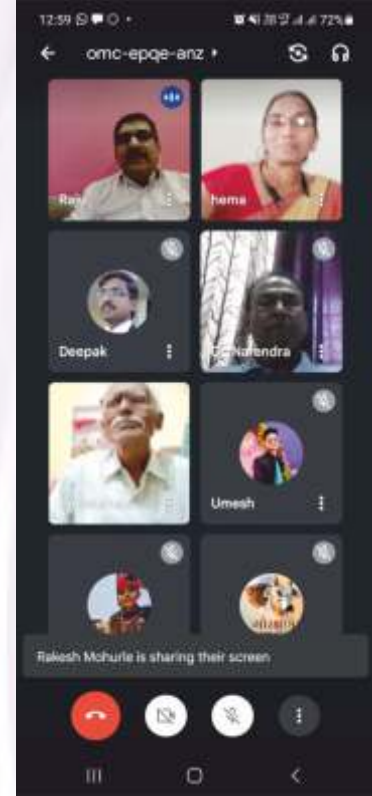
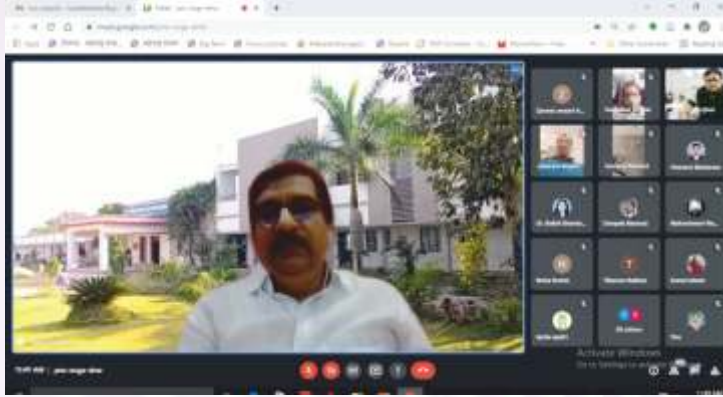
अनिता तैलंग यांचे प्रतिपादन. अनिता तैलंग यांचे प्रतिपादन.

अनिता तैलंग यांचे प्रतिपादन. या प्रतिपादानात अनिता तैलंग यांनी आपले कौशल्य दाखवले आहे.

महाविद्यालयाची उपक्रमशीलता

महाविद्यालयाद्वारे आयोजित आभासी पद्धतीने विविध परिषद, कार्यशाळा व वेबिनार

महाविद्यालयाची उपक्रमशीलता

भारतीय कंपनी सचिव संस्था (ICSI) व महाविद्यालय यामधील सामंजस्य करार

Nagpur Chapter of WIRC of ICSI व्दारा भारतीय कंपनी सचिव संस्था चॅप्टर नागपूरचे चेअरमन मान. रोहन मेहरा हे आपसी सामंजस्य करार प्रसंगी महाविद्यालयाचे समन्वयक डॉ. संजय महाजन यांचा सन्मान करताना

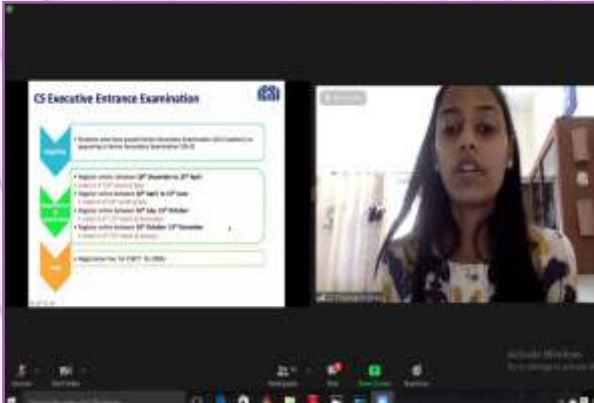
Nagpur Chapter of WIRC of ICSI व्दारा भारतीय कंपनी सचिव संस्थान चॅप्टर, नागपूर चे चेअरमन मान. रोहन मेहरा यांचेशी आपसी सामंजस्य करार MoU करताना महाविद्यालयाचे समन्वयक डॉ. संजय महाजन

भारतीय कंपनी सचिव संस्था चॅप्टर नागपूर बरोबर आपसी करारानंतर विचार व्यक्त करताना महाविद्यालयाचे समन्वयक डॉ. संजय महाजन

भारतीय कंपनी सचिव चॅप्टर नागपूर आणि महाविद्यालयाच्या संयुक्त विद्यमाने आयोजित कार्यशाळा

भारतीय कंपनी सचिव चॅप्टर नागपूर आणि महाविद्यालयाच्या संयुक्त विद्यमाने आयोजित आभासी कार्यशाळेस मार्गदर्शन करताना सी एस प्रियंका श्रीनिवास

भारतीय कंपनी सचिव चाप्टर नागपूर आणि महाविद्यालयाच्या संयुक्त विद्यमाने आयोजित आभासी कार्यशाळेस मार्गदर्शन करताना प्रा. विकास चेट्टो

महाविद्यालयाची उपक्रमशीलता

गोंडवाना विद्यापीठ गडचिरोली अमृत महोत्सवी कला व क्रीडा महोत्सव

व्हॉलीबॉल स्पर्धेत विजयी ठरलेल्या महाविद्यालयाच्या संघासोबत विद्यापीठाचे मान. कुलगुरू प्रशांत बोकारे व क्रीडा संचालिका मान. अनिता लोखंडे

व्हॉलीबॉल स्पर्धेतील सर्वोत्कृष्ट खेळाडूचा पुरस्कार स्वीकारताना मुख्य लिपिक श्री. मधुकर बोबाटे

१०० मीटर रनींग स्पर्धेतील द्वितीय पुरस्काराचे रौप्य पदक स्वीकारताना श्री. सतीश मुनघाटे

व्हॉलीबॉल संघासोबत प्राचार्य राजाभाऊ मुनघाटे, क्रीडा प्रमुख डॉ. विवेक मुरकुटे, उपप्राचार्य पी.एस.खोपे, डॉ. आदे, कर्णधार श्री. बोबाटे, खेळाडू- श्री. वासेकर, श्री. मुनघाटे, श्री. भोयर, श्री. बगमारे, श्री. जांभूलकर, श्री. मुनघाटे, श्री. मंगर, श्री. काचीनवार

महोत्सवात मान. कुलगुरू व प्र-कुलगुरू यांचे हस्ते सन्मानचिन्ह स्वीकारताना शारीरिक शिक्षण विभागप्रमुख डॉ. विवेक मुरकुटे

व्हॉलीबॉल सामन्यात उत्कृष्ट खेळाचे प्रदर्शन करताना महाविद्यालयाचा संघ

महाविद्यालयाची उपक्रमशीलता

क्रीडा क्षेत्र

मेजर ध्यानचंद यांची जयंती राष्ट्रीय क्रीडा दिन म्हणून उपप्राचार्य डॉ. अभय साळूखे यांचे हस्ते साजरा करण्यात आला. यावेळी उपस्थित शारीरिक विभागप्रमुख डॉ. मुरकुटे, प्रा. लोखंडे, प्रा. कु. वाकडे आणि विद्यार्थी

प्रथम विदर्भस्तरीय ज्युनिअर सेस्टोबॉल चॅम्पियनशिप २०२२ मध्ये उत्कृष्ट महिला खेळाडूचा पुरस्कार स्वीकारताना कु. स्वाती पिलारे

प्रथम विदर्भस्तरीय ज्युनिअर सेस्टोबॉल चॅम्पियनशिप २०२२ चा मुलांच्या गटातील द्वितीय पुरस्कार स्वीकारताना संघ आणि संघ

प्रथम विदर्भस्तरीय ज्युनिअर सेस्टोबॉल चॅम्पियनशिप २०२२ चा मुलींच्या गटातील द्वितीय पुरस्कार स्वीकारताना संघ आणि संघ व्यवस्थापक श्री. हरीश बावनथडे

७५ कोटी सूर्यनमस्कार उपक्रमा अंतर्गत सूर्यनमस्कार करताना विद्यार्थी

ने. ही. महाविद्यालय ब्रह्मपुरी येथे आयोजित आंतर महाविद्यालयीन कॉर्कबॉल स्पर्धेत खेळताना मुलींचा संघ

महाविद्यालयाची उपक्रमशीलता

चित्रपट महोत्सव

मावा संस्थेच्या वतीने आयोजित चित्रपट महोत्सवात मनोगत व्यक्त करताना महाविद्यालयाचे प्राचार्य व चित्रपटाचा आस्वाद घेताना विद्यार्थी

चित्रपट महोत्सवात आभासी पद्धतीने मार्गदर्शन करताना रातुम नागपूर विद्यापीठ मराठी विभाग प्रमुख डॉ. प्रमोद मुनघाटे सोबत प्रसिद्ध साहित्यिक मान. अजय गंपावार

मावा संस्थेचे मान. हरीष सदाने हे उपस्थितांशी समभाव साधणाऱ्या चित्रपटाबाबत चर्चा करताना

चित्रपट महोत्सवात विद्यार्थ्यांशी चर्चा व मार्गदर्शन करताना आम्ही आमच्या आरोग्यासाठी कुरखेडाच्या संस्थापिका श्रीमती शुभदा देशमुख

समारोपीय कार्यक्रमात चित्रपट महोत्सवाची फलश्रुती विशद करताना महाविद्यालयाचे प्राचार्य

चित्रपट महोत्सवात विद्यार्थ्यांशी संवाद साधताना आम्ही आमच्या आरोग्यासाठीचे संस्थापक मा. डॉक्टर सतीश गोगुलवार

महाविद्यालयाची उपक्रमशीलता

मान. संजय ठाकरे सहसंचालक नागपूर विभाग यांना महाराष्ट्र राज्य उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग आणि महाराष्ट्र माहिती तंत्रज्ञान सहायता केंद्र अंतर्गत करिअर कट्टा उपक्रमाची माहिती देताना समन्वयक डॉ. संजय महाजन, उपस्थित डॉ. श्रीराम कावळे प्र-कुलगुरू गोंडवाना विद्यापीठ, प्राचार्य डॉ. कोकोडे, अधिष्ठाता डॉ. रेवतकर व महाविद्यालयाचे प्राचार्य

'करियर कट्टा'ची व्यू. आर. कोडव्दारा ऑनलाइन नोंदणी प्रक्रिया पूर्ण करताना महाविद्यालयाची विद्यार्थिनी कु. चेताली गावंडे

Placement drive अंतर्गत Ceinsys Tech Limited, Nagpur (Formerly ADCC Infocard Limited) या कंपनीने Mahabhumi Project Govt. of Maharashtra प्रोजेक्टमध्ये महाविद्यालयाच्या भूगर्भशास्त्र विभागाच्या १० विद्यार्थ्यांची निवड

सेबी अंतर्गत वित्तीय शिक्षण कार्यशाळेत मार्गदर्शन करताना महाविद्यालयाचे प्राचार्य

सेबी अंतर्गत वित्तीय शिक्षण कार्यशाळेत मार्गदर्शन करताना मान. अॅड. राजेश पालीवाल

सेबी अंतर्गत वित्तीय शिक्षण कार्यशाळे संवाद साधताना मान. अॅड. राजेश पालीवाल

महाविद्यालयाची उपक्रमशीलता

राष्ट्रीय सेवा योजना

रासेयो शिबीराच्या उद्घाटनप्रसंगी मार्गदर्शन करताना पं. सं. कुरखेडा येथील संवर्ग विकास अधिकारी मान. श्रीमती अनिता तेलंग

रासेयो शिबीराच्या समारोप प्रसंगी मार्गदर्शन करताना कुरखेडा येथील उपविभागीय अधिकारी मान. सुदर्शन निकाळजे

रासेयो शिबीर डॉ. हर्षल आत्राम आणि डॉ. रामेश्वरी सिन्हा यांच्या प्रमुख उपस्थितीत 'मोफत वैद्यकीय तपासणी आणि मोफत औषधी'चे वितरण

शिबीरात जिल्हा सामान्य रुग्णालय व डॉ. रमेश कटरे संचालक आरोग्यधाम संस्था कुरखेडा यांच्या मार्गदर्शनात आयोजित 'सिकलसेल' तपासणी शिबीर

जांभूळखेडा येथील सिंचन तलावाच्या मुख्य कालव्याची डागडुजी व गाळ उपसून खोलीकरण करताना रासेयो स्वयंसेवक

पशुसंवर्धन विकास अधिकारी डॉ. दवंडे आणि डॉ. भामरे आणि चमुद्वारे गुरांचे लसीकरण, चिकित्सा, औषधोपचार व गोचीड निर्मूलनाचे कार्य

महाविद्यालयाची उपक्रमशीलता

राष्ट्रीय सेवा योजना

रासेयो स्वयंसेवकांद्वारे विविध ठिकाणी राबविण्यात आलेली स्वच्छता मोहीम

रासेयो स्वयंसेवकांद्वारे विविध ठिकाणी करण्यात आलेले वृक्षारोपण

रासेयो स्वयंसेवकांद्वारे काढण्यात आलेली स्वच्छता जाणीवजागृती रॅली

ऐतिहासिक किल्ला वैरागडाची स्वच्छता करताना रासेयो स्वयंसेवक

कोविड-१९ लसीकरण अंतर्गत घरोघरी भेट देऊन जाणीवजागृती करताना रासेयो कार्यक्रम प्रमुख डॉ. गुणवंत वडपल्लीवार व विद्यार्थी

कुरखेडा नगरातील स्वच्छता (प्लास्टिक गोळा करणे) मोहीमे अंतर्गत गोळा केलेला प्लास्टिक

महाविद्यालयाची उपक्रमशीलता

सांस्कृतिक विभाग

सर्च द्वारा आयोजित 'कृती निर्माण' निवासी शिबीरात डॉ. अमृत बंग सोबत शिबीरार्थी कु डिंपल बोरकर, वृषभ मेश्राम आणि कु. जागृती शेंडे

'कृती निर्माण' निवासी शिबीरात सहभागी शिबीरार्थी सोबत कु. डिंपल बोरकर, वृषभ मेश्राम आणि कु. जागृती शेंडे

इंडीयन ब्युटीशियन वेल्फेअर असोसिएशन द्वारा आयोजित नृत्य स्पर्धेत ज्युनिअर गटात जिल्हयातून प्रथम आलेल्या कु. डिम्पल बोरकर ला अंतिम मेगा स्पर्धा गोव्याकरिता मिळालेली प्रवेश तिकीट

सांस्कृतिक कार्यक्रमात कोविड-१९ वर जनजागृती नाट्य सादरीकरण करताना कु. चेताली गावंडे, कु. हर्षिता वडीकर, कु. रजनी खोंड, कुंदन बोरकर

कोविड-१९ वर जनजागृती पथनाट्य सादर करताना कु. चेताली गावंडे, कु. हर्षिता वडीकर, कु. रजनी खोंड, कु. गायत्री सयाम, कुंदन बोरकर, राहूल बागडेरीया, विपुल बोरकर

'जलशक्ती' वर पथनाट्य सादर करताना कु. साधना कांबळे, कु. रजनी खोंड, कु. गायत्री सयाम, लोकेश हलामी

महाविद्यालयाची उपक्रमशीलता

महिला अध्ययन केंद्राद्वारे जागतिक महिला दिन प्रसंगी जांभूळखेडा येथे आयोजित महिला मेळाव्यात विचार व्यक्त करताना विद्यार्थिनी यावेळी उपस्थित समन्वयक डॉ. राखी शंभरकर, मुख्याध्यापिका सौ. उईके, प्रा.कु. हेमलता उराडे व प्रा. कु. तृप्ता वाकडे

शोधग्राम सर्च द्वारा आयोजित तारुण्यभान शिबीरात प्रत्यक्ष खेळाद्वारे संकल्पना स्पष्ट करताना सौ. खोरगडे मॅडम, श्री. राजेंद्र इसासरे आणि श्री. ज्ञानेश्वर पाटील

स्वच्छ गाव, हरीत गाव उपक्रम प्रसंगी मान. डॉ. सतीशभाऊ गोगुलवार संस्थापक आम्ही आमच्या आरोग्यासाठी, प्रा. डॉ. वडपल्लीवार, प्रा. डॉ. आरेकर, प्रा. डॉ. विखार आणि मान्यवर

शिबीरात जिल्हा सामान्य रुग्णालय व डॉ. रमेश कटरे संचालक आरोग्यधाम संस्था कुरखेडा यांच्या मार्गदर्शनात आयोजित 'सिक्लसेल' तपासणी शिबीर

रासेयो विभागाद्वारे महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांकरिता आयोजित कोविड-१९ प्रतिबंधक लसीकरण मोहीम

संस्थापक अध्यक्ष श्रद्धेय गो. ना. मुनघाटे यांचे जयंतीनिमित्त आयोजित रक्तदान शिबीरात रक्तदान करताना विद्यार्थिनी

महाविद्यालयाची उपक्रमशीलता

वार्षिकांक मृदुगंध चे प्रकाशन करताना मान. संजय ठाकरे सह संचालक नागपूर सोबत प्र-कुलगुरू डॉ. कावळे, प्राचार्य डॉ. कोकोडे, प्राचार्य डॉ. बुटे व इतर मान्यवर

उन्नत भारत अभियान अंतर्गत दत्तक ग्राम जांभूळखेडा येथील फलकाचे अनावर करताना मान. दर्शन निकाळजे उपविभागीय अधिकारी कुरखेडा सोबत ग्रामस्थ, प्राचार्य व समन्वयक डॉ. बन्सोड

पालक-शिक्षक संघाच्या नवीन कार्यकारिणी अध्यक्षा - सौ. प्रिती विलास गावंडे, उपाध्यक्ष- श्री. रमेश जैराम बोरकर व सदस्यासह प्राचार्य

माजी विद्यार्थी मेळावा प्रसंगी नूतन कार्यकारिणी - अध्यक्ष डॉ. हर्षल आत्राम, उपाध्यक्ष- श्री. सुरज रामटेके आणि मार्गदर्शक, सदस्यांसह प्राचार्य

गांधी जयंती निमित्त दत्तक ग्राम धमदीटोला येथील ग्रामस्थांना कोरोना व आरोग्यविषयक मार्गदर्शन करताना प्रा. डॉ. रवींद्र विखार व प्रा. डॉ. गुणवंत वडपल्लीवार

गांधी रिसर्च फाऊण्डेशन जळगाव अंतर्गत महात्मा गांधी अध्ययन केंद्राद्वारा आयोजित 'गांधी विचार संस्कार परीक्षा २०२२' चे आयोजन

महाविद्यालयाची उपक्रमशीलता

ग्रंथालय विभागाद्वारे दिवाळी अंक प्रदर्शनीस डॉ. भूषण आंबेकर ग्रंथालय विभाग प्रमुख चामोशी सोबत डॉ. अनिल भोयर ग्रंथालय विभाग प्रमुख व इतर मान्यवर

हिंदी सप्ताह समारोह २०२१ अंतर्गत 'हिंदी साहित्य ग्रंथ प्रदर्शनी'स भेटी प्रसंगी प्रतिष्ठीत माजी विद्यार्थी श्री. सुरेंद्र चंदेल, श्री. विलास गावंडे, श्री. पुस्तोडे आणि मान. प्राचार्य, उपप्राचार्य व मान. दादा चुधरी गडचिरोली

महाविद्यालयाच्या आर.ए.सी. समिती समोर आचार्य पदवी नोंदणीकरिता विद्यापीठास सादर करावयाच्या आराखड्याचे सादरीकरण करताना संशोधक विद्यार्थीनी

महाविद्यालयाच्या आय.आय.सी. द्वारे वसुंधरा दिनानिमित्त आयोजित कार्यक्रमात मार्गदर्शन करताना उपप्राचार्य डॉ. अभय सोळुंखे, प्रमुख अतिथी डॉ. नरेंद्र आरेकर व डॉ. रवींद्र विखार

इतिहास विभागाद्वारे 'राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण २०२०' वर विद्यार्थ्यांकरिता आयोजित उद्बोधन वर्गात बोलताना डॉ. दीपक बन्सोड प्रमुख अतिथी उपप्राचार्य पी.एस. खोपे, डॉ. संजय महाजन आणि आयोजक डॉ. दशरथ आदे

परीक्षा विभागाद्वारे गोंडवाना विद्यापीठाच्या 'नवीन परीक्षा पद्धती'वर आयोजित कार्यशाळेत मार्गदर्शन करताना डॉ. दशरथ आदे, प्रमुख अतिथी डॉ. रवींद्र विखार, डॉ. संजय महाजन व आयोजक डॉ. दीपक बन्सोड

महाविद्यालयाच्या गौरवमुद्रा

दै. सकाळ माध्यम समूहाच्या यंग इन्स्पायरिटी नेटवर्क तर्फे आयोजित समर युथ समित २०२२ मध्ये टाईमपास फेम अभिनेता प्रथमेश परब यांचेशी कु. रजनी खोंड संवाद साधताना

दै. सकाळ माध्यम समर युथ समित २०२२ मध्ये प्राचार्य डॉ. राजाभाऊ मुनघाटे यांच्या सत्कार प्रसंगी पद्मश्री खासदार डॉ. महात्मे, आमदार मान. अमोल मिटकरी, मान. डिसीपी नागपूर

गोंडवाना विद्यापीठाच्या २०२१-२२ च्या विज्ञान पदवीमध्ये गुणवत्ता यादीत ९ वा मेरीट श्री. राहूल बुद्धे यांचा सत्कार

गोंडवाना विद्यापीठाच्या २०२१-२२ च्या एम. ए. मराठी अंतिम वर्ष गुणवत्ता यादीत खुल्या प्रवर्गातील द्वितीय मेरीट श्री. विकास पर्वते यांचा सत्कार

यशवंतराव चव्हाण कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय लाखांदूर द्वारा आयोजित राज्यस्तरीय राष्ट्रीय सेवा योजना शिबीरात उत्कृष्ट गृप लीडर व नृत्याचा पुरस्कार स्वीकारताना कु. चेताली गावंडे

दै. सकाळ माध्यम समर युथ समित २०२२ मध्ये आपले विचार व्यक्त करताना महाविद्यालयाची विद्यार्थिनी कु. साधना कांबळे

❖ आमचे प्रेरणास्थान ❖

गो. ना. मुनघाटे

संस्थापक अध्यक्ष

दंडकारण्य शैक्षणिक व सांस्कृतिक
विकास संशोधन संस्था,
गडचिरोली

सन्मान

- संचालक संस्था, दंडकारण्य शैक्षणिक व सांस्कृतिक विकास संशोधन संस्था, गडचिरोली राज्यातील सर्वोत्कृष्ट संस्था म्हणून एक लक्ष रुपयांचा विशेष पुरस्कार : १९९८
- महाराष्ट्र शासनाचा आदिवासी सेवा संस्था पुरस्कार : १९९४
- महाविद्यालयास इंटरनेशनल बिझनेस कौन्सिल दिल्ली तर्फे गोल्ड स्टार पुरस्कार : २००१-०२
- राजीव गांधी प्रशासकीय गतिमानता पुरस्कार : २००२-२००३
- मृद्गंध वार्षिक गोंडवाना विद्यापीठाचा उत्कृष्ट वार्षिकांक पुरस्कार : २०१३ व २०१५
- महाविद्यालयाच्या प्राचार्यांना गोंडवाना विद्यापीठाचे 'आदर्श प्राचार्य पुरस्कार' : २०१३-१४
- महाविद्यालयाच्या रासेयो विभागास रातुम नागपूर विद्यापीठाचा पुरस्कार
- उत्कृष्ट महाविद्यालय पुरस्कार : २०१६-१७
- ग्रीन कॉलेज पुरस्कार : २०१६-१७
- महाराष्ट्र शासनाचा राष्ट्रपिता महात्मा गांधी राज्यस्तरीय व्यसनमुक्ती सेवा पुरस्कार : २०१७-१८
- महाविद्यालयाच्या प्राचार्यांना गडचिरोली प्रेस क्लबद्वारे गडचिरोली जिल्हा गौरव पुरस्कार : जानेवारी २०१९
- मृद्गंध वार्षिक गोंडवाना विद्यापीठाचा सलग चार वर्षे प्रथम पुरस्कार : २०१७-१८, २०१८-१९, २०१९-२०, १९२०-२१
- बेस्ट अंडर ग्रॅज्युएट कॉलेज ऑफ महाराष्ट्र फॉर इण्डस्ट्री इंटरफेस पुरस्कार २०२१
- नवभारत वृत्तपत्र समूहाद्वारा SCHOOL SUMMIT 2022 पुरस्कार
- सकाळ वृत्तपत्र समूहाद्वारा YIN SUMMER YOUTH SUMMIT 2022 पुरस्कार

श्री. गोविंदराव मुनघाटे कला व विज्ञान महाविद्यालय, कुरखेडा, जिल्हा गडचिरोली